MITTEILUNGEN DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG
BAND CXXV

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ТОМ CXXV

ЛЬВІВ 1918

ИСТВА

НАКЛАДОМ Т

АРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

З ДРУКАРНЇ НАУКОВОГ

[MI]TTEILUNGEN DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG
BAND CXXV

ЗАПИСКИ
[Н]АУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ТОМ CXXV

ЛЬВІВ 1918

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА

ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

Зміст CXXV тому.

Inhalt des CXXV Bandes.

Предтеча Університету ім. Франца I у Львові.

(Критичні замітки до питаня про ґенезу Львівського Університету.)

НАПИСАВ ***Богдан Барвінський.***

Вступ.

Три річниці: 1. Століте Йосифинського Університету 1784—1884. 2. Двістапятьдесятиліте Єзуїтської Академії 1661—1911. 3. Століте Університету ім. цїсаря Франца I 1817—1917.

Коли на 1884 р. припало століте заснованя Йосифинського Університету у Львові, то ся річниця проминула зовсім непомітно і надармо шукати-б слідів якого небудь торжественного обходу сеї річниці поза кількома принагідними згадками. З інавґураційного відчиту проф. Тадея Войцеховского 1884 р. довідуємось, що „Jego Magnificencya (кс. др. Кльосс) wspomniał w swojem przemówieniu między innemi i o tem, że nasz uniwersytet skończył w tym roku pierwsze stulecie swojego żywota“.[1]) Другу згадку находимо в передніи слівци ректора Цьвіклїньского до історії Львівського Університету, а саме, що гадку написаня сеї історії „chciano spełnić w roku jubileuszowym 1884“.[2]) В тій же історії находимо ще одну згадку про століте Йосифинського Універси-

[1]) Wojciechowski: Podział i zakres dziejów Polskich. Odczyt w Sali Inauguracyjnej Wszechnicy Lwowskiej przy otwarciu roku szkolnego 1884/85 — po przemówieniu Rektora. (Przewodnik naukowy i literacki 1884, c. 961). Розстріленя мої.

[2]) Finkel-Starzyński: Historya Uniwersytetu Lwowskiego. I, Lwów 1894, c. VI.

тету, котра звучить мов оправдане. Про рік 1884 **читаємо там же отсе:**

„Na tenże sam rok przypadał stuletni jubileusz założenia Uniwersytetu lwowskiego. Są w aktach liczne ślady dowodzące iż pierwotnie zamierzano obchodzić tę rocznicę uroczyście. Zamierzano, między innemi, wydać księgę pamiątkową, zawierającą historyę Uniwersytetu lwowskiego, tudzież rozprawy naukowe, napisane przez profesorów lub docentów. Wykonanie tego zamiaru okazało się jednak niemożebne z różnych względów, między którymi grała rolę i kwestya kosztów, na których pokrycie nie było funduszów. Ograniczono się więc do podniesienia tej rocznicy i zaznaczenia jej doniosłości w przemówieniach, wypowiedzianych przy uroczystem otwarciu roku szkolnego 1884/5 przez ówczesnego rektora ks. Dr. Klossa i przez prof. Dr. Wojciechowskiego, rozpoczynającego nowy rok szkolny wykładem o podziale historyi polskiej na okresy“.[1])

Не диво, що таке поминене сотної річниці мусїло викликати зачудуване серед чужинцїв і, очивидна річ, відповідні здогади: „Eigentümlich ist es“, **пише автор коротенької історії Львівського Унїверситету І. Вольф,** „dass in unserer jubiläumslustiger Zeit das hundertjährige Jubiläum der Lemberger Universität im Jahre 1884 ganzübergangen wurde... Die eigentliche Ursache, weshalb die Feier nicht begangen wurde, mag wohl darin gelegen sein, dass die Universität zu Lemberg von Kaiser Josef II. als deutsche Universität geplant war... Man wollte daher diese Erinnerung nicht auffrischen. Es wäre jedoch zu bedenken gewesen, wenn Kaiser Josef II die Universität nicht begründet hätte, ob sie überhaupt entstanden wäre und man heute nicht ab ovo anfangen müsste“.[2])

Що здогад Вольфа був зовсїм справедливий, потвердив се такий факт: львівський унїверситетський сенат ухвалив в 1911 р.

---

[1]) Ibidem II, c. 80. В дальшім тягу I часть, написану проф. Фінклем, будемо цитувати Finkel: Hist. Uniw. Lwows. I, II часть, написану проф. Стажиньским, Starzyński: Hist. Uniw. Lwowsk. II.

[2]) G. Wolf: Geschichte der Lemberger Universität von ihrer Begründung 1784 bis 1848. (Kleine historische Schriften). Wien 1892, c. 46.

відсвяткувати 250-літе Львівського Університету, уфондованого немов то в 1661 р. польським королем Яном Казимиром, бажаючи в сей спосіб затерти сліди німецького походженя сього університету. Сповнено сю ухвалу що йно 1912 р. Коштом Львівського Університету появила ся двотомова „Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza“ (I—II, Львів 1912), видано другий том „Kronik-и Uniwersytetu Lwowskiego“ за рр. 1898/9—1909/10 (Львів 1912), а крім сього „Pamiętnik obchodu jubileuszowego w 250 rocznicę założenia Uniwersytetu przez króla Jana Kazimierza“ (Львів 1914), де на ст. 151—156 зіставив др. Віктор Hahn: „Bibliografi-ю Jubileuszu Uniwersytetu Lwowskiego“.

Коли-ж на 1917 р. припадає століте привереня цісарем Францом I в 1817 р. університету у Львові, знесеного ним в 1805 р. і переміненого в ліцей, вважаємо нашим обовязком на основі історичних даних ствердити в отсих замітках, що предтечею теперішнього Університету ім. цісаря Франца I у Львові був Йосифиньский Університет, заснований цісарем Йосифом II в 1784 р., а тим самим, що першим фундатором нинїшнього Львівського Університету був цісар Йосиф II.

I.

Єзуїтська Академія у Львові.[1])

Фондацїйна грамота короля Яна Казимира з 1661 р. — Протести польської суспільности XVII і XVIII ст. — Нелеґальність Академії і її упадок.

Дня 20 січня 1661 р. завдяки заходам Єзуїтів видав польський король Ян Казимир диплом, в котрім висловив волю,

---

1) Підставові працї про сю Академію Finkel: Hist. Uniw. Lwows. I, с. 19—30 і Załęski: Jezuici w Polsce III, 1. Lwów 1902, с. 140—158 і III, 2. ibid. 1902, с. 785 і 800—822. На основі згаданих праць, одначе з відповідним освітленєм в користь єзуїтської Академії, написав свою розвідку Jaworski: Uniwersytet Lwowski. (Biblioteka Lwowska XVIII, Lwów 1912. Про Академію тут на с. 12—52). Він противно характеризує о. Заленского яко „skrzętnego, acz niechętnego Akademii lwowskiej historyka zabiegów jezuickich“ (с. 46). До сеї справи гл. ще нашу розвідку, випечатану під псевдонїмом Др. Теодот Вінковський:

„ut Collegio Leopoliensi Societatis Jesu Academicae dignitatis accessio Nobis annuentibus fiat, titulusque Universitatis deferatur“ та зрівнав сю нову інституцію в правах і привілеях з Ягайлонською Академією в Кракові.[1])

Пригляньмо ся, як приняла се діло короля Яна Казимира польська суспільність (в тодішнім розуміню сього слова) XVII і XVIII ст. Звісно загально, що після конституції Варшавського сойму з 1633 р. „jus patronatus Akademii Krakowskiey, wszystkiey mere Rzpltey należy“, значить ся, право патронату признано не самому королеви, як було давнійше, але королеви і Речіпосполитій „communicative“.[2]) Конституція того-ж сойму признала монополь научаня тій же Академії, а фондувати нові єзуїтські колеґії вільно було лише „cum consensu Rzpltey“.[3]) Звісно також, що в конституції Варшавського сойму з 1659 р. в справі Гадяцької угоди на заложене руської Академії в Києві позваляє „Jego Królewska Mć. Pan nasz Młciwy y Stany Koronne y W. X. L.“[4]) Так отже на заснованє нової академії треба було згоди не лише самого короля, але й згоди станів коронних.

Річ очивидна, що Краківська Академія мусіла вважати уфондованє Львівської Академії нарушенем своїх прав і тому виступила з протестом против останньої. Краківська Академія найшла серед польської суспільности як найгорячійше попертє в своїй боротьбі з Єзуїтами. Посли Краківського воєводства і Галицької землї внесли до Варшавського ґроду протест против ерекційного привілею Львівської Академії. В цілім краю порушено публичну опінію. Місто Львів ви-

„Йосиф II чи Ян Казимир? (З нагоди святкованя мнимої 250-лїтної річниці єствованя Львівського Університету)“. Львів 1912. Сеї розвідки з невідомих причин не подав проф. Ган у своїй „Bibliografii Jubileuszu Uniwersytetu Lwowskiego“, хоч подав там артикули „w obcych językach“ (Pamiętnik c. 151—156).

[1]) Сей привілей випечатаний в „Propugnatio jurium... Universitatis Cracoviensis adversus praetensam erectionem in Collegio Leopoliensi RR. Patrum Societatis Jesu, A. D. 1759“ (карта M_2.), де містять ся й усї инші документи до тої справи від 1661—1759 р., котрі низше наводимо. Инші полемічні брошури на основі бібліоґрафії Estreicher-а вичислені в Załęski III, 2. c. 818—819. Привілей Яна Казимира перепечатаний також в Finkel I, c. 21 прим. 1.

[2]) Volumina Legum III (вид. петербурське), c. 378.

[3]) Ibidem c. 407.

[4]) Ibidem IV, c. 298.

ступило також против Єзуїтів: посадник і радні впевняли в листах ректора Краківської Академії, що не опустять її справи. Заворушив ся цілий „senatus populusque Leopoliensis". Против нової Академії виступила також Академія Замойська і Львівська римо-кат. Капітула. З виїмкою чотирох епіскопів (Пражмовского, Тшебіцкого, Станїслава Сарновского і Уєйского) решта епіскопату і всї капітули були по сторонї Краківської Академії. На соймі 1662 р. посольська палата відкинула проєкт Львівської Академії значною більшостю голосів, а в сенатї лише згадані чотири епіскопи промавляли за ним.

Так отже сойм не приняв диплому короля Яна Казимира до конституцій.

Між тим Єзуїти почали заходитись около сього, щоби одержати затвердженє привілею на Львівську Академію у папи Александра VII. Меморіял підписали лише згадані висше чотири епіскопи і один сенатор, инші сенатори відмовили підписів. В меморіялї подано, що Львівської Академії бажає собі король і нарід. Се обурило до живого шляхту, котра вважала себе „народом і правительством". Дня 5 цвітня 1662 р. маршалок сойму Ян Вельопольский і 31 послів з Корони і Литви внесли протест до Варшавського ґроду, що прилучуючись до давних протестів, „Hanc novam in Collegio Leopoliensi Patrum Societatis Jesu Academiae attentatam erectionem, et privilegii a Sacra Regia Majestate Domino Nostro Clementissimo, ad male narrata impetrationem,... se, nec velle, nec posse approbare, aut ullo modo super eadem consentire, ...cum contra formulam Legum, et consensum ac voluntatem Ordinum fiant, protestantur".[1])

Крім сього Краківська Академія і краківська шляхта внесли до папи контрмеморіял, а наслїдок його був такий, що папа Александер VII відмовив затвердженя привілею на Львівську Академію. Після абдикації Яна Казимира видав король Михайло Вишневецкий 26 падолиста 1669 р. на коронаційнім соймі завдяки заходам ректорів Краківської і Замойської Академії диплом, котрим затверджував давні привілеї останньої з таким додатком:

„Hancque solam et unam Academiam tanquam Studii Generalis Universitatem in ditionibus

[1]) Propugnatio jurium k. S—S$_2$.

Nostris Ducatus Russiae esse volumus, ac Regio Nostro mandato statuimus. Scholas vero omnes quocunque nomine erectas aut erigendas, impedientes illius generalia studia (exceptis scholis parochialibus rudimentorum) in circuitu duodecem milliarium ab Academia Zamoscensi, adinstar Academiae Cracoviensis omnino serio prohibemus".[1])

З початком XVIII ст. відновила ся боротьба против Єзуїтів і їх Академії у Львові. Коли Єзуїти зачали її розширяти, закупивши кілька сусїдних домів, Краківська Академія постарала ся у короля Авґуста II 1706 р. о інгібіційний рескрипт, котрим заборонено єзуїтським школам надавати академічні степенї і відновлювати покінчені вже спори о ерекцію Львівської Академії. Але Єзуїти тим не зразили ся і по довгих заходах вийшов 18 цвітня 1758 р. в королївської канцелярії диплом короля Авґуста III, котрим той же затвердив привілей короля Яна Казимира з 1661 р., зрівнуючи в сей спосіб Львівську Академію в правах із Краківською. Слїдуючого року, 24 марта 1759 папа Климент XIII уділив булею „Cunctis ubique pateat" апостольської апробати Львівській Академії Єзуїтів.

Се дало почин до завзятої боротьби зі сторони Краківської Академії. Заходами сеї Академії і Піярів видав король інгібіційний декрет против Єзуїтів, щоби на час процесу не важили ся отвирати Академії і промовати кого небудь на академічні степені. Проти Львівської Академії посипали ся протести. Львівська римо-кат. Капітула приняла до своїх актів протест канонїків Опейдовича і Льва Сераковского, в котрім доказували, що привілей Яна Казимира передавнений, що диплом Авґуста III і буля Климента XIII дані „ad male narrata", без відома архіепіскопа, капітули і духовенства, з покривдженєм прав і привілеїв Академії Краківської і Замойської. Посипали ся протести шляхти волинської, чернигівської, освенцїмської і заторської з тими самими виводами, що Львівської Капітули. Краківська Академія заскаржила Єзуїтів у Римі і виєднала там в сиґнатурі справедливости такий сам інгібіційний декрет

[1]) Ibidem k. X_2. Załęski III, 1. c. 156 додає таку увагу: „Tak więc ubocznie zamknięta została Jezuitom droga do lwowskiej Akademii, i nadaremnie próbowali ją sobie otworzyć w lat prawie sto potem".

против них, як королівський. Крик обуреня піднесли і списали грімкі протести: Львівська римо-кат. Капітула іменем цілого клеру, Краківська Академія і Львівська кольоніяльна (т. зв. метрополітальна) школа, Академія Замойська, Капітули: Інезненська, Луцька, Перемиська, Холмська, Познанська і шляхта Львівської землї.[1])

Сойм конвокацийний з 1764 р. видав вкінцї таку конституцію: „Akademię Krakowską, Zamoyską y Wileńską w swoich prawach, przywilejach, prerogatywach, ozdobach, bez żadney od nikogo prepedycyi utwierdzamy".[2]) Автор історії Єзуїтів в Польщі, о. Заленский, в уступі п. з. „Milczące zamknięcie akademii 1759—1766" робить таку увагу до отсеї конституції: „Znaczyło to, że sejm akademii lwowskiej nietylko nie uznaje, skoro ją zupełnie pominął, ale owszem ponownem, bezwzględnem zatwierdzeniem praw, prerogatyw i ozdób akademii krakowskiej i zamojskiej osądził jej istnienie jako bezprawne".[3]) А проф. Фінкель так кінчить уступ п. з. „Akademia lwowska": „Mimo jednakże wyroku królewskiego z r. 1763, nakazującego zamknięcie akademii, mimo nawet ostatecznego wyroku trybunału rzymskiego, odwołującego bulę erekcyi, istniała ona nadal i wykonywała przepisany sobie plan".[4]) Тут покликуєть ся проф. Фінкель на сучасного польського діяча Гуґона Коллонтая (* 1750 р.), котрий так пише про замкнене Львівської Академії: „Więcej jak lat dziesięć trwały spory, w trybunałach rzymskich, aż nareszcie wydano ostateczny wyrok, rewokując bullę erekcyi Universitatis we Lwowie, nakazując zamknięcie onej i uchylając wszelkie stopnie doktorskie, tamże komukolwiek konferowane. Dekret rzymski był potwierdzeniem dekretu assessorskiego, do którego otrzymania Konarski pomógł dzielnie. Musieli przeto Jezuici poprzestać swych zamysłów, Universitas zamkniętą została".[5])

---

[1]) Załęski III, 2. c. 813 додає: „Stawał w ich (Єзуїтів) obronie bodaj czy nie jeden jedyny arcybiskup lwowski Sierakowski".
[2]) Volumina Legum VII, c. 45.
[3]) Załęski III, 2. c. 821.
[4]) Finkel I, c. 30.
[5]) Kołłątaj: Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III 1750—1764. I, (яко XI том „Obraz Polaków

На останку стрінуло Єзуїтів те, що папа Климент XIV булею „Dominus ac Redemptor noster“ з 21 липня 1773 р. скасував Орден Єзуїтів, а 28 вересня с. р. львівський епіскоп-суфраґан Ґловіньский в товаристві канцлєра архідієцезії і правительственних комісарів відчитав сю булю львівським Єзуїтам.[1])

З усього досі сказаного бачимо, що Львівська Академія, уфондована Яном Казимиром 1661 р., була інституцією нелеґальною, бо:

1. Не одержала ніколи затверджена зі сторони сойму, чого вимагали соймові конституції.

2. Хоч дістала аж 1758 р. королівське затверджене, 1763 р. казав король її замкнути.

3. Хоч дістала папське затверджене аж 1759 р., римський трибунал відкликав булю ерекції.

4. Ціла польська суспільність XVII і XVIII ст. протестувала проти Львівської Академії.

II.

Йосиф II яко фондатор „нового“ університету.

Йосиф II яко фондатор Львівського Університету в історичній літературі XIX ст. — Ерекційний диплъом з 1784 р. — Памяткова медаль з 1784 р. — Інавґураційні промови з 1784 і 1817 рр. — Оди на отворене університету 1784 р. — Промова ректора з нагоди отвореня медичного виділу 1894 р.

Є фактом незбитим, що протягом XIX ст. все і всюди уважали цісаря Йосифа II першим фондатором нинїшнього Львівського Університету, що проби, злучити його ґенетично з Львівською Академією Яна Казимира і погляд, наче-б то сей король був властивим основником нинїшнього Львівського Університету (конкретним висловом сього погляду було згадане висше святковане його 250-лїтя в 1912 р.), походять аж з останнього десятилїтя XIX ст.[2])

---

i Polski w XVIII wieku). Poznań 1841, c. 210—211. Ibidem II (Obraz XII) c. 3—4. „Akademia Lwowska, jakeśmy to wyżej okazali, zamknięta została przez dekret assessorski i rzymski“.

[1]) Finkel I, c. 30; Załęski: Jezuici w Polsce IV. 2, Kraków 1905, c. 666.

[2]) За історичною лїтературою про Йосифа II яко першого фондатора Львівського Університету гл. в моїй розвідці „Йосиф II чи Ян Казимир?“ с. 17—24, куди відсилаю читачів.

Хоч знаменитий польський історик проф. Тадей Войцеховский пишучи про Єзуїтську Академію каже, що „ten pierwszy uniwersytet lwowski upadł razem z Towarzystwem Jezusowem, nie doszedłszy do pełnego bytu, owszem — zmarniawszy w bezrządzie byłej Rzeczypospolitej“ та, що „Cesarz Józef II założył powtórnie we Lwowie uniwersytet w roku 1784“[1]), рівно-ж знаменитий історик польського права, проф. Бальцер, зважив ся вже признати властивим фундатором Львівського Університету короля Яна Казимира: „Po zajęciu fundacyj dawnej akademii zamojskiej, urządził Józef II r. 1784 uniwersytet we Lwowie, ufundowany właściwie jeszcze przez króla Jana Kazimierza r. 1661“.[2]) Годї одначе не звернути при тім уваги на факт вельми знаменний: ото проф. Бальцер у другому виданю своєї „Історії устрою Австрії“ значно змодіфікував своє надто сміливе твердженє, бо пише, що „urządził Józef II r. 1784 uniwersytet we Lwowie, ufundowany tu pierwotnie przez króla Jana Kazimierza r. 1661“.[3]) Модіфікація так значна (бо між словами „właściwie“ а „tu pierwotnie“ є формальна пропасть), що твердженє проф. Бальцера зводить вкінцї до уфондованя нового університету!

Супроти таких поглядів, котрі кривдять цїсаря Йосифа II непомірно, годить ся на основі історичних даних ствердити, що зарівно цїсар Йосиф II вважав себе властивим фундатором нового університету, як також його сучасники вважали його таким, що заснованє університету у Львові в 1784 р. є виключною заслугою того-ж цїсаря, а більш нічиєю!

Гляньмо наперед на найважнійший документ до сеї справи — ерекційний диплом з 21 жовтня 1784 р.[4]) Між иншим відзиваєть ся цїсар Йосиф II ось так у тім дипломі: „Die landesväterliche Sorgfalt, welche Unser vorzügliches Augenmerk jederzeit auf die Bildung der Jugend lenket, hat Uns bewogen für Unsere Königreiche Galizien und Lodomerien, ...eine hohe Schule oder vollständige Universität in der

---

[1]) Wojciechowski: Przemówienie Rektora Uniw. Lwowsk. 9 paźdz. 1894, c. 5—6.

[2]) Balzer: Historya ustroju Austryi. Lwów 1899, c. 429.

[3]) Ibidem, 2 вид., Lwów 1908, c. 364.

[4]) Випечатаний в цїлій основі в Finkel I. c. 51—54 (в нотї).

Hauptstadt Lemberg zu errichten... Zweitens geben Wir hiemit dieser neu errichteten Universität das Recht..."[1]) Отже на основі сього так важного документу стверджуємо наглядно, як цілковито схибленим є погляд проф. Бальцера, наче-б то цісар Йосиф II лишень „urządził" університет, а Ян Казимир його „właściwie ufundował". Звернути годить ся увагу на те, що „errichten" не означає „urządzić", а значить „condere, instituere, erigere", „eine Anstalt, Schule errichten" = „stiften", а „Errichtung" значить „constitutio, Stiftung, Gründung".[2]) В ерекційній дипльомі скріплене се слово ще приставкою „neu". Що цісар Йосиф II вважав себе фондатором нового університету, свідчить крім сього й медаль, вибита на память уфондованя Львівського Університету. На головній стороні читаємо напись: „Iosephus II Augustus", а на відворотній стороні: „Optimar. art. ludis. in Galicia constitut. Academia Leopol. MDCCLXXXIIII".[3]) І тут повинні ми ствердити, що слово „constitutor" означає сього, „qui constituit", а „constituo" має значінє „statuo, erigo".[4])

Приглянь мо ся тепер змістови інавґураційних промов з 1784 і 1817 рр. Ґубернатор Галичини ґр. Бріґідо називає цісаря Йосифа II виразно фондатором нового університету, додаючи, що є він ділом нічиїм иншим, лише його, Йосифа II, сина Великої Тереси: „Josephus II collectos ex omnibus, qua late patent Regnis, viros in omni scientiarum genere versatissimos,... hoc est Universitatem velut omnium scientiarum sedem in Principe hac Galiciae Urbe constituit, eandem gloriosissimo suo Nomine insigniri, et in aeternum accepti beneficii monimentum Josephinam dici admittit".[5]) Звертаючись до ректора, назвав його ґубернатор першим ректором „novae huic Josephinae Universitatis" і вручив йому дипльом „a Josepho II erectae Universitatis".[6]) Крім сього заявив, що

---

[1]) Ibidem c. 52.

[2]) Grimm, Jacob u. Wilhelm: Deutsches Wörterbuch. III, Leipzig 1862, c. 946. Finkel I, c. 47 ужив вислову „nowo zbudowany".

[3]) Репродукція на титуловій карті Acta Universitatis Leopolitanae Anno 1784 inauguratae. Leopoli 1786. Також в Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort u. Bild: Galizien. Wien 1898, c. 227; Jaworski: Uniwersytet Lwowski c. 60.

[4]) Forcellini: Totius latinitatis Lexicon. I, Schneebergae 1831, c. 573 i 574.

[5]) Acta Universitatis Leopol. 1784. c. 7.

[6]) Ibidem c. 8.

„si (університет) rerum gestarum copiam cum annorum numero componat, non ab alio certe, quam a Josepho II. Magnae Theresiae Filio proficisci potuisse intelligat".[1]) Бачимо отже, як найбільше рішучо підчеркує отся заява ґубернатора виключність заслуги цісаря Йосифа II в уфондованю нового університету.

Так само й з інавґураційної промови (також з промови, виголошеної в ґуберніяльній палаті й в часї університетського консисторіяльного засїданя) першого ректора Йосифинського Університету, епіскопа Бетаньского, пробиває признане для цісаря Йосифа II яко для властивого фондатора університету. Такі звороти в його промовах, як „Universitatem, admiranda eius (йосифа II) fundatam cura et munificentia", „in hac nova fundatione Magni Josephi", „Nostrum erit in hac Universitate Fundatoris et Benefactoris Augusti hanc beneficentiam... celebrare", „Praeclara ista Universitas auspiciis et cura Magni Augustique erecta Josephi"[2]), не були зовсім пустими фразами, а ствердженем історичної дійсности!

Те саме признане для цісаря Йосифа II яко для першого фондатора нинїшнього Львівського Університету бачимо й при нагоді інавґурації Університету ім. цісаря Франца I в 1817 р. У вступі до інавґураційних промов, виданих опісля печатно, читаємо таке: „Obraz N. Cesarza Franciszka I pod tronem, a obok Józefa II, były pierwsze przedmioty, które wchodzących uderzały; oba te obrazy po dobrym pędzlu, wystawiały Tych wielkich założycielów w większey od naturalney wielkości, w szatach cesarskich".[3]) Тут стверджено наглядно, що нинїшний Львівський Університет мав лише двох основників: цісаря Йосифа II і Франца I! Професор кляєичної фільольоґії, Ігнатій Полляк, назвав Йосифинський Університет „academia ab imperatore providentissimo Josepho secundo primum condita"[4]), „Universitas nostra haec nimium

---

[1]) Ibidem c. 12.

[2]) Ibidem c. 15, 16 i 24.

[3]) Reden, welche bey Gelegenheit der Einweihung der von Sr. Majestät Kaiser Franz dem Ersten gestifteten Universität zu Lemberg gehalten wurden. Lemberg [1817]. Також титул і текст польський: Mowy, miane przy zaprowadzeniu Uniwersytetu w mieście Lwowie założonego od N. Cesarza Franciszka I, c. 3.

[4]) Ibidem c. 14. Долучений польський переклад має в сїм місцї: „od Cesarza szczodrobliwego Józefa drugiego, pierwotnie założony Uniwersytet".

quidem adhuc juvenis"[1]), не звязуючи його через те, очивидно, з Єзуїтською Академією. Закінчив свою бесіду проф. Полляк словами до молодежи, що „ita denique et manes Imperatoris Josephi fructus multiplicatos sementis a se quondam sparsae e piis sedibus laeti respicient".[2]) Перше зерно, з котрого виріс нинїшний Львівський Унїверситет, засіяв нїхто инший, лише цїсар Йосиф II!

Оди написані з нагоди інавґурації Йосифинського Унїверситету 1784 р. й видані 1786 р. рівно-ж прославляють цїсаря Йосифа II яко того, що перший промостив молодежи дорогу до висших студій:

„Joseph gehet den Weeg, alle beglückt zu sehn,
„Auch vor dem Jünglinge nun, öffnet der Tempel sich,
„Wo die bildende Kunst, höhere Wissenschaft
„Ihn dem Staate zum Bürger erziehn".[3])

Або в иншім місцї:

„Wie prächtig, Ehrfurchts voll betritt ein Zug die Hallen,
„Wo jede Wissenschaft und Kunst,
„Getreuer Unterricht der Weisheit wird erschallen,
„Wo schon verschwind der Thorheit Dunst".[4])

Цїкаво звернути увагу на ще одну обставину. Підчас коли в інавґураційній проґрамі з 1817 р. говорить ся про „Wiedereinführung und Eröffnung der Universität", „przywrócenie i otworzenie uniwersytetu"[5]), то є про привернене знесеного в 1805 р. Йосифинського Унїверситету, в 1784 р. говорить ся виразно про „Einführung der hohen Schule"[6]),

---

[1]) Ibidem c. 26.

[2]) Ibidem c. 28.

[3]) Oden über die Einführung der hohen Schule zu Lemberg am 16-ten Wintermonat im Jahre 1784 (в „Acta Univ. Leopol.") c. 60, також відділько п. з. Die Einführung der hohen Schule zu Lemberg, am 16-ten Wintermonat im Jahre 1784. Oden. к. 2 об.

[4]) Ibidem c. 62 (к. 3 об.).

[5]) Programm der Feierlichkeiten. welche am 4 November 1817 bei Wiedereinführung und Eröffnung der Universität zu Lemberg Statt finden. Також титул і текст по польськи: Programma uroczystości, które się dnia 4-go Listopada 1817 podczas przywrócenia i otworzenia uniwersytetu we Lwowie obchodzić będą. Львів 25 X 1817.

[6]) Гл. висше заголовок од, написаних з нагоди інавґурації 1784 р.

чим стверджено, що в 1784 р. установлено зовсім новий університет[1]), а не відновлено знесений попередно. Очивидно в тім, а не в иншім значіню каже видавець інавґураційних промов з 1784 р. в передмові, що „Josephus Augustus cum Anno MDCCLXXXIV die XVI Novembris Universitatem Leopolitanam in Galicia instaurari, inaugurarique juberet"[2]), бо „instauro" в тім випадку значить „aufstellen, ins Werk setzen"[3]), а „instaurator" = „non ut veterum instaurator, sed ut conditor".[4])

Тому то з нагоди отвореня медичного виділу на Львівськім Університеті 9 вересня 1894 р. в прияві цісаря Франц Йосифа І тодїшний ректор др. Цьвіклїньский згідно з історичною правдою говорив про „Die Schicksale unserer Hochschule, einer segensreichen Gründung von Eurer Majestät erhabenen Vorfahren, während ihres mehr als hundertjährigen Bestandes".[5])

III.

Йосифинський Унїверситет яко „нова" інституція.

1. Науковий інвентар Єзуїтської Академії а Йосифинський Унїверситет.

Будинок. — Ботанїчний огород. — Бібліотека. — Фізичний і мінеральоґічний ґабінет. — Астрономічна обсерваторія.

„Szkoły akademickie usnęły w letargu, kollegia klasztorne i wiejskie lub miejskie szkółki dawno już nie odpowiadały potrzebom społeczeństwa. Akademia lwowska — nie-

---

[1]) Grimm III, c. 182: „Einführung" в значіню н. пр. „neuer Gesetze. Sitten".

[2]) Acta Univ. Leopol. c. 3.

[3]) Georges: Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch II. Leipzig 1880, c. 274.

[4]) Forcellini: Totius latinitatis Lexicon. II, Schneebergae 1831, c. 548.

[5]) Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. I, Lwów 1899, c. 6. Супроти висше поданих фактів не може бути для нас міродатним те, що „wydawcy urzędowego zbioru ustaw uniwersyteckich (значить ся Beck-Kelle: Die österreichischen Universitätsgesetze. Wien 1906,

uznana". Так характеризує стан шкільництва в Галичині, в якім застало його австрійське правительство в 1772 р., один з істориків Львівського Університету.[1]) Орґанізацією шкільництва в Австрії займала ся тоді горячо цісарева Марія Тереса при помочі утвореної 1760 р. „Надворної комісії просвіти" (Studienhofkommission) і як раз отся цісарева була орґанізаторкою цілого ряду львівських академічних шкіл, котрі стали основою пізнійшого Йосифинського Університету.

З першого розділу знаємо, що Львівська Академія була інституцією нелеґальною, бо король присудом з 1763 р. наказав її остаточно замкнути, а римський трибунал відкликав булю ерекції. Мимо сього стрічаємо ся одначе з поглядами, що Йосифинський Університет був континуацією Львівської Академії. Проф. Фінкель, пишучи про намір Марії Тереси уфондувати у Львові університет, каже, що „Zobowiązywało do tego nowy rząd zajęcie akademii lwowskiej"[2]), одначе се твердженє нічим не підперте супротив сього, що сам проф. Фінкель ствердив нелеґальність сеї академії словами „Akademia lwowska — nieuznana".[3]) Рівно-ж нічим не підперте твердженє проф. Старжиньского, що Йосифинський Університет „miał być właściwie prawnym następcą rzeczonej Akademii (Львівської) tudzież duchowym spadkobiercą Akademii w Zamościu", бо в дальшім тягу пише о „niedojściu do skutku postanowionego przez Jana Kazimierza Uniwersytetu we Lwowie" і о „zwiniętej równocześnie przez rząd austryacki" Замойській Академії.[4])

Стрічаємо ся одначе й з поглядами, в котрих пробовано ужити вже певних арґументів у тім напрямі. Той сам проф. Тадей Войцеховский, котрий, як ми вже бачили, ствердив, що Львівська Академія упала й що цісар Йосиф II заложив наново у Львові університет, підносить все таки, що „część budynku i niektóre siły nauczycielskie starego uniwersytetu zostały powołane do działania w uniwersytecie jó-

c. 15) zamieścili też zgodnie z prawdą (sic!) jako pierwszą datę powstania Uniwersytetu, czyli Akademii w Kollegium OO. Jezuitów we Lwowie, rok 1661", як думає др. Ган у згаданім на вступі ювілейнім „Pamiętniku" (c. 1).

[1]) Finkel I, c. 35.

[2]) Ibidem c. 43.

[3]) Ibidem c. 35.

[4]) Starzyński: Historya Uniwersyt. Lwows. II, c. 413.

zefińskim; tak że możnaby nawet pokusić się o twierdzenie: że była pewna ciągłość, jeźli nie w instytucyi, to przynajmniej we funkcyi nauczycielskiej".[1]) Слова проф. В. дуже обережні й умірковані: по його думцї лишень „możnaby pokusić się o twierdzenie", що була „ciągłość" між одним і другим унїверситетом, але тільки „pewna ciągłość", бо не відважуєть ся проф. В. твердити, що була вона „w instytucyi", а хиба лише „we funkcyi nauczycielskiej".

Тверджене проф. В. розглянемо низше разом із новійшим поглядом на сю справу проф. Фінкля.[2])

„Jednakowoż z pełną sumiennością historyczną stwierdzić można, że nawet wśród tak ciężkich przejść dziejowych, cichy bieg nauk w tychże samych salach budynku pojezuickiego we Lwowie nie doznał przerwy. Znalazły w nich pomieszczenie studia academica, powołane zaraz do życia przez cesarzową Maryę Teresę.

Bogate zasoby naukowe Akademii jezuickiej: biblioteka, zbiór mineralogiczny i zbiór przyrządów fizycznych, ogród botaniczny i obserwatoryum astronomiczne służyły dalszym wykładom i nowym profesorom, wśród których znalazło się kilku exjezuitów, byłych profesorów Akademii; w tej samej auli broniono tez doktorskich. Są dowody w archiwum Namiestnictwa, że pierwotnie miano otworzyć tutaj Uniwersytet, polecono przesłać Nadwornej galicyjskiej kancelaryi w Wiedniu przywilej Augusta III i bullę Klemensa XIII. Później przeznaczono wspaniały gmach pojezuicki na pomieszczenie gubernium, a cesarz Józef II ufundował w klasztorze potrynitarskim, dokąd przeniesiono zbiory, Uniwersytet, „z połączenia istniejących już i nowo powstać mających instytutów naukowych", — jak opiewa pierwszy ustęp dyplomu erekcyjnego. Związek jest zatem niewątpliwy i zaprzeczyć się nie da".

Коли отже для проф. Войцеховского єствує тільки „pewna ciągłość", для проф. Фінкля є вже „związek niewątpliwy" між Йосифинським Унїверситетом і Львівською Академією. Розгляньмо-ж арґументи, що промовляють за тою „pewną ciągłością" та за тим „związkiem niewątpliwym".

---

[1]) Wojciechowski: Przemówienie Rektora Uniw. Lwows. 1894, c. 5—6.

[2]) Pamiętnik obchodu jubileuszowego... c. 33.

Про „studia academica“, зорґанізовані у Львові цісаревою Марією Тересою і їх мниму звязь із Львівською Академією будемо говорити основнійше низше. Тепер займемо ся питанем, чи те, що містили ся вони в поєзуїтськім будинку, впливає на яку небудь звязь Йосифинського Університету з Львівською Академією?

Отже як раз противно, згідним з історичною правдою є факт, що цісар Йосиф II зірвав зовсїм з поєзуїтським будинком, котрий на новий університет з певних зглядів зовсїм не надавав ся. В часї свойого третього побуту в Галичині заняв ся цісар сам вишуканем відповідного будинку на поміщенє університету. Дня 30 червня 1783 р. повідомив він відручним письмом ґр. Кольоврата, що в потринітарськім монастирі будуть містити ся львівські школи: нормальні, латинські й академічні, а вже декретом з 29 липня с. р. розпорядив цісар, що академічні виклади і школи займуть великий комплекс монастирський по Тринїтарах, відки уступлять суди, а в поєзуїтській колеґії будуть уміщені політичні власти.[1]) Так отже Йосифинський Університет не мав нїчого спільного з поєзуїтським будинком, а через те відпадає перший арґумент за тим, що згаданий університет був континуацією Львівської Академії. Впрочім коли-б у сій справі рішало поміщенє в данім будинку, нинїшна українська ґімназія у Львові, т. зв. „І академічна ґімназія“ могла-б уважати себе зовсїм правно континуацією Йосифинського Унїверситету: від 1784 р. містила ся вона в головнім потринїтарськім будинку на другім поверсї, а по хвилевім перенесеню до забудованя оо. Бернардинів, від 1862/3 р. містить ся знов в тім самім будинку, в нинїшнім „Народнім Домі“.[2])

Також незбитим історичним фактом є се, що ботанїчний огород Йосифинського Унїверситету не мав нїчого спільного з поєзуїтським ботанїчним огородом. Знаємо, що перед заснованем сього університету глядано що йно за принагідним місцем на заложенє ботанїчного огорода. Дня

---

[1]) Finkel I, с. 47—48. Потринїтарські будинки, се нинїшний „Народний Дім“ і „Преображенська церква“. Гл. сучасний рисунок усїх чотирох фронтів в Jaworski: Uniwersytet lwowski, с. 75, 77, 79 і 81.

[2]) Харкевич: Хроніка львівської академічної ґімназії. (Звіт дирекції за р. 1900/901) с. 16 і 32.

16 лютого 1783 р. запитувала Надворна канцелярія ґубернатора ґр. Бріґідо, чи в огороді знесеного монастиря Бриґіток, Домініканок або в котрімсь инишім не далось би легко заложити ботанічного огорода?[1]) Вкінці декретом з 29 липня 1783 р. зарядив цісар Йосиф II, що огород знесеного монастиря оо. Місіонарів, де була семинарія для римо-кат. клеру, має служити яко ботанічний огород.[2]) Тут одначе не заложено ботанічного огорода[3]), не заложено його й на огороді Екскармелітанок. В листі з 2 серпня 1786 р. писав цісар Йосиф II в справі обох духовних семинарій до ґубернатора ґр. Бріґідо між иншим отсе: „Endlich hat keines dieser beiden Seminarien einen Garten. Ich will also, dass ihnen der für die Botanik bestimmte Garten der Exkarmeliterinnen zum gemeinschaftlichen Gebrauch überlassen... werde, indem für beide diese Seminarien kein besserer und bequemerer ausfindig gemacht werden kann; dagegen um so leichter sein wird, zur Anlegung des botanischen Gartens einen anderen Platz zu bestimmen, als hiermit noch gar kein Anfang in dem Karmalitergarten gemacht worden ist, und hierzu kein grösserer Raum erfordert wird...“[4]) Уладжене ботанічного огорода й хемічної лябораторії поручено спровадженому професорови Інсбруксього Уніперситету, Schiverek-ови[5]), а на ботанічний огород призначено огород „der aufgehobenen Dominikannerinnen, ausser dem Jesuitenthore, nicht weit von der Stadt“.[6]) Сучасник Кратер подав нам опис сього огорода, котрого плян показував йому сам Шіферек.[7]) Де-ж отже сей поєзуїтський ботанічний огород, скоро вкінці стануло на тім, що, як каже сам проф. Фінкель, в Йосифинськім Університеті „Ogrodu botanicznego właściwie nigdy nie było“?[8])

Пригляньмо ся тепер, які є підстави до твердженя, що Йосифинський Університет був континуацією Львівської Ака-

[1]) Finkel I, c. 47; Wolf: Gesch. der Lemb. Univ. c. 4.
[2]) Finkel I, c. 48.
[3]) Ibidem c. 153/4 нота 4.
[4]) Wolf: Gesch. der Lemb. Univ. c. 19.
[5]) Finkel I, c. 48 i 103; Wolf c. 4, нот. 1; Kratter: Briefe über den itzigen Zustand von Galizien. I, Leipzig 1786, c. 32.
[6]) Kratter: Briefe I, c. 32.
[7]) Ibidem c. 33.
[8]) Finkel I, c. 153/4, нота 4.

демії через влучене до нього поєзуїтської бібліотеки? Яка була судьба сеї бібліотеки після касати, довідуємось передовсім з „Bericht-у“ львівського циркулярного уряду з 20 мая 1774 р.: „Über die vorhandene Bibliotheq hat der ehemalige Jesuit, nunmehr aber Secularisirte Chmidlowski die Aufsicht, und genüsset vor seine Belohnung ebenfalls 100 Ducaten“.[1]) **Австрійське правительство давало на її побільшене річну дотацію в висоті 200 зл., але вже небавом віддало її в заряд бувшому ярославському префектови студій Vogler-ови.[2]) Коли-ж цісар Йосиф II уфондував новий університет, треба було заснувати для нього зараз університетську бібліотеку. І хоч, як бачимо, єствувала бібліотека знесеної Львівської Академії, не могла вона одначе служити потребам нового університету, як се стверджує сам проф. Фінкель:**

„Istniejąca po Jezuitach książnica nie wystarczała ludziom nowego kierunku, których wysłano „z krajów oświeconych“ do Lwowa, bo cenzura duchowna nie przepuściła do niej dzieł, o które obecnie najbardziej chodziło. Brakło przedewszystkiem niemieckiej literatury owej epoki, bez której, rzecz naturalna, nie mogli się obyć profesorowie; brakło nadto dzieł podręcznych, używanych i przepisanych w szkołach austryackich. Wszystkiemu temu zaradził wspaniałomyślnie cesarz“.[3]) **Отже своє повстане завдячує Львівська Університетська Бібліотека цісареви Йосифови II, що стверджують виразно розвідки зарівно урядників сеї бібліотеки, як і инших людий, котрі про неї писали.[4]) Понизше подаємо на доказ нашого твердженя відповідні уступи зі згаданих розвідок.**

„Die Bibliothek verdankt, sowie die Universität, ihre Entstehung 1784 der österreichischen Regierung“.[5])

---

[1]) Рукопись „Бібліотеки Оссолїньских“ у Львові ч. 525, т. I, к. 325—325 об. Про сей „Bericht“ буде докладнїйше мова в дальшім тягу розвідки.

[2]) Finkel I, c. 42.

[3]) Ibidem c. 117.

[4]) Вже й сама напись в давнім будинку бібліотечнім (нин. „Преображенська церква“) звучала: „Magistram optimam, Bibliothecam huic urbi et provinciae dedit Josephus II. Augustus Anno MDCCLXXXIV“. Ibidem c. 125, нота 2.

[5]) Dudík: Archiven im Königreiche Galizien und Lodomerien. Im Auftrage des Hohen Staatsministeriums. Wien 1867, c. 111.

„Uniwersytet lwowski wraz z biblioteką założonym został przez cesarza Józefa II".[1])

„Die Lemberger Universitätsbibliothek ist — wie die Universität — eine Schöpfung Kaiser Josef II".[2])

„Biblioteka uniwersytecka zawdzięcza swe powstanie cesarzowi Józefowi II".[3])

„Biblioteka uniwersytecka, zał. w r. 1784 przez ces. Józefa II".[4])

Що-ж було основою сеї бібліотеки? „Den Grundstock bildet die Garelli'sche Bibliothek... Maria Theresia übergab alles der von ihr gestifteten Theresianischen Ritterakademie in Wien. Als Kaiser Joseph 1784 diese Akademie aufhob, bestimmte er die Garelli'sche Bibliothek für die neu errichtete Universität in Lemberg".[5])

„Pierwszy zawiązek biblioteki stanowi dar tak zwanej biblioteki Garellego".[6])

„Die wohlgeordnete, fachmännisch katalogisierte Bibliothek des berühmten Hofarztes Nikolaus Garelli, die — dem Staate überlassen — bis zur Aufhebung des Theresianums in Wien, diesem Institute diente, bildete später in der Anzahl von 11.000 Bänden den Grundstock der hiesiegen Bibliothek".[7]) **Влучено до неї вправді й львівську поєзуїтську бібліотеку[8]), але се капля води в морі супроти сього, що спроваджено до неї також книжки зі сто-кількадесяти скасованих галицьких і буковинських монастирів, а саме з монастирів: Авґустіянів, Бенедиктинів і Бенедиктинок, Бернардинів, Божогробців, Бриґіток, Василіян (36 монастирів), Домініканів, Єзуїтів, Капуцинів, Кармелітів, Павлїнів, Піярів, Премонстратензів, Рефор-**

---

[1]) Reifenkugel: Biblioteka Uniwersytecka we Lwowie. (Przewodnik nauk. i liter. 1873, с. 183).

[2]) Kotula: Die k. k. Universitäts-Bibliothek zu Lemberg. Wien 1906. (Надб. з Mitteilungen d. österr. Vereins f. Bibliothekswesen 1905, Heft 3—4, 1906, Heft 1) с. 135.

[3]) Barwiński Eugeniusz: Biblioteka Uniwersytecka. (Tydzień, Lwów 1905, ч. 21).

[4]) Chwalewik: Zbiory Polskie, archiwa, biblioteki... Warszawa 1916, с. 67.

[5]) Dudík с. 111/112.

[6]) Reifenkugel с. 184.

[7]) Kotula с. 135/136.

[8]) Яка була її вартість для нового університету, сказано вже в горі.

матів, Тринітарів, Францісканів; буковинські монастирі, особливо православний монастир в Путні, доставили рукописий. З тих монастирів стягнено до Львівської Уніерситетської Бібліотеки около 40.000 томів.[1])

Отже на основі сього не можна твердити, що Йосифинський Університет є континуацією Львівської Академії, тому що влучено до нього поєзуїтську бібліотеку. Инакше мав би до сього таке саме право кождий із скасованих монастирів (між ними й Василіянські), з котрих перенесено книжки до Університетської Бібліотеки у Львові. Мали-б право Німці на тій самій основі вважати Йосифинський Університет континуацією знесеної Тересіянської Академії у Відні через те, що з неї забрано для Університетської Бібліотеки у Львові найцінннійшу з усіх збірок, там влучених, бібліотеку Іарелія.

До річи буде додати, що засновану цісарем Йосифом II Університетську Бібліотеку уміщено в потринітарськім костелі (нинішна „Преображенська церква"), а першим бібліотекарем був бібліотекар з Будапешту, Генрих Іотфрид von Bretschneider.[2])

Який же був „zbiór przyrządów fizycznych", що мав по словам проф. Фінкля перейти з Львівської Академії до Йосифинського Університету? Близших даних про нього у проф. Фінкля не находимо, противно, сам проф. Фінкель в иншім місці в уступі про Тересіянські „studia academica" згадує на основі актів лишень про „skład fizycznych przyrządów, sprowadzonych z Wiednia za 451 zł. 57½ ct."[3]) Що одначе ся збірка не мусіла бути надзвичайна, можуть засвідчити слова сучасника, котрий навіть про збірку фізичних приладів в Йосифинськім Університеті висказуєть ся не дуже похвально: „Der physische Saal ist schön und gross, und zu allen Arten von Versuchen bequem. Es wäre unbillig, schon itzt (в 1786 р.) einen hinlänglichen Vorrath von Instrumenten zu fodern".[4]) Так отже поєзуїтський „zbiór przyrządów fizycz-

[1]) Finkel I, c. 121, нот. 3; E. Barwiński в часоп. Tydzień 1905, ч. 21; E. Barwiński: Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie. Lwów 1912, c. IV; Chwalewik c. 67.

[2]) Reifenkugel c. 185; Finkel I, c. 118; E. Barwiński в часоп. Tydzień 1905, ч. 21.

[3]) Finkel I, c. 42.

[4]) Kratter: Briefe I. c. 6.

nych" мусів рівнати ся з е р у, коли для Тересіянських шкіл спроваджено їх з Відня, а й в Йосифинськім Університеті був він ще надто недостаточний. І се не може бути арґументом за континуацією.

З черги треба придивитись, який був поезуїтський „zbiór mineralogiczny", згаданий проф. Фінклем. Ось що довідуємо ся в тій справі: „Die Lehrkanzel für Naturgeschichte an der medicinischen Facultät blieb auf Befehl des Kaisers (rescribirter Vortrag vom 28 Jänner 1784) vorläufig unbesetzt und sollte man warten, bis die für den Lehrer unentbehrliche Sammlung der Naturalien vorhanden sein wird. Im Jahre 1785 schickte der Kaiser Naturalien und Münzen nach Lemberg".[1]) Де-ж отже той поезуїтський „zbiór mineralogiczny", коли в Йосифинськім Університеті бракло зразу зовсім збірки „der Naturalien", скоро творцем мінеральоґічної збірки став аж спроваджений до Львова в 1787 р. професор „спеціяльної історії природи" для медиків, Валтасар Hacquet? Ось що про се читаємо у самого проф. Фінкля: „Pracuje zaś (Hacquet) z wytężeniem godnem podziwu i naśladowania, podczas roku szkolnego w gabinecie, dokąd na prośbę jego z polecenia gubernium nadsyłają mu starostwa próbki ziemi, minerały, skamieliny i t. p. z całego kraju. On je porządkuje, „wedle zasad chemicznych" rozbiera i oznacza, słowem tworzy zbiór mineralogiczny, który w krótkim czasie nie może się pomieścić w kilku szafach gabinetu historyi naturalnej, na ten cel przeznaczonych".[2]) Бачимо отже, що мінеральоґічна збірка Йосифинського Університету не мала нічого спільного з поезуїтською збіркою, противно се факт, що створено її що йно в часах Йосифа II.

Про поезуїтське „obserwatoryum astronomiczne" не богато знаємо, бо у самого проф. Фінкля ніяких даних до сього, яка була звязь між сею і Йосифинською обсерваторією, не маємо. З письма Надворної канцелярії з 16 лютого 1783 р. знаємо лише, що дотеперішна поезуїтська обсерваторія була для нового університету зовсім непригідна, бо мала заслонену північну і східну сторону неба, а отворена побіч неї в 1777 р. брама, перероблена з езуїтської фірти, була поводом безнастанних потрясень підчас переїзду возів; мала рівно-ж

[1]) Wolf c. 15/16.
[2]) Finkel I, c. 109/110.

богато зелїзних окованъ, що утрудняли маґнетичні спостереженя, а окружена довкола мурами, не позваляла слїдити напряму і зміни вітру.[1])

З усього висше сказаного бачимо, що анї будинок, анї ті мнимі „bogate zasoby naukowe Akademii jezuickiej“ зовсїм не причинили ся до сього, щоби Йосифинський Унїверситет можна вважати її континуацією. Вже-ж і ґубернатор ґр. Бріґідо в інавґураційній промові 1784 р. признав за цїсарем Йосифом II виключну заслугу, що він унїверситет „librorum selectissimorum copia, antiquitatum eximia collectione, velut proprio remotioris historiae fonte, musaeorum, sive mechanicorum, sive physicorum insigni adparatu, anatomico, chemicoque instrumentorum theatro, botanico ut dicimus, horto, non voluptatis aut deliciarum, sed utilium medicamentorum et herbarum peregrinarum seminario... verbo, omnibus... subsidiis ditat atque exornat“.[2])

2. Наукові заведеня Єзуїтської Академії а Йосифинський Унїверситет.

Становище австрійського правительства супроти ерекційних і конфірмаційних документів Львівської Академії. — Практичні мотиви в виборі місцевости при заснованю унїверситету. — Нїяких зобовязань супроти минувшини. — Тересіянські „studia academica“ та їх учительські сили а Львівська Академія.

З черги займемо ся питанем, чи справдї на засноване Йосифинського Унїверситету у Львові вплинув факт, що „polecono przesłać Nadwornej galicyjskiej kancelaryi w Wiedniu przywilej Augusta III i bullę Klemensa XIII“, чи справдї занятє Львівської Академії „zobowiązywało do tego nowy rząd“, чи справдї Йосифинський Унїверситет „miał być właściwie prawnym następcą rzeczonej Akademii“?

Передовсїм звісно, що зі згаданими диплёмами накинув ся австрійському правительству львівський архієпископ Сєраковский: „To też z własnej woli i przez nikogo nie wzywany przedstawił Sierakowski rządowi austryackiemu, że nowy zakład naukowy opierać się powinien

[1]) Ibidem c. 47.
[2]) Acta Univ. Leopol. c. 7.

na fundamencie dawnej Akademii, która już od stu lat we Lwowie istniała. Na dowód tego przedłożył przywilej uniwersytecki Jana Kazimierza z r. 1661, zatwierdzenie króla Augusta III i bullę Klemensa XIV (sic! має бути XIII). Dla wielu radców gubernialnych było to zdaje się prawdziwe odkrycie, więc zainteresowali się bardzo dokumentami i donieśli o ich istnieniu do Wiednia. Zainteresowała się też nimi najwyższa Studienhofkommission i osobnym reskryptem kazała je sobie przysłać do Wiednia. Gubernium galicyjskie uczyniło zadość temu żądaniu".[1])

Одначе на тім „zainteresowaniu się "скінчило ся! І нічого дивного, бо згадані привілеї „sind nach dem Berichte des galizischen Guberniums fast nicht zur Ausführung gelangt".[2]) Одним словом, вложено їх „ad acta"! „Nie wiemy", писав пок. Фр. Яворский, „jakie były dalsze losy tych dokumentów, jakie studya przeprowadzono, jakie z nich wnioski wyciągnięto. Prawdopodobnie spotkało je to samo przeznaczenie, co setki dyplomów królewskich, które, o ile się nie odnosiły do fiskalnych pretensyi rządu, pakowano bez ceremonii ad acta. W tym wypadku zresztą sama kasata Jezuitów odbierała im praktyczne znaczenie".[3])

З отсего бачимо, що зарівно ерекційні як і конфірмаційні королївські дипльоми та папські булї зіґнорувало австрійське правительство зовсїм, а тим самим зіґнорувало факт колишнього єствованя Єзуїтської Академії у Львові. Що занятє Львівської Академії не зобовязувало нового правительства до нічого, що воно не звертало зовсїм уваги на сю Академію, котра вже не єствувала, на се маємо документальні дані. Вже в 1774 р. задумала цїсарева Марія Тереса заснувати у Львові унїверситет.[4]) Одначе близше порушено сю справу аж в 1776 р. Дня 5 лютого с. р. писала Надворна канцелярія до ґубернії, що цїсарева задумує отворити у Львові унїверситет на взір унїверситетів у дідичних краях,

---

1) Jaworski: Uniwersytet lwowski c. 55.

2) Zschokke: Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich. Wien-Leipzig 1894, c. 297; Wolf: Gesch. der Lemb. Univ. c. 1, нот. 1: „doch wurde der Plan nicht realisirt".

3) Jaworski c. 55/56.

4) Wolf c. 1 в нотї.

а передовсім Віденського. Надворна комісія просвіти запитувала проте ґубернію про деякі подробиці місцевих відносин: чи місто Львів може дати відповідне поміщене для більшого числа учеників замісцевих, чи середники до жития не надто дорогі для менше заможних, але уздібнених молодців, котрі ізза сеї причини не могли би користати з наук, чи „з тих зглядів не було-б лучше отворити унїверситет в иншім місці, н. пр. в Замостю, де після запевненя архієпіскопа (львівського) є вже унїверситет або академія?“ А може, писали дальше, замісць Замостя, що є приватною власностю і твердинею, надавалось би лучше до сеї цїли королївське місто Перемишль, котре лежить майже в середині краю, епіскопська столиця, над рікою Сяном, що улекшить довіз живности?[1])

Ґуберніяльний радник Коранда, що реферував відповідь на ґуберніяльнім засїданю, признавав, що богато зглядів промовляло би за Перемишлем, але додавав, що місто далеко тїснїйше чим Львів, не має рівно-ж відповідного будинку, котрий вимагав би великих накладів, підчас коли у Львові поєзуїтський будинок надасть ся знаменито на сю ціль. Є також певні полїтичні й „инші важні причини“, щоби унїверситет був у столиці краю. Тому, коли Її Цісарська Величність хоче ложити на сю цїль значні видатки, дадуть ся винайти практичні способи усуненя певних недостатків у Львові.[2])

І на основі сього можемо ствердити, що при заснованю унїверситету у Львові австрійське правительство зіґнорувало факт, що тут єствувала колись Єзуїтська Академія. В тім часї єствувала для нього академія тільки в Замостю. Був се арґумент за тим, щоби новий унїверситет заснувати як раз в Замостю, проти чого промавляла одначе та обставина, що була се твердиня й приватна власність. За Перемишлем промавляло се, що лежить він майже в середині краю над рікою Сяном, котрий улекшив би довіз живности, але рівночасно против нього висунено обставину, що він далеко тїснїйший чим Львів. Зарівно з письма Надворної комісії просвіти, як і з відповіди ґубернії бачимо, що австрійське правительство глядїло на цїлу справу з точки практичної: ходило йому про се, чи можна буде дати поміщене більшій скількости замісцевих учеників,

[1]) Finkel I, с. 43.
[2]) Ibidem с. 44.

чи середники до житя в даній місцевости не будуть за дорогі, чи буде можна в відповідний спосіб ті середники довезти.

Що промавляло за Львовом? Промавляло се, що він не так тісний як Перемишль, промавляли й не подані близше „певні полїтичні і инші важні причини“, щоби в столиці краю був унїверситет. За Львовом промавляла й та обставина (знов виключно практична!), що був тут уже готовий поезуїтський будинок (що одначе, як ми бачили в горі, не надав ся на унїверситет, котрий поміщено в потринїтарськім будинку). Чи промавляло за Львовом се, що була тут колись Єзуїтська Академія? Зовсім нї! Ся обставина промавляла, як ми бачили, виключно за Замостєм, а не за Львовом: для австрійського правительства Львівська Академія вже не єствувала й тому анї Надворна комісія просвіти, анї ґубернія про неї нї слівцем не згадали!

Так виглядає отсе „zobowiązanie nowego rządu“ в світлї історичних фактів. А що взагалї нове правительство не брало на себе ніяких зобовязань супроти минувшини, свідчать отсї факти. Коли цїсарева Марія Тереса задумувала в 1774 р. заснувати у Львові унїверситет, львівський архіепіскоп висловив бажане, щоб йому і його наслїдникам надано достоїнство канцлєра нового унїверситету, як се водить ся в Кракові й Замостю. На се відповіла цїсарева, що для неї „seien die Universitäten zu Krakau und Samosce nicht massgebend, sondern die erbländischen und insbesondere in Wien“.[1]) І хоч досї унїверситети з католицьким виділом могли були бути основані лишень за згодою папи, котрий мав на них свого заступника, канцлєра, цїсар Йосиф II заснував унїверситет у Львові, не дбаючи про дозвіл зі сторони папи.[2]) Отже слова, що Йосифинський Унїверситет був „prawnym następcą“ Львівської Академії, позбавлені всякої історичної основи. Вже-ж і сам проф. Фінкель стверджує се словами, що Йосифинський Унїверситет „Miał być, jako nowo zbudowany, wzorem nowych pomysłów: tu nie obowiązywały żadne stare przywileje korporacyjne; można było budować z korzenia, nie oglądając się na przeszłość“.[3])

В першім уступі ерекційного диплому заявляє цїсар Йо-

[1]) Wolf c. 1/2 в нотї.
[2]) Ibidem c. 3.
[3]) Finkel I, c. 47.

сиф II ось що: „Erstens erklären Wir die in der galizischen Hauptstadt Lemberg schon gegenwärtig bestehenden, und noch künftig dort einzuführenden Lehr- und Unterrichtsanstalten in ihrem ganzen Umfange als eine wahre Universität und hohe Schule".[1]) На основі сього твердить проф. Фінкель, що між Єзуїтською Академією і Йосифинським Унїверситетом „Związek jest zatem niewątpliwy i zaprzeczyć się nie da".[2]) Які-ж се були ті „gegenwärtig bestehende Lehr- und Unterrichtsanstalten"? Зі слів проф. Фінкля виходить, що були се „studia academica, powołane zaraz do życia przez cesarzową Maryę Teresę", в котрих учило також „kilku exjezuitów, byłych profesorów Akademii".[3]) Мусимо отже питанє про звязь Тересіяньских академічних шкіл з Єзуїтською Академією піддати основній критицї.

Висше згаданий погляд проф. Фінкля не новий, він же-ж підносив його й давнїйше, тільки та „niewątpliwość związku" не була ще там так сильно заакцентована: „Jezuickie kollegium i Akademię lwowską przetworzono na liceum w znaczeniu, używanem w krajach austryackich, chociaż urzędownie nie dano mu tej nazwy. Pozostawiono chwilowo niektórych nauczycieli, jak eksjezuitę Skoberę dla języka niemieckiego, ale równocześnie sprowadzono nowych profesorów z Wiednia".[4]) Жерелом твердженя про мниму переміну австрійським правительством Єзуїтської Академії на лїцей послужив проф. Фінклеви „Ignaz de Luca, Geographie von Galizien und Lodomerien. Wien 1791".[5]) Звернемо увагу, що зайшло тут в його поглядї певне непорозумінє. А щоби дати наглядний доказ, зацитуємо дословно дотичний уступ зі згаданої книжки:

„Die Universität in Lemberg nahm mit den Jesuiten ihren Anfang; sie war aber damahls im eigentlichen Verstande bloss ein Lycäum; erst im Jahre 1784 wurde dasselbe in eine Universität umgeschmolzen,

---

1) Ibidem c. 52.
2) Pamiętnik c. 33.
3) Ibidem.
4) Finkel I, c. 39.
5) Ibidem нота 3. Проф. Фінкель не цитує з сеї книжки нї сторони, нї не подає повного заголовка.

und in dem genannten Jahre am 1 November erfolgte die feyerliche Eröffnung".[1])

Отже передовсім з натиском годить ся піднести, що автор Ґеоґрафії Галичини не згадав тут ні одним слівцем про якесь „przetworzenie" Єзуїтської Академії на австрійський ліцей, лишень приписав заслугу першенства в заложеню університету у Львові оо. Єзуїтам. Мимо нелеґальности сеї Академії годить ся з історичною правдою се, що основниками першого університету у Львові були як раз оо. Єзуїти.[2]) Зворот „den Anfang nehmen mit" відносить ся власне до сього першенства в заложеню і значить „Ursprung nehmen"[3]), а само слово „Anfang" означає „principium, initium, Beginn, Anbeginn", „bezeichnet nun das erste der Zeit, dem Orte, dem Geschehen nach".[4]) Зовсім ясно сказано тут отже, що Єзуїти перші заложили у Львові університет, одначе в розуміню де Люки мав він в їх часах (damahls) властиво лише характер щось в роді ліцею. Отже зовсім дивна тут увага проф. Фінкля, длячого „urzędownie nie dano mu tej nazwy". Сей quasi-ліцей по словам де Люки в 1784 р. „wurde in eine Universität umgeschmolzen". Сього останнього твердженя, не підпертого ніякими історичними доказами, не будемо тут осібно опрокидати, бо задача наших заміток взагалі — виказати, що цісар Йосиф II заложив новий університет, а не „перетворив" давний, тим більше, що не було навіть ніякого „перетворюваня" сього єзуїтського quasi-ліцея Марією Тересою, котра, як зараз побачимо низше, зорґанізувала академічні школи зовсім самостійно.

Найважнійшим доказом, що Йосифинський Університет не мав ніякої звязи з Єзуїтською Академією, буде опрокинене погляду, наче-б то Тересіянські „studia academica", згадані в ерекційнім дипльомі з 1784 р. яко „schon gegenwärtig bestehende Lehr- und Unterrichtsanstalten", котрі попри

[1]) Ignaz de Luca: Geographie von den Königreichen Galicien und Lodomerien nebst der Bucowine. Wien 1791, c. 303.

[2]) Назви „Universitas Leopoliensis" для своєї академії уживали Єзуїти аж до касати. Пор. „Propositiones ex universa Philosophia publicae disputationi expositae in Universitate Leopoliensi Societatis Jesu Mense Junio Anno Xsti MDCCLXXIII" (в Унів. Бібліотеці у Львові ч. 56369 I) Гл. також Finkel I, c. 30; Załęski III, 1. c. 822.

[3]) Grimm, Jacob u. Wilhelm: Deutsches Wörterbuch. VII, Leipzig 1889, c. 528.

[4]) Ibidem I, Leipzig 1854. c. 324.

„künftig dort einzuführende Lehr- und Unterrichtsanstalten“ мали бути „eine wahre Universität und hohe Schule“, стояли в якій небудь звязи з Єзуїтською Академією, зглядно були її безпосередною континуацією.

Зачнемо від першої медичної школи у Львові, т. зв. „Collegium medicum“. Ось що пише про її ґенезу в часах Тересіянсько-Йосифинських новійший історик медицини в Галичині: „Za kamień węgielny tej pierwszej szkoły medycznej we Lwowie... należy uważać patent gubernatorski, wydany dnia 10 września 1773 roku i ogłaszający rozpoczęcie już dnia ~~1~~ października bezpłatnych wykładów chirurgii i położnictwa, które mają się odbywać w dwóch językach: polskim i niemieckim“.[1]) Чи була одначе яка звязь між сею школою і Єзуїтською Академією? Нї одно з історичних даних до сеї школи не промавляє за сим. І так знаємо, що вправдї першим протомедиком для Галичини, іменованим Найвисшою постановою, був Поляк, Андрій Крупіньский, уроджений в Бєлянах, одначе був він вихованцем медичного видїлу унїверситету у Віднї, одного з головних огнищ лїкарської науки, котре притягало учеників навіть із заморських сторін; там промовав ся він в груднї 1772 р., предложивши докторську діссертацію.[2]) На вибір Крупінського вплинула найбільше як раз ся обставина.[3]) Знаємо дальше, що рівночасно з Крупіньским іменовано йому рівнорядного лїкаря, Італїйця родом із Триденту, Івана Франца Spaventi-я, рівно-ж ученика медичного видїлу у Віднї, а крім сього трех хірурґів Німцїв, Івана Waltz-а, Франца Ogesser-а і Антона Kremler-а, котрі мали творити спільно осібний медичний збір, званий „Collegium medicum“.[4]) Як бачимо, з Єзуїтською Академією у Львові не мала ся школа нїякої ґенетичної звязи анї „w instytucyi“, анї „we funkcyi nauczycielskiej“.[5]) Взагалї в хвилї

[1]) Szumowski: Galicya pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego pierwszego protomedyka 1772—1783. (Archiwum naukowe. Wydawnictwo Towarzystwa dla popierania nauki polskiej. Dział I, tom IV. zeszyt 1). Lwów 1907, c. 82.

[2]) Finkel I, c 36—37; Szumowski c. 36—37 i 40.

[3]) Szumowski c. 38.

[4]) Finkel I, c. 36—37; Szumowski c. 40—42.

[5]) Звернемо увагу, що в шематизмах з перед заснованя Йосифинського Унїверситету згадуєть ся лише „Collegium medicum“, н. пр. в Almanach royal de Gallicie et de Lodomerie pour l' an-

першого розбору стояла медицина в Польщі на дуже низкім степени: Замойська Академія була de facto зовсім без професора медицини і в санітарних актах нема зовсім ніякої згадки про Єзуїтську Академію у Львові, а впрочім „Z obu tych instytucyi nie miał kraj żadnych korzyści, tak samo zresztą, jak i z samej akademii jagiellońskiej. Praktyką lekarską bowiem na całym obszarze Galicyi zajmowali się sami uczniowie szkół obcych".[1])

Перейдім до т. зв. „Collegium nobilium" або „Collegium Theresianum". У Львові єствувало „collegium nobilium", засноване Єзуїтами на взір заграничних заведень, вже від 1749 р.[2]), а дотревало аж до 1773 р., т. є до касати.[3]) Против Єзуїтів старав ся одначе львівський епіскоп-суфраґан Ґловіньский висунути шляхотський конвікт Піярів. Своїми заходами довів він до сього, що австрійське правительство згодилось причинити ся грішми до введеня в житє сеї інституції, але колеґія мала одержати плян і порядок науки зі сторони правительства та оставати під безпосередним наглядом львівської ґубернії. А коли Ґловіньский згодив ся на умови правительства, невдовзї після його смерти († 14 IX 1776 р.), з початком падолиста 1776 наступило отворенє Тересіянського „Collegium nobilium". Протектором заведеня зістав ґубернатор Галичини Генрих ґр. Ауерсперґ, а директором ґуберніяльний радник Жиґимонт ґр. Ґалленберґ. Заряд і домашний надзір спочивав у руках оо. Піярів, але учителїв гуманїорів, фільософії і прав іменувало правительство. Подрібний едикт або „Avertissement" про ула-

née 1776. A Leopol. Chez Antoine Piller, c. 136: „Le College de Médecine". (Бібл. Оссол. ч. 255) і в Nowy Kalendarzyk na rok Pański 1778 (також 1779). Z przyłączeniem Szematyzmu czyli imion wszystkich cesarsko-królewskich urzędników w Królestwach Gallicyi y Lodomeryi. We Lwowie. W Drukarni Ant. Pillera: „Cesarsko-Królewskie Zgromadzenie Lekarsk. czyli Collegium Medic. w Lwowie". (Бібл. Оссол. ч. 6947, ненум.).

[1]) Szumowski c. 50.

[2]) Idea Collegii nobilium pro educatione Juventutis... sub cura Patrum Societatis Jesu... Leopoli erecti MDCCXLIX (в Львівській Унїв. Бібл. ч. 70283 I). Гл. також Finkel I, c. 26.

[3]) Exercitationes Literariae mense Septembri Anni 1772 ad Januarium 1773 habitae in Collegio nobilium Leopoliensi Societatis Jesu mense Januario. Leopoli typis PP. Franc: Cum assensu Superiorum. к. 18 ненум. (в Львівській Унїверс. Бібл. ч. 70294 I).

дженє і умови принятя оголосило правительство 30 вересня 1776 р.[1]) Зі сказаного бачимо наглядно, що Тересіяньське „Collegium nobilium“ не мало ніякої звязи з Єзуїтами анї „w instytucyi“, анї „we funkcyi nauczycielskiej“, противно, його основою було заведенє їх смертних ворогів, Піярів.

Які-ж були инші „studia academica“, зорґанїзовані цїсаревою Марією Тересою, яка була в них участь львівських екс-Єзуїтів та взагалї, чи мали ті школи яку небудь звязь із Єзуїтською Академією у Львові?

Австрійське правительство заняло ся в Галичинї сейчас не лише відносинами санїтарними, іменуючи протомедика й спричинюючи повстанє „Collegii medici“, але подбало також і про освіту. В розпорядку львівської ґубернії з 17 (praes. 23) лютого 1774 р. до львівського циркулярного уряду розказано, щоби „nach erfolgter Aufhebung des Jesuitenordens weder der Gottesdienst noch auch das Schulwesen ins Stocken gerathe“ та щоби споруджено „ein genaues Verzeichniss über die hierlandes verbleibende Exjesuiten mit Beyfügung des loci Ubicationis, und Eintheilung, welche zu Lehrämtern, welche zur Seelsorge taugen, oder welche zu ein, und anderen nicht mehr zu gebrauchen, und als wahre Pensionisten anzusehen sind“.[2]) Результатом сього ґуберніяльного розпорядку був „Gehorsamster Bericht des Kaisl. Köngl. Lemberger Kreis-Amts, die dermalige Beschaffenheit, und künftige Bestellung der Latainischen sowohl, als Trivial Schulen,... betrefend“ з датою „den 20-ten May 1774 (praes. den 31 May 1774)“.[3])

„Es sind in diesem Kreis“, так зачинає ся „Bericht“ львівського циркулярного уряду, „zwey einzige Orte, benantlich Lemberg und Zloczow, wo Lateinische Schulen und die Lehre höherer Wissenschaften öfentlich bestehet“.[4]) Нас обходить очивидно в данім випадку Львів, а у Львові передовсім школи Єзуїтів. Згадуючи про Єзуїтську Академію каже „Bericht“, що вона тільки „als eine Universitaet angesehen wurde“[5]), а сей погляд на властивий її характер схо-

[1]) Finkel I, с. 26—27 і 40—41.
[2]) Манускрипт Біблїотеки Оссолїньских у Львові ч. 525 т. I, к. 323.
[3]) Ibidem к. 322—341 обор.
[4]) Ibidem к. 324 об.
[5]) Ibidem.

дить ся з поданим уже попередно поглядом де Люки, що Єзуїтський Університет у Львові „war damahls **(за їх часів)** im eigentlichen Verstande bloss ein Lycäum“[1]), **не більше! У Львові** „haben die ehemaligen Jesuiten nicht allein die 6 kleine Schulen, oder Humaniora gelehret, sondern auch in den Altioribus, nämlich in allen Abtheilungen der Phylosophiae, wie auch Theologiae, und heyligen Rechten öffentlich Unterweisung gegeben. Dermalen aber nach Auflassung der Gesellschaft Jesu sind die letztere ins Stillstehen gerathen, und werden nur die erstere durch einen Weltlichen, und 4 Exjesuiten betrieben“.[2])

Зіставмо повисше зі згаданими вже словами проф. Фінкля, що в Тересіянських академічних школах учило „kilku exjezuitów, byłych profesorów Akademii“, **що** „Pozostawiono chwilowo niektórych nauczycieli, jak eksjezuitę Skoberę dla języka niemieckiego“. **Більше імен тих екс-Єзуїтів чомусь то проф. Фінкель не подає, ограничаючись загальниками** „kilku“, „niektórych“ **не подає рівно-ж, як довго тревало се** „chwilowo“, **хоч додає до сього, що** „równocześnie sprowadzono nowych profesorów z Wiednia“. **Отже зовсім виразно стверджено в** „Bericht-ї“, **що Єзуїтська Академія перестала єствувати** („ist ins Stillstehen gerathen“), **що задержано лише австрійським правительством низшу школу, т. зв.** „Humaniora“, **де одночасно** „in Parva und in Principiis“ **учив** „der Weltliche Lehr-Meister Steph. Jachowicz“, **в инших 4 клясах учили 4 екс-Єзуїти. Кождий з тих учителїв побирав** „aus dem Allerchöchsten Aerario“ **по** 100 **дукатів (разом видаток на тих учителїв виносив** 500 **дукатів).**[3])

Імен згаданих екс-Єзуїтів не знаємо. Вправдї до „Bericht-у“ **львівського циркулярного уряду був доданий (відповідно до згаданого в горі ґуберніяльного розпорядку з 17 II 1774 р.) спис, з котрого можна було дізнати ся,** „wie gross die Anzahl der in dem Collegio allhie **(у Львові)** und Missionshaus czu Nastassow[4]) gewesten Jesuiten ware, wo sie sich dermalen aufhalten, welche darunter die Priester Würde be-

---

[1]) Ignaz de Luca с. 303.
[2]) M. S. ч. 525: т. I, к. 524 об. — 525.
[3]) Ibidem к. 325.
[4]) Про місію в Настасові гл. Załęski IV. 2, с. 665—6.

kleideten, welche nur als Magistri, und welche als Fratres oder Layen in der Societaet stunden, und welche dermalen zu Lehr oder anderen Ämtern bereits wieder angestellt, und welche ferner zu Professoren, oder zur Seel-sorge gebraucht werden könnten", вкінці, котрих належало-б уважати пенсіоністами.[1]) На жаль, сього спису не находимо при згаданім Bericht-ї: він або пропав, або находить ся ще десь окремо.[2]) В кождім разї певне те, що екс-Єзуїти вчили, як подає „Bericht", лише в „Humanior-ах". Циркулярний уряд, котрому поручила була ґубернія видати опінїю що до екс-Єзуїтів, мимо сього, що подав спис таких екс-Єзуїтів, котрих можна-б ужити яко учительські сили, висказав ся зовсїм некорисно що до евентуального ужитя їх яко учителїв у висших школах. Ось опінїя циркулярного уряду в тїй справі:

„In Lemberg müste man aber die dermalen nach abgestellten Jesuiten Orden geschlossene Hohe Schulen, als Philosophie, Theologie und jus Canonicum, wieder eröfnen; für Professores könnten zwar die nämliche Exjesuiten, so derley Wissenschaften vorhin bey noch für gewährten Bestand der Societaet gelehret haben, wiederum herfür gezohen werden, ohne dass es nöthig fallete solche anderwerts her zu beschreiben. Allein, da der Ruf für sothane Geistliche nicht am Vortheilhaftesten lauthet, und ihre Eigenschaft von der sonst bey derley Lehrern in anderen Provinzen, antrefenden Geschicklichkeit sehr unterschieden seyn sollte, so würde es für die Schüllere viel gedeylicher seyn, wenn gedachte Professores aus der Österr. oder Böhmischen Provinz bestellet werden möchten".[3])

Повисша опінїя зладжена була в маю 1774 р., а вже 18 падолиста т. р. прибули до Львова заіменовані австрійським правительством нові професори з Відня.[4]) Тому нема найменшого сумнїву, що опінїя львівського циркулярного уряду мала повний успіх: львіських екс-Єзуїтів при обсадженю посад в Тересіянських висших школах поминено зовсїм, як вказують імена професорів тих же шкіл (про них будемо говорити низше).

---

[1]) M. S. ч. 525: т. I, к. 339 об. — 340.

[2]) Не знає його й Załęski V, 1. Kraków 1906, с. 93—4, котрий цитує згаданий „Bericht".

[3]) M. S. ч. 525: т. I, к. 328 об. — 329.

[4]) Finkel I, с. 39.

На окрему увагу заслугує згаданий проф. Фінклем серед тих „niektórych nauczycieli“, полишених мимо „chwilowo“ австрійським правительством, екс-Єзуїт Йосиф Skobera.[1]) Про нього маємо докладнійші дані. Його перенесено в 1772 р. з Буди до Львова[2]), де після касати Ордену Єзуїтів 28 вересня 1773 р. обняв він заряд львівського єзуїтського костела яко світський препозит.[3]) Коли австрійське правительство в цїли поширеня знаня нїмецького язика в Галичинї стало закладати приватні школи, або при публичних школах установлювати учителів для сього язика, у Львові впав вибір як раз на Скоберу. Дня 15 січня 1774 р. львівська ґубернія установила його учителем в школї нїмецького язика; він одержав за се від правительства платню 100 дукатів річно, не маючи права побирати нїякої оплати від своїх учеників. Обовязком Скобери було зголосити ся в циркулярнім урядї, предложити за посередництвом сього-ж уряду підручники, на основі котрих мав він замір учити в своїй школї, вести правильно „катальоґ“ і що кварталу предкладати його циркулярному урядови, вкінцї „den Tag der Eröffnung dieser Schule durch Anheftung eines geschriebenen Avertissements an das Schulthor kund zu geben“. „Und da man die zu der k. k. Gubernial-Canzley bishero angenommene pohlische Beamten eigends anzuweisen entschlossen ist dass sie die deutsche Schule besuchen sollen: so hat derselbe mittelst des k. k. Creiss-Amtes auch die Lehrstunden anzuzeigen damit man dieselben für diese Zeit von den Canzley-Stunden zu dispensiren wissen möge“.[4]) В „Bericht-ї“ циркулярного уряду маємо згадку й про Скоберу, про годину науки в його школї й про граматику нїмецького язика, на основі котрої він вів науку. „Zur Deutschen-Sprach-Lehre“, читаємо там, „ist der Exjesuit Pater Skobera mit einem gleichen Genuss (значить з платнею 100 дукатів подібно, як згадані учителї в „Humanior-ax“) erst unlängst bestellt worden,

[1]) Зауважу до річи, що поданий в індексї до Finkel-Starzyński: Historya Uniw. Lwowsk. II. c. 437 „Skobera, naucz. I. 39“ і „Skobera Józef ks. prof. I, 42, 43“, се одна й та сама особа.

[2]) Finkel I, c. 42.

[3]) Załęski V. 2. Kraków 1906. c. 1134.

[4]) Helfert: Die österreichische Volksschule. I: Die Gründung der österreichischen Volksschule durch Maria Theresia. Prag 1860, c. 482, нот. 2; Widmann: Zapiski do historyi szkół ludowych w Galicyi, a w szczególności we Lwowie. (Koniec wieku XVIII i początek XIX). Lwów 1891, c. 12.

der seine Unterweisungen eine Stunde v. 11 bies 12 Mittags zu geben pfleget. Er lehret nach der von ihm selbst verfassten mit Hoher Bewilligung aufgelegten Gramatic, und hat dermalen 104 Schülere".[1]) А в иншім місці того-ж „Bericht-у" є згадка про „das Deutsche in der öffentlichen Schul des Exjesuiten P. Skobera".[2]) Годї при тій нагоді поминути граматику німецького язика, згадану в „Bericht-ї". Її докладний заголовок такий:

„Grammatyka niemiecka podług ustaw J. K. Gottscheda sławnego Akademii Lipskiey nauczyciela i rządcy dla uczących się w Akademii Cesarsko-Krolewskiey Lwowskiey zebrana y poprawiona przez J. M. Xiędza Jozefa Skoberę nauczyciela językow w teyże Akademii, Swiętey Teologii Doktora. W Lwowie w drukarni Antoniego Pillera Ces. Krol. Guber. nadw. typogr. MDCCLXXIV". Її одинокий примірник, в дуже лихім станї, здефектований, находить ся в „Бібліотеці Оссолїньских" у Львові[3]); нема сеї граматики нї в Унїверситетській Бібліотецї, нї в Бібліотецї ґр. Баворовських. Велика шкода, що бракує в ній передного слівця, що містило ся на стор. 3—4, бо з нього можна-б було певно довідати ся, в якій мірі ся граматика „zebrana y poprawiona" самим Скоберою. Мусимо зауважити, що таку саму граматику видав ще в 1766 р. в Варшаві Піяр, Франц Єлїнек[4]), і вона майже до слова згідна з граматикою, виданою Скоберою у Львові 1774 р. Її заголовок звучить: „Grammatyka niemiecka podług reguł J. K. Gottscheda sławnego Akademii Lipskiey Profesorą y Rektora zebrana".[5]) Близше порівнанє обох граматик вказує на те, що граматика німецького язика, на основі котрої вчив Скобера, не була „von ihm selbst verfasst", противно, що була вона лише незначною перерібкою, зглядно навіть перепечаткою варшавського виданя граматики Ґотшеда-Єлїнка.

---

[1]) M. S. ч. 525: т. I, к. 325 об.

[2]) Ibidem к. 338 об.

[3]) Ч. 15.631. Брак сторін 3—4, 39—42, 213—214, 217—220. Загалом має ся граматика 352 сторони мал. 8-ки. Estreicher: Bibliografia polska XVII. Kraków 1899, с. 294 подає число сторін 348, можливо, на основі якогось иншого неповного примірника.

[4]) Estreicher XVII, с. 294. Є деякі дані, що було ще варшавське виданє в 1765 р. Естрайхер знає ще виданя з 1771 і 1773 р.

[5]) Бібліотека Оссолїньских у Львові ч. 19.881.

З усего виходить, що з посеред тих „kilku exjezuitów, byłych profesorów Akademii", полишених „chwilowo" австрійським правительством, чотири львівські екс-Єзуїти учили лише в „Humanior-ах", та що в Тересіянських академічних школах найшов ся лишень один-одинокий екс-Єзуїт Скобера. Знаємо одначе, що спроваджено його що йно в 1772 р. з Буди, але нї відки не знаємо, щоб учив він в Єзуїтській Академії (проф. Фінкель чомусь то про се виразно не говорить). Можливість сього вправдї не виключена, бо н. пр. в єзуїтськім „Collegium nobilium" учено нїмецького язика[1]), а його міг там учити в рр. 1772—1773 як раз Скобера. Одначе навіть факт, що екс-Єзуїт, спроваджений з Буди під сам кінець єствованя нелеґальної Львівської Академії (1772—1773 р.) міг там учити (бо певних доказів на се, як сказано, не маємо) нїмецького язика, а опісля був приділений до научаня того-ж язика в австрійськім научнім заведеню, котре пізнїйше вже з зовсїм иншим учителем сього предмету[2]) війшло в склад ново-заснованого Йосифинського Унїверситету, не може бути арґументом за тим, що між Львівською Академією і Йосифинським Унїверситетом „była pewna ciągłość, jeźli nie w instytucyi, to przynajmniej we funkcyi nauczycielskiej", як думає проф. Войцеховский. Вибір упав на Скоберу хиба тому, що був він екс-Єзуїтом, спровадженим з Буди (гл. згадану опінїю „Bericht-y"), а не тому, що вчив мабуть у бувшій Єзуїтській Академії. Вкінцї факт, що „równocześnie sprowadzono nowych profesorów z Wiednia", як каже проф. Фінкель, що ще 29 падолиста 1781 р. заявив цїсар Йосиф II, що „Von den aufhörenden Universitäten (в Інсбруцї, в Бернї і в Фрибурзї) wird man die geschickteste Professores auswählen und zu der in Gallizien zu errichtenden übersetzen"[3]) і справдї, як побачимо низше, перевів се в дїло, міг би бути поводом до такого-ж самого твердженя, що між Йосифинським Унїверситетом

---

[1]) Пор. висше цитовані Exercitationes literariae... in Collegio nobilium Leop. Soc. Jesu 1772—1773, к. 17—18: „Übungen der Deutschen Sprache".

[2]) Професором нїмецького язика і лїтератури на фільософічнім видїлї Йосифинського Унїверситету став Леопольд Umlauf, ур. 1757 р. в Ґільденгавзен в Моґунциї. Finkel I, с. 75.

[3]) Kink: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. I, 1. Wien 1854, с. 545 (нота 727).

та Віденським і иншими австрійськими була „pewna ciągłość we funkcyi nauczycielskiej?“

Після уваг про „Collegium medicum“ і „Collegium nobilium“, в котрих стверджено, що не мали вони ніякої звязи з Єзуїтською Академією, перейдемо до студіюм теольоґії. З цитованого висше „Bericht-у“ циркулярного уряду у Львові знаємо, що з касатою єзуїтські висші школи, т. зв. „Altiora“, де попри фільософію і канонїчне право відбувались також виклади „in allen Abtheilungen Theologiae, nach Auflassung der Gesellschaft Jesu sind ins Stillstehen gerathen“.[1]) Теольоґічний виділ Львівської Академії перестав отже ествувати в 1773 р., бо в „Bericht-і“ циркулярного уряду з мая 1774 р. висловлено що йно думку, що „In Lemberg müste man aber die dermalen nach abgestellten Jesuiten Orden geschlossene Hohe Schulen, als Philosophie, Theologie und jus Canonicum, wieder eröfnen“.[2]) Коли-ж в декретах Надворної канцелярії говорить ся про те, що належить заховати у Львові теольоґічні виклади (декрети з 22 серпня 1775 р. і 9 падолиста 1776 р.)[3]), то не сказано там, наче-б то континуовано (як думає проф. Фінкель) єзуїтські теольоґічні виклади, бо їх знесено 1773 р., а в 1774 р. що йно проектовано заведенє нових теольоґічних викладів, тим більше, що теольоґічні виклади, заведені поновно (1776 р.) австрійським правительством, зривали з минувшиною і мали бути зорґанізовані після пляну инших австрійських унїверситетів, а міродатною в тій справі мала бути Найвисша постанова з 31 серпня 1776 р.[4]) Що до вибору учительських сил, то без сумніву мусіла тут заважити опінїя львівського циркулярного уряду, видана про Єзуїтів, що „der Ruf für sothane Geistliche nicht am Vortheilhaftesten lauthet, und ihre Eigenschaft von der sonst bey derley Lehrern in anderen Provinzen, antrefenden Geschicklichkeit sehr unterschieden seyn sollte“, а закінчена предлогою, щоби „gedachte Professores aus der Österr. oder

---

[1]) M. S. ч. 525: т. I, к. 325. Пор. також Zschokke: Die theologischen Studien... in Österreich, с. 297. „Mit Aufhebung des Jesuitenordens (1773) hörte diese Universität auf und in Folge dessen wurden die Studien eingestellt“.

[2]) M. S. ч. 525: т. I, к. 328 об.

[3]) Finkel I, с. 42; Zschokke с. 297.

[4]) Zschokke с. 297.

Böhmischen Provinz bestellet werden möchten".[1]) Після Надворного декрету з 15 червня 1776 Найвисшою постановою з 31 мая с. р. установлено для сього теольоґічного студіюм три катедри, а саме катедру викладу св. Письма і церковної історії, катедру доґматичної теольоґії і катедру моральної і пасторальної теольоґії. Дві з тих катедр мали обняти львівські Домінікани, коли-ж не найдено між ними у Львові відповідних людий, іменовано двох Домініканів: Маріяна Husl-а з Боцен в Тиролї для моральної і Вінкентія Dichanicz-а з Кошиць (котрий став директором теольоґічного студіюм) для доґматики, при чім заведено приписані підручники.[2]) Після смерти Гусля († 23 падолиста 1779 р.) став професором моральної Домініканин Бернард Домославский.[3]) Знаний нам уже екс-Єзуїт з Буди, Йосиф Скобера, вчив еврейського языка.[4])

З повисшого бачимо, що й теольоґічне студіюм не було континуацією Єзуїтської Академії анї „w instytucyi", анї „we funkcyi nauczycielskiej". Годить ся звернути увагу й на се, що 1 падолиста 1783 р. введено в житє знов новий плян теольоґічного студіюм.[5])

З касатою устали в Єзуїтській Академії у Львові також виклади „in allen Abtheilungen der Phylosophiae".[6]) Завдяки австрійському правительству зорґанїзовано небавом студіюм фільософиї[7]) й обсаджено його спровадженими професорами, з поминенем бувших професорів Львівської Академії. Платню визначено новим професорам від дня прибутя до Львова, т. є від 18 падолиста 1774 р. Перший прибув Віт Vrecha, професор льоґіки, метафізики і етики. Фізику викладав екс-Єзуїт

[1]) M. S. ч. 525: т. I, к. 328 об. — 329.

[2]) Zschokke с. 297—8; Finkel I, с. 42—43.

[3]) Finkel I, с. 49 і 81. Zschokke с. 300 зове останнього хибно „ein Exjesuit". В Ordnung aller Kaiserlich-Königlichen in den Königreichen Galizien und Lodomerien befindlichen Ehren-Stellen. Lemberg 1785 (Бібл. Оссол. ч. 15081) с. 119 виступає він виразно яко „Ord. Praedicat".

[4]) Finkel I, с. 42—43.

[5]) Zschokke с. 298. Про реформу теольоґічного виділу на унїверситетї у Віднї гл. Kink I. 1, с. 460—1 і 523; Wappler: Geschichte der theologischen Facultät der k. k. Universität zu Wien. Wien 1884, с. 188—287.

[6]) M. S. ч. 525: т. I, к. 325.

[7]) Дані виймаємо з Finkel I, с. 39—40 і 42—43.

Франц Güssmann, ур. 1741 р. в Волькерсдорф в дол. Австрії, професор астрономії в єзуїтських колеґіях, математику екс-Єзуїт Ігнатій барон Rain, адюнкт Віденського Унїверситету, механіку і технольоґію рівнож екс-Єзуїт, опат Йосиф Liesganig, ур. в Ґрацу 1719 р., довголїтний професор у ріжних єзуїтських колеґіях, префект астрономічної обсерваторії. Німецького язика вчив, як то вже висше було згадано, екс-Єзуїт з Буди, Йосиф Скобера, котрий на теольоґії вчив єврейського язика, а на згаданій граматиці німецького язика підписав ся „nauczyciel języków Akademii Cesarsko-Krolewskiey Lwowskiey, Swiętey Teologii Doktor“.

Отже й фільософічне студіюм не було континуацією Єзуїтської Академії анї „w instytucyi“, анї „we funkcyi nauczycielskiej“.

Устали з касатою в Львівській Академії рівно-ж виклади „der heyligen Rechten“[1]) і що йно австрійське правительство попри инші студії зорґанізувало й студіюм права. Право натури, право народів і інституції викладав Антін Pfleger, ур. 1748 р. в Айзнерн в Країнї, котрий свої студії відбував в Люблянї і у Віднї; крім сього став він директором усїх916 Built? Тересіянських шкіл.[2]) Канонїчне й кримінальне право викладав Іван Ambros, ур. 1744 р. в Гук на Мораві; на його виклади, крім правників, ходили також теольоґи.[3])

І про студіюм права можемо сказати те саме, що про инші, що й воно не мало нїчого спільного з Єзуїтською Академією анї „w instytucyi“, анї „we funkcyi nauczycielskiej“.

Закінчене.

Тересіянські „studia academica“ та їх учительські сили а Йосифинський Унїверситет. — Хибність погляду про сповнюванє учительських функцій екс-Єзуїтами, бувшими професорами Львівської Академії, в Йосифинськім Унїверситетї. — Кінцеві уваги.

Засновуючи у Львові новий унїверситет, влучив цїсар Йосиф II до нього єствуючі вже Тересіянські „studia academica“, згадані, як то ми вже бачили, в ерекційнім дипльомі

---

1) M. S. ч. 525: т. I, к. 325.
2) Finkel I, c. 39, 42—43, 97.
3) Ibidem c. 39, 43, 100.

під іменем „schon gegenwärtig bestehende Lehr- und Unterrichtsanstalten“. Що не мали вони нїякої ґенетичної звязи з Єзуїтською Академією анї „w instytucyi“, анї „we funkcyi nauczycielskiej“, виказали ми се наглядно в попередних розділах. Коли отже між ними не було нїякої ґенетичної звязи, яка-ж могла бути ґенетична звязь між Єзуїтською Академією і Йосифинським Унїверситетом?

Своє твердженє, наче-б то між Львівською Академією і Йосифинським Унїверситетом була „pewna ciągłość, jeźli nie w instytucyi, to przynajmniej we funkcyi nauczycielskiej“, арґументує проф. Войцеховский тим, що, мовляв, „część budynku i niektóre siły nauczycielskie starego uniwersytetu kazimierzowego zostały powołane do działania w uniwersytecie józefińskim“.[1]) Вже одначе на перший погляд можна зауважити, що історикови тої міри, як проф. Тадей Войцеховский, лучив ся тут просто „lapsus calami“, хоч з огляду на так важну справу треба було бути більш обережним.

Передовсїм знаємо вже, що новий Йосифинський Унїверситет поміщено в потринїтарськім будинку та що в поєзуїтськім будинку містили ся лише Тересіянські „studia academica“. Що сей останнїй факт не може мати нїякого впливу на яку небудь звязь між Львівською Академією і Йосифинським Унїверситетом, ми вже достаточно пояснили. Виказали ми рівно-ж і те, що мнимі „bogate zasoby Akademii jezuickiej“ зовсїм не причинили ся до сього, щоби Йосифинський Унїверситет можна вважати її континуацією. Коли-ж ми вже попередно виказали, як не підперте нїякими фактичними даними твердженє проф. Фінкля, що деяких із екс-Єзуїтів, бувших професорів Львівської Академії, полишено „chwilowo“ в Тересіянських студіях, проф. Войцеховский найшов і серед професорів Йосифинського Унїверситету „niektóre siły nauczycielskie starego uniwersytetu kazimierzowego“. Що й тут лучив ся проф. Войцеховскому „lapsus calami“, видко рівно-ж на перший погляд.

Знаємо певно те, що до Йосифинського Унїверситету перейшли з Тересіянських шкіл деякі професори. котрі одначе не мали нїякої звязи з Львівською Академією. І так на фільософічний видїл перейшов з Тересіянського фільософічного сту-

---

[1]) Wojciechowski: Przemówienie Rektora Uniw. Lwows. 1894, с. 5—6.

діюм Віт Vrecha, професор льоґіки і метафізики[1]) та екс-Єзуїт з Відня, Ігнатій барон Rain, професор чистої і прикладної математики.[2]) З Тересіянського теольоґічного студіюм перейшло на теольоґічний виділ двох Домініканів, Вінкентій Dichanicz для доґматики і Бернард Domosławski для моральної[3]), а з Тересіянського студіюм права перейшли на виділ права Антін Pfleger для права натури і Іван Ambros для церковного права, на котрого виклад ходили й теольоґи.[4]) На медичнім виділі став професором фізіольоґії провінціональний медик (фізик) Яків Kostrzewski[5]), котрий в Тересіянськім медичнім студіюм, хоч був членом „Collegii medici", не міг добити ся професури анатомії[6]), а професором хірурґії і положництва став також член „Collegii medici", Іван Waltz, що був учителем тих предметів у Тересіянськім студіюм медичнім.[7]) Поза тим професорами Йосифинського Унїверситету стали переважно спроваджені чужинцї, або деякі місцеві Русини й Поляки[8]), котрі одначе не мали нїякої звязи з Єзуїтською Академією. Нї один з екс-професорів сеї Академії не сповняв проте учительських обовязків в Йосифинськім Унїверситетї, подібно, як і в Тересіянських академічних школах.

На закінченє подамо кінцеві слова характеристики тих професорів-чужинцїв в Йосифинськім Унїверситетї, поданої проф. Фінклем: „Historya tego koła mężów nauki i literatury odgrywa się dla siebie; żyje ono sokami z daleka i swoje siły śle w dal; łączy i wiąże się raczej z ruchem umy-

---

[1]) Finkel I, c. 64.
[2]) Ibidem c. 64—65.
[3]) Ibidem c. 49.
[4]) Ibidem c. 97 і 100.
[5]) Ibidem c. 50 і 104.
[6]) Szumowski c. 81.
[7]) Finkel I, c. 50 і 112.
[8]) Гл. Schematismus für die Königreiche von Galizien und Lodomerien з рр. 1785—1805 (в Бібл. Оссол. під ч. 15081 і в Бібл. Унїверсит. у Львові під ч. 67182 I); Finkel I. c. 45—154; Wolf c. 11—16; Zschokke c. 299—301. Спеціяльно про професорів-Русинів, котрих в Йосифинськім Унїверситетї було значно більше, чим Поляків, гл. Головацкій: О первомъ литературно-умственномъ движеніи Русиновъ въ Галиціи со временъ Австрійского владѣнія въ той землѣ. (Науковый Сборникъ Галицко-русской Матицы 1865 с. 77—82); Кревецький: Неоправдані докори. До історії т. зв. „Руського Інституту" (Studium ruthenum) на львівськім унїверситетї. (Записки Наук. Товар. ім. Шевченка т. 102, с. 116—126).

słowym we Wiedniu niż we Lwowie".[1]) Коли отже маємо держати ся погляду проф. Войцеховского, що „funkcya nauczycielska" може впливати на „pewną ciągłość" між двома інституціями, то сю „pewną ciągłość we funkcyi nauczycielskiej" можна добачувати радше між Йосифиньским і Віденським Унїверситетом, чим між першим і Єзуїтською Академією у Львові. А після повисших наших заміток з нагоди столїтя Унїверситету ім. цїсаря Франца І у Львові можемо заявити з повною історичною сумлїнностю, що предтечею сього унїверситету був Йосифиньский Унїверситет, а не Львівська Єзуїтська Академія.

---

[1]) Finkel I, c. 142.

Перша проба хрестоматії з української літератури.

подав *Ярослав Гординський.*

Михайло Возняк оголосив фільольоґічні праці відомого перемиського крилошанина Івана Могильницького, а саме його: „Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ“ і „Грамматыку Языка Славенорускогo“.[1])

Цінна на свій час розвідка Могильницького про руську мову була написана по руськи, хоч друком видано її уперве в скороченій редакції по польськи.[2]) Руський текст видав що йно М. Возняк із двох рукописий (бібліотеки Оссолїнських і „Народного Дому“). Але обі сї рукописи неповні, бо не заховала ся в них хрестоматія зложена з доказового матеріялу, на якім опирав Могильницький свої виводи й на який він нераз покликуєть ся — себ то виїмки з книжок, взірців мови й документів. Усе те мало творити додаток до розвідки. З тої хрестоматії знайшов Возняк тільки деякі цитати з книжок у рукописї бібліотеки „Народного Дому“.

Цілу сю хрестоматію Могильницького разом із частиною тексту „Вѣдомости“ (вже третього з ряду) віднайшов др. Василь Щурат у бібліотеці перемиської греко-катол. капітули.[3]) Є се вязка білого (крім 2 синїх листів), найчастїйше грубого паперу fol., що складаєть ся з 93 розрізнених листів, або зложених

[1]) Українсько-руський Архив, т. V, Львів, 1910.

[2]) Там же, ст. V—VI.

[3]) За відступлене менї сеї рукописи для наукового використаня й за деякі уваги до неї складаю д-рови В. Щуратови прилюдну подяку.

звичайно в аркуші або й деколи поодиноких. Сї листи обложені з верха двома аркушами синього паперу. На однім із них знаходимо напись: Scripta p. d. Custodem Cap. Equitem de Mogilnicki. Tractatus Philologicus de Dialectu Ruthena et Lingua Slavica.

З огляду на зміст можна рукопись подїлити на дві части. Перша — се частина „Вѣдомости о Рускомъ Языцѣ". Рукопись тут неповна, бо не достає початку. Текст починаєть ся § 6. Титулу сего § нема. У виданю М. Возняка має він наголовок: „Примѣры мовы рускои въ земляхъ рускихъ, имена малои, бѣлои, червонои Руси носячихъ, съ наступуючихъ документовъ книгъ и писмъ вынятые".[1]) Се є властне та хрестоматія із старої та нової української лїтератури, яка мала бути складовою частию „Вѣдомости" Могильницького. Спис творів, що мали входити в сю хрестоматію, знаходить ся у рукописї бібліотеки „Народного Дому" у Львові[2]) й відси подав його М. Возняк як § 6 „Вѣдомости".[3]) Але се тільки спис заголовків (як каже сам Могильницький: „единѣ кладу написъ документовъ, книгъ и инныхъ сочинень") без поданя того, що з них узято. Тому перейдемо сю хрестоматію ще раз по нашій рукописї й подамо її докладнїйший зміст. Докладних заголовків не виписую, на скільки вони знаходять ся у статї Возняка. Очевидна річ, самих текстів, винятих із знаних книжок, нема потреби подавати. Хрестоматія зложена з ось яких уступів:

1) **Привилей Рускогѡ князя Лва съ року** 1292 (ст. 20 а).[4]) Тексту акту нема, є тільки порожне місце.[5])

2) **Статутъ Вел Княжества Литовскогѡ рускимъ языкомъ и писмомъ ҂афпи року въ Вилнѣ друкованый. Раздѣлъ Шостый ѡ Опекахъ Артикулъ д҃.** (ст. 20 а—20а об).

---

[1]) Українсько-руський Архив, т. V, ст. 40.

[2]) Там же, ст. VII. [3]) Там же, ст. 40—44.

[4]) Ся частина рукописи писана в той спосіб, що кожда сторона подїлена на дві рівні части: праву й лїву. Записаний є все тільки лївий бік, правий був може призначений на примітки до текстів. Аркуші записані по обох боках незвичайно старанним скорописом у двох лїніях. Титули поодиноких творів (крім № 1) писані червонилом і кирильським письмом. Нумеровані є не листи, а аркуші, але вони мають деколи ще ненумеровані вкладки. Число аркуша написане на серединї, перечеркнене, а додані у правім розї инші числа. Давнїйші числа йдуть від 20 (отже 19 аркушів не достає); числа на правім розї йдуть від 1. Цитую сторони по старій нумерації, а поодинокі листи означаю буквами: а, б, в і т. д.

[5]) Перечеркнено дописку: въ Оригиналѣ пр...

3) **Декретъ Сташка съ Давидова Старости Самборскогѡ.**[1]) Се грамота з 1422 р. (ст. 20б—20б об). Сам титул грамоти знаходить ся аж на ст. 20г.

4) **Випись съ привелею Жигмонта Августа.**[2]) Акт датований роком 1538 (ст. 20в—20в об).

5)[3]) **Писмо свѧтое перевода Францѣшка Скорины.** Перед виписками із Біблії Скорини є поясненя самого Могильницького. Ось які уривки сеї Біблії й поясненя Могильницького бачимо тут:

а) **Переводъ сесь до найрѣдшихъ Книгъ належитъ, такъ далецѣ же еще нигде цѣлкомъ всѣхъ Книгъ перевода тогѡ не собрано. Маю при рꙋкахъ еднꙋ тылкѡ оригиналнꙋ часть перевода тогѡ. Замикае въ собѣ пѧтеро Книгъ Мойсеовыхъ**[4]) **нецѣлые вторые и четвертые и цѣлые третые Книги Царствъ. Приводжꙋ тꙋ нѣкоторые выписы къ познаню реченогѡ Автора и працѣ слꙋжачїе.**

Далї йде уривок із 94-ого л. — закінченє перших книг Мойсеєвих.

б) **Въ предословїи до е҃ Книгъ Мойсеовыхъ Скорина на л: е҃ десѧтеро приказанѧ тыми собралъ словы:**

І далї йдуть сї заповіди Божі.

в) **Переводъ пѧтыхъ Книгъ Мойсеовыхъ вторый законъ званыхъ.**

Тут подано заголовок сих книг.

г) **Сказание доктора францыска скорины сполоцька, въ книги**[5]) **втораго законꙋ моїсеова.**

Подано тут ціле се „Сказание“. Опісля йде примітка Могильницького:

Выписꙋю тꙋ нарокомъ цѣлое тото предословїе, разъ длѧ тогѡ поневажъ оно естъ очевиднымъ примиромъ дїалекта рꙋскогѡ перевода Скорнинина, потомꙋ же съ приведеныхъ въ немъ мѣсцъ старогѡ и҆ нового закона, найлѣпше осꙋдити можна, ꙗкъ далецѣ переводъ сесь ѿ перевода писма св҃: въ ꙗзыцѣ славенскомъ различаесѧ, наостатокъ длѧ тогѡ поневажъ сказанїе тое въ жадномъ инномъ изданїи Библїи не находитсѧ —

д) **е҃ книги Мойсеовы, гл: еі҃ л: лв҃:**

---

1) Сей цїлий акт написаний червонилом.

2) Титул написаний чорнилом, текст червонилом.

3) Хибно написано в рукоп. ч. 4. Тим самим і инші числа в рукописи хибні.

4) Друковане розстрїленими буквами є в ориґ. писане червонилом.

5) В рукоп. хибно: книги.

е) **Книги третии Царствъ Глава зі҃. л: рѯз**

Виїмки з Біблії Скорини обіймають аркуші: 20гд, 21, 22, 23. Кінця тексту останнього виїмку нема, бо 23-їй аркуш кінчить ся словами: Тогда рече жена. Отже не достає в рукописі найменше двох листів. Тому, що далї йде 4 листи ненумеровані, а опісля аркуш ч. 26, належать сї ненумеровані листи очевидно до 25-го аркуша й тому нумерую їх 25абвг. Відси йде вже нумерація уступів правильна — видно оден уступ знаходив ся в аркуші, котрого нема.

6) **Выписъ съ привелею Жигмонта III.**[1]) Грамота з 1589 р. (ст. 25а—25а об).

7) Судовий акт короля Стефана з 1585 р. — без титулу (ст. 25б—25б об).[2])

8) Судовий акт — без титулу — з 1585 р. (ст. 25в—25г).[3])

9) Далї йде конець уступу, винятого мабуть із якогось полємічного твору. Початку того уступу нема — він був, здаєть ся, на останнїй картцї пропавшого аркуша ч. 25. Може бути, що се той сам уступ, що мав іти після ч. 5 нашої нумерації.

10) **ЙЖЕ ВЪ СТЫХЪ Ѿ҃ЦА НАШЕГО ІѠАННА ЗЛАТОУСТАГѠ АРХІЕП҃ПА КѠНСТАНТІНУПОЛА: Толкованіе На Дѣанїа Ап҃лскаа.** З сеї книжки виписано на ст. 26а—26б:

а) віршу на герб Дольматів;

б) Уступ з 14-го л.

11) **Апокрисисъ филалета.** Ніякого тексту тут не подано; є тільки примітка: **выписъ въ нотѣ** (ст. 26б).

12) **ПОУЧЕНІЕ ВЪ НЕ҃ ѲІ по всѣх**[4]) **ст҃ых Еѵ҃лїе Ѿ лѹкй.** До тексту додано: **Примѣчаніе Поѹченіе тото вынятое съ старогѡ и ледве**[5]) **чител'ногѡ рѹкописа, певно предъ двѣста лѣтъ писаногѡ** (ст. 26б—27а).

13) **ЙЖЕ ВЪ СТЫХЪ ОТЦА НАШЕГО ІѠАННА Златоѹстаго, Архїеп҃па Константїноѵпола. КНИГА Ѿ СЩЕНЪСТВѢ ВЪ ЛВОВѢ** і т. д. (1614 р.). Виписано на ст. 27а—28а:

а) віршу із „Предослові-я“.

б) **Слѡвъ нѣкотѡрыхъ трѹдныхъ въ Кнізѣ тѣй ѿ Сщ҃ен'ствѣ, ѻво мáешъ Читéльникѹ хенътлйвый ѻбъясненье** (оповідане про Сирени).

---

1) Заголовок написаний чорнилом, текст червонилом.

2) Цїла грамота писана червонилом.

3) Початок писаний чорнилом, сам акт червонилом.

4) В рукоп. оба слова написані разом.

5) В рукоп.: ледке.

14) **ЛЕѮІКОНЪ СЛАВЕНОРОССКІЙ, И ИМЕНЪ** Тлъкова́ніє (з р. 1627). Виписано відси віршу на герб Балабанів і уступ із переднього слова (ст. 28а—28б об).

15) **ЕѴХОЛОГІОНЪ** а́л'бо **МОЛИТВОСЛОВЪ** или́ **ТРЕБНИКЪ** і т. д. — Петра Могили з 1646 р. Виписано відси віршу на честь Могилів і вступне слово (ст. 28б об—29б).

16) **СТГО ОЦА НАШЕГО КАЛЛИСТА** і т. д. **НАУКА В' НЛЮ ПРОВОЗВѢСТНУЮ Ѿ МЫТНИКУ И ФАРИСЕИ** (ст. 30а—30б).

17) Вѣнецъ Христовъ і т. д. (Антона Радивилівського з 1688 р.) (ст. 30б—30б об).

18) **ТРІОДІОНЪ** (львівський з 1664 р.). Виписано на 31а—в Синаксар на четвер ~~5-го~~ тижня посту. Текст подано паралельно по руськи й по церк.-славянськи. На долині читаємо таку примітку: Совокъ Руского кладу тотъ самъ Сѵнаѯаръ въ ꙗзыцѣ славенскомъ оказалъ (sic!) съ Тріωды постнои Во стой Кієвпечерской **ЛАВРѢ**, Року аѱѯа. друкованый аби чителникъ разницю діалектовъ и докладность руского перевода разсудилъ.

19) **НОМОКАНОНЪ** — Арсенія Желиборського з 1646 р. Виписано похвальну віршу Желиборським і вступне слово (ст. 31б—32б).

20) Ключъ Разумѣніа — з 1663 р. Відси виписано на ст. 33а—33б:

а) із л. 46: **КАЗАНЬЕ В. НА СТРѢТЕНІЕ ГДНЕ.**

б) Із л. 146: із Науки складаня проповідий (про проповідь над старим).

21) **БОГОГЛАСНИКЪ** і т. д. — з 1790 р. Пісня: Коха́наго ся ѡста́ла і т. д. (ст. 33б—33б об.).

22) Енеїда і т. д. — Івана Котляревського з 1808 р. (ст. 33б об.—34б):

а) Із л. 3: Побачила Юнона съ Неба і т. д. аж до слів: Тобѣ ꙗ да́либогъ що дамъ.

б) Із л. 18: Еней вже съ хмелю проспався і т. д. аж до слів: И чорнѣй шелковный платокъ.

в) Із л. 47: Въ Енея заболѣли ноги і т. д. аж до слів: Подъ лавковъ до свѣта спавъ.

г) Із л. 68: Еденъ съ Троянской громади і т. д. аж до слів: Ни въ чимъ не бувъ страхополохъ.

23) Граматика і т. д. Ол. Павловського з 1818 р. (ст. 34б до 35а об.).

а) Із л. 89: Піснѧ. Гомонъ, гомонъ по дѹбровѣ і т. д.

б) Із л. 94: Вакѹла Чмыръ (вірша). Є тільки початок, опісля не достає одної чи двох карток, а далї текст вірші від слів: „Прышовъ въ дѹмкѹ тягты люлкѹ“ аж до слів: То и ноги до дороги, примерзли, И плечи“.

Порівнуючи спис уступів хрестоматії Могильницького у нашій рукописї із списом у рукописї „Народного Дому“, оголошеним М. Возняком, бачимо, що супроти 21 уступів рукоп. „Народного Дому“ є у нас уступів 23 (а може й 24, коли припустити, що оден уступ загинув із аркушем, що його не достає). До того є в нашій рукописї деякі уступи, яких нема у Возняка й на відворіт є й у Возняка уступи, яких нема у нашій рукописї (мабуть сї, що були на пропавшім аркуші).

Отже цїла хрестоматія по обом рукописям мала складати ся з ось яких творів (виписане у Возняка значу буквою: В):

1) Прівілей кн. Льва з 1292 р. (В).

2) Литовський Статут з 1589 р. (В).

3) Декрет Сташка з Давидова з 1422 р. (В).

4) Прівілей Жигмонта Августа з 1538 р. (В).

5) Біблїя Скорини з рукописї 1596 р. (В).

6) Прівілей Жигмонта Августа з 1589 р. Се мабуть той сам прівілей, що поміщений у В. під ч. 5 без дати.

7) Судовий акт короля Стефана Баторого з 1585 р.

8) Судовий акт того самого короля з того самого року.

9) Артикули Братства села Улича. Тільки у В.

10) Отновлене єдности съ Костеломъ Римскимъ. Почаїв 1767. Тільки у В. Се без сумнїву сей сам уступ, з якого заховав ся в нашій рукописї (під 9) тільки конець.

11) Івана Золотоустого Толковане на Апостольські Дїянія 1624 р. (В).

12) Апокрізіс Філялєта (В).

13) Поучене в 18-ту недїлю по всїх Святих. Із старої рукописї.

14) Івана Золотоустого Книга о священстві. Львів, 1614 (В).

15) Лєксікон Памви Беринди з 1627 р. (В).

16) Требник Могили з 1646 р. (В).

17) Каллїста Наука на недїлю про митаря й фарисея (В).

18) Антона Радивілівського „Вѣнецъ Христовъ“ 1688 р. (В).

19) Тріодь — львівська з 1664 р. (В).

20) Номоканон — Арсенїя Желиборського з 1646 р. (В).

21) Ключъ Разумѣнїѧ — 1663 р. (В).

22) Богогласник — 1790 р. (В).

23) Івана Котляревського Енеїда — 1808 р. (В).

24) Олександра Павловського Граматика з 1818 р. (В).

Отже хрестоматія Могильницького мала обіймати уривки з 24 творів на просторі часу від 1292 до 1818 р. Замітно, що найбільше місця присвячено в нїй грамотам, перекладови Скорини й „Енеїдї“ І. Котляревського, отже творам, у яких найбільше приходила до значіня народна мова. Поминаємо на боці питанє, чи Могильницький подавав вірно переписані тексти для своєї хрестоматії, чи він їх зміняв. Се часом і не можливо сконтролювати. Можна думати, що давнїйші твори подавав він у можливо вірному відписї з оригіналу. Але твори новійшої літератури він зміняв незначно в обсягу мови, а саме форми, уживані на російській Україні, зміняв він на більше (як йому здавало ся) галицькі. З того вийшли пр. нерівности в ритміцї деяких стрічок „Енеїди“. Для приміру наведемо уривок із вірші про Вакулу Чмира в текстах Могильницького і о. Павловського:[1])

Могильницький:

Пришовъ въ дꙋмкꙋ тягты
Ажъ єно кресило [люлкꙋ
Обызривсѧ, и забывсѧ
Що не ма хꙋдобы
Теперъ пропавъ зо всѣмъ за-
Ѩкобы съ хо[ро]бы. [клѧвъ
Мыслить рачивъ, ѩкъ обачивъ
Що пришло до лиха
Бо вже морозъ щипле за носъ
И за ноги съ тиха,
Безъ кожꙋха капелюха
Тылко въ єдной свитѣ.

Павловський:

прышлòжъ въ дýмку
тягты лю́льку,
ажъ тільки кресало;
оглядівся,
изумывся,
що нема худóби;
теперъ пропавъ,
зовсімъ заклявъ
нінáче зъ хорóбы.[2])
Мы́слыть рачивъ,
якъ побáчывъ,
що пришлóсь до лы́ха,
бо вже й морóзъ
щы́пле за носъ
и за ногы зъ тыха.[3])
безъ кожýха,
капелю́ха,
ті́лько въ одны́й свы́ті.

---

[1]) Грамматика малороссійскаго нарѣчія. Сочин. Ал. Павловскій Въ Санктпетербургѣ, 1818 года, ст. 94—99.

[2]) Тут у Могильницького пропущено значну частину тексту Павловського.

[3]) Тут знов у Могильницького богато пропущено.

„Вѣдомѣсть“ Могильницького скінчена 1829 р.[1]) Тоді й мусіла вже бути зовсім готова також наша хрестоматія. Початки її сягають ще 1817 р., коли то скликано шкільну комісію для полагодженя українських домагань на полї шкільництва. До протоколу нарад сеї комісії додано грамоти,[2]) котрі могли стати завязком хрестоматії, яка однак повстала пізнїйше.

Хрестоматія Могильницького є першою пробою хрестоматії з українського письменства. Та вона полишила ся аж до наших часів у рукописі. Першу друковану хрестоматійку з української лїтератури дав Йосиф Левицький у своїй граматиці з 1834 р. Вона має заголовок: „Anhang zur Ruthenischen Grammatik. Auszüge aus verschiedenen ruthenischen Schriftstellern“.[3]) Мимоволї напрошуєть ся порівнанє обох хрестоматій. Відомо, що Йосифови Левицькому закидувано неправне користуванє граматикою Івана Могильницького й се не є безосновне.[4]) Те саме належить сказати й про хрестоматію Левицького, бо ту хрестоматію зложив Левицький, користуючи ся також безцеремонно матеріялом, зібраним Могильницьким (уже тоді покійним).[5]) Тепер можемо прослідити сю справу близше.

Anhang Йосифа Левицького зложений з ось яких уступів:

1) Document des Leo Daniłowicz, Fürsten von Halicz vom Jahre 1292. — (aus dem Archiv bei der Gr. kath. Katedral-Kirche in Przemysl) (ст. 2—4).

2) Document des Leo Daniłowicz, Fürsten von Halicz vom Jahre 1302 (ст. 4—5).[6])

3) Aus dem Buche Statut Litowskij 1588. Відси подано на ст. 5—6:

---

[1]) Про »Вѣдомѣсть« гл. Мих. Возняк: Студії над галицько-українськими граматиками XIX в. (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XC, ст. 52 і д.).

[2]) Там же, ст. 57—9. Не треба й додавати, що сї грамоти зібрав Могильницький.

[3]) Grammatik der ruthenischen oder Klein Russischen Sprache in Galizien von Joseph Lewicki. Przemysl 1834. „Anhang“, долучений до сеї граматики, має ст. 1—59.

[4]) Возняк, op. cit., ст. 104.

[5]) Там же, ст. 106. На подібности між обома хрестоматіями звернув менї увагу також др. В. Щурат.

[6]) З граматики Й. Левицького передрукував сї два документи й Я. Головацький у своїй хрестоматії (Яковъ Головацкій: Хрестоматія. Въ Вѣдни, 1854, ст. 315—317).

а) наголовок;

б) 20 Art. Erster Abschnitt. **Роздел первыи о персоне нашои гсдрьскои.**

4) Des Franz Skorina Uibersetzung der Bücher Moyses 1518. Leviticus Seite 8. Відси виписано на ст. 8—12;

а) Глава **ѕ**;

б) pag. 23. Глава **Ѳ.** Числа Numeri.

5) Meletius Smotryski: Verrede zu dessen Grammatik 1618. (ст. 12—15).

6) Azarias 1623. **Книга о вѣрѣ єдинóй свѧтой соборной Апост Церкве... Ѡ Прткѣй Трци.** (ст. 16—22).

7) Kallistus Predigten 1637 pag. 432. **Наȣка въ недѣлю девѧтȣю По Сошествїѣ Стаго Дха.** (ст. 22—25).

8) Aus dem Moghilischen Evchologion 1646, pag. 90, 2ter Theil. **Предмова до Крещéнїѧ.** (ст. 26—28).

9) Ioanniki Galatowski 1663. **Ключь разȣмѣнїѧ. Казанье въ недѣлю осмȣю, по Сошествїи свѧтаго Дȣха.** (ст. 28—30).

10) Ioannicius Galatowski: **Месїа правдивый, Кїевъ** 1669. Предмова (ст. 30—33).

11) Anton Radyłowski 1672. **Огородокъ П. Богородицы.** pag. 303. **Слóво пéрвое напренесенїе... мóщей... Ѳеѡдосїѧ Печéрского....** (ст. 33—34).

12) Anton Radyłowski 1688. **Вѣнецъ Христовъ:** pag. 222. **Словѡ на недѣлю ї. По Сошествїй Стаго Дȣха.** (ст. 35—37).

13) Aus dem Buche **Сѣмѧ Бóжїе;** pag. 1. **Поȣчéнїе въ дéнь рождествà христóва** (ст. 37—39).

14) 1722. **Собранїе припадкóвъ Глава пѧтаѧ.** (ст. 39—42).

15) Aus dem Buche **Народовѣщанїе....** 1768, pag. 26, (ст. 42—43).

16) Julian Dobryłowski 1794. **Наȣки Парохїалнїѧ** pag. 17. **Недѣлѧ пѧтаѧ по Воскресéнїи.** (ст. 44—46).

17) Johann Kotlarewski 1808. Virgils Enejde pag. 1. Початок поеми аж до слів: Пȣтывочкȣ Венерѣ давъ (ст. 46—47).

18) Aus dem kl. Katechismus für Pfarrschulen in Galizien. Lemberg 1818 pag. 13. (ст. 47—50).

19) Aus dem grossen Katechismus, für Pfarrschulen Przemysl 1833. pag. 134, verfasst v. Mogilnicki: **Ѡ Вечéрни, и Оутрени.** (ст. 50—54).

20) Muster des ruthenischen Dialektes in Ungarn. **Церкóвныѧ Бесѣды... Михайломъ Лȣчкай.... въ Бȣдинѣ** 1831, pag. 1. **Ѡ Воскресéнїи дȣшéвномъ.** (ст. 55—59).

З сего перегляду бачимо, що вплив хрестоматії на Anhang Йосифа Левицького вже на перший погляд очевидний. І мусимо покласти в вину Й. Левицькому, що він не зазначив сего виразно. В обох хрестоматіях знаходимо ось які ті самі твори, хоч із тих творів повиписували оба автори звичайно инші місця: 1) Грамота кн. Льва з 1292 р.; 2) Статут Литовський (у Могиль. з 1589 р., у Лев. з 1588); 3) Біблїя Скорини (у Мог. з 1596 р., у Лев. з 1518); 4) Проповіди Калліста; 5) Требник Могили з 1646 р.; 6) „Ключъ разѹмѣнія" Йоанїкія Ґалятовського; 7) „Вѣнецъ Христовъ" Антона Радивилівського; 8) „Енеїда" І. Котляревського з 1808 р. Крім того два твори у Лев. мають тих самих авторів, що їх вичисляє й І. Могильницький, себ то: „Месія правдивий" Йоанїкія Ґалятовського й „Огородок П. Богородици" Антона Радивилівського. Отже Йосифови Левицькому прийшло ся самостійно вибрати тільки 10 уступів, а половину своєї хрестоматії завдячував він безпосередно чи посередно Могильницькому. Очевидно пояснити усе те чистим припадком годі. Левицький запозичив ся таки добре у Могильницького.

Але й ориґінальність тих 10 уступів, що їх нема у хрестоматії Могильницького, можна ще подекуди поставити в сумнів. От пр. уступ із граматики Смотрицького міг бути дословним відписом з „Вѣдомости" Могильницького, де він знаходить ся у § IV.[1]) Так отже остаєть ся небогато ориґінального в хрестоматії Левицького.

Та обі сї хрестоматії ще цікавійші тим, чим вони ріжнять ся від себе. Хрестоматія Могильницького обіймає: 8 грамот, актів і статутів, 1 переклад Біблії, 2 твори релїґійно-полемічного змісту, 8 творів церковного змісту (у текстах з них знаходимо 4 вірші), 1 твір церковно-правничого змісту (і тут є вірша), 1 лексикального змісту, 1 твір із духовними віршами, 1 світську поему, 1 граматику (виписано світські вірші). Отже у Могильницького видно стремлїнє дати образ справдї народного письменства українського й приміри народної мови в лїтературі, а не виключно — церковного. Як живим духом віє від хрестоматії Могильницького, видно хочби й із його замилуваня до віршів, яких значінє видвигнула властиво що йно сучасна наука. Тай із церковного письменства дає він часто приміри, в яких пробиваєть ся змаганє до народної української мови. Словом, хрестоматія Могильницького має доцільний плян виказати істо-

[1]) Укр.-руський Архив, т. V, ст. 30.

рично уживанє справжньої української мови в письменстві. Тому Могильницький добирає для своєї хрестоматії тільки такі твори, які відріжняють ся виразно від того, що Росіяни привикли причисляти також до московської літератури. Відси то мабуть походить, що Могильницький поминув вибір пр. із київської літератури дотатарської доби. Отся ідея, що пробиваєть ся так ясно, придає хрестоматії Могильницького ціни й якогось тепла.

Власне тої ясної ідеї й доцільно переведеного пляну не достає вповні хрестоматії Йосифа Левицького. Правда, не пішов він у своїй хрестоматії сею дорогою, що у прозодії, де як приміри віршованя „der ruthenischen Sprache“ наведено чисто московські взірці, але за те повернув він у „Anhang-y“ в инший, не менше фальшивий бік, що вказує тільки ще більше на його дезорієнтацію в питаню про становище української мови — він надто піддав ся впливови памяток церковного письменства. На 21 уступів його хрестоматії є 14 церковного змісту, 2 грамоти, 1 правничого, 1 граматичного змісту, 1 уривок перекладу св. Письма, а тільки 1 уривок світської поеми. Про узгляднене віршів і т. п., взагалі про се очевидне житє, що так і бє з хрестоматії Могильницького, нема у Левицького й мови. Його хрестоматія дає односторонний і тим самим неправдивий образ давного нашого письменства. Колиж знаємо, що Левицький користував ся хрестоматією Могильницького, то годі подумати, щоби він давав такий вибір несвідомо: він на силу нагинав українську мову раз на московське (прозодія), раз на церковне (хрестоматія). Відси то й походять ті його баламутні погляди на становище української мови й на правопись, за котрі доводилось йому приняти нераз злобні притики (хочби й відома справа з писанєм його прозвиска).

— — — — — — — — — — — — — — — —

Дальшу частину нашої рукописї виповняє докінченє „Вѣдомости“ й дуже старанно повиписувані уривки ріжних писань: російських, латинських і польських, потрібних Могильницькому для його виводів у розвідці. Хоч текст дальших параґрафів „Вѣдомости“ виказує деякі дрібні відміни супроти тексту Возняка — не подаю їх, бо в головному наша рукопись згідна з рукописями, використаними в „Архиві“.

Основанє гр.-кат. церкви в князївстві Люкка в Італії.

Подав ***Ярослав Гординський.***

Ще в часах перед виступленєм Маркіяна Шашкевича утворив ся у Відні кружок любителів славянського богослуженя, котрий гуртував ся довкруги тамошньої гр.-кат. церкви св. Варвари. Душею кружка був у 1830-тих рр. Петро Паславський, що був зразу сотрудником, а від 1835 р. парохом при св. Варварі після того, як попередний парох Іван Снїгурський став 1818 р. епіскопом. Він зумів згуртувати при своїй церкві не тільки Галичан (знаємо про питомців Йосифа Левицького й Антона Добрянського) та Угро-Русинів (Михайло Лучкай), але й инших Славян (між ними стрічаємо таких знаменитих людий, як Вартоломей Копітар, Вук Караджіч, Людевіт Ґай і ин.). В сім кружку обговорювано богослуженє в церкві св. Варвари (пр. вимову цер.-слав. тексту), з чим лучили ся граматичні праці над українською мовою й проби українських проповідий. Очевидно важну ролю відограли при тім студії по віденських бібліотеках, де звертало ся увагу передовсім на Славянщину. Се все розбуджувало й у Галичан також замилуванє до рідної історії й словесности та до вивчуваня рідної мови. Так пробуджували ся між галицькими Українцями початки національної самосвідомости, що промощували дорогу ділу Маркіяна Шашкевича[1]).

[1]) Про віденський кружок гляди: Богданъ Дѣдицкій: Михаилъ Качковскій и современная галицко-русская литература, Часть I. Львовъ. 1876, стор. 80; Др. Осип Маковей: З історії нашої фільольоґії. Три галицькі граматики (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові, т. LI і LIV); Михайло Тершаковець: Галицко-руске літературне відродженє. У Львові, 1908, стор. 16—18; Йогож: Відносини Варто-

В звязи з отсим віденським кружком згадуєть ся нераз і особу князя Люкки, що любив приходити до церкви св. Варвари й цікавив ся нашим обрядом та відограв не маловажну ролю в історії галицького відродженя.

Мабуть чи не перший подав вістку нашій публиці про сього князя Люкки др. Осип Маковей у своїй студії про трех руських граматиків[1]). Там читаємо ось що: „Михайло Лучкай був у 30-тих роках двірським капеляном інфанта Бурбонського, князя Лукки, у Відни, колись кандидата на грецький престіл. Сей князь любив славянське богослужене і до нього то очевидно належить замітка Копітара (на полях рукописи граматики Йосифа Левицького): „Princeps Lucae hic (себ то у Віднї) ad S. Barbaram semper corrigit Paslauium (розум. Петра) ne canat v viki vikov, sed vjeki vjekov“. В кружку князя Люкки очевидно вели ся також граматичні суперечки, які не остали ся без сліду і в праці Лучкая. Як доказ на се наводить др. Маковей погляди Лучкая на букву ѣ, висказані в його граматиці. Подібне стало ся й з Йосифом Левицьким. Вкінці згадав др. Маковей коротко про відносиния нязя Люкки до Івана Головацького.[2])

На вістках дра О. Маковея опираєть ся й згадка про князя Люкки у праці про галицьке відроджене М. Тершаківця[3]).

Ширші й дуже цікаві вістки про сього князя знаходимо у листах Івана Головацького до брата Якова з 1844—47 рр.[4]) В листї з дня 20-ого лютого 1844 р. оповідає Іван Головацький докладно про своє перше познайомлене з князем Люкки[5]).

Було се під осїнь мабуть 1843 р.[6]) Коли Іван Головацький слухав раз у церкві св. Варвари богослуженя, завважав, що якийсь поважний і заможний пан вдивляєть ся дуже в нього.

ломея Копітара до галицько-укр. лїтератури. (Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка, т. 114 і 115). Др. К. Студинський: Кореспонденція Якова Головацького в лїтах 1835—49. У Львові, 1909, стор. LXXXVII—VIII. Др. В. Щурат, Гр. кат. парохіяльна церква св. Варвари у Відни (Крівавого Року. Віденський ілюстр. Альманах на 1917 р. стор. 159—162).

[1]) Др. О. Маковей, op. cit., стор. 53.

[2]) Др. Маковей не перший згадав у нас про князя Люкки. Випередив його в тім Петро Полянський в своїй книжечцї „Церковь и приходъ св. Варвары въ Вѣдни“ (Львів, 1891, стор. 65—66), яку др. Маковей переочив. — За редакцію: *В. Щ.*

[3]) op. cit., стор. 16.

[4]) Др. К. Студинський, op. cit., листи чч.: 52, 69, 80 і 110 і також згадане місце з передного слова. [5]) Idem, стор. 106—108.

[6]) Рік не поданий докладно у листї І. Головацького.

Після Служби пішов сей пан за ним, але вкінці вони розійшли ся, не промовивши до себе анї слова. На другу недїлю співав уже той пан з тихенька у крилосї й хрестив ся по нашому та поглядав на Івана Головацького, а по богослуженю пішов знов за ним. Так минуло кілька недїль. Аж раз забіг сей пан Головацькому дорогу, поздоровив його й став з ним розмовляти. Незнайомий не говорив „по словенски“ анї слова, а по нїмецьки висловляв ся дуже слабо. Він випитував ся, відки Головацький, від коли й за чим пробуває у Віднї. В розмові зійшли оба на лїки, а незнайомий став розправляти по нїмецьки та по латинськи про гомеопатію й оповідав, що він займаєть ся від 16 лїт гомеопатією, котра удержує його жінку при житю. Він натякнув щось про се, що він з Німеччини, але сим розбудив у Головацького тільки недовірє, бо слабе знанє нїмецької мови у незнайомого вказувало відразу, що се не може бути. І так сходили ся вони кілька разів. Після Різдвяних свят просив той пан Головацького, щоби зійшов ся з ним в однім місцї, бо він має йому щось предложити. Але Головацький заявив, що не має часу, отже нехай незнайомий зараз йому скаже, чого бажає. Тодї сей пан змішав ся трохи й представив як як „Herzog von Lucca“. Опісля став зовсїм збентеженому Головацькому говорити, що він має у себе дома шпиталь, в котрім рад би завести гомеопатичний віддїл. Отже коли Головацький схоче, він дасть йому протягом двох лїт підмогу у Віднї на гомеопатичні студії, а опісля дістане він місце гомеопата у його шпиталї. На 2 січня призвав князь Люкки Івана Головацького до себе — а мешкав він у палатї свойого вуйка, намісника Галичини архикнязя Фердинанда Есте, котрого домом завідував в часї неприсутности господаря. Князь Люкки приняв Головацького дуже чемно, заявив йому, що й він має дома також славянську церкву, священика й дяків, що він за молоду замилуваний у славянськім богослуженю та упоминав свойого гостя, щоби пильно вчив ся. Та розмова їм не клеїла ся, бо Головоцький не вмів по італїйськи, а князь говорив слабо по нїмецьки й по латинськи. Такі відвідини повторяли ся ще часто. При тім розпитував князь про родину Головацького, зазначив собі на картї Галичини Чепелї й Пеняки (рідні місця Головацького) та поручив свойого щасливого гостя найславнїйшому віденському гомеопатови. Тільки просив, щоби нікому крім родини не згадувати про нього. Вкінцї дав Головацькому 100 зл. на риґорози, написав йому білєтку до свойого секретаря, визначив йому по 20 зл. аж до червня,

а в червні казав написати до себе. В розмові згадав князь і Лучкая, що помер у Мукачеві. Дня 20 січня попращав ся він сердечно з Головацьким і поїхав до Люкки. Головацький довідав ся опісля, що сей князь пробував перед 6 літами протягом 12 літ у Відні, що він дуже добра людина, але другі відплатили йому лихом, бо домашні обікрали його дуже. Вдячний Іван Голивацький хотів уложити новорічник п. з. „Вѣнець Галичанам в подарок уплѣв И. Г.“ і просити князя Люкки, щоби приняв присвяту.[1])

---

[1]) Замітно, що й Іполіт Терлецький — як на се звернув нашу увагу в устній розмові др. В. Щурат — мав зовсім подібну стрічу з князем Люкки. Наводжу Терлецького оповіданє дослівно: „Случилося менѣ такожь тогды (в 1848 р.) въ Дрезнѣ одно утѣшне произшествіе. Одного дня служачу менѣ въ церквѣ святу Литургію, побачивъ емь якогось Пана съ великимъ вниманіемъ и занимательно придивляючогося святому богослуженію. Думавъ емь зъ начала, що то якійсь житель Дрежденскій, котрый николи не бачивъ нашого обряда. Утвержало мене въ сей думцѣ и се, що одежа его не показовала на богатого чоловѣка. Совершенной службѣ Божой прійшовъ и ôнъ до закрыстіи, та поцѣловавши мя въ руку сказавъ по французски: Дуже ся радую, що мавъ емь счастья присутствовати Вашому богослуженію, котре знаю и люблю. Не пришло менѣ тогды на гадку звѣдатися, съ кѣмъ маю честь говорити. Отвѣтивъ емь ёму ни се ни те, бо не знавъ емь, що сказати. Коли вже зложивъ емь священни ризы и скôнчивъ емь благодарни молитвы, Панъ сей, ждаючій все те время, запрашае мене до себе на ранне снѣданье. Принявъ емь запрошеніе та идемъ разомъ собѣ бесѣдуючи то о нашомъ обрядѣ, то о обычаяхъ восточныхъ. Ажь бачь, ôнъ веде мене просто до царского дворца. Цуръ та пекъ, думаю собѣ, хто се такій? чи якій царскій урядникъ? чи що? — а не смѣвъ емь вже ёго ся попросити. Входимо до дворца, а туть царска служба съ великимъ почтеніёмъ покланяеся и ôтчиняе намъ двери. То мабуть якійсь высокій урядникъ, помысливъ емь, коли ёму таку ôтдають честь. Та вже и не знаю, якъ ёму говорити, доселѣ бо казавъ емь ёму все: Пане (Monsieur), а тутъ вже бачу, що принадлежалобъ почтити го якимсь титуломъ: но якимъ? щобъ не за мало або не за много — отъ бѣда! Завѣвъ мене до царскихъ комнатъ, посадивъ на канапѣ, самъ взявъ стôлецъ и принесли каву. Каже менѣ тогды: Маю я тутки недалеко мôй замокъ, то колись заберу Васъ съ собою та поѣдемо тамъ, — е тамъ и каплиця, то будете литургизати, а я Вамъ послужу за дяка, знаю бо се добре, та й читати умѣю по словянски. — Отвѣтивъ емь: що есмь все готовый на повелѣнія Вашого Превосходства. Но сей замокъ якось бôльше ще замутивъ менѣ голову. То й скôнчивши снѣданье и подяковавши, якъ мене на се стало, та попращавши го, пôшовъ емь геть. Звѣдуюся доразъ, хто се такій? ажь кажуть менѣ: се е державный князь Пармы, Пяченци и Люки, котрый мавъ у себе въ Люцѣ нашого обряда каплицю и державъ все Попа зъ Угорщины: такъ полюлюбивъ наше богослуженіе! Бôльше вже го въ Дрезнѣ не бачивъ емь, бо

У друге згадав І. Головацький про князя Люкки в листї до брата Якова з 4 цвітня 1845 р., де він пише між иншими: „Правда що я надѣяв ся на Е. В. Воеводу Лучанского; вôн був лѣтом у Вѣдни; так що ж'? я Его лиш' раз побачив — обѣцяв та й тôлько, из сим поѣхав на свои добра, а вôдтак у своясы.... Вôдтак дожидав ем, выпытовав за Воеводу, але дармо — около Рôздва написав ем до Nего лист, чи маю чого надѣяти сь', чи нѣ:... Вôдписав якось в Сѣчни — однакож' протягнуло ся аж' до Марця, заким я вôд Nего знов на раз получив 100 fl. CM". А далї пише Іван Головацький про своїх братів Якова й Петра: „...надѣяв ем ся, що выроблю що для Вас у Воеводы, але як бачиш годѣ: высокû люде не так приступнû, лиш' коли хвиля якась на них найде".... Вкінцї доносить І. Головацький, що довідав ся від секретаря князя Люкки про його великі маєткові клопоти. Тому князь не може йому дати певної постійної підмоги. Стало ся се ізза „неладу" княжого мінїстра; князь мусів аж задовжитись у архикнязя Фердинанда Есте на 2 мілїони[1]).

А в лютім 1846 р. жалуєть ся Іван Головацький на клопоти, які має з печатанєм „Вѣнка", при чім завважає: „Ще мôй Покровитель Воевода лишив ся оден, и заедно все добре обѣцяв, але тôлько ж и всего — так минув Жовтень и Листопада половина". І далї: „...вже рôк минає, як дôстав ем вôд Воеводы 100 fl. — а вôдтак и шелюга не прибуло... Вѣнок вже готовый, коб лише выкупити, то пôшлю го до Воеводы, то чей пришле що..." Серед тих тяжких грошевих клопотів гризло І. Головацького й се, що „Воевода о будучности и не споминав".[2])

Аж вкінцї всї надії на поміч з боку князя Люкки розвіяли ся у І. Головацького, коли він в падолистї 1847 р. мусів донести братови Якову: „Воевода Лучанскій подяковав за Правленіе, и пôшов в комешь, не знаю, що єго до того принудило".[3])

въ кôлька дней настала революція". (Записки второго поклонническаго путешествія зъ Рима въ Іерусалимъ... совершенного... Иполитомъ Андреевымъ Терлецкимъ. Томъ І. (Выпускъ І.) Львовъ 1861, стор. 45—6.)

[1]) Др К. Студинський, op. cit., стор. 141—2.

[2]) Idem, стор. 167—8.

[3]) Idem, стор. 210. Сї вістки Ів. Головацького переповіджені коротко й проф. Студинським у вступнім слові до згаданої кореспонденції.

Ще належить згадати друки, знані з української бібліоґрафії, звязані як небудь з іменем князя Люкки. Найширшу згадку про сего князя знаходимо у „Вѣнку“ І. Головацького з 1846 р. (ч. I).[1] Сей „Вѣнок“ має таку присвяту: „Єго Королевскому Высочеству Каролю Людовику из Бурбон Инфанту Шпаніи и проч. и пр. Самодержавному Воеводѣ Луки Наймилостивѣйшому Господинови Великодушному Покровителю просвѣщенія и наук Ревнительному Защитнику убогих и недужих Благороднѣйшому Человѣколюбцю в обѣт вѣчнои благодарности посвящає препокорнѣйшій издатель“. На стор. 1—4 „Вѣнка“ є й вірш Івана Головацького, зложений у честь князя. Автор заявляє там, що він не в силї оспівати величні діла князя, а опісля говорить:

„Не внадила сь бутнôсть, ани пыхота
В Велич'ства Вашог' Престôл;
С сердечностью побратала сь' простота:
Двора в тôм Вашог' роздѣл.

Ваша Душа ко Родиному Дому
Ревнов палає любвов.
Милость! Отцем Вы й Отечеству Своиу
Присуженому судьбов.

Велелѣпный училищь покровитель,
Вы защита всѣх идей!
Ваше житьє — то єдна добродѣтель,
Всякому в пригодѣ всей!

Благородне серце розлику не знає,
Ни языковых знамен,
Обрядôв вѣры — ни в народах внимає
Рôзных оддѣлных племен.

Для здоровых, чи недугов зложенных
Помôчь дѣлом, словом йде:
Серце полов всѣх обнявши хрещенных,
Дар людям — Богу несе.

Чоловѣколюбвы не вычерпают
З Вас ни сила дѣл, ни лѣта!
Про те ж' Вас міряне всѣ величают:
Хто вмѣє, весь сердцем спѣва':

[1]) З того приводу подає Бібліоґрафія І. Е. Левицького кілька коротких вісток про князя Люкки (стор. 26, ч. 311).

Богачь, убогій — пôдданый, вельможа —
Чи ученый, чи простак:
Слава Ваша у них, як слава Божа,
Все враз гомонит однак'!

'Таліяне, сусѣде Далматинцѣ
Имя радо вопѣют:
В Угерщинѣ Русине, в Вѣдни Нѣмцѣ,
Не забудут, док' живут!

Що ж' нинѣ тужни скажут Галичане,
Имже в дар ся пѣснь звенит? —
Радостью блисне око, й слеза кане,
И вдячна грудь загремит: —

— „Господи! Ты зôслав Утѣшителя,
Коли нас найшла бѣда;
Молим' Тя, спаси нам Покровителя
На многи, многи лѣта!“

З тими Русинами й співає автор і кінчить такими словами:

„Вами 'бо взникла в перве, й стала певна
Тлѣнная жизнь моя:
Вами, звелѣт', да сіяє душевна
Первѣстна искра моя!“....

Крім того згадує ще про нашого князя Михайло Лучкай у своїх двох творах, а саме у: „Grammatica slavo-ruthena“ і т. д., виданій у Пешті 1830 р., де автор називає себе „actualem serenissimi principis et ducis de Luca capellanum aulicum“ і у виданій 1831 р. в Буді книзї: „Церковныя Бесѣды“, де Лучкай називає себе „Єго царск. Высоч. Карла Лудовика ѿ Бурбон Инфанта Испанск. и воеводы Лучанского придворным архіпресвѣтером“. Сим і вичерпують ся згадки про князя Люкки в українській літературі.

На основі тих відомостий можемо собі виробити ось такий образ того князя. Його Цісарська Високість Карло Людвик з Бурбонів, Іспанський Інфант і пануючий князь Люкки в Італії (якийсь час також кандидат на грецький престіл) був споріднений з австрійським пануючим домом. У Відні бував Карло Людвик часто, між иншими й довший час в 1826—1838 рр. Був він дуже доброю й приступною людиною, що любив помагати другим (про його чоловіколюбність свідчить також оснований ним

у його столиці шпиталь). При сім не накидав ся він із своєю помочию, а робив се уважно й з великим почутєм такту. У Відні познайомив ся князь також з деякими Українцями, як ось з Петром Паславським та Іваном Головацьким. Князь був замилуваний від молодих літ у славянськім богослуженю, тому й ходив часто до греко-катол. церкви св. Варвари у Відні, де й брав діяльну участь у відправі. У себе дома мав він також славянську церкву, священика й дяків. Сим священиком був відомий автор граматики української мови й українських проповідий Микола Лучкай, що й став придворним капеляном князя. З Лучкаєм вязали князя сердечні відносини. Князь умів читати славянські церковні книги — він навіть сперечав ся з Паславським про вимову поодиноких церковних слів. По німецьки й по латинськи говорив він не зовсім добре, звичайно послугував ся італїйською мовою. Князь Люкки був також прихильником розвою української літератури, котру підпирав по силам і матеріяльно. Він не тільки давав грошеві підмоги Іванови Головацькому (і хотів мабуть також помочи двом його братам Якову й Петрови), але й підпомагав українські видавництва — пр. видане „Вѣнка“ І. Головацьким 1846 р.[1]) Та на жаль сей князь попав у тяжкі матеріяльні клопоти ізза несумлінности своїх урядників і мусів тому здержати усякі підмоги. В 1847 р. зрік ся він пнованя. Врешті, як на се вказує віршована присвята Івана Головацького, був князь Люкки незвичайно гуманною та чоловіколюбною людиною, що підпомагав кождого без огляду на його національну приналежність. Вже з сього виходить, що князь Карло Людвик з Люкки був незвичайно цікавою появою в славянськім світї та в історії українського відродженя в Австрії. Тому заслугує отся зовсім небуденна й благородна стать на нашу близшу увагу.

Др. Василь Щурат зволив передати менї для наукового використаня цїнну збірку матеріялів, що дотикають найцікавійшого для нас епізоду з житя князя Карла Людвика з Люкки, а саме основаня ним гр.-кат. руської церкви й парохії в місті Люкка в Італії[2]). Сї матеріяли знайшов др. Щурат в 1916 р. в останках архіву церкви св. Варвари у Віднї. Є се акт зложений латинською мовою п. з. „Brevis Deductio erectionis Slavo-Orientalis seu Rutheniae Ecclesiae Morliae in Ducatu Lucensi Italiae“. Він

[1]) Певно й згадані Лучкаєві твори вийшли не без матеріяльної помочи з боку князя Люкки.

[2]) За відступлене менї сих матеріялів і за цїнні уваги до них складаю д-ру В. Щуратови прилюдну подяку.

писаний на 14 сторонах (+4 порожні) ненум. синяво-сїрого паперу in fol. Два акти долучені ще окремо. Аркуші сшиті разом, тільки 7-ма картка випадає. З правого (на обор. з лївого боку) є доволї широкий незаписаний край. Письмо обмежане з обох боків подвійними лїніями, потягненими з гори на долину. Тільки окрема картка в сшитку й долучені 2 акти не мають тих лїній. Згаданий заголовок находить ся на останнїй незаписанїй сторонї. Письмо рукописи старанне й читке з незначними виїмками. Аж на послїднїй записанїй сторонї є перечеркнені уступи, писані иншою рукою. Ся остання рука й поправляла дещо в текстї, але тих поправок не богато. Латина рукописи виказує декуди очевидні похибки.

Отся „Brevis Deductio“ була зложена весною 1830 р. (12 цвітня 1830 р. була вже цїла рукопись готова) Іваном Фоґорошом (Fogorossy), що був парохом церкви св. Варвари у Віднї після іменованя Івана Снїгурського епіскопом від 1820 до 1834 р.; після нього став парохом в 1835 р. дотеперішний сотрудник сеї церкви Петро Паславський[1]). Се виходить без сумнїву із змісту акту. Але Фоґорош нашої рукописи не писав — він дописав тільки згадані перечеркнені уступи й додав поправки в текстї.

Рукопись подає історію снованя греко-католицької (руської) церкви в містї Люкка в Італїї. Але Фоґорош зумів перемінити офіціяльний акт у документ, повний житя. Такий характер мають уваги самого автора, а передовсїм цїнні листи, вложені в текст. Сих листів є разом 13, а саме: 3 листи Івана Фоґороша до мукачівського епіскопа Олексїя Повчія (Potsy) з 13 січня, 12 і 26 мая 1829 р.; 2 листи Олексїя Повчія до І. Фоґороша з 17 лютого 1829 р. і поручаючий лист Михайлови Лучкаєви з 17 червня 1829 р.; 3 листи князя Кароля Людвика з Люкки з 25 цвітня, 20 мая і 13 серпня 1829 р.; 2 листи Івана Фоґороша до князя Кароля Людвика з Люкки з 13 червня 1829 і з 12 цвітня 1830 р.; 1 лист Івана Фоґороша до Михайла Лучкая з 5 червня 1829 р.; 2 листи Михайла Лучкая до Івана Фоґороша з 5 червня і з 14 серпня 1829 р.

Про справу основаня греко-католицької церкви в Люцї згадано вже дещо в науковій лїтературі, але тільки загально. А саме др. І. С. Свєнціцкий наводить у своїх „Матеріялахъ по исторіи

[1]) Про Івана Фоґороша приготовляєть ся окрема розвідка, тому не говорю тут близше про нього.

возрожденія Карпатской Руси" уривки з рукописї Михайла Лучкая, що переховує ть ся в епископській бібліотеці в Унґварі, н. з.: „Historiae Dioecesis Munkàcsiensis per Michaelem Lucskay Parochum quondam, et V A Diaconum Unghvariensem, ac B. M. Virginis in coelos Assumptae Praepositum Lucensem compillatae".[1]) У 57-ій главі VI-ого тому сеї історії знаходимо уступ н. з.: „Historia Missionis Ruthenorum ad Ducatum, et Aulam Principis Lucensis. 1828—1829 г." Тут сказано коротко про князя Люкки, що він забажав оснувати у себе греко-катол. парохію, „такъ какъ ему очень понравился обрядъ". Лучкай розказує у своїй історії про познайомлене князя з обрядом, його занятя латинською, грецькою й цер.-славянською мовою і вкінці про основане лючанської парохії. Др. Свенціцький наводить також частину листу князя до Фоґороша з 25 цвітня 1829 р. (сей лист є й у наших актах). Далї оповідає Лучкай про свої занятя в Люці, знайомости та подорожі. В Люці написав він свою граматику й два томи проповідий. Князь хотів іменувати його епископом, але се було неможливе, бо в Люці був уже епископ латинського обряду. Тому іменовано Лучкая тільки придворним парохом. У Люці пробув Лучкай рік і півтора місяця й виїхав відси ізза зміни полїтичного положеня 20-ого жовтня 1830 р.

Стільки про сю справу у дра Свенціцького. Шкода, що не випечатано цїлого сього акту, бо він був би важним причинком до статї Фоґороша.

Приглянемо ся тепер історії основаня греко-католицької (руської) церкви в столиці князївства Люкки в Італїї[2]) на основі згадок Івана Фоґороша. При тім будемо держати ся самого акту й переповідати коротко його латинський зміст, звертаючи головну увагу на особу основателя сеї церкви й на його відносини до українських людий та церкви і на сї моменти, що можуть бути цікаві для історії нашого відродженя в Австрії перед виступленем Маркіяна Шашкевича.

Гадка оснувати в столиці свойого князївства церкву по східному обрядови повстала у Карла Людвика, князя Люкки, в падолистї 1828 р. Саме тоді пробував він у Відні. При тій нагоді відвідав він віденські церкви ріжних обрядів, а між ними й церкви грецького обряду: св. Тройці, св. Юрія, каплицю ро-

[1]) Матеріалы по исторіи возрожденія Карпатской Руси. (Часть вторая.) собралъ И. С. Свѣнцицкій. Львовъ 1909, стор. 112—113.

[2]) Князївство Люкка лежить в Італїї, на північно-західнім її побережу.

сійського посольства та уніятську церкву св. Варвари. Тут замітне поставленє в оден ряд усіх тих церков. Знаємо, що ще у 50-тих рр. XIX в. був у греко-католицьких питомців, що виховували ся у Відні, також звичай звиджувати у страсний тиждень і неуніятські церкви східного обряду. З другого боку приходили нераз на богослуженя в уніятській церкві св. Варвари також неуніятські епіскопи ріжних східних церков Австрійсько-угорської монархії. Мимоходом пригадаємо, що такі взаїмні відвідини не були без впливу на релїґійний настрій також і галицьких питомців, а певно й инших греко-католиків. Вони будили замилуванє до східного обряду й побуджували до гадки „очищати“ греко католицький обряд від латинізмів. Такі відносини вели з одного боку до того релїґійного романтизму, що велів глядїти на східну православну церкву, як на первісну віру батьків[1]); з другого боку спонукували вони православну єрархію глядїти на греко-католицьку церкву як на близьку собі посестру такогож грецького обряду, який і вони визнавали (доказ на се подають і наші акти). Очевидно від такого релїґійного романтизму до православя ще дуже далеко й про перехід на православє людий, що одушевляли ся такими поглядами, якось не чуємо в тих часах[2]); але такі релїґійні роздумуваня мали без сумніву великий вплив також на погляди й заняття згадуваного кружка віденських обрядовців. Для нас важне, що до розширеня того духа причиняли ся також посторонні люди, а саме такі, що могли мати великий вплив на наших людий, як пр. князь Люкки, споріднений із цїсарським австрійським домом.

Вже із сказаного бачимо, що князь Карло Людвик зацїкавив ся вже тодї східним грецьким обрядом взагалї. Саме тодї пробував у Віднї сербський карловацький митрополит Стратимирович. На його відправи підчас Різдва і на Богоявленє ходив також князь Люкки, що познайомив ся таким способом із сербським митрополитом і заходив із ним у розмову. При сій нагодї подарував митрополит князеви богослужебні славянські книги східного обряду, напечатані в Будї на Угорщинї. Стало ся се мабуть із початком 1829 р.

---

[1]) Гл. про такі подїї у 50-тих рр. XIX в. у моїй розвідцї: Віденська греко-кат. духовна семінарія в 50-тих рр. XIX в.

[2]) І саме тут бачимо найкрасше ріжницю між тим „романтичним“ одушевленєм для східної Церкви і пр. православними стремлїнями деяких Галичан у 60-тих рр. XIX в.

Тоді забажав князь познайомити ся близше із східним обрядом. Він знав уже дещо про сю справу з латинських богослужебних книжок, а тепер хотів ще поглубити її знанем церковно-славянської й грецької мови. З порученя Стратимировича приняв собі князь до того як учителя емеритованого грецького педаґоґа Bojadgi (Бояджі?), що знав більше мов. Протягом року вивчив ся князь на стільки згаданих мов, що вмів у них читати й розумів їх, а навіть знав на память тексти св. Письма, псальмів і Службу Божу.

Крім того виявив князь у січні 1829 р. перед Стратимировичем бажане оснувати у своїм князївстві Люкки церкву східно-славянського або руського обряду (slavo-orientalis seu Rutheni ritus) і вивінувати її в усе, що потрібне. Заразом запитав він митрополита, чи не вибрав би він із своєї митрополії відповідних людий для тої церкви. Та Стратимирович глянув на сю справу з дещо ширшого становища. Він заявив князеви, що йому — як католицькому князеви — не випадає спроваджувати на свій двір неуніятських священиків, бо сим може обидити ся римо-католицький клир. До того в його (Стратимировича) епархії нема відповідних людий. Тому порадив він князеви вишукати таких людий у котрій небудь угорській уніятській епархії. Князь згодив ся на се.

Як бачимо, князь Люкки хотів зразу оснувати у себе східно-неуніятську церкву, а приступив до основаня греко-католицької церкви тільки зовсїм припадково. Стратимирович доказав своїм поступованем, що у нього ширший погляд на світ, тим більше, що його арґументація була без сумніву справедлива.

Тому й не знаємо, чи можна сказати, що князь мав намір оснувати зразу справді „Rutheniam Ecclesiam", бо він не стрічав ся з православними Русинами, хиба що руська мова була у нього рівнозначна з церковно-славянською богослужебною.

Тодї князь Люкки звернув ся з сею справою до Івана Федоровича Фоґороша, з котрим познайомив ся підчас частих відвідин богослужень у церкві св. Варвари. Фоґорош заняв ся сим ділом дуже щиро й йому головно належить ся заслуга доведеня його до щасливого кінця, бо на дорозї до сього станули зовсїм неожидані перепони, котрі приходило ся нераз досить тяжко переберювати. І правду кажучи, мусимо подивляти терпеливість князя, що не знеохотив ся усім тим. Видно входили тут в гру якісь важні згляди: або справдїшне замилуване князя

до східного обряду або може ще крім того і якісь инші причини.

Фоґорош віднїс ся зараз, бо вже 13 сїчня 1829 р., з усїм тим до мукачівського епіскопа Олексія Повчія[1]) й просив його іменем князя о вибранє з тамошньої епархії одного священика й діякона чина св. Василія В. і двох церковних півцїв. Священики повинні визначати ся взірцевим поведенєм, відповідною наукою, знаменитим знанєм обряду, гарним голосом і милим зверхнїм виглядом. Вони мають усе ходити одягнені строго по правилам свойого чина. Такі-ж мають бути й півцї, а оден з них мусить уміти співати з нот і вчити других нотного співу. Вони будуть обовязані правити що недїлї й свята торжественну Службу Божу по ориґінальному грецькому текстови без нїяких самовільних змін або виїмків. На се останнє кладе князь найбільшу вагу, бо й він сам знає грецький обряд і гостї, що будуть у церкві, знають його також добре. За се жертвує князь покликаним: покритє коштів подорожі, священикови — 500, ді-

[1]) Олексїв Повчій (з мадярська Potsy) уродив ся 1753 р. в селї Кокодї, бігарського комітату на Угорщинї. Походив із священичої родини. По скінченю фільософічного курсу у Великім Варадї вступив він до канцелярії свойого епіскопа Мелетія Ковача. В 1774 р. вислано його як слухача богословя до віденського Barbareum. Опісля висвятив ся він і став парохом у містї Арадї. Підчас австрійсько-турецької війни 1789 р. був він полковим священиком при австрійській армії у Білгородї. По заключеню мира став він 1794 р. парохом у Макові з титулом архідіякона. В 1800 р. іменовано його крилошаниином великоварадської капітули; заразом був він там і руським парохом. Дня 22 (10) марта 1816 р. номіновано його мукачівським епіскопом, а посвячено його на епіскопа 6 падолиста (25 жовтня) 1817 р. З новим роком 1818 заняв він епіскопську катедру в Унґварі. Власним коштом побудував величавий одноповерховий дім для сиріт по священиках. Також призначив значнїйшу суму на народну школу в Мукачеві. По порученю правительства намагав ся він завести Григоріянський календар, але се йому не вдало ся ізза супротивленя православних епіскопів. Старав ся також о поліпшенє удержаня духовенства своєї епархії й довів до деяких додатних вислїдів у сьому дїлї. Умер 11 липня (29 червня) 1831 р. Був добродушним, ревним і жертволюбивим пастирем. — Так характеризує Олексія Повчія Михайло Лучкай у своїй латинській рукописи. (Церковная Газета. Будинъ 26. Декабря (7. Января) 1857. г., ч. 50, стор. 397, статя: Біографія достопамятныхъ лицъ.) Наші матеріяли кидають дещо нового світла на сего епіскопа. — Додам ще ось яку увагу виняту з історії Лучкая: „Alexius Episcopus (розум. Повчій) ab altiori loco a. 1821 impetravit, ut Theologia Pastoralis cum Paedagogia ruthenice prelegatur“. (Свѣнцицкій, op. cit., стор. 113). Лучкай присвятив свою граматику еп. Олексїєви Повчієви й пряшівському епіскопови Григорієви Тарковичеви.

*

яконови — 400, півцям до 250 злр. річно, вільне помешканє із світлом, опалом, вином та оливою. Вони будуть зависимі безпосередно від свойого патрона, а посередно від епіскопа. До вітчини можуть повернути, як тільки забажають, але мусять полишити на своє місце наслїдника.

В який місяць опісля в листї з 17 лютого наспіла відповідь еп. Олексія Повчія. На бажаного священика визначив він Василіянина Боніфатія Стромецького, обіцяючи йому додати ще діякона й двох півців. Жертвовану князем платню признав епіскоп вистарчаючою з тим, що в разї потреби можуть ще вислані звернути ся просто до князя. Гроші на дорогу просив епіскоп зложити наперед у вказаному ним місцї. При тім радив Повчій додати ще третього півця, щоби спів виглядав красше.

Заки Фоґорош порозумів ся з князем, минув знов місяць і що йно 17 марта міг він разом із князем вислати до епіскопа відповідь на його лист. Тут доносить він, що князь зложив 300 зл. на дорогу вибраним епіскопом людям і хоче, щоби вони як найскорше вибрали ся до Люкки. Князь не сумніваєть ся, що згадані вибрані відповідають вповні його бажаням, але якби був з того боку який сумнїв, то буде лїпше вибрати якихось инших людий, хочби й із світського клира. Але все найважнїйшим услівєм для священика й діякона буде, щоби вони носили бороди й все одягали ся докладно по східному обряду. Діякон буде міг при своїх невеликих обовязках студіювати на люкчанськім університетї. Побільшати числа півців не треба, бо й на місцї можна буде знайти відповідних до того молодих людий.

Після того замовив князь як найкрасше уладженє до своєї церкви у першорядних віденських мистців і 19 марта відїхав до Люкки.

Та справа з церковним персоналом стала проволїкати ся. Стромецький дістав вибуху крови й умер 4 червня, а його товариші відказали ся від подорожі. Епіскоп Повчій замість винайти инших людий, перестав сею справою зовсім займати ся. Що було причиною того, не вмієно сказати певно. З деяких висловів Фоґороша можна догадувати ся тільки, що епіскоп просто не доцїнював ваги сеї справи й легковажив собі її. При тім замітимо, що в епархії еп. Ол. Повчія панували не зовсім добрі відносини, як се виходить із листу Лучкая.

Тимчасом князь наглив. Прибувши до Люкки, написав він до Фоґороша лист дня 25 цвітня. Сей лист незвичайно характеристичний і для особи князя Карла Людвика й для його від-

носин до наших людий. Вже із оповіданя Івана Головацького знаємо, що князь Люкки підходив до Українців із незвичайною ніжністю. Сей лист потверджує вповні слова І. Головацького. З кождого його слова віє незвичайна сердечність та приязнь, з якою князь Люкки відносив ся до Фоґороша. Не дивно, що Фоґорош, котрий умів оцінити таке поступованє високо поставленої особи, виражає ся усе про нашого князя з найглибшою пошаною й правдивим привязанем. Дивно тільки, що не всї наші люди віднесли ся так само до гуманного князя, а поступали так, як пр. еп. Ол. Повчій, що міг обидити його своїм поведенєм. У згаданім листї дякує князь горячо Фоґорошеви за його стараня в справі люканської церкви. Він надієть ся, що Сгромецький скоро там прибуде. Доки не поставлять гарної церкви в Люцї, буде можна правити у приватнім домі, який вже приладжуєть ся до того. Про сю справу говорив князь із тамошнїм російським консулем кн. Ґорчаковом, котрий обіцяв постарати ся про церковні книги з Росії. Поки що вистануть книги, які князь має від Фоґороша; аби тільки обіцяні люди прибули вже раз. Вкінцї просить він виміряти церкву св. Варвари й неунїятські церкви св. Юрія й св. Трійцї та прислати йому сї числа.

Для нас цїкава тут ще згадка про кн. Ґорчакова. Видно князь не добачував великої ріжницї між унїятсько-славянською і неунїятською грецькою і славянською церквою, коли стягав для греко-католицької церкви церковні книжки аж із трех жерел: від православного сербського митрополита, від російського консуля й від унїятського пароха. Коли се поставимо поруч із фактом, що православний митрополит радить основувати унїятську церкву, то побачимо унїятсько-православні відносини в Австрійсько-угорській монархії того часу в дуже цїкавім світлї.

Лист князя Карла Людвика до Фоґороша кінчить ся згадкою, що князь писав би більше й сердечнїйше, але йому тяжко висловлювати ся по латиньски. Се признанє цїкаве з огляду на кількаразові заявленя Фоґороша, що князь знав і говорив по латиньски знаменито (perfecte). Висше було згадано, що Іван Головацький не міг добре розмовити ся з князем, бо він говорив по латиньски слабо. У своїм листї потверджує князь сам слова І. Головацького.

Фоґорош вислав князеви бажані поміри. Але про обіцяних людий не міг розвідати нїчого певного. Тодї Фоґорош вислав ще раз письмо до еп. Повчія (з дня 12 мая 1829 р.) і просив епіскопа прислати вже раз обіцяних або яких инших людий,

а колиб се було неможливе, донести йому сейчас про се. Ся справа мусить бути полагоджена ще літом, бо на осінь і зиму вибирает ся князь до Відня.

Тимчасом про сю справу провідав Михайло Лучкай, тодішній парох Ужгорода[1]), й звернув ся листом із 16 мая 1829 р. просто до Фоґороша з просьбою пояснити йому близше условини князя й обставини евентуальної подорожі до Люкки[2]). Про се повідомив Фоґорош мукачівського епіскопа листом із 26 мая 1829 р. і просив о як найскорше виставлене Лучкаеви подорожного листу. При тім радив Фоґорош вислати з Лучкаєм не священика, але вибраного вже давнійше Василіянина або иншого призначеного для висвяченя діякона. Оба вони повинні вже від тепер почати запускати бороди й волосе, бо таке безуслівне бажане князя.

Між тим князь Карло Людвик, признаючи щирі змаганя Фоґороша в дорогім йому ділі основаня греко-кат. церкви в Люці, прислав йому на знак своєї вдяки під днем 20 мая 1829 р. в дарі золотий перстень, украшений дорогими каменями, а заразом знов запитував, що діеть ся із Строменьким.

---

1) Михайло Лучкай уродив ся в селї Великих Лучках, берегського комітату, на Угорщинї. Його батько був дяком і називав ся Попом. Назву Лучкая приняв Михайло від рідного села. По скінченю богословя у Віднї висвячено його на священика у Великім Варадї. В 1816 р. став він сотрудником у Великих Лучках. В сїчнї 1820 р. приділено його до епіскопської канцелярії, а в мартї того самого року став він ще бібліотекарем і архіварем. Епіскоп Олексій Повчій іменував його 1818 р. своїм секретарем. В 1827 р. дістав він парохію в Унґварі. Коли в 1829 р. оснував лючанський князь Карло Людвик у Марлії (в Люцї) грецько-католицьку каплицю, став Лучкай її першим священиком, застерігаючи собі право до унґварської парохії. Він подобав ся так дуже князеви, що дістав від нього титул протоєрея. В 1831 р. вернув Лучкай до Унґвара, де став деканом. Свій нарід любив він горячо й мав про нього високе понятє. Тому пильно дбав про народне образованє. Крім того займав ся Лучкай пильно й літературними працями. З під його пера вийшли: „Grammatica Slavo-ruthena seu vetero-slavicae et actu in montibus Carpaticis Parvae Russiae, ceu dialecti vigentis linguae. Budae. 1830" і „Церковныя бесѣды на всѣ недѣли рока на поученіе народное. В Будинѣ, 1831" (2 томи). В рукописі остає його цікава історія мукачівської епархії, написана по латиньски. Деякі виїмки з неї печатала Угорська „Церковная Газета" у 50-тих рр. Лучкай умер 1843 р. (Церковная Газета. Будинъ 10. (22.) Марта 1858. г., ч. 7, стор. 55—56.) Наші матеріяли подають неодно цінне до характеристики сього цікавого Угро-Русина.

2) Сього листу Лучкая не маємо у дослівнім відписї. Його зміст переповідає Фоґорош у листї до еп. Повчія.

Фоґорошеви ставала цїла ся справа вже неприємною й починала його дратувати. Вислів сим своїм почуваням дав він у листї до М. Лучкая з 5 червня 1829 р., де він передовсїм стверджує, що у Русинів нема „ни разума ни чести“, коли вони поступають в сей спосіб з такою гарною людиною, як князь Люкки й не дбають про честь епархії, обряду й народу. Тому Фоґорош заклинав на приязнь Лучкая, щоби йому зараз, таки першою почтою звістив, чи й коли він прибуде з товаришами. В противнім разї просить він Лучкая зажадати звороту гроший, призначених на подорож до Люкки тих, котрі або спізнилиб ся або не хотїли би зовсїм туда їхати. Сам Лучкай може прибути до Відня й ненадїйно, бо тут розпоряджено уже все, що потрібне до його дальшої подорожі.

Лучкай справдї не зволїкав із відповідю. Ще того самого 5 червня післав він лист Фоґорошеви, де знов вказував на ріжні перешкоди, що спинюють подорож не його самого, а його товаришів. Діякон і перший дяк призначені до Люкки занедужали тяжко. Цїла справа рішить ся 12 червня, коли то мають Лучкаєви додати двох питомцїв семінарії як дяків. Отже 17 червня Лучкай або виїде з Унґвара або відішле гроші, призначені на подорож, в сумі 300 злр. Причину такого проволїканя бачить він у сьому, „ибо никто легко нехощет на так далекій путь опредѣлитися“. Що до себе самого, то він не бажає нїчого иншого, як тільки побачити щасливу Італію. Або він туди піде або нїхто инший. Відповідні, себ то більше образовані люди боять ся йти так далеко, а сільських священиків висилати стидно й не годить ся. Як бачимо, сей лист цїкавий з неодного боку. Він показує передовсїм, що Лучкай був ідеальною людиною, яка стреміла до ширшого образованя без огляду на користи, які могла мати з того. Далї характеризує се письмо як не можна красше сучасних наших передових людий на Угорщинї, що бояли са виходити поза свою тїсну вітчину у ширший світ, хоч до того трафляла ся їм така гарна нагода.

Дякуючи такій ідеальній вдачі Лучкая, приняла цїла справа відразу щасливий оборот. Означеного дня (17 червня 1829 р.) виїхав з Унґвару не тільки Михайло Лучкай, але й його товариші, як се посвідчає поручаючий лист епіскопа Олексія Повчія з того самого дня. Отже крім Лучкая виїхали: Антін Лабанц (Antonius Labancz), епіскопський архіварій, бібліотекар і церемонїярій — як помічник Лучкая (Adjunctus), Василь Талайкович і Іван Микулич, пряшівські питомцї — як дяки. Епіскоп

зазначив у листї виразно, що вибрав на бажане князя саме тих людий, бо вони визначають ся відповідними кваліфікаціями й бездоганним поведенєм. Лучкай і Лабанц дістали при тім широкі церковні повласти.

Лучкай із своїми товаришами прибули до Відня з кінцем червня, але задержали ся тут ще довше ізза пашпортових справ. Що йно 15 липня удали ся вони в дальшу подорож до Люкки. 28 липня прибули вони до Люкки. Тут знайшли вже готову каплицю, перестроєну з латиньскої на східну славними артистами з Відня й Люкки. 6 серпня почали вони в ній правити.

Вибирано що правда довго людий для обслуги княжої каплиці в Люці. Але бо й вибір не був такий легкий. Епіскоп Олексій Повчій не хотів висилати когонебудь, а підходящих було мало — та й тих або стрічали якісь нещастя або їх обгортав страх перед такою далекою чужиною. Однак вкінції зроблено вибір добрий і похвали, якими супроводжає епіскоп своїх висланців, не були пересадні. Вислані показали ся гідними такого достойного становища.

Посвідчає се виразно князь Карло Людвик у листї до Фоґороша з 13 серпня 1829 р. Тут висказує князь свою невимовну радість ізза щасливого, а так довго ожиданого прибутя до Люкки Лучкая з товаришами. Вони подобали ся князеви незвичайно із постави й поведеня й він виявляє своє невисказане одушевлене ізза того, що в сих околицях править ся грецьке богослужене. Очевидно додає князь, що він готов звернути Фоґорошеви усї його видатки в сьому дїлї й прислужити ся йому, чим тільки зможе.

Отже князь Люкки не зневохотив ся тими перешкодами, які стрічала його ідея між самим таки греко-католицьким духовеньством, а тїшив ся, що усе вкінції якось таки склеїло ся щасливо. Але одушевлене князя угро-руськими гістьми виявило ся не тільки самими похвалами й подяками.

В листї з 14 серпня 1829 р. доносить М. Лучкай Фоґорошеви, що він застав у Люці усе як найкраще упаджене. Другого дня після прибутя наших вандрівників на місце представлено їх князеви. Він приняв їх незвичайно ласкаво. Лучкаєви повісив він при сїм на шию золотий хрест. Скромний Угро-Русин не хотів анї приняти такого коштовного дару, анї носити його, а вчинив се що йно на виразний приказ князя. По тиждни підвисшив їм князь значно платню. Лучкай дістав місячно 30 скудів, себ то річно 802 злр. (замість обіцяних 500 злр.),

Лабанц — 522 злр. (замість 400), а оба дяки по 401 злр. (замість по 250). До того дав їм князь ще харч і старав ся так усе урядити, щоб уприємнити своїм гостям побут у себе. Сам Лучкай зістав ще княжим сповідником. Не треба й додавати, що всего того можна було надіяти ся по князю, котрого характеристику пізнали ми висше.

Серед таких обставин почував себе Лучкай дуже гарно й став справді займати ся наукою й писанєм, бо як знаємо, він не без цїли хотів дістати ся до Італїї. Отже він учив ся італїйської мови й викінчував свої руські проповіди. Сї проповіди були Лучкаєви такі дорогі, що їх викінченє й виданє уважав він важнїйшою річию навіть від хреста, який одержав в дарі. Сей висказ, як не можна красше, характеризує зазначену вже висше ідейність Лучкая, котрому дуже лежала на серцї честь і повага власного народу. З сього почутя виходили жабуть і научні працї Лучкая, на свій час справдї цікаві й важні.[1] Згадані проповіди появили ся друком, як сказано, 1831 р.

Так основано греко-католицьку церкву в Люцї в Італїї. Епільоґом тої справи був лист І. Фоґороша до князя Люки, в котрім Фоґорош покликуючи ся на обіцянку князя, просив його о 1200 злр. на побудованє робітнї (ergastulum) для себе з капличкою. Можна догадувати ся, що князь вволив сїй просьбі Фоґороша.

Що стало ся далї з лючанською церквою, не вмію сказати. Лучкай вернув опісля до Мукачева й помер там. Церква істнувала зовсїм певно ще в 40-их рр., можливо до часу, коли князь Карло Людвик зрік ся престола.

Осталоб ще вияснити поступок князя Люкки, а саме те його горяче бажанє оснувати у своїй столицї, серед римо-католицького населеня каплицю грецького обряду й жертвувати на се тільки труду й гроший.

Що спонукало князя до того, не знати на певно. І. Фоґорош оповідає в примітцї до своєї історії основаня сеї церкви, що ходили троякого рода слухи про причини сього незвичайного поступованя князя. Одні говорили, що ся справа стоїть у звязку із стараннями князя Карло Людвика о грецький престіл. Другі говорили, що князь хоче переселити ся в Росію або на Угорщину. Вкінцї треті — а саме латинський клир, котрому най-

[1]) Граматика М. Лучкая обговорена загально в працї Михайла Возняка про галицьких граматиків першої половини XIX в.

більше не подобало ся основанє каплиці по східному обрядови — розпускали вісти, що князь хоче стати католицьким епіскопом грецького обряду. Але Фоґорош, опираючи ся на докладнім знаню способу мисленя й ділання князя, заявляє, що сї вісти незгідні з правдою. Князь оснував у себе греко-католицьку церкву — по гадцї Фоґороша — тільки з ось яких причин: 1) він хотїв розширити Божу славу по словам пророка: „Нехай хвалить усякий дух Господа“; 2) зробив він се із особлившого замилуваня до старинностий, які старав ся заховати; 3) „causa raritatis et celebris Balnei Marliensis seu Luccensis Ruthenos et alios orientalis ritus Hospites“ (додаю сї слова в оріґіналї, бо їх змисл не зовсїм ясний), а також тому, щоби російський консуль при його дворі міг мати богослуженє по свойому обрядови; 4) тому, що князь посвячував увесь свобідний час науцї й культурі, бо вже в молодечім віцї вивчив ся добре говорити по: латиньски, італїйськи, французьки, іспаньски, анґлїйськи, угорськи й нїмецьки; а до того й розуміти по славяньски, російськи й грецьки. Отже князь оснував сю каплицю тільки ізза внутрішного переконаня й нахилу. Так писав Фоґороші в лютім 1830 р.

Порівнуючи сї слова з тим, що знаємо з иншого боку про князя Люкки, мусимо прийти до переконаня, що хоч Фоґорош зовсїм певно не помилив ся, приписуючи князеви справжню ідейність та повну безкорисність у сїм дїлї, він все таки пішов дещо за далеко у своїх виводах. Коли читаємо вискази Фоґороша про князя Люкки, треба нам мати на увазї, що їх обох лучили справдї приятельські відносини, як се й побачимо далї. Тому можна зрозуміти деяку пересаду — може й мимовільну — у похвалах Фоґороша. Приглянемо ся тільки його словам.

Фоґорош виступає проти гадки тих, що основанє греко-католицької каплицї в Люцї хотїли би приписати бажаню князя Карла Людвика осягнути грецький престіл. Хоч Фоґорош думає, що князь зовсїм надаєть ся на королївську гідність, як се признають усї письменики й полїтики, то помимо того се не вплинуло на намір побудованя згаданої каплицї. Здаєть ся, Фоґорош помилив ся тут дещо. Був се час, коли Греція здобувала собі самостійність у тяжких боях із Турками. До того зводила вона й поважні внутрішні боротьби, котрі мало що не знищили цїлого дїла освободженя. Серед таких обставин жертвовано грецьку корону неодному з европейських пануючих дворів. Мабуть жертвовано її з боку якоїсь партії також Карлови Людвикови, ко-

трий при сприяючих обставинях був би її й приняв. Могло се стати ся саме з кінцем 1828 р., коли то князь почав думати про заложенє грецької каплиці. Кажу: грецької каплиці, бо тільки про таку думав князь. Се виходить зовсім ясно з листу Івана Фоґороша до мукачівського епіскопа Олексія Повчія, писаного 13 січня 1829 р., де Фоґорош пише, що князь Люкки ставить як услівє для тих священиків, що хотіли би завідувати його греко-католицькою церквою, щоби вони правили усї богослуженя по ориґінальному грецькому текстови й обрядови й не позволяли собі на ніякі самовільні зміни й виїмки. Такі зміни могли би вразити й обидити і самого князя, що знає досить грецький обряд і гостий, що на сїм розуміють ся знаменито. З того міг би вийти навіть скандал. А в листї до епіскопа з 13 марта того самого року пише Фоґорош, що князь ставить як безуслівну вимогу до тих священиків, щоби вони носили бороди, одягали ся й виступали все строго по східному обичаєви. Отже князеви ходило о доклацнє захованє східного грецького обряду. А домагав ся він того з огляду на гостий, що будуть відвідувати сю церкву. Що се були за гості, про се довідуємо ся частинно з кінцевих уваг Фоґороша: князь Люкки хотїв, щоби до сеї каплиці ходили члени російського посольства при його дворі. А російським послом був тодї в Люцї князь Ґорчаков, що також говорив із князем Карлом Людвиком про сю церкву, як се видно з листу князя Люкки до Фоґороша з 25 цвітня 1829 р. Крім російських гостий були там без сумнїву й грецькі, про котрих князеви ходило найбільше. І мабуть саме тих грецьких гостий мав князь на гадцї, коли висказав перед Фоґорошем побоюваня можливого скандалу. Певно власне перед тими гістьми хотїв князь виступити як покровитель і знаток східно-грецького обряду. Так отже я не відкидав би зовсїм гадки, що основанє в Люцї церкви по східному обрядови стоїть у частинній звязи із кандидатурою її основателя на грецький престіл. Що князь не покинув гадки основаня такої церкви у себе помимо того, що не осягнув грецької корони, се по мойому не перечить нашій гадцї. Попри се було у нього ще й замилуванє до старинного грецького обряду, як се замітив вірно Фоґорош. І се замилуванє веліло йому вести розпочате дїло далї й не покидати його, хоч надія на грецький престіл завела. Міг на се рішенє князя вплинути також російський консуль при його дворі й инші гості східного обряду, яких доводило ся гостинному князеви приймати на своїм дворі. Також не мале значінє мала тут обставина, що

князь любив займати ся студіями над минувшиною грецької й славянських мов, як взагалї він вивчував чужі мови. Але Фоґорош мабуть помиляєть ся, коли завважає, що князь говорив добре по латинськи й нїмецьки. Пригадаймо собі, що Іван Головацький не міг тими мовами розмовити ся з князем, а й сам князь признаєть ся в листах до Фоґороша, що він знає слабо латинську мову.

Та якби воно там не було, був князь Люкки без сумнїву образованою й гуманною людиною, а до Славян зближив ся ізза правдивого, безкорисного привязаня до них. Відси й пішло його благороднє покровительство українській лїтературі. Але й не належить забувати, що князеви доводило ся стрічатись із красшими людьми споміж галицьких і угорських Русинів, котрі могли се одушевленє князя тільки піддержати.

Як бачимо, є обговорені акти важним причинком до історії нашого відродженя. Вони кидають цікаве світло на мрійливого ідеалїста князя Люкки Карла Людвика Бурбонського, на ідейного угорського Русина Михайла Лучкая, на трудящого його земляка Івана Фоґороша, а далї на релїґійні погляди митрополита Стратимировича й на відносини у мукачівській епархії за часів епіскопа Олексія Повчія.

ДОДАТОК.

Inductio Slavo-orientalis ritus, seu Ruthenae Ecclesiae in Ducatu Luccensi in Italia.[1])

Serenissimus D-nus Carolus Ludovicus de Bourbonis Princeps Regins, Infans Hispaniae ac modernus de Lucca Dux, anno 1828. Mense Novembri causa experientiae, et praestandae Aulae Austriacae visitae, Viennam, comparens, pro suo more; ante omnia in Metropoli hac existentes variarum Religionum et Ritus Ecclesias visitaverat, quo ex incidenti conspexit etiam Graecas ut pote: S-tae Trinitatis, S. Georgii, Capellam Legationis Russicae, et dein etiam Unitorum Ecclesiam ttli: Stae: Megalo-Mārtiris Barbarae, quae omnes originem suam ducunt a tempore induitae tolerantiae, seu a Glorioso Mariae Theresiae, et Iosephi Imperatoris Regimine. Cum autem recte hoc tempore in negotiis Hierarchiae suae Ec-cae Excellentissimus ac R-vdissimus D-nus Stratimirovich serbius Metropolita Carlovicensis, Viennae commoratus fuisset, et Divina officia in Nativitate Domini, et in Epiphania in dicta S: Trinitatis Parochiali Eccl-sia solenniter absolveret, placuit eis etiam Suae Serenitati interesse, et una ea occasione cum Sua Excellentia personaliter innotuisse, et postmodum etiam ad familiarem cum eo conversationem pervenisse; pluresque ab eodem Slavo-orientalis ritus Libellos Budae in Hungaria impressos, dono accepisse. Dein esto quidem Sua Serenitas e' latinis Liturgicis libris ad penitiorem ritus Orientalis notitiam pervenisset, quotamen etiam vetero = Slavicam seu Liturgicam, et Graecam Linguam Callere et ritum intelligere posset, e recommendatione dicti D-ni Metropolitae, suscepit institutorem D-num Bojadgi, emeritum paedagogum Graecum, et plurium Linguarum privatum perceptorem versatissimum atque exactissimum; penes cujus institutionem per annum „adusque“ continnatam, in dictis linguis Sua Serenitas tantopere profecit, ut non solum perfecte legeret, cuncta intelligeret, sed etiam integerrimos Textus Sacrae Scripturae, Psalmorum, et S. Liturgiam a potiori memoriter sciret. Cum autem in notitia dictarum linguarum praemisso modo de die in diem magis proficeret; una anno 829 Mense Ianuario in Ducatu suo Luccensi, Slavo-orientalis seu Rutheni ritus Ecclesiam erigere, et eandem, ut aliis necessariis requisitis, ita etiam Individuis Ec-cis providere constituit, qualis modi intentionem et desiderium cum praevenerato D-no Metropolitae adoperuisset, et una eundem interpelasset, quo desiderata Individua Ec-ca de sua Metropolia seligi et ad ipsum disponi quirent? circa id genus vero desiderium Sua Excellentia mox reflexisset, id quidem de variis causis et praecipue de ea minime expedire, quod Romanus Clerus per id forte offenderetur; si Princeps Romano Catholicus Graecos et quidem non Unitos Ec-cos in aulam suam induceret,

---

[1]) Переписувач, слабо освідомлений в латинї, допускав ся часто таких похибок, які від разу впадають в очи. Ми й справляємо їх, не вазначуючи сього окремо. Так само доповнюємо скороченя.

ex dein quod apta et qualificata ad talem locum Individua minime haberet, itaque hoc ex incidenti sua Excellentia suaserat, talia Individua potius e' quadam unitorum in Hungaria existente Dioecesi evocanda. Hinc cum Celsissimus Princeps frequenter pro Divinis officiis ad praememoratam Graeco-cathol. Ec-clsiam Stae: Barbarae comparuerat, et una etiam cum Parocho hujus Ec-clsiae Ioanne quippe Fedorowicz de Fogoross — Metropolitanae Haliciensis Ec-clsiae honorario Canonico et Presbytero Dioecesis Munkatsinensis innotuerat, eidemque suam profatam intentionem adoperuisset, is laudibili talis modo Principis intentioni et desiderio obsequendo, sequentia Nomine ejus ad Ep-pum Munkatsinensem scripserat. —

Ilustrissime ac Reverendissime Domine Episcope, Una Praesul mihi Gratiosissime!

Cum Serenitas Sua Regia Carolus Ludovicus de Bourbonis Infans Hispaniae et Dux de Lucca in Italia, de praesenti hic Viennae moram trahens, e speciali suo Religionem et Cultum Divinum promovendo Zelo, ritusque Graeco-Catholici seu Slavo-Orientalis aestimio, pro privata sua devotione, in praememorato suo Ducatu Graeci ritus Ec-clam erigere, atque eandem ut aliis necessariis requisitis, ita etiam uno Presbytero et Diacono Ordinis Sti: Basylii Magni, duobusque cantoribus providere constituerit, provintiamque hanc mihi deferre dignata sit; itaque in Il-stris V-nae bonum Religionis et Cultum Divinum promovendi studio plurimum confisus, eandem Nomine praevenerati Principis, ut pote Clementissimae Regnanti Aulae nostrae non solum Cognotione juncti, sed etiam, ob praeclaras suas qualitates plurimum dilecti; pro eo humillime interpellare sustineo, duo igitur, in ampla sua Dioecesi praememorata Individua seligere, eademque penes gratiosas suas, in nexu harum exarandas comitivas Litteras dicto fine Ocyus horsum gratiose inviare dignaretur. Quod vero horum Individuorum qualitates concernit, debent illa:

1-mo Bonis moribus, sufficienti doctrina, perfectaque ritus notitia, prouti etiam bono vocis organo et compta externa forma praediti; quemadmodum etiam puncto, seu stricte secundum Regulam ordinis sui induti esse, et etiam taliter semper incedere, quo sic et Excelsae Principis Domini, quae boni Ordinis moralitatis atque honestatis exemplum et speculum est; ita etiam ritui, Dioecesi, Ordini, et Nationi suae honori atque solatio, et aliis exemplo esse queant.

2-do Cantores item supra praememorata, debent quoque bonum vocis organum possidere, et minimum unus eorum, secundum notas et harmoniae canere scire, quo nempe et alios in loco, in cantu harmonico instruere valeat.

3-o Demum, quod eorundem Officia attinet; obligabuntur omni die Domini et festo, cum et secu, dum ipsis injunctum fuerit, solenniter S: Liturgiam, caeteris vero diebus solum privatim et pro sua devotione celebrare, semper tamen et cuncta Divina officia secundum originalem Graecum textum et ritum opportebit ipsis absolvere, neque voluntarias quaspiam mutationes et exceptiones praesuspicere licebit. Cum tam sua Serenitas in ritu sufficienter versata, quam

etiam, dum et quando tales nactura sit hospites, qui ritum Graecum perfecte noscere, et exinde talibus voluntariis mutationibus offendi, aut plane scandalisari possent. — Pro his item officiis, sequentia accepturi sunt beneficia.

1-mo Conveniens seu tale viaticum, quale realiter specificare et legitimare poterunt, quod ad desiderium eorum etiam anticipative ad locum, ubi nunc sunt, ipsis submitti poterit, tum:

2 do Presbyter seu senior a die suae in locum destinatum seu Luccam comparitionis . . . . 500 fl.

3-o Diaconus per aeque ab eodem tempore . . . . . . 400 fl.

4-o Cantorum quivis 250 fl. et sic uterque . . . . 500 fl.

Annum solarium accepturi sunt. Praeter haec:

5-o Liberum et convenientem habitationem seu quarterium, Lumen, lignum, vinum et oleum quantum pro suis usibus obtenturi s-t et denique finaliter.

6-o Dependebunt illi immediate a jurisdictione et directione sui Patroni, mediate vero ab Ill-stris V-rae, et dum unus, aut alter eorum, de quadam causa in patriam remeare postulaverit, id semper liberum ipsi manet, attamen nisi post adventum sui successoris.

Iam si haec cuncta tam Ill-stri V-rae, quam et dictis individuis placuerint? bene quidem, sin vero minus? eotum velent postulata et sensa sua Ocyus et in omnisse, pro directione nostra nota facere. Quatenus et superquibus Il-stem V-ram demisse requirendo, ejusdem expertis favoribus recomendatus maneo. — Viennae die 13-a Ianuarii 829. Obsequentissimus servus Fogorossy — ad Stam: Barbaram Parochus. — m. p.

Praemissa e mea positiva determinatione et voluntate scripta esse hisce recognosco. Carolus Ludovicus Dux Luccensis m. p.

Ad praemissas Ep-pi Munkatsinensis responsum.

Reverendissime D-ne Canonice et Paroche!

E recenter ad me datis D. V-rae litteris solatiosum mihi fuit intelligere, Suam Serenitatem Regiam Ducem de Lucca ex complacentia, et aestimio Ritus Graeci, cultumque Divinum promovendi Zelo, unam Ec-clam seu Capellam pro peragendis lingua et ritu nostro Divinis deservituram in suo Ducatu erigere, utque aliis necessariis providere, ita etiam duos religiosos Ordinis S. Basilii Magni cum totidem Cantoribus eorsum illocare decrevisse, designationemque eorum individuorum mihi detulisse; idcirco laudabili aeternaque memoria digno huiusce (?) desiderio ea qua par sum promptitudine satisfacturus, tenore harum humillime significo, me pro seniore Presbytero Patrem Bonifacium Stromecki designasse, eidemque Diaconum paulo post ad hunc ordinem promovendum, ac duos Cantores adjunxisse. Qui, ut primum ipsis tempus motus per Suam Serenitatem designatum fuerit, illico itineri semet commissuri s-t. Quod eorum solaria attinet, ea quidem pro hic et nunc sufficere puto, praefatis tamen individuis eam largior instructionem, ut in Casu necessitatis, ex locorum circumstantiis nefors emersurae, cum suis praecibus semet ad Suam Serenitatem convertant. Quo tamen itinerales expensae tegi valeant, has per Suam

Serenitatem individualiter defigendas asperem anticipato administrari, depositaque apud Excellentissimum D-num Comitem a Schönborn parata pecunia, assignationem ad Generalem Cassam Dominalem Munkatsinensem submittendam disponi. — Anhelarem et illud ad notitiam Suae Serenitatis perferri, mihique tempestive notificari, an non pro majori harmonia Cantus in peragendis Divinis producenda, demulciadasque regulato Cantui adsuetas auditorum aures, tertius quoque cantor adjiciendus foret? — Super quibus Genuinam informationem una cum praeattacta assignatione operiturus sacris ad Aram precibus commendatus persevero Unghvarini die 17-a Februarii 829 Obsequens in X-to frater Alexius Potsy Dei Gratia Ep-pus Munkatsinensis m. p.

Responsum ad praemissas Ep-pi Munkatsinensii datum.

Illustrissime ac Reverendissime D-ne Episcope, Praesul nobis Gratiosissime!

Insequelam 17-a elapsi Mensis, ad serenitatem suam Regiam Carolum quippe Ludovicum de Bourbonis Infantem Hispaniae et Ducem de Lucca, intuitu constitutorum, ad Capellam ejusdem nuper desideratorum individuorum medio mei submissarum Ill stris V-rae Gratiosarum litterarum; Magnanimis idem Benefactor, religionisque et Ritus Graeco-catholici summus fautor, pro destinatorum id genus individuorum inde Viennam usque suscipiendo et perficiendo itinere, in adnexa ·/. assignatione curat summam 300 fl. Cm: taliter benigne transponi, ut ex eadem Presbytero seu seniori 85 fl. — Diacono 75 fl. et Cantorum singulo per 70 fl. Cm: ttlo Viatici gratiose admanuere, et eosdem Ocyus horsum, ubi circa Luccam prosequendum iter necessariam instructionem et Passuales accepturi sunt, inviare dignetur.

In reliquis esto quidem, Benignus praeveneratus Is Benefactor nullatenus super eo dubitaret, ex Ordine religiosorum S. Basilii M. per Ill-stem V-ram talia selecta esse Individua, quae omnino tam ipsius intentioni, et aliorum etiam expectationi ad Amustim et stricte respondere possint; si tamen circa haec quaedam difficultas vel dubium subversaretur, eotum nihil obstabit, imo etiam consultius erit, alia de Clero seculari nefors magis qualificata et apta adeoque fini suo potius coresponsura individua seligere, et horsum praemisso modo expedire; semper tamen circa Presbyterum et Diaconum manet conditio sine qua non: Barbas alere, et stricte secundum orientalem ritum ut semet induere, seu vestire, ita etiam semper incedere. Secus sub-vel Diaconus penes pauca sua officia studia Theologica, Cantores vero Philosophica, Theologica, Medica, Chirurgica, Architectica, vel aliam quampiam artem liberalem in Luccensi Universitate condiscere, et semet pro utilibus societatis humanae membris qualificare possent. — De reliquo numerum cantorum ex eo, non augendum esse putamus, quod et in loco facile tales juvenes adreperiendi sint, qui post breve exercitium secundum notas cum aliis concinnere poterunt. Quae is sic obsequenter perlatis, et pro in hocce objecto praestitis et ad huc praestandis curis convenientes agendo gratias,

debito cum aestimio permanemus. Sinceri Cultores. — Viennae die 17-a Martii 829. — Carolus Ludovicus de Lucca m. p. — Ioannes Fogorossy m. p. graeco-cath. ad Stam: Barbaram Parochus et honor: Canonicus.

Praemissis taliter institutis, Serenitas Sua Regia, postmodum ut sacra indumenta, ita etiam alia paramenta ad dictam Ec-clam necessaria, firmae et elegantissimae qualitatis, atque adeo etiam sat praeciosa, Viennae per celleberrimos artes peritos fieri instituit, et dein a vocantibus eum domesticis negotiis 19-a Martii Vienna discessit Luccam. — Interea evenit et hoc, quod praefato modo per Ep-pum Munkatsinensem determinatus ad hancce expeditionem Monachus Stromecki e sanguinis sputu infirmatus et 4-a Iunij mortuus sit, qua de causa ceteroquin expeditio haec tantisper adhaerere et per Ep-pum alia individua de Clero seculari, e Monachis amplius nullo semet resolvente, seligi et disponi debuerint.

Interea Serenitas Sua Regia Luccam perveniens circa hoc ipsum objectum ad praememoratum Parochum Ecc-lsiae Stae: Barbarae haec dignata fuit scribere:

Illustris ac Reverende D-ne Paroche, D-ne mihi amicissime ac familiarissime!

Ante omnia rogo te, ut mihi parcas et ne attendas imbecillitatem meam latina lingua scribentis; vellem equidem multa et bene scribere, sed vires mihi non sufficiunt. Parce ergo ut bonus et patiens vir insufficientiae meae. Deo juvante post optimam peregrinationem absque ullo periculo Luccam 15-a Aprilis appuli sanus, quod utique tuis orationibus debeo, quae me ab omni malo praeservarunt. Num etiam bene valeo, sed multum gravatus sum curis, molestis et laboribus, qui nimiopere ob meam a Ducatu meo absentiam conglomerati sunt, itaque lubet celerare, quia non multum tempus est mihi ad scribendum. Primo tamen libertatis meae momento istam litteram, ad implendum desiderium meum scribo, et pro reddendis quam maximis gratiis, pro comitate, affabilitate et prosertium patientia, quae mihi Viennae praestiterat; agnosco enim me tibi valde et multum molestum fuisse. De D-no Bonifacio et caeteris suis sociis etiam nuntium expecto, prouti et de eorum Viennam adventu. De eorum itinere Luccam spero te omnia cum Domino Sartori statuisse et omnia necessaria suppeditasse. Cum tamen D-nus Stromeski huc veniet, pro primo tempore necesse erit, ut Liturgiset in privato Cubiculo, quod pro eo praeparo, quoadusque pulchra illa et stabilis Capella orientalis parata fuerit. Locutus[1]) sum hic cum Principe de Gorschakow, Rusiae in agendis negotiis Consiliario, et ille mihi omnes libros: i. e. Magnum seu alteristicum Evangelium, Minias, Octoech, Triodeon & e Russia accersiri operam daturus est. Sed pro primo tempore libri quos jam possideo de tua gratia sufficient, dum modo Ocyus expeditio perveniat Munkatsinensis. — Interea rogo Te, ut mihi mensuram longitudinis quam

[1]) Частина сього листу від слова: Locutus — напечатана також у Свенціцького, l. c.

latitudinis tam Ecc-siae Stae: Barbarae, quam et Non-Unitarum S: Georgii et Trinitatis mittas; hoc fine mensuram cubiti Luccensis mitto ad D-num Sartori, rogo ergo Ecclesias eas velitis mensurare, et mensuram cum numeris ad me mittere. — Nunc do litterae finem. Si non latine scripsissem, multo longior essem et cordi meo gratior, latine vero durum mihi est, omnia exprimere, quae mente et corde sentio. Rogo te sis mei memor in sacra Liturgia, et in omnibus tuis orationibus mihi benedicas, et a Deo omne bonum expostules; qui maneo Luccae die 25-a Aprilis 829 tuus addictissimus. Amicus. Carolus Dux Luccensis m. p. — Ad has mox quidem memoratus Parochus Serenitati Suae responderat, et desideratas Mensuras submiserat, cum tamen de adventu desideratorum individuorum actu Viennae plus nihil certi constitisset, quam quod D-nus Stromecki morti proximus esset, ex eo idem Parochus Sequentia Ep-po Munkatsinensi iterato scripserat:

Illustrissime ac Reverendissime Domine Episcope, Domine Praesul mihi Gratiosissime!

Quidem in sequelam gratiosarum 17-a Ianuarii c. a. ad Suam Serenitatem Regiam datarum per Ill-rem V-ram Litterarum 17-a Martii adhuc submissa pro destinatorum in eisdem litteris individuorum Unghvarino Viennam usque suscipiendo itinere 300 fl-norum C. M. Summa, unaque eo demisse manifestato, quo dicta individua Ocyus semet itineri accingere, et huc properare adlaborarent; sperabamus eadem si non ante Pascha, ergo minimum adusque Viennae comparitura; quod cum minime evenisset, et quidem Sua Serenitas primo, dein vero 7-a currentis Mensis integra ejusdem familia Luccam semet trastulerit, ubi siquidem desiderata nuper individua directe modo per aestatem (in autumno enim sua Serenitas proposuit Viennam redire et hyemem hic exigere), necessaria forent, hinc praesumo Ill-stem V-ram super eo iterato molestare et respective interrogare, an ne, et quandonam praecise dicta individua Viennam motura et perventura sint? in casu enim quo prius per Ill-tem V-ram disposita individua, aut nollent, aut quadam de causa statim venire non possent, placeat Ill-sti V-rae vel alia eis substituere et ea in omisse huc inviare, vel si forte nec id esse posset, talem impossibilitatem mihi prima posta notam reddere; quo videlicet talia individua aliunde accersiri, et justo Serenitatis Suae desideris et intentioni debile satis fieri possit. — Quatenus ex dispositione suae Serenitatis Regiae taliter supplex existendo, cum cultu perenno. — Viennae 12-a Maji 829. Ill-stris V-rae obsequentissimus Servus. Fogorossy m: p: ad. Stam: Barbaram Parochus et honor: Canonicus Leopoliensis. —

Postmodum ex sequente causa scriptae ad eundem Ep-pum[1]).

Illustrissime ac Reverendissime Domine Ep-pe ac Praesul mihi Gratiosissime!

In consequentia 12-a C. M. ad Il-stem V-ram dimissarum mearum Litterarum, prospero quidem Lucensem Expeditionem jam in effectum

---

[1]) Вставляю тут лист, писаний на окремій картці.

deductam et Lutskaium, qui in datis ad me 16-a C. M. Litteris me interrogaverat: Num abitus illico instituendus Principi futurus gratus? Utrum Princeps Viennae constituatur? Vienna quando nam et quomodo expeditio promovenda? Numque circa obtinendas benignas Passuales necessaria dispositio facta sit? et Denique Viennam cum sociis adpellens ubi nam condefendere debebit? Unghvarino discessisse; si tamen id secus foret, primis tribus praemissis quaestionibus, per dictas meas Litteras sufficienter resolutis existentibus, ad quartam et reliquos pro directione reponere pergo; hic omnius ut circa eorundem modum et occasionem Lucam discendendi, obtinandosque Passuales Litteras ita et Deo (?) ubinam Viennae condescensuri sint? debite necessarias factos esse ordines; atque adeo amplius nihil desiderari, quam ut ocyus illi huc Compareant; Una tamen circa eos mea foret reflexio, ut cum Lutskaio non Presbyter, sed seu prius determinatus Basilianus, seu alter ordinandus Diaconus expediretur, et ut Cum eodem Lutskay a die qua inde morarint, barbam et Capillos alere incipiat, haec enim Conditio est sine qua non. De reliquo tam Lutskay, quam et caeteri garibus (?) haec sors obtigerit, reputent se beatissimos, Princeps enim est; Pius, Cultus et optimus mortalium Vir, qui optime ipsos tractatus, neque eis aliquid deesse passurus est. Et quod in Uno Regente Principe mirabili pium est; praeter Latinam, Hispanicam, Gallicam, Anglicam, Italicam et Germanicam Loquitur etiam Hungaram Linguam, praeterita vero Hyeme ut Slavicam Litteralem seu Ec-cam ita et Graecam cum ritu perfecte intelligere percepit, et actu studium eorundem Continnans, inte.... et Magis....[1]) Quaeis ad notitiam perlatis expertis gratiis devotus perenno. Viennae 26-a May 829. Parochus ad Stam Barbaram m. p.

Heis Hunghvarium ad Ep-pum Munkatsinensem expeditis a sua Serenitate 20-a Maji 829. per expressum Parocho ad Stam: Barbaram hae erant missae litterulae.

Illustrisime ac semper colende Domine Paroche, et Canonice, D-ne mihi benignissime!

Rogo te, ut digneris per manus hujus militis Cadetii Luccensis, qui servit in Regimine Hessenhamburg et qui hinc abit Viennam, parvum et tenuis summum amicitiae pignus recipere (: aureum annulum pretiosis ornatum lapidibus.) et ne respicias ejus exiguitatem, sed animum potius donantis, qui tibi valde gratus et affectissimus est; Dein velis mihi de D-no Stromecki aliquam notitiam, quem enixe expecto; et valde tuis orationibus et memoriae comendantus maneo, et me subscribo = allandó jòakaròja. — Humillimus servus et amicus. Károly Lukay Hertzeg. m. p.; ad quae memoratus Parochus haec resposuit:

Serenissime Domine Princeps Regiae ac Domine mihi per quam benigne!

Die 20 Maji noto manusaclo (?) et litteris per expressum perceptis, penes debitam et convenientem gratiorum actionem pro insperato tali dono, una 22-a ejusdem mensis notifica verum Serenitati V-rae Stromeckium periculose infirmatum, et per id tam ejus, quam sociorum

[1]) Два слова нечиткі.

*

suorum Viennam adventum adusque retardatum esse, ideoque me rursus ad Ep-pum Munkatsinensem 12-a Maji scripsisse, quo in locum ejusdem aliud idoneum individuum seligere et expedire, idque mihi Ocyus notum facere vellet; an ne, et quando praecise individua haecce itineri Viennam versus semet commissura sunt? Ep-pus interim nec adusque aliquid respondisse dignatus est, a D-no Lutskay interim Parocho et V A Diacono Unghvariensi, qui mortuo Stromecki se per Ep-pum eidem substitutum affirmat, hic acclusis ·/. lttteris perceptis; et tamen et illo huc minime compante, itaque 5-a Iunii dimissi ad ipsum hic in copia adnexas ·//. litteras, ad quas citra dubium et proxime ab illo responsum accepturum me prospero, quod dein tempestive Suae Serenitati submissurus sum; in cujus sequelam, si quis venerit bene quidem? sin minus? Sic initio Iulii cum uno Cantore ego ipse Luccam discedam; aut quendam alium aptum Ec-cum mittam, qui minimum intra tempus Serenitatis V-rae commorationis in Lucca, seu usque mensem 8-brem Sacram liturgiam celebraret, et taliter ad interim desiderio Serenitatis V-rae satisfieri quiret; praevie tamen cuperem scire an id expediat et Serenitati V-rae acceptum foret, pro ut etiam id, an cum in finem aliquis locus seu Capella effective jam praeparata sit, nec ne? Postmodum per hyemem poterimus nos ex alio Dioecesi e: g: ex Crisiensi, quae Vienna nisi 30-a miliaribus distat necessaria individua evocare. Quae dum Serenitati V-rae obsequenter notificare sustineo, imo cum cultu perenno. Viennae 13-a Iunij 829. Obsequentissimus servus Parochus Fogorossy m: p: ut supra. — Litterae ·//. ad D-num Lutskay scriptae sequentes erant:

Per chare Amice!

Denique pie defunctus Canonicus Krutsay recte statuebat de Ruthenis: **Же Неимѣють ни Грамматики ни політіки. И сіе так толкую: что они ни разума ни чести неимѣють„** — — —

Ecce inde a mense Januario de aliqot individuis, ad desiderium tanti viri, pro honore Dioecesis, ritus et Nationis Ruthenae, proprioque commodo ex emolumento mittendis agitur; e t f a c t u m n i h i l! Duodecima Maji clare et Categorice scripsi Ep-po; quod si quidem Sua Serenitas Vienna discenserit, dictisque individuis praecipue modo in aetate Luccae opus habitura sit, dum communiter ritus hujus hospites habere solet; ut haberet gratiam, quaecumque demum alia individua disponere, et ocyus huc expedire; me vero de super mox, seu prima Pasta certum reddere, ? e t f a c t u m n i h i l! In 16-a Maji scripserat Stromeckio Sanguinem non spuente sed vomente, ad hanc expeditionem te esse determinatum, et dummodo ego tibi aliquas quaestiones instantance (?) resolverem; mox te itinere ac cincturum; cum autem cunctae haec quaestiones in praecedentibus meis ad Ep-pum 12-a Maji datis litteris, clare et sufficienter resolute existerent, et Ep-pus litteras has circa 20-am dicti Mensis citra dubium perceperit, prosperabam ergo in earundem consequentia te adusque hic futurum, vel minimum de super aliquid scripturum? e t d e n i q u e f a c t u m n i h i l! Iam equidem haec, per homines crudos et malitiosos, directe in confusionem et prostitutionem Principis et mei ita institui ominare liceret, si itaque tu erga me aliquid sinceritatis et amicitiae adhuc possides, sic statim prima posta et determinate mihi persenibas: an et quando praecise venturi estis? in casu

autem, quo nullus, aut nisi tardius, quis venire vellet, accedas suam Ill-stem, et eum roges, ut missam pro itinere desideratorum individuorum nuper pecuniam seu in assignatione, seu secus medio postae, Cassoviensie currus diligentiae statim mihi remittat. — Caeterum si te mox aut insperate huc advenire contigerit, scias per Suam Serenitaten circa promotionem Vestri Luccam hic necessarias et debitas ordinationes institutas esse. — In reliquo tibi et aliis bonae voluntatis viris cuncta bona desiderando, et de praemissis ocyus edoceri supplicando maneo. Viennae 5-a Iunii 829. tibi addictissimus veteraneus amicus Fogorossy m: p: — Ad haec Lutskay similiter resposuit.

Aestimantissime Amice!

Hodie tuas de 5-a Iunij ad me datas percipio, et illico repono; quod apud nos ob Collaterales causas seu interepentias, nec salutares res facile effectuari possint. Stromeckio sangvinem vomente et 4-ta Inij effective animam edente, ego sum adactus ad notam expeditionem suscipiendam; sed Diaconus mihi adpunctus domum pro valedictione discedens, sequentia die ad mortem infirmatus, et interjecta exigua mora, primarius Cantor easdem vicissitudines expertus est. Nunc seu 12-ta Inij duo alumni mihi e seminario qua Cantores adjecti sunt, et diaconus semi reconvalescens domo reversus est, et sic 17 Iunij aut morere hinc, aut tibi rescribere cupio, quod nullus iturus sit, quo in casu existens apud me Viaticum 300 fl: eadem die tibi remi-s surus sum. **ибо никто легко нехощет на так далекій путь опредѣлитися.** — — — — — — ego pro Dioecesi sacrificium facere possum, sed pro me exinde nec expecto, nec volo aliquid emolumentum redundare aliquod, quam quod beatam Italiam videre potero. Dereliquo vale et me, aut responsum post 17-a adspecta; manet tamet observatio: aut ego aut nullus iturus est; equidem idonei hinc ire timent et non expedit. Unghvarim 5-a Iunij 829. Michael Lutskay m: p: Parochus et V-ardiaconus Unghvariensis. —

In sequelam harum Lutskay qua Presbyter seu senior, Labbantz antea Ep-palis Archivarius, qua Diaconus, Mikulits vero et Ialapkowicz 3-i anni Theologi, qua cantores proxima die effective Unghvarino discesserunt, et cum fine mensis Iunij Viennam pervenerunt[1]) cum hac Ep-pi Comitiva:[2])

Alexius Pótsy Divina providentia Graeci Ritus Catholicorum Episcopus Munkátsiensis, Abbas S. S. Apostolorum Petri, et Pauli de Tapolcza.

Damus pro memoria quibus expedit universis, quod posteaquam Serenissimus Princeps de Burbon Infans Hispaniae, et Dux de Luca Ludovicus Carolus duos Presbyteros Graeco Catholicos cum totidem Cantoribus in Aulica Sua Capella, secundum Ritum Orientalem instruenda, Divina, lingua Ruthenica operaturus, ad dictum Ducatum Lucensem experiendos desideravisset in hujus expeditionis Praesidem et Caput R. Michaelem Lucskay Reg. Ca-alis oppidi Unghvár Parochum, et V A

---

[1]) **Тут вставляю епіскопське письмо, писане на окремій картці.**

[2]) **Перечеркнено:** Copia.

Diaconum Districtualem, S. Sedis Consistorialis Assessorem, et pro Adjuncto Ejus: R. Antonium Labancz hactenus in Residentia mea Ep-pali Archivarium, Bibliothecarium, et Ceremoniarium velut Individua Ecclesiastica sufficienti qualificatione et morum integritate praedita, in Domino Selegerimus destinaverimus, ac expediverimus, dando eisdem una facultatem omnia Divina peragendi, et Sacras Confessiones ab utraque Sexu excipiendi, ac insuper adjungendo eisdem, secundum desiderium praevenerati Serenissimi Principis in qualitate Cantorum: Basilium Talaskovits (?) et Joannem Mikulits, illum quidem qua Dioecesis meae Munkatsiensis, hunc autem Graeco Catholicae Dioecesis Eperjesiensis Alumnos, et S. S. Theologiae Auditores perinde a morum probitate commendabiles. Datum Unghvarini die 17 Junii 1829. Alexius Eppus m. pr.

In fidem genninae Copiae subscribo. Viennae 10-o Octobris. 830 Fogarassy Metropolitanae Leopoliensis Graeco — Cath Eccl-ae honor. Canon et ejusdem ritus Parochus ad Stam Barbaram Viennensis.[1])

Ubi (розум. у Відні) tamen causa optimendarum a Ministerio negotiorum extra nervum Passualium diutius adhaerere debuerunt, iterque Luccam nisi 15-a Iulii ingredere potuerunt. — Interea cuncta ad indiu (?) structionem Capellae spectantia requisita, partim Viennae, partim Luccae per celeberrimos artis peritos, et stricte secundum normam ritus orientalis prouti et ipsa Capella Morliae, quae antea latini ritus Eccl-a erat adaptata, et curata erant ita, ut cum praemisso modo evocata individua 28-a Julij Luccam pervenissent cuncta in perfecto ordine adre pererunt, et mox ibidem 6-a Augusti divina absolvere inchoarunt, et acta pro incolumitate et longvitate, benigni fundatoris omni die absolvunt. Et tantae erat molis Graecam Luccae condere Capellam! — Postmodum placuit Suae Serenitati Parocho S-tae Barbarae taliter scribere:

Reverendissime Domine Canonice, et Paroche, Amice mihi gratissime!

Tandem aliquando aliquid factum est, summamque cordis mei laetitiam et gaudium tibi exprimere nescio, quod ex fausto felicique adventu D-ni Michaelis Lutskay et sociorum ejusdem persentisco, qui integra valetudine, nec longo fatigati itinere huc 28-a transacti mensis pervenerunt, et sacris ministeriis, cum meo inexplicabili gaudio die 6-a Augusti initium dederunt. — Externa eorundem figura mihi etiam quam plurimum placet, suntque mihi acceptissimi, quia sunt viri boni, et absque dubio de me optime merebuntur, et quali mihi gaudio et consolationi sunt id solum cogito et sentio verbis vero exprimere minime valeo, cum sicut antea Vindobonae, ita nunc in his Regionibus Graecis intersim Divinis Officiis, et particeps sacrificiis sum?

Haec omnia ·/. plane confiteor tibi, tuisque erga me indefessis curis et solicitudinibus debeo. Quod eorum stipendia attinet omnino tunc sequor consilium, et rationem quam (uti dicis reddis de tua vil-

[1]) Ціла ся замітка, писана рукою Фоґороша, перечеркнена. Сам документ писав хто инший.

lication) justam rectissimamque agnoscio (?) e t siquid insuper tibi debeo, aut possum boni praestare, scribendo mihi indica et illico voluntati tuae satis facturus sum. — Interim vale mi D-ne Charissime, meique et meae familiae in tuis praecibus recordare, de futura hyeme spero te Viennae penes Stam Barbaram videre et amplectare posse, Vale et mei memor esto — Luccae in Balneis die 13. Augusti 829. tibi amantissime Carolus Dux Luccensis m: p: —

Et finaliter denique Lutskay haec scripsit ad eundem Parochum.

Aestimantissime Amice!

Post 16-im dierum felicem tamen iterationem die 28-a Iulij Luccam sani adpulimus et Principem in balneis morari, pro nobis vero Morliae parata esse quataria (?) intelleximus. Sequenti die suae sereritati praesentati sumus et ille nos valde benigne et gratanter excepit. Mihi insuper unam auream crucem collo adpendit, quam quidem ego nec acceptare nec dein portare volui, sed jussu ejus utrumque postmodum facere debui. Post unam septimanam Solaria quoque nobis adaucto sunt. Ego habeo 30-a scudi, seu annue 365 taleros coronatos facientes 802 fl. Cm: Labbancz 20-i scudi seu 522 f. Cantorum quivis per 15 scudi, seu 401 fl: Cm: post paucas dies ipse victus nobis resolvetur praeter attacta solaria, nec non diurna a 27-a Iunii. Insuper omnia ita instituuntur et accommodantur, quo mansio nobis grata et jucunda sit. —

Caeterum ego dupplici defungor o-ffo scilicet Liturgisantis et Principis confessorii unde ab hujate Archi — E-ppo accepi jurisdictionem, sique spectem accommodationem, et aestimium nobis tribui solitum, sic unquam desidero ad Dioecesim Munkatsinensem, ubi honestorum despectus et persecutio viget, si tamen necessitas Dioeceseos spectetur, privatum bonum ei postponi deberet sed fiat quomodo cuiuque (?) ego non multum aero (?) neque confundor. Nunc disco Jtalice et compleo meas Ruthenicas Conciones quas si praeparare et in lucem mittere potero, id mea et tua Cruce gratius mihi erit. In reliquo expertis amicis affectibus deditus maneo. — Marliae 14-a Augusti 829. Sincerus tuus Amicus Michael Lustkay m: p: praepositus paradisi et Marliensis. —

Observare autem hic opportet: quod haec suae Serenitatis inudentia, prouti et dictae Ecclesiasticae Slavicae et Graecae linguae perceptio in sphera politica, variis opinionibus, judiciis, et conclusionibus seu Callimationibus ausam (?) praebuere; quidam enim putabant, per Principem haec institui, studio et desiderio obtinendi Troni Regis Graeciae, alii ob intentionen ad Russiam vel Hungariam emigrandi, et denique clerus latinus, cui vel maxime inductio id genus orientalis Capellae non placebat, ominabatur, quod forte Princeps, qua conjugatus Graeci ritus Catholicus E-ccus fieri intendat. Iam esto quidem, verum dicendo, spectatis ad Regiam dignitatem necessariis qualitatibus, veneratissimus hic Princeps, cunctis per Novalistas, et politicos ad eam Candidatis nec in minimo quidem cederet, attamen cuncta praemissa

excogitata, infundata esse, et a vero abludere probe sciunt illi, qui tam Suam Serenitatem personaliter, quamet ejusdem cogitandi et agendi modum penitius notum habent. Igitur, ut ex praemissa ad E-ppum Munkatsinensem dato scripto clare apparet, id per Eum praesusceptum esse 1-o e studio et Zelo promovendi Cultum Divinum, secundum illud prophetae: Laudet omnis spiritus Dominum. — 2-o e speciali aestimio et inclinatione conservandarum antiquitatum et 3-o causa raritatis et celebris Balnei Marliensis seu Luccensis Ruthenos et alios orientalis ritus Hospites; prouti et existentem penes Aulam suam Russicum Consulatum secundum proprium ritum Divino cultu providendi, et denique finaliter 4-o quia, ut quidam m-ndi hujus sectatores (?), plerumque vitae tempus in distractiones, delicias temporaneas substantiam vero in varios mundi hujus vanitates seu luxum et modas plerumque in sumere consueverunt; ita venerandus dictus Princeps superflum sibi ab officiosis negotiis tempus, intui culturam, substantiam vero in fines Deo et humanitati proficuos, atque adeo honestissimos intuuere (?) amat, et secus quid ni possibile esset ipsi in tam juvenili aetate, latinam, italicam, Gallicam, Hispanicam, Anglicam, tum Germanicam et Hungaricam perfecte scire et loqui; slavicam vero — adeoque et Russicam pro uti et Graecam linguam per bene intelligere, totque milia in erectionem et instructionem dictae Capellae inpendere? Certe non, nisi eundem ad haec specialis internus nisus et inclinatio ita duceret: ut alios ad alia effectuanda (?) ducere consuevit; et sic surgit resultatium; Utinam ipsius cogitandi et agendi modus, e Magnis mundi hujus Saeculis (?) numer ofioret (?) nancisceretur sectatores! eotum certe alia Mundanarum rerum esset facies, quam actu est. — Datum Vindobonae Ultima Februarii die 830.

Serenissime Domine Princeps Regiae ac Dux de Lucca, Domine et Patrone mihi Benignissime!

Cum tempus edax rerum, nihilque sub Sole stabile, praesertim vero mortalium mundi Incolarum sors, multis variisque vicissitudinibus subjecta esset, ne proin et Serenitatis V-rae Regiae is in Religionem Cultumque Divinum Zelus, quo incitante in Glorioso Suo Ducatu, Orientalis Graeco Catholici Ritus Ec-clam seu Capellam ut erigere, ita etiam tam necessariis Individuis, quam et aliis Requisitis munificentissime non minus ac splendide instruere dignata est aut viventibus curiosus ac perinde damnabilis appareret, aut serae posteritati ignotus permaneret; eapropter in advoluto offero Serenitati V-rae promemoria Deductionem erectionis dictae Ecc-lae, in quantum posse ac tenues meae qualitates admiserunt sat diligenter perfecteque elaboratem, ut aeternum Serenitatis V-rae Boni publici, Religionis Cultusque Divini undique promovendi studii et nisus, tam in Celebri Suo Ducatu, quam etiam tota Italia futurum Monumentum, quod siquidem in occidente directe cura et Solicitudine Serenitatis V-rae exurexerit, ego pro ea, qua erga veneratissimam Serenitatis V-rae Personam, praeclarasque ejusdem dotes et qualitates existimatione, teneritudine ac propensione detineor, si mihi aurum et argentum adesset, in Oriente, seu ad radicem Montium Carpaticorum de his aliud memorato prae-

stantius, aut solum aequale extrui curarem, quia vero ea mihi desunt, sic minimum de Lapide et Ligno priori simile Monumentum, frigida ossa mea excepturum, Deo juvante ponere Constitui.

Igitur ob nimium hic Loci attenuatam valetudinem meam, breve post tempus inevitabiliter ad statum deficientiae deventurus, adque paternos lares, ubi: „Domini est terra et plenitudo ejus“ me necessario retracturus, ibidemque paucas residuas temporanei Currsus dies in beata Solitudine et Sancta pace exacturus, finem in eum in quodam Oportuno et Convenienti loco tempestive unum ergastulum e solidis Materialibus erigere proposuerim, inquo nempe vita Comite ipsemet, ea vero cessante, per alios ad id Testamentaliteer (?) constituendos ex obligandos de tempore in tempus seu constanter, pro Serenitatis V-rae usque dum vixerit incolumitate omnimodaque prosperitate atque longaevitate, vita autem cessante, pro Ejusdem aeterna beataque requie incessanter et fervide Sacras ad Coelos mittere praeces procuraturus, et talimodo cum Serenitate V-rae Corde et animo in aeterna conjunctione permansurus essem; ad exigendum vero talismodi ergastulum cum Capella seu Ecclesiola e' Calculo mille ducenti floreni Argenteae Monetae mihi deessent; itaque in tenerrima erga me propensione, gratioseque in Litteris 13-a Augusti 829 ad me datis manifestata me sublevandi promptudine; praecipue vero Serenitatis V-rae toti Mundo nota Generositate et Munificientia plurimum confisus, praesumo humillime pro eo supplex esse, quo dicto fine praememoratam deficientem summam Commodo sibi tempore, adeoquo hic vel domi existendo, benigne mihi, seu dum id citra proprium aggravium fieri poterit, Serenitas V-ra subpeditare non gravaretur neque dedignaretur? Cujusce modi beneficium praeter gratitudinem omnimodo seu referrare (?) seu cunta (?) fore (?) Convenienter recompensare (?) adlaboraturus sum.

Quatenus supplicando et advolutam Deductionem pro aeterna notitiae et Conversationis Nostrae memoria degenu offerendo secundum illud: Dat pira, da poma qui non habet alia dona expersis benignis gratiis ac favoribus ultronee (?) commendatus, in homagiali Cultu perenno. Vindobonae 12-a Aprilis 830.

Serenitatis Vestrae

Obsequentissimus servus et
sincerus Cultor Fogorossy.

Далї йде отся перечеркнена вставка:

Caeterum Cum id genus postulatum meum incommodum et onerosum fore supponere liceret, non interno mitto una id advertere: quod si votis (?) mei b-ngne deferre dignabitar, me pro talis modi beneficio ut omni occasione mea gratitudine contest... (?) ita sinceris temporibus nefors uno aut alio modo, quaedam obsequia ex servitia Ser-ni V-rae praestiturum me obligo appronitto (?).

Вартоломей Копітар і ґр. Станїслав Дунїн-Борковський.

(До історії виданя „Psałterz-a Floryańsk-ого“).

Написав МИХАЙЛО ТЕРШАКОВЕЦЬ.

I.

Цензурна історія полємічної статї Борковського п. з. »Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters zu St. Florian« etc. і Копітаревої відповіди на неї.

Бажаючи обговорити взаїмні лїтературні відносини Копітара і Борковського з нагоди виданя Psałterz-а Floryańsk-ого, польського лїтературного памятника з 14 віку, хочу на першім місци подати цензурну історію двох полємічних статий, звязаних із виданєм сього памятника, а на другім місци повну історію його виданя. Основу першої части моєї розвідки становлять документи віденського архива мінїстерства внутрішних справ, давної, ще передконституційної, Zensur- und Polizei- Hof-Stelle. До написаня другої части, для котрої жерелом є мало або й зовсїм не використаний печатний і рукописний матеріял, зневолює мене ся обставина, що роля, яка у виданю „Psałterz-а“ припала Копітарови і Борковському, зображена неповно і невірно.

Чим для Українця може бути цікавою історія виданя польського лїтературного памятника 14 віка? Для Українця інтересність тої історії у сїм, що непорозуміне між Копітаром і Борковським іза виданя „Psałterz-а“ припало саме на час, коли у віденській „Zensur- und Polizei- Hof-Stelle рішала ся доля „Зорі“, а опісля „Русалки Днїстрової“, які мали стати угольним

каменем при закладинах нової, правдиво народної літератури сеї частини українського народа, котру історична доля дала австро-угорській монархії; дальше, що се непорозуміне принесло зі сторони найвисшої цензурної власти дуже богато неприємностий Копітарови як цензорови та що воно підкопало впливове доси становище Копітара як цензора і тим самим звело на ніщо прихильне відношене Копітара до „Зорі“ і до „Русалки“ та взагалі до відроджуючої ся тоді української літератури в Галичині. Найвисша цензурна власть, котра до того часу вірила Копітарови та слухала його бистрих, поза цензурований ним предмет далеко вибігаючих гадок, що у відношеню до держави мали на меті зріст її великодержавного значіня та поставлене її на першоряднім становищи в Европі, не послухала його дуже далекосяглих гадок, висловлених ним з нагоди цензурованя „Зорі“ і „Русалки“,[1]) а не послухала м. і. певно і тому, бо саме ізза його пригоди з Борковським вважала відповідним з кінцем 1834 р. висловити йому своє „besonderes Mißfallen“ та „wegen eines Benehmens, durch welches er sich im hohen Grade unverläßlich und des bisher hinsichtlich der Censurirung der Jahrbücher geschenkten Vertrauens unwürdig gezeigt hat, eine eingreifende Rüge zu ertheilen“. Кождий мусить признати, що така строга догана висловлена цензорови, котрий до того часу мав повне довіре, не могла не мати впливу на рішене долі „Зорі“ та „Русалки“, бо цензурна власть, котра в передконституційних часах і так не йшла по лінії вирозумілости, в справі „Зорі“ і „Русалки“ пішла відрухово не по тій лінії, яку дораджував Копітар, але позовсім противній.

Інтерес Українця для історії виданя „Psałterz-a“, зглядно для ролі, яка припала у сім виданю Копітарови, степенує ся ще й тим, що неприємности, які в звязку з нею судило ся пережити сьому великому Словінцеви, діткнули саме найщирійшого приятеля українського народа, так щирого, що в сім напрямі не перевисшив його ні оден инший рівний йому Славянин, ні чужоземець.

---

[1]) Гл. мої: »Матеріяли й замітки до історії національного відродженя галицької Руси в 1830 і 1840 рр.« як III т. »Українсько-руського Архіва«, Львів, 1907, ст. 1 і д., 112 і д. — Гл. також моє: »Галицько-руське літературне відроджене«, Львів, 1908, ст. 67 і д. — Також мої: »Відносини Вартоломея Копітара до галицько-українського письменства«, Львів, 1910, ст. 36—43.

Зазнакомимо ся отже із подробицями лїтературного спору Копітара і Борковського, так важного у своїх наслїдках, вельми прикрих і для самого Копітара безпосередно і для української лїтератури в Галичинї посередно.

Перше виданє т. зв. „Psałterz-a Floryańsk-ого“ вийшло у Відни п. з. „Psałterz królowej Małgorzaty pierwszej małżonki Ludwika I. króla polskiego i węgierskiego córki króla czeskiego i cesarza Karola IV. Najstarszy dotąd znany pomnik pismiennictwa polskiego. Wydany staraniem Stanisława hr. na Skrzynnie Duninа-Borkowskiego podkomorzego J. C. K. A. M-ci Akademii C. K. sztuk wyzwolonych w Wiedniu i królewsko Bawarskiej w Monachium, Towarzystw C. K. rolniczego w Wiedniu, królewskiego przyjaciół nauk w Warszawie, naukowego krakowskiego, rolniczego warszawskiego, mineralogicznego w Jenie, Badaczów natury w Weterau, i do zachęcania przemysłu narodowego w Paryżu członka, Reprezentanta potomstwa biblioteki imienia Ossolińskich“. Дуже визначну участь, яку у сїм виданю мав Копітар, поставив видавець зовсїм в тїни та звів її до дуже скромних розмірів, наслїдком чого покривджений Копітар упімнув ся за свої права прилюдно, напечатавши у 67 томі віденьских „Jahrbücher der Literatur“ з 1834 р., кн. за липень, серпень і вересень, ст. 154—165, статю, в якій сформував вперве свої заміти що до виданя Борковського та що до своєї власної ролї в його виданю. Статя Копітара зневолила Борковського до відповіди. Цензурна історія сеї відповіди Борковського та нової відповіди Копітара Борковському є предметом першої части моєї розвідки.

Відповідь на статю Копітара в 67 т. „Jahrbücher“ хотїв Борковський умістити в тих самих „Jahrbücher“, котрі виходили під протекторатом всемогучого тодї канцлєра, кн. Меттернїха, під редакцією правительственного радника Deinhardstein-а та під цензурним доглядом самого Копітара. В рамах передконституцийних, абсолютистичних часів не тяжко уявити собі перебіг драми, котрої героями були: всемогучий канцлєр, протектор журнала, — польський аристократ, що бував щоденним гостем в сальонах канцлєра, — та звичайний собі урядник, що як цензор при „Jahrbücher“ цензурував свою власну статю, напечатану у 67 т. та звернену проти Борковського, а отсе мав цензурувати і відповідь Борковського на сю свою статю.

Зрозуміла річ, що бажаючи забезпечити собі дозвіл на напечатанє своєї відповіди Копітарови в „Jahrbücher“, Борковський скористав зі своїх товариських зносин з канцлєром та

7/12 1834 р. вислав до нього в тій справі лист, в якім пояснив, що до відповіди Копітарови зневолило його се, що в статї в 67 т. Копітар „mich der Zauberey, des Geitzes, des *Plagiats* und der Dummheit öffentlich angeklagt". В пересвідченю, що кождому підданому монархії вільно боронити ся перед ложними і кривдячими закидами, Борковський написав відповідь п. з. „Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters zu St. Florian", в якій „auf eine unwidelegbare Art, durch Belege" хоче показати, що Копітар не лиш як письменник не має за собою правди, але що й як людина присвоїв собі безправно його власність, а як цензор надужив свого уряду. Той сам чоловік мав би тепер знова цензурувати його статю та при сїй нагоді знова міг би присвоїти собі се, що в нїй є доброго, а проче міг би обезвічити та знищити („verstim(m)eln und vernichten"). З сеї причини Борковський просив канцлєра, щоби для його статї призначив иншого цензора, а не Копітара.[1])

Свою статю вручив Борковський редакторови, а редактор передав її князеви через секретара Двора, v. Pilat-a.[2]) На свою одвічальність редактор не міг помістити статї в „Jahrbücher" і се заявив він отверто самому авторови, „da die Jahrbücher bisher nie eine Antikritik aufgenommen hätten, und dieß zu den nachtheiligsten Exemplificationem führen würde", а впрочім сама статя Борковського була на його думку переповнена „von den persönlichsten Beleidigungen".

Одержавши статю Борковського з рук v. Pilat-a, канцлєр позволив печатати її в „Jahrbücher", звісно після попередної правильної цензури, додаючи, що і Копітарови буде можна опісля дати відповідь Борковському. Відповідно до того Deinhardstein дав статю радникови Двора, v. Ohms-ови, щоби зарядив у справі цензурованя, що належало. Тимчасом вже після того зарядженя Deinhardstein одержав лист від радника Двора v. Hammer-a, в якім в імени канцлєра було зборонено умістити статю Борковського, „weil die Jahrbücher eben so wenig (?) als die englischen Rewiews je eine Antikritik aufgenommen", бо як би позволено на таку антикритику Борковському, то не можна би того відмовити і иншим.[3])

---

1) Гл. у нас ч. 1.
2) Гл. у нас ч. 3 і 7.
3) Гл. ч. 6.

Deinhardstein одержав отже два зовсім відмінні порученя в тій самій справі і тому в листі з $^{17}/_{12}$ 1834 р. до ґр. Седлніцкого, предсідника „Zensur- und Polizei- Hof-Stelle“ запитав, як має поступити. У своїм письмі зобразив він перебіг цілої справи (так, як у нас на його основі щойно представлено) від самого початку, себто від хвилї присланя Копітарових заміток до 67 т. „Jahrbücher“, додаючи, що він приняв та напечатав їх, „da der Aufsatz gut geschrieben und in mehrfacher Beziehung sehr wichtig ist“ та що „nach meiner Ansicht nichts direkt Censurwidriges im gedachten Aufsatze vorkommt, und den Anstand nicht beleidigt“.

Запит Deinhardstein-а передав ґр. Седлніцкий в короткій дорозї канцлєрови, котрий відповів щойно $^{5}/_{1}$ 1835 р.[1]) Рішити ся канцлєрови не було легко, бо він хотїв з одної сторони Борковському дати змогу боронити ся, а з другої сторони не бажав, щоби через поміщенє антикритики „Jahrbücher“ не стали видовищем лїтературних спорів. Супроти сього канцлєр вибрав посередну дорогу, а саме: статя Борковського не мала бути печатана в „Jahrbücher“, а за то вільно йому було по правильнім оцензурованю напечатати її осібною брошурою або в якім-небудь журналї з виїмком „Jahrbücher“. По випечатаню антикритики міг Борковський післати до „Jahrbücher“ оповістку „mit der Anführung der Stellen, welche der Graf Borkowsky als jene seine Vertheidigung betrachtet“ (сї слова дописані рукою самого канцлєра). Канцлєр поручив також ґр. Седлніцкому звернути увагу Deinhardstein-а на се, „damit in Hinkunft persönlich beleidigenden Antikritiken wie jene gegen Grafen Borkowsky in den Jahrbüchern kein Platz angewiesen werde, um unangenehme Collisionen wie die Gegenwärtige zu vermeiden“.

Порученє що до Deinhardstein-а виповнив ґр. Седлніцкий негайно, як се виходить із його письма до канцлєра з $^{11}/_{1}$ 1835 р.,[2]) в котрім звістив про свої заряджeня, якими надїяв ся не допустити до подібних случаїв.

Одначе цензурна власть оглянула ся і за здогадуваним виновником неприємної для неї справи та найшла його в особі, над котрою мала власть, себто в особі Копітара. До Копітара звертала ся вона в сїй справі щонайменше двічи, а саме 1) $^{18}/_{12}$ [3]) і 2) $^{20}/_{12}$ 1834 р.[4]) Не виключена річ, що вона звертала ся і третий

[1]) Гл. ч. 10. [2]) Гл. ч. 13.
[3]) Гл. ч. 8. [4]) Гл. ч. 9.

раз, на порученє ґр. Седлніцкого,[1]) безпосередно по одержаню письма канцлєра з $^5/_1$ 1835 р. і то, хто зна, чи не зараз того самого дня ($^5/_1$), бо з $^6/_1$ 1835 р.[2]) маємо довше оправданє Копітара. З черги було се вже другим вияснненєм, зглядно оправданєм Копітара, бо перше вислав він ще $^{18}/_{12}$ 1834 р., отже ще того самого дня, коли цензурна власть вислала до нього своє перше письмо.

Цензурна власть добирала ся до Копітара постепенно: В першім письмі (з $^{18}/_{12}$ 1834 р.) зажадала вона від нього зміни в одній точці цензурної технїки, в другім (з $^{20}/_{12}$ 1834 р.) сказано йому м. и. „Ich kann nicht umhin, Ihnen wegen dieses argen Verstosses (себто, що Копітар свою статю в 67 т. „Jahrbücher“ цензурував сам, а не дав до цензури кому иншому) in Ihrer Eigenschaft als k. k. Zensor mein besonderes Mißfallen zu erkennen zu geben und überlasse mich der zuversichtlichen Erwartung, daß Sie mir durch eine sorgfältigere Beachtung der Ihnen als Zensor obliegenden Pflichten und Rücksichten nicht mehr in die unangenehme Nothwendigkeit strenger Rüge versetzen werden“, а в здогадуванім третім письмі (між $^5/_1$ і $^{11}/_1$ 1835 р.) погроза сеї „strenge Rüge“ була замінена вже в дїло, бо йому удїлено „eine eingreifende Rüge“ „wegen eines Benehmens, durch welches er sich im hohen Grade unverläßlich und des bisher hinsichtlich der Censurierung der Jahrbücher geschenkten Vertrauens unwürdig gezeigt hat“.

Що закидувала цензурна власть Копітарови і як він боронив ся проти її закидів? При цензурованю статий, призначених для „Jahrbücher“, виробив ся був звичай, що редактор посилав кожду статю до печатнї і щойно щіткову відбитку передавав по одному аркушеви Копітарови до цензури. Поодинокі аркуші статї, проти котрих Копітар не мав нїчого замітити, заосмотрював він у своє „admittitur“, вони йшли до печатнї і опісля не вертали вже до його рук, хоч би статя виносила і 10 печатних аркушів. Поодинокі-ж аркуші відповідної статї, що до яких Копітар з цензурних причин мав якінебудь сумнїви, заосмотрював він нотою „exhibeatur“, котра потягала за собою такі наслїдки, що аркуші з „exhibeatur“ ішли до „Zensur- und Polizei- Hof-

---

[1]) На се вказують слова ґр. С. в листї до канцлєра з $^{11}/_1$ 1835 р.: „Ich unterlasse es nicht dem Censor Kopitar eine eingreifende Rüge zu ertheilen“.

[2]) Гл. ч. 11.

Stelle" і що-йно там переходили цілу цензурну процедуру. Така практика вterла ся від самого заснованя „Jahrbücher", себто від 1818 р., отже в 1834 р. мала за собою вже 16 літну традицію. В нещасливім 67 т. „Jahrbücher" Копітарова статя була поміщена на четвертім місци, на третім місци була статя Buchholtz-а п. з. „Geschichte Ferdinand des I.", а на пятім місци статя п. з. „Nersetis opera". Отже 3 і 5 статю Копітар заосмотрив в „exhibeatur", а що до своєї власної статї він не зробив сього так, що вона пішла до печати на основі його власного „admittitur". Седлніцкий у своїм письмі до канцлєра з $^{11}/_{1}$ 1835 р. зробив отже Копітарови закид, що надужив своєї власти, бо як автор не міг бути рівночасно і цензором своєї статї. Зробив він се на думку Седлніцкого тому, „daß ihn in dieser Unterlassung (себто, що занедбав віддати до цензури свою статю) die gegründete Besorgniß der erfolgenden Versagung des imprimatur bestimmt haben möge". Одначе підозрінє Седлніцкого було тільки підозрінєм без основи, бо в статї Копітара не було нїчого нецензурного або такого, що оскорбляло би приличнісхь, як се замітив редактор „Jahrbücher" в листї до сьогож Седлніцкого з $^{17}/_{12}$ 1834 р.[1]) Впрочім і під формальним зглядом Копітар поступив правильно, бо при клясифікації статий на основі „admittitur" чи „exhibeatur" зробив так, як робив цілих 16 літ, протягом яких не стрінув його за се ні один закид. Що з огляду на льояльність супроти цензурної власти та з огляду на decorum супроти публики Копітар міг віддати свою статю до цензури, се инше діло, одначе по формальним вимогам закона він не мусїв її давати. Що отже в його кроції доглянено ся неправильности, се мало свою не внутрішну причину, що виходилаб зі сути річи або із закона, але тільки вні шну, яка випливала із сеї обставини, що автором інкрімінованої статї був случайно сам цензор, а особою зачіпленою був аристократ, в додатку знакомий і майже щоденний гість самого канцлєра.

Копітар почував себе одначе певним не тільки з формальної сторони. В своїй пригоді з Борковським він вважав себе грубо покривдженим і обидженим, тільки по своїй стороні бачив він правду, котрій бажав дати вислів у своїй статї в 67 т. „Jahrbücher". Тодїшні чувства і погляди Копітара на сю справу відбили ся вірно між иншим і в його листї до радника Двора

[1]) Гляди ч. 7 і висше ст. 5.

v. Ohms-a з $^{6}/_{1}$ 1835 р.[1]) Чи сей лист був відповідю на догану дану йому $^{20}/_{12}$ 1834 р., чи відповідю на здогадувану свіжу догану з $^{5}/_{1}$—$^{11}/_{1}$ 1835 р., викликану письмом канцлєра до ґр. Седлніцкого з $^{5}/_{1}$ 1835, або письмом останнього до першого з $^{11}/_{1}$ 1835 р., на певно не знати і се впрочім не важна річ. Важне се, як Копітар дивив ся на справу. Йому було незвичайно прикро, що зі сторони своєї власти стрінув ся з тяжким, незаслуженим докором надужитя власти, тим більше прикро, що від хвилї зложеня урядової присяги 1810 р., яку зложив в руки того самого v. Ohms-a, він ніколи не спроневірив ся своїй присязї та не показав ся негідним довіря. Навіть у справі із Вуком Караджічем,[2]) що принесла йому стільки прикростий, показало ся, що правда була по його сторонї. Ще більше почував він правду по своїй сторонї і у справі Борковського, котрий в безсоромний спосіб його „ополячив", зложивши навіть слово чести (nachdem er mich auf infamste Weise (mit Bruch eines Ehrenwortes) polakirt hatte), котрий присвоїв собі його рукопись та не звернув йому її, дарма що він пригадував йому його обовязок, ще доки був час, та що загрозив йому зробити прилюдний ужиток з сього, як би він не послухав візваня. Одначе чоловік, котрому удавали ся доси усї процеси, навіть із пок. кн. Trautmannsdorf-ом та його дочкою, дав йому найбезсоромнїйшу відповідь. З сеї причини він, Копітар, мусїв додержати своє слово, зробив се одначе, ощаджуючи свого противника, навівши тільки факти в статї, котру підписав своїм іменем, здержавшись одначе від усяких коментарів.

На закид безпощадного способу писаня про Борковського Копітар заявив, що далеко острійше, нїж він, „ополячений„ („der Polakirte"), писав про нього і про його видане у „Časopis českého Museum" Шафарик, котрий ствердив повне його непокликанє у таких справах. Подібно як Шафарик будуть і инші рецензенти в Нїмеччинї, Польщі, Росії, Парижи і т. д. судити про сього чоловіка, котрий за кілька дукатів бажав би здобути славу

[1]) Гляди ч. 11.

[2]) Тодї розходило ся о дозвіл випечатаня Вукового сербського перекладу Біблїї (відданого до цензури з початком 1820 р.) та його-ж »Народн-их Пословиц« (1833—1836 рр.). Цензуроване обох рукописий було в руках Копітара і воно спричинило йому много великих прикростий завдяки інтриґам деяких впливових людий. Про се гляди мою статю п. з. „Kopitar und Vuk" у „Jagić-Festschrift" ст. 470 і д. (Berlin, 1908 (і в осібній відбитцї).

автора та котрого Копітар підозрівав, що він в такий самий спосіб видав під своїм іменем також инший твір, про подорож до Італії,[1] написаний ким иншим. Передмову Борковського до „Psałterz-a“ назвав Копітар „промовою старої баби“ („altweibisch“), а словар слів виготовлений ним при виданю показує його як смішного ігноранта навіть рідної мови (зовсім так, як би прим. Німець з реченя „der Bach ist angeschwollen“ хотів для дієслова навести infinitivus „angeschwollenen“ !).

Вже з сеї причини „Zensur- und Polizei- Hof-Stelle“ не повинна компромітувати ся, протеґуючи такого чоловіка, котрим гордять і чужинці і свої так, що треба дивувати ся, що він може бути щоденним ґостем кн. М(еттерніха). Такі люди повинні бути вдоволені із ius commune, а не заживати протекції та надуживати її у відношеню до чесних урядників, „die nur gehört werden dürfen, um gerechtfertigt zu werden“. Бож сього ніхто не може вимагати від нього, Копітара, котрий також має літературну честь, аби мовчав, коли Борковський у своїй передмові бреше на нього.

Такий зміст Копітарового листа, писаного із питомим йому темпераментом, чистою мовою, не пересипаною макаронізмами та неольоґізмами, також тільки йому питомими. На одинокий неольоґізм, а радше на *ἅπαξ εἰρημένον* позволив він собі, а саме на слово „polakiren“ = бути ошуканим (зі сторони Поляка). Що до піднесених Копітаром подробиць, котрі вязали ся із виданєм „Psałterz-a“, то я займу ся ними в тій части, де буде обговорена роля Копітара у виданю Борковського, а ту подам тільки дальший перебіг подій.

Надія Копітара, висловлена в листі до v. Ohmsa, що він буде оправданий, як тільки буде вислуханий, не здійснила ся, як се показало ся вже в маю 1835 р., отже всього чотири місяці пізнійше. Копітар мусїв іменно довідати ся, що Борковський бажає відповісти на його критику в 67 т. „Jahrbücher“, тому рішив випередити його та подати нові подробиці до історії виданя „Psałterz-a“. Свої нові уваги Копітар велїв зложити в печатни та у щітковій відбитці подав їх до цензури. Цензура відповіла йому $^{23}/_{5}$ 1835 р.[2]) устами v. Ohmsa, що своєю статею проти Борковського у 67 т. „Jahrbücher“, написаною беззглядно та безпощадно, викликав він зі сторони видавця жалоби, котрим

1) Сей твір вийшов 1815 р. в Варшаві п. з. „Podróż do Włoch“.
2) Гляди ч. 14.

в порозуміню з канцлєром рішено положити конець в сей спосіб, що зачіпленому видавцеви позволено відповісти на критику вправді не в „Jahrbücher“, але осібною брошурою або в якімнебудь иншім журналї. З огляду на се, що Борковський покористував ся дозволом та що його антикритика одержала вже цензурний перепуск, лїтературний спір належить вважати вже покінченим. Впрочім Копітарови не можна позволити на нову критику тим більше, що і його попередна критика, котрою він розпочав сей спір, не була би найшла місця в „Jahrbücher“, як би він як цензор, що був тодї рівночасно і автором, був правильно переслав свою рукопись до цензури.

Таке письмо цензурної власти, виготовлене з порученя v. Ohms-a, до котрого Копітар звертав ся з таким довірєм, свідчило тільки про се, що він не найшов у нього нї вирозуміlости нї оправданя, але що навпаки діждав ся ще одної догани і як учений і як цензор: як учений за безпощадний тон писаня проти Борковського, як цензор за мниме надужитє власти та за нараженє свого начальства на неприємности. Як учений мусїв Копітар довідати ся кромі сього, що його лїтературний ворог вже одержав дозвіл відповісти йому, а йому, покривдженому та обидженому, замкнено уста.

Вістка в письмі цензурної власти („Bücher-Revisions-Amt“) до Копітара, що Борковський вже $^{23}/_{5}$ одержав дозвіл печатати свою антикритику осібною брошурою або в якімнебудь журналї з виїмком „Jahrbücher“, о стільки невірна, що сей дозвіл одержав він щойно по $^{1}/_{6}$ 1835 р., бо щойно $^{27}/_{5}$. Deinhardstein відніс антикритику Борковського канцлєрови, познакомив його з її змістом, проти котрого канцлєр не мав нїчого замітити і наслїдком сього велїв переслати її до ґр. Седлнїцкого, щоби назначив для рукописи иншого цензора, а не Копітара.[1]) Рукопись віддано цензорови Hohler-ови, котрий $^{1}/_{6}$ 1835 р. заявив ся за допущенєм її до „Jahrbücher“.[2]) В рішеню Hohler-а було одначе непорозуміне, бо в „Jahrbücher“ мала бути напечатана не цїла статя Борковського, тільки огляд статї напечатаної поза „Jahrbücher“. Антикритика Борковського вийшла дїйсно осібною брошурою 1835 р. у Відни п. з. „Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters zu St. Florian bei Linz. Genannt der Psalter der Königin Margarethe. Von Stanisl. Grafen Dunin-Borkowski,

[1]) Гл. ч. 15.
[2]) Гл. ч. 16.

Mitglied mehrerer gelehrten Gesellschaften“, а її огляд помістили „Jahrbücher“ у 70 т.

По тім, що стало ся, ми розуміємо, що для відповіди Борковському в Австрії уста Копітара мусїли бути замкнені, — він міг відповісти йому тільки поза границями монархії. І дійсно під маскованим псевдонїмом, у видуманій місцевости вийшла його відповідь осібною книжкою: (B. Kopitar's) Anti-Tartar oder Herstellung des Thatbestandes in Sachen der Wiener Editio Princeps (1834) des ältesten Denkmals des polnischen Drittels des (nicht Margarethen- sondern) Elisabeth-Hedwigischen Psalterium trilingue (A. 1300—1370) zu St. Florian in Oesterreich gegen den plagiarischen Roman eines Tartaren. Als Manuscript für Freunde herausgegeben von Leberecht Hassenschelm. Stockholm, bei A. Bonnier“. В дійсности брошура була печатана в Липську, у фірми Breitkopf і Härtel, як се зазначено на обороті передостанньої картки брошури (Druck von Breitkopf und Härtel“). Мітичний Leberecht Hassenschelm нїхто инший, тільки сам Копітар. Року виходу на брошурі не зазначено, але вона вийшла найскорше 1836 р., бо в короткій передмові до „Anti-Tartar“ згадано Копітарів „Glagolita Clozianus“ та критику тої студії в „Göttinger Gelehrten Anzeigen“ з 1836 р. — До справи виданя „Psałterz-a“ вертав Копітар опісля і в инших своїх творах, обговорював він її у переписцї з численними людьми, одначе мова про се в иншій части.

Матеріяли.[1]

№ 1.

Лист ґр. Дунїн-Борковського до кн. Меттернїха.

Euer Durchlaucht! *H. Kopitar* hat in der Kritik meines Psalters, die er in die Jahrbücher der Öst. Literatur einrückte, mich der Zauberey, des Geitzes, des *Plagiats* und der Dummheit öffentlich angeklagt. In der Uiberzeugung, daß es jedem Unterthan der Monarchie erlaubt sey, sich gegen falsche und injuriose Beschuldigungen zu vertheidigen, habe ich eine Schrift: „Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters zu S. Florian“ für die Jahrbücher bestimmt, und dem H. Regierungsrat *Deinhardstein* eingehändigt.

Nun soll aber meine Rechtfertigung, in welcher ich, auf eine unwiderlegbare Art, durch Belege, beweise, daß H. *Kopitar* nicht nur als *Literator* gänzlich Unrecht hat, sondern, daß er auch als Mensch sich meines Eigenthums gesetzwidrig bemächtigte und als *Censor* seyne Amt mißbrauchte, abermalls dem H. *Kopitar*, gegen welchen ich auftrete, zur *Censur* vorgelegt werden. Ist das möglich? ist das denkbar? wird er nicht wider (!) das gute das allenfalls in der Schrift ist, sich zueignen und das übrige verstimeln (!) oder vernichten?

Da die Jahrbücher unter der *Protection Euer Durchlaucht* stehen, und es dem H. *Kopitar* erlaubt war, mich, in dieser Zeitschrift, zu insultiren, so erwarte ich von *Hochdero* Gerechtigkeit, daß es mir ebenfalls erlaubt seyn wird mich zu vertheidigen, und daß *Euer Durchlaucht*, in *Ihrer* Weisheit, mir einen andern *Censor* bestimmen werden.

Ich verbleibe mit der tiefsten und größten Hochachtung *Euer Durchlaucht* gehorsamster Diener *Gf. Dunin Borkowski.*

Wien d. 7-ten Decemb. 1834.

№ 2.

Лист невідомого до радника Двора (імовірно v. Hammer-a).

Wohlgeborner Geehrtester Herr Hofrath! Ich wollte mir die freyheit nehmen Euer Wohlgeboren persönlich im bureau aufzuwarten, war aber nicht mehr so glücklich Sie zu treffen.

[1]) Отсї матеріяли є в архіві міністерства внутрішних справ під 174 ч., 1338 вязка (фасцикул).

Der Gegenstand meines Besuches war das hier beyliegende Schreiben des Grafen Dunin Borkowsky, welches der Fürst an die Kanzley herabgeschickt hat, um darüber das Geeignete zu veranlaßen.

Da es sich lediglich um eine litterarische .... und Censursache handelt, so weiß ich mir keinen andern Rath als die Sache in kurzem Weg an Euer Wohlgeboren zu leiten, welche ohne Zweifel das Zweckmäßigste zu verfügen finden werden.

Ich erlaube mir es schriftlich zu thun, um nicht etwa zu spät zu kommen, und benütze mit Vergnügen diesen Anlaß die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtung zu erneuern.

(Нечиткий підпис). *Den 11. X-b 834.*

№ 3.

Лист Deinhardstein-а до радника Двора (імовірно v. Ohmsa).

Hochwohlgeborner Herr Hofrath! In Beantwortung des geehrten Schreibens Euer Hochwohlgeboren habe ergebenst zu berichten, daß ich den Aufsatz des H. Grafen Dunin-Borkowsky bereits vor 3 Tagen H. Hofsecretaire von Pilat übergeben habe, um ihn in die Hände Sr. Durchlaucht des Fürsten Staatskanzlers zu legen.

Erlauben Euer Hochwohlgeboren mich mit gewohnter Hochachtung und Ergebenheit nennen zu dürfen Euer Hochwohlgeboren gehorsamster Diener *Deinhardstein.*

Wien 12-t D. 834.

№ 4.

Лист (імовірно v. Hammer-а) до невідомого.

Euer Wohlg. Soll ich ersuchen, anliegende Vertheidigungs-Schrift des Grafen Borkowski, welche gegen H. Kopitar in die Jahrbücher eingerückt werden soll, genau und streng zu prüfen, und allenfalls dasjenige zu streichen, was gar zu grob und beleidigend wäre. Um Euer Wohlg. auf den echten Standpunkt zu setzen, sende ich 2[1]) an mich gelangte Schreiben in dieser Angelegenheit, und bitte den in Frage stehenden Artikel in den Jahrbüchern vorläufig zu laßen (?). Dem Grafen Borkowski kann die Freude (?) nicht versagt werden, aber man will keinen .... gesetzten Streit. Hochachtungsvoll (Нечиткий підпис).

Wien d. 13. X-br. 834.

NB (?) Wegen Dringlichkeit bitte ich um baldige Erleidigung.

№ 5.

Лист Deinhardstein-а до радника Двора (імовірно Ohms-а).

Hochwohlgeborner hochverehrter Herr Hofrath! In der Anlage habe ich die Ehre Euer Hochwohlgeboren den .... Aufsatz

---

[1]) Імовірно під № 1, 2.

des Grafen Dunin-Borkowski mit der bitte zu übersenden, daß es Euer Hochwohlgeboren gefallen möge mich bald möglichst von der Zulässigkeit oder Nichzuläßigkeit desselben in Kenntniß setzen zu laßen, da der Aufsatz im ersteren Falle noch in dem nächsten in 12 Tagen erscheinenden Band der Jahrbücher kommen soll.

Mit ...... Hochachtung und Ergebenheit Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener *Deinhardstein.*

Wien am 15-t D. 34.

№ 6.

Лист v. Hammer-a до Deinhardstein-a.

Wohlgeborner Geehrtester Herr Regierungsrath! Seine Durchlaucht der Herr Fürst Haus- Hof- und Staatskanzler haben gestern Abends zu befehlen geruht, daß die Antikrit(ik) des Grafen Borkowsky nicht in den Jahrbüchern aufgenommen werde, weil die Jahrbücher, eben so wenig (?) als die englischen Reviews je eine Antikritik aufgenommen, und wenn solche Antikritik dem G. B. gestattet würde, ... verstehe wie dasselbe Begehren den andern nicht zu gewähren. Indem ich Euer Wohlgeboren hievon in Kenntniß zu setzen die Ehre habe verharre ich mit ausgezeichneter Hochachtung Euer Wohlgeboren ergebenster Diener.

Hammer.

Wien den 16 December 1834.

An Seine Wohlgeboren den Herrn Regierungsrath von *Deinhardstein.*

№ 7.

Лист Deinhardstein-a до Гр. Седлніцкого.

Euere Excellenz! Erlauben mir Euere Excellenz mich in einem die Jahrbücher der Literatur betreffenden Falle an die Gnade Euerer Excellenz zu wenden.

In dem letzt erschienenen Bande, dem 67-t, befindet sich ein von H. Kopitar verfaßter und unterschriebener Aufsatz über den Psalter der Königin Margaretha. Da der Aufsatz gut geschrieben und in mehrfacher Beziehung sehr wichtig ist, nahm ich keinen Anstand ihn aufzunehmen. Censur und Correctur gingen mich bey diesem, wie bey anderen Aufsätzen nichts an, da ich, meiner von Seiner Durchlaucht dem Fürsten Staatskanzler mir ertheilten Instruction zufolge, auf beydes nicht Rücksicht nehmen darf. Doch muß ich der Wahrheit gemäß gestehen, daß nach meiner Ansicht nichts direct Censurwidriges in gedachtem Aufsatze vorkommt, und den Anstand nicht beleidigt.

Vor einiger Zeit überbrachte mir Herr Graf Dunin-Borkowski, den der Aufsatz betraf, eine Antikritik, und äußerte den Wunsch daß sie in den Jahrbüchern aufgenommen würde. Ich erwiderte ihm daß ich dieß für mich nicht thun könne, da die Jahrbücher

als Review bisher **n i e** eine Antikritik aufgenommen hätten, und dieß zu den nachtheiligsten Exemplifikationem führen würde. Ich müßte mich daher an Seine Durchlaucht wenden um Seine Befehle einzuhohlen. Graf Borkowski übergab mir seinen Aufsatz, den ich von den persönlichsten Beleidigungen angefüllt fand, und ich überreichte H. von Pilat mit dem Ersuchen ihn in die Hände Seiner Durchlaucht zu legen. Hochdieselben liessen mir bald darauf durch H. v. Pilat sagen: Sie gestatteten die Aufnahme des Aufsatzes, doch dürfe H. Kopitar darauf erwiedern, der Aufsatz müsse jedoch früher ordnungsmäßig censurirt werden; zu welchen Ende ich ihn H. Hofrathe Ritter von Ohms überschikte.

Gestern erhielt ich jedoch einen Brief der H. Hofrats von Hammer (?), im Nahmen Seiner Durchlaucht geschrieben, welcher mir die Aufnahme des Borkowskichen Aufsatzes untersagte. Der Brief liegt in den Händen des Herrn Hofraths von Ohms.

Da ich nun 2 Aufträge Seiner Durchlaucht habe, die entgegengesetzter Art sind, so bitte ich Euere Excellenz daß es Hochderoselben gefallen möge, mir einen bestimmten, die Aufnahme des Aufsatzes des G. Grafen Dunin-Borkowski in den Jahrbüchern der Literatur betreffenden Befehl zukommen zu machen ......
Euerer Excellenz treu gehorsamster Diener *Deinhardstein.*

Wien am 17-t Dezember 1834.

№ 8.

Перший лист Копітара до радника Двора v. Ohms-a.

Horhwohlgeborner Herr Hofrath! Indem ich in der Anlage Ihrem Auftrage von 18-t d. M. inbetreff des besondern Zensurzettels nachkomme, erlaube mir Eu. HWg. zu bemerken, daß ich für Bürsten-Abddrücke sowohl in fremder, als in meiner eigenen Praxis seit 1818, (so lang nämlich die Jahrbücher bestehen), es immer so gesehen und geübt habe, wie in dem Falle, dem Ihr Auftrag nun ein Ende macht.

Damit aber auch andere Censoren, die Bürsten-Abdrücke zensuriren, nicht eben so fehlen, wie ich, so wäre zu wünschen, daß darüber ein Circulandum erginge, dergleich mir bisher nicht bekannt ist, noch in der Instruktion von 1810 vorkommt.

Daß das Exhibeatur in dem gegenwärtigen Fall mitten im Abdrucke vorkommt, dessen ist der Umstand Ursach, weil der Drucker gleich beim ersten Bogen eine Censur haben muß (um ihn drucken zu dürfen), der Censor daher eines Bürsten-Abdrucks den Auftrag zum Exhibeatur auf diesem ersten Bog. geben muß, und in dessen Folge den fraglichen Artikel, wäre er auch 10 Bog. lang, nicht mehr zu Gesicht bekommt, um etwa auch am Ende desselben sein Exhibeatur anzubring.

Übrigens kann es jedem Censor nur lieb seyn, wenn die obberührte Vorschrift ergeht, und mittels des Revisions-Amtes, das den Censoren dann Papier und Siegelwachs zumitteln

müße, exequirt wird; indem bei dieser Methode der Censor sein Exhibeatur ordentlich motiviren kann, was er bisher in Charta patenti nicht thun konnte, und daher mit dem simplen Exhibeatur (freilich vor einem feinfühlenden Richter) begnüg. müße. *Censor Kopitar.*

Wien d. 18-t. Dec. 1834.

№ 9.

Dekret. An den k. k. Bücher-Censor Herrn Barthol. Kopitar.

Die von Ihnen verfaßte und in die Jahrbücher der Literatur Bd. LXVII sub art. IV. aufgenommene Kritik des von dem Grafen *Dunin-Borkowski* herausgegebenen „Psalter der Königin Margarethe etc." ist mit so wenig Rückhalt und Schonung für den gedachten Grafen *Borkowski* geschrieben, daß derselbe sich hiedurch zu Beschwerden und Reklamacionen berechtigt hält und bereits unliebsame Verhandlungen und Erörterungen über die verlangte Genugthuung hervorrief. Höchst unangenehm mußte mich der dabei hervorgekommene Umstand befremden, daß Sie als der für die Jahrbücher aufgestellte Zensor einen eigenen Aufsatz dafür bestimmten, ohne solchen vorher im Manuscripte anher zur Einleitung einer Censurrevision zu überreichen und daß Sie sodann eben so wenig bei der Revision des betreffenden Probe-Druckbogens und Vorlegung desselben an die k. k. P. u. C. Hofstelle durch Beigebung des vorgeschriebenen Zensurzettels auf den Aufsatz aufmerksam machten, was doch zur Folge gehabt hätte, daß die gesetzliche Form beobachtet und nicht ein Aufsatz ohne alle Censurrevision (denn der Verfasser eines Aufsatzes kann nicht zugleich der Zensor desselben seyn) in Druck gelegt worden wäre.

Ich kann nicht umhin, Ihnen wegen dieses argen Verstosses in Ihrer Eigenschaft als k. k. Zensor mein besonderes Mißfallen zu erkennen zu geben und überlasse mich der zuversichtlichen Erwartung, daß Sie mir durch eine sorgfältigere Beachtung der Ihnen als Zensor obliegenden Pflichten und Rücksichten nicht mehr in die unangenehme Nothwendigkeit strenger Rüge versetzen werden.

Übrigens muß ich Ihnen bei dieser Veranlaßung erinnern, daß die Zensoren Zufolge der bestehenden. Vorschriften verbunden sind, ihr Gutachten über Mpte, oder, was dasselbe ist, über Bürsten-Abzüge der Polizeihofstelle mit besondern Zensur Zettel, und nicht, wie Sie es bisher bei den Jahrbücher (!) zu tun sich erlaubten, mit dem Bürsten Abzug selbst vorzulegen.

Wien d. 20. Dez. 834.

Рубрум: Kopitar. — Demselben ertheilter Verweis wegen Aufnahme seines kritischen Aufsatzes über den vom Grafen Dunin-Borkowski herausgegebenen „Aeltesten poln. Psalter", in die von ihm zensurirten „Jahrbücher der Literatur".

№ 10.

Лист кн. Меттерніха до ґр. Седлніцкого.[1])

Eur. Excellenz haben mir im kurzen Wege die hier zurückfolgende Anfrage des Herrn Regierungs-Rathes *Deinhardstein* zur Aeußerung mittheilen laßen, ob der Aufsatz des Grafen *Dunin Borkowsky* gegen eine in den Jahrbüchern der Literatur erschienene persönlich beleidigende Kritik über die durch ihn veranstaltete Herausgabe eines alten pohlnischen Psalters, die von besagtem Grafen nachgesuchte Aufnahme in die Jahrbücher finden solle oder nicht.

Obwohl es dem Angegriffenen nicht wohl verwahrt werden kann, sich zu vertheidigen, erscheint es doch anderer Seits zu wesentlich zu verhindern, daß die Jahrbücher der Litteratur zum Schauplatze litterärischer Zänkereyen herabgewürdigt werden, als daß nicht auf den Grundsatz festgehalten werden sollte, keine *anti* Kritiken in selbe aufzunehmen, weil eine Abweichung von dieser Regel unfehlbar zu weiteren Folgen führen würde.

Dem gemäß geht meine nach erhaltener Aufklärung definitiv festgestellte Ansicht dahin, daß dem Grafen *Dunin Borkowsky* die aus obigen Grundsatz fließende Unthunlichkeit, seinen Aufsatz in die Jahrbücher aufzunehmen vorgestellt, und ihm anheim gegeben werde, selben mit der Correktuter (!) der Zensursbehörde entweder in Form einer b r o c h u r e oder in irgendeinem andern Blatte abdrucken zu laßen, von welchem Aufsatze dann, wenn Graf *Dunin Borkowsky* einen besonderen Werth darauf legt, auch wieder in den Jahrbüchern eine Anzeige (mit Anführung der Stellen welche der Graf Borkowsky als jene seine Vertheidigung betrachtet),[2]) gemacht werden könnte. Es wird von Euer Excellenz abhängen, in wie ferne Hochdieselben vorliegenden Gegenstand hiernach zu erledigen finden. Doch dürften Eur. Excellenz sich veranlaßt finden, dem Herrn Regierungs-Rath *Deinhardstein* erinnern zu laßen, seine Aufmerksamkeit dahin zu richten, damit in Hinkunft persönlich beleidigende(n) Kritiken wie jene(r) gegen Grafen *Borkowsky* in den Jahrbüchern kein Platz angewiesen werde, um unangenehme C o l l i s i o n e n wie die Gegenwärtige zu vermeiden. *Metternich.*

Wien d. 5. Jänner 1835.

№ 11.

Другий лист Копітара до v. Ohms-a.

Hochwohlgeborner Herr Hofrath! Sie empfingen 18 10 meinen ersten Amtseid. Mein Gewissen gibt mir das Zeugniß daß ich ihm

---

[1]) № 174. — praes. d. 6. Jän. 835. — Einstweilen aufzubewahren. — D. 23. May 835.

[2]) Слова взяті мною в скобку дописані на боці рукою кн. Меттерніха.

nie untreu, und ihres langen Wohlwollens nie unwürdig ward. Selbst in den mit so vielseitigem Verdruß verbundenen Vuk'schen Sach erhellte ......, daß ich der Verkannte war, und Recht hatte.

Ebenso, und mit noch innigerem Bewußtseyn hab ich Recht in der Sache des polnisch Grafen *Borkowski*, den ich, [nachdem er mich auf die infamste Weise (mit Bruch eines Ehrenworts) polakirt hatte], *so lange es noch Zeit war* an seine *Pflicht*, mir ein anvertrautes Mk. zurückzustellen und die Correctur des von mir durchaus besorgten Psalters vollenden zu lassen, mit der Warnung erinnerte, ich würde sonst mein Recht beim Publico suchen.

Aber der Mensch, dem bisher alle Prozesse, bis auf den mit dem sel. alten Fürsten Trautmannsdorf u. dessen Prinzessinn Tochter, glücklich gelung waren, schrieb mir darüber die schamloseste Antwort: Ich habe daher mein Wort auch halten müssen; habe es aber mit einer Schonung gethan, daß nur die facta die ich verbürge u. auch in dem Artikel mit meinem Namen verbürgt habe, ohne allen weiter Commentar, sprach.

Der competente Schaffarik in Prag hat in der Zeitschrift des böhm. Museums Septemberheft d. J. über den Unberuf des Grafen in solch. Dingen noch schärfer gesprochen, als ich der Polakirte. Der Mensch möchte durch fremde Arbeit um seine paar Dukaten ein *Antor* seyn; (Thorheit in den Augen eines deutschen Edelmanns, nicht aber in denen eines Polen, wäre es auch ein Jaroszynski). Ich möchte 10 gegen 1 wetten, daß auch die unter Borkowski's Namen gedruckte polnische Reise nach Italien (hier verboten) irgend einem polnisch Autor bon gré malgré abgenommen wurd.

So wie Schaffarik und ich, werd alle weiter. Rec. in Deutschland, Polen, Rußland, Paris etc. urtheilen. Seine Vorrede ist altweibisch, und seyn Lexicon neuer Wörter, die aus dem Psalter seyn sollen, aber eigentlich nur von ihm falsch analysirt sind, (wie wenn ein Deutscher aus dem Satze: der Bach ist *angeschwollen*, ein *Verbum* in infinitivo: *angeschwollenen*, analysiren würde) stellt ihn vollends als einen lächerlich Ignoranten in seiner eigenen Sprache an den Pranger.

Schon darum sollte die Hofstelle sich nicht durch Protection eines Menschen compromittiren; der übrigens als polnischer Edelmann so allgemein hier und zu Hauß mißachtet wird, daß man sich nur wundert, wie er den Salon des Fürsten M*** so täglich besuchen darf. Solche Polen sollten an dem jus commune genug haben, nicht aber Protection genießen und mißbrauch gegen ehrliche Beamte, die nur gehört werden dürfen um gerechtfertigt zu erscheinen. Denn das wird man von mir doch nicht verlang, daß *Borkowski* in seiner Vorrede vor meinen Augen über mich *lügen*, und ich, der ich auch eine litt. Ehre zu wahren habe, dazu schweigen soll?

Genehmigen Eur. Hochwohlgeboren die vollst Hochachtung Ihres gehorsamsten Dieners Censors *Kopitar.*

Wien d. 6-t. Jan. 1835.

№ 12.

Третий лист Копітара до v. Ohmsa.

Eur. Hochwohlgeboren bin ich so frey zu bemerken, daß ich heute den 6-t Jan. 1835 einen Bürsten Abdruck vom Bog. 2. des Intell. Blattes der Jahrbücher für Jan.—März 1835, mit einem Censur-Zettel von der Hand *factors* Keck erhalten und vor der Hand mit admittitur erledigt habe.

Es ist aber klar, daß diese Abänderung (die ich für falsch verstanden ansehen muß) die Sache eher schlimmer, als besser macht; denn

1) wenn der Druckerjunge den von seinem factor, anstatt des Revisionsbeamten, ausgefertigten Zettel offen hin und wiederträgt, wohl auch wirklich verliert, oder unter diesem Vorwand um ein paar Groschen an einen Saphir verkauft, das Scandal in folge der neuen Anordnung *leichter* und grösser ist, als er früher werd *konnte*, wo der Lehrjunge den Bürstendruck nicht so leicht weggeben konnte, als einen jetzigen davon getrennten Zettel, und das einfache Exhibebeatur des Zensors auf einem so wirklich verlornen Bürstendruck die Sache weniger compromittirte, als ein nach der neuen Anordnung verlorner Zensur-Zettel mit allen formalien des Amtes noch dazu von einem factor ausgeübt!

2) Da Gerold das Privilegium des Bürsten-Abdrucks hat, es billigerweise auch behalten soll, so wäre es meines unmaßgeblich Erachtens am zweckmäßigsten, den Gerold dahin zu bescheiden.

I. Dem Ordinarius einen Bürstendruck vorzulegen, (wie alle Privilegirte dieser Art) und auf dessen admittitur hin, zu drucken; mit Aufbewahrung des mit dem admittitur versehenen Bürstendruckes.

II. Sobald aber der Censor ordinarius den Bürstendruck mit exhibeatur erledige, *so wäre dann* der ganze einen oder mehrere Bog füllende Artikel, dem Revisionsamte zu präsumtiren; das sodann dieses ganze Exhibitum mit einem Censur-Zettel durch den Amtsboten dem Ordinarius übermacht, und auf demselben Amtswege von ihm motivirt abholt, um es so mit dessen Motivirung an die Oberbehörde, und diese allenfalls noch höheren Ortes, zu befördern.

So scheint dem Ref. der Dienst am ersprießlichsten und decentsten besorgt. Censor *Kopitar.*

Wien d. 6-t Jan. 1835.

№ 13.

Note. An S-e des H. geh. Haus- Hof- und Staats-kanzlers etc. Fürsten v. Metternich Durchlaucht.

In Gemäßheit der mir von E-r D. in der schätzbaren Note vom 5. d. M. gewährten Anhandlassung hinsichtlich der Erledigung der daselbst erwähnten Censurangelegenheit des Grafen *Dunin-Borkowski* lasse ich denselben nunmehr über die Unthunlichkeit, seinen, gegen die im LXVII-ten Bande der „Jahrbücher der Litteratur“ erschienene Kritik des von ihm herausgegebenen ältesten polnischen Psalters gerichteten Aufsatz in die gedachten Jahrbücher aufzunehmen, belehren, und ihm anheim stellen, diese Beantwortung der gedachten Kritik mit den in der hierortig Censur bereits veranlaßten Korrekturen entweder abgesondert in Form einer Brochure oder in irgend einem andern Blatte abdrucken zu lassen, damit sodann von diesem Aufsatze in den Jahrbüchern eine den Fraggegenstand in seinem richtigen Lichte darstellende Anzeige mit Hindeutung auf die Stellen, welche Graf *Borkowski* zu seiner Vertheidigung in dem befragten literarisch Streit als wesentlich betrachtet, veranlaßt werden könne.

Uibrigens scheint mir der hier zum Grunde liegende unliebsame literarische Streit, welcher zwischen dem Grafen *Borkowski* und dem die Jahrbücher der Literatur cersurierenden dießortig Censor *Kopitar* als dem Verfasser der oben erwähnten Kritik zur Vermeidung ähnlicher Kollisionen eine besondere Verfügung hinsichtlich der Censurerledigung der gedachten Zeitschrift unumgänglich nothwendig zu machen.

Nach der bisherigen Uibung werden die für die Jahrbücher bestimmten Manuscripte von dem die Redaction besorgenden Regierungsrathe *Deinhardstein* ohne vorläufige Censurrevision in die Druckerey gesendet, sonach der Bürstenabzug bogenweise von dem zur Censurirung dieser Zeitschrift bestimmten Zensor *Kopitar* revidirt, und nur jene Artikel an die Censurbehörde geleitet, welche Letzterer nach seinem Ermessen zur Exhiebirung geeignet findet, alle übrigen aber von ihm selbst mit dem *Imprimatur* versehen. Nun hatte, wie es die hier gegen geneigte Zurückstellung anverwahrten Probedruckbogen von S. 97 bis 178 ausweisen,[1]) der Censor *Kopitar* von den darinn enthaltenen Aufsätzen blos den pag. 110 beginnenden Art. III.: „Buchholtz, Geschichte Ferdinand I.“ laut (?) pag. 128 und pag. 176 den Art. V. „Nersetis opera“, nicht aber den pag. 155 beginnenden „die Kritik des „altesten polnischen Psalters“ enthaltenden Art. IV. zur Exhibirung angetragen. Dagegen ist der so eben erwähnte Artikel keineswegs der hierortigen Censur niemals (?) unterzogen worden, wie es bei dem Umstande unfehlbar hätte geschehen sollen, daß der Censurirung der Jahrbücher der Literatur bestimmte

[1]) На боці осьяка дописка: „5 Druck-Bögen u. 2 Zens. Zettel“.

Censor, nunmehr selbst als Verfaßer eines in diese Zeitschrift aufzunehmenden Aufsatzes erschien.

Kopitar hat dadurch, daß er, da er nicht zugleich als Verfasser u. Censor gelten kann, seinen Aufsatz nicht zur Exhibirung antrug, ordnungswidrig und um so ahndungswürdiger gehandelt, als nunmehr durch die ganze Verhandlung dieser Angelegenheit außer Zweifel gesetzt ist, daß ihn zu dieser Unterlassung die gegrünbete Besorgniß der erfolgenden Versagung des Imprimatur bestimmt haben möge. Ich unterlasse es nicht, dem Censor *Kopitar* wegen eines Benehmens, durch welches er sich im hohen Grade unverläßlich und des ihm bisher hinsichtlich der Censurirung der Jahrbücher geschenkten Vertrauens unwürdig gezeigt hat, eine eingreifende Rüge zu ertheilen; sowie ich auch dem verehrten Wunsche E-r D. entsprechend dem Regierungsrath *Deinhardstein* die angemessene Erinnerung machte, mehr Aufmerksamkeit darauf zu richten, daß in Hinkunft keine persönlich beleidigende Kritiken zur Aufnahme in die Jahrbücher angenommen werden. Zur vollen Sicherheit aber, daß nicht demungeachtet eine ähnliche Unzukömmlichkeit, wie jene, welche die gegenwärtigen Verhandlungen herbeiführte, künftighin Statt finde, hielt ich es für zweckmässig, die Verlagsbuchdruckerey und den Censor zu verpflichten, nunmehr so wie es die allgemeinen Censurvorschriften erfordern, jeden Artikel mit einem Zensurzettel belegt und mit dem Antrage des Censors versehen an die Behörde zur Einhohung des *Imprimatur* und nach Erforderniß des behandelten Gegenstandes zur Einleitung einer weiteren Revision einzusenden. Von dieser getroffenen Verfügung gebe ich mir die Ehre E. D. hiemit zugleich in geneigte Kenntniß zu setzen.

Wien d. 11. Jän. 835.

№ 14.

Письмо „Bücher-Revisions-Amt-у“ в справі реплїки Копітара.[1]

Ad 4416. — Censor Kopitar bittet seine Duplik c-tra Borkowski im Bürstenabdrucke zur Censur geben zu dürfen. — Dieses Gesuch wurde dem B. R. A. mit nachstehenden vom H. Hofrath v. Ohms gefertigten Indorsate zugemittelt.

Das k. k. B. R. A. hat dem H. Gesuchleger zu bedeuten: er habe durch die in die Jahrbücher der Literatur Bd. LXVII. sub Art. IV. aufgenommene, ohne Rückhalt und Schonung für den Grafen Dunin-Borkowski geschriebene Kritik des von dem genannten Grafen herausgegebenen „Psalter der Königin Margaretha etc. etc.“ Beschwerden und Reklamationen veranlaßt, welche im Einvernehmen mit dem Herrn geheimen H. H. u. Stattskanzler F. v. Metternich dadurch beizulegen beschlossen wurde, daß man

---

[1] № $\frac{4416}{174.}$

dem Grafen Borkowski gestattete, seine Beantwortung der oben erwähnten Kritik zwar nicht in den Jahrbüchern selbst, doch aber in der Form einer eigenen Brochure oder in irgend einer anderen Zeitschrift abdrucken, zu lassen. Nachdem nun Graf Borkowski von dieser Bewilligung Gebrauch gemacht und der dießfällige Aufsatz die Censurgenehmigung erhalten hat: so ist dieser schriftstellerische Streit als beendigt anzusehen und es kann daher der von dem H. Censor *Kopitar* bezielten Veröffentlichung einer neuerlichen Entgegnung hierüber um so weniger eine Folge gegeben werden, als auch die obige Kritik, mit welcher der Streit angeregt wurde, ihre Aufnahme in den Jahrbüchern nicht gefunden haben würde, wenn der hiebei zugleich als Censor erschienene Verfasser seinen Aufsatz ordnungsmäßig im Manuscripte zur Censur überreicht hätte. — *Pr. k. k. P. u. C. H. St.*

D. 23. May 835.

№ 15.

Лист Deinhardstein-а до ґр. Седлніцкого.

Euere Excellenz! Als ich gestern Seine Durchlaucht den Fürsten Staatskanzler mit der Natur des Aufatzes des H. Grafen Dunin-Borkowski vertraut machte, erklärte Sich Hochderselbe damit einverstanden, und befahl mir jenen Aufsatz Euerer Excellenz mit der Bitte zu übersenden; selben etwa einen andern Censor als den gewöhnlichen der Jahrbücher, H. Kopitar, begutachten zu lassen.

Mich mit der Anlage dieses Auftrages entledigend habe ich die Ehre mit der innigsten .... zu verharren Euerer Excellenz treu gehorsamster Diener *Deinhardstein.*

Wien am 28-t. May 835.

Увага урядника з Censur- und Polizei Hofstelle:

„Aufzubehalten bei den Acten über den Grafen Borkowski und dessen Beschwerde über Kopitar, und ist das M-pt nach dem Antrag des H. Hohler zum Druck zugelassen worden“.

Wien d. 1. Juni 835.

№ 16.

Опінія цензора Hohler-а.

Praesent. 29 May 1835. — Für die Wiener Jahrbücher der Litteratur. — Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters zu St. Florian, genannt der Psalter der Königin *Margaretha.* Von Stanislaus Grafen *Dunin-Borkowski,* Mitglied mehrerer gelehrten Gesellschaften. Wien 1835 gedruckt bei I. P. Vollinger.

Das ungrische Wapen und der Chiffre *M,* auf dem polnischen Psalter zu St. Florian veranlaßte die Frage: Wem dieser Psalter eigentlich gehört habe? Herr *Bandtkie,* Bibliothekar zu Krakau vermuthet: „Einer Privatfamilie von Krakau gegen Ende des

XIV-ten Jahrhunderts. H. *Kopitar's* Conjectur erklärt sich für die Königin *Maria* zwischen 1370—1375; H. Graf *Dunin Borkowski* aber stellt die Conjectur auf, daß dieser Psalter der Prinzessin *Margaretha*, Tochter *Carls IV* und Braut König Ludwigs 1. von Ungarn zwischen 1338—1349 gehörte.

Die Gründe für und wider diese Conjecturen sind hier kurz zusammengefaßt und zugleich die Verdienste berührt, welche H. *Chmel* als Entdecker, und Copist, H. *Kopitar* als Redacteur des Textes und Commentator, endlich H. Graf *Dunin Borkowski* als Herausgeber und Nachweiser des hohen Alterthums dieses Psalters sich um die polnische Litteratur bey dieser Gelegenheit erworben haben, nach dem Wahlspruche: *cuique suum*.

Gegen die Einrückung in die Wiener Jahrbücher der Lit. waltet, nach meinem Dafürhalten, kein Bedenken ob; daher stimme ich für *Admittitur*. — Em. Th. *Hohler*.

1. Juny 1835.

Копітар і Зубрицький.

Написав Др. КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ.

В 43 томі „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“, виданім в р. 1901., помістив я працю „З кореспонденциї Дениса Зубрицького“ (рр. 1840—1853), в якій побіч листів Максимовича (в числї 5), Вячеслава Ганки (2) і одної відповіди Зубрицького, побіч переписки з Ів. Раковським (5 листів), з „Имп. обществомъ исторіи и древностей“ (1 лист) напечатав я також чотири листи Вартоломея Копітара, писані в роцї 1843 (18 VI, 18 VII, 5 X, 4 XI).

До листів Копітара подав я замітки, в яких старав ся вияснити поставлені ним питаня на основі найновійших дослїдів.

Відповідий Зубрицького на листи Копітара я не найшов тодї в бібліотецї ґр. Баворовського у Львові, відки черпав згадані матеріяли. Та всеж не тратив я надії, що бодай начерки відповідий Зубрицького з часом віднайдуть ся, бо про них писав він до Ганки: „Подлинныя его (Копітара) письма и мои отвѣты хранятся у меня“.[1])

Мої сподіваня не завели. Начерки листів Ден. Зубрицького, крайно нечиткі, найшов проф. Ф. Свистун в архиві крил. Ант. Петрушевича і напечатав про них статю п. з. „Корреспонденція Дениса Зубрицкого съ Копитаромъ“.[2]) Проф. Свистун подав від себе дуже мало заміток, а обмежив ся на перекладї виїмків листів Зубрицького з нїмецької мови. Переклад не всюди докладний.

---

[1]) Житє і Слово, т. IV. »Листи Д. Зубрицького до Ганки« стр. 86. Порівнай мою студію »З кореспонденциї Ден. Зубрицького« стр. 12 (окр. відбитка).

[2]) »Вѣстникъ Нар. Дома« за рік 1906, ч. 3—6.

Заці̂кавили головно проф. Свистуна ті части листів, що обговорювали питаня полїтичні і релїґійні.

Спору вязку критичних заміток про відповіди Зубрицького Копітарови подав Мих. Тершаковець в статї: „Відносини Вартоломея Копітара до галицько-українського письменства“,[1]) при чім виїмки з листів Зубрицького випечатав у нїмецькім первовзорі, на основі копії, зладженої мною ще в 1908 роцї.

Науковий інтерес велить менї видати відповіди Зубрицького на листи Копітара в цїлости, та розглянути ся в їх змістї подрібно. На се вони вповнї заслугують, як знаменита ілюстрація його наукових, полїтичних і релїґійних поглядів. Що декуди вийде характеристика Зубрицького для него самого прикра, в тім не моя вина, тільки його власна.

I.

(Загальні поміченя. Нещирість Зубрицького. Наукові питаня та відповіди.)

Великий мистець славянської фільольоґії проф. Яґіч оцїнив дуже влучно переписку Копітара з Йос. Добровським, коли про неї писав:

„Какими выразительными чертами обрисовался обликъ Копитара въ его страстно-порывистихъ, вѣчно безпокойныхъ письмахъ, полныхъ нетерпѣливой любознательности и критическаго задора“.[2])

Те саме можна сказати про листи Копітара до Зубрицького, хоч вони були мінїятурою в порівнаню з його широкою перепискою, навязаною з Добровським та иншими славянськими ученими і діячами.[3])

Як великий учений і запопадливий кустос цїсарської біблїотеки у Відни, мав Копітар нагоду стрінути ся з рідкими друками славянських народів із замерклої старини. Як цензор грецько-славянських книжок держав він палець на живчику славянського відродженя, а що в його особі містив ся ще й суспільний діяч,

[1]) Записки Наук. Тов. ім. Шевченка т. 94 і 95. Львів, 1910, і окремою відбиткою стр. 51—66.

[2]) Сборникъ отдѣл. русск. языка и словесности импер. акад. наукъ. СПб. 1885, стр. XV.

[3]) Порівнай ще Яґіча: Neue Briefe von Dobrovsky, Kopitar und Anderen Süd- und Westlaven. Berlin, 1897.

тому годї дивувати ся, що він зацікавив ся не тільки справами науковими і лїтературними, але також суспільними і релїгійними.

Всї ті прикмети ученого дослїдника, запопадливого кустоса, совісного цензора і суспільного дїяча відбили ся дуже ясно в мінїятуровій переписцї Копітара з Зубрицьким.

Копітар кинув у своїх чотирох листах до Зубрицького цїлий ряд наукових питань на теми старих друків та їх творцїв і на теми новійших дослїдів, давав відповіди на питаня Зубрицького, як цензор, а як дїяч, що радїв розвоєви нашого народа, доторкнув ся також питаня суспільного, в якім полїтичний та релїгійний момент порушений ясно, сміло і уміло.

Копітар не знав лично Ден. Зубрицького, тільки його твори. Через його руки, як цензора, перейшла була в р. 1840, брошура Зубрицького „Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi" (Cz. II). Раньше була вона в руках галицьких цензорів, бар. Паймана і губерн. сов. Вацлава Залєського. Копітар згодив ся з оцїнкою Залєського і додав від себе: „Daß die Abfassung des in Rede stehenden Werkes unverkennbare Spuren des russischen Einflusses auf die in dem Königreich Galizien bestehende griechisch-unirte Kirche an sich trage".[1])

З сеї брошури та инших, ранших творів Зубрицького, з якими, без сумнїву, Копітар, як учений і кустос мав нагоду стрінути ся, набрав він пересвідченя, що мав дїло з чоловіком ученим і тому звернув ся до него з рядом питань про ucrainica кінця 16 і поч. 17 віка, навязав до них критику новійших видань, просив о посередництво в присилцї деяких книжок, а вкінци доторкнув ся питаня релїгійного і суспільного, до чого мав окремі причини.

Зубрицький ішов у своїх відповідях слїдом питань Копітара, а при сїй нагодї просив його о поміч у справах власних книжок, які роками залягали у львівській, а в части у віденській цензурі, хоч не в руках Копітара.

Коли однак Копітар був супротив Зубрицького щирий, називав його „Verehrter Freund", „Verehrtester Freund", „Verehrtester Gönner", висловлював свої погляди з безмежною отвертостю, Зубрицький кривив перед ним душею та писав що

---

[1]) М. Тершаковець: »Галицько-руське відроджене« стр. 129 і »Відносини Вартоломея Копітара до галицько-українського письменства« стр. 52.

иншого до него, а що иншого в тих самих справах до других людий.

Щиріеть Копітара була нераз задирчива і безоглядна, але він мав усе відвагу висловити свою гадку. Коли польський учений, Вацлав Александер Мацєйовський видав свої „Pamiętniki o dziejach, pismiennictwie i prawodawstwie Słowian“ (1839 р.), та висловив у них погляди незгідні з науковими поміченями Копітара, останний вислав до Мацєйовського дня 7 вересня 1839 р. лист, „w jakim wynurza mi swóy żal, że i ia należę do tak zwaney clique conspiration (czego ia wcale nie rozumię), i że się trzymam tych samych, co Czesi i inni Słowianie. Ostrzega, że napisze krytykę Pamiętników moich i t. d.“[1])

В дійсности Копітар слова додержав і в своїм творі „Hesychii glossographi discipulus“ (Відень, 1839—40) виступив з усею рішучостю против твору Мацєйовського, в якім сей учений ставив висновки, що не тільки Русь, але майже всї славянські племена, не виймаючи навіть Полабів, були первісно христіянами грецького обряду, та що аж заходами папів та ґерманських володарів переведено Чехів, Поляків та инші дрібні, славянські народи з грецького на латинський обряд.

З сими висновками Мацєйовського обійшов ся Копітар безпощадно. Він глузував з його доказів, розглядав їх з історичного боку, а самого автора назвав „somnians Maciejowski“, „calumniator Ecclesiae Romanae“, „calumniator Cyrilli et Methodii“, „causidicus Polonus“, „neophyta“ і т. п., та пятнував його наукову легкодушність.[2])

Критика була різка, але, як завважав проф. Яґіч, вповні заслужена. Бажанє Мацєйовського, довести, що всї Славяне приняли христіянство зі Сходу в видї славянського богослуженя, не видержує критики. По гадцї проф. Яґіча, Копітар зробив тільки одну, велику похибку, що додав до тої фантастичної теорії Мацєйовського свої не вповнї справедливі замітки против Шафарика і Паляцького. Однак критика Копітара не зашкодила Мацєйовському. Противно, саме ту часть його працї, де була мова про первісне христіянство Славян, переклали в р. 1840

[1]) Гляди лист Мацейовського до Мих. Поґодіна з дня 9 V 1840 р. в статї Н и л я П о п о в а: »Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель 1835—61«, »Ч т е н і я въ имп. общ. исторіи и древностей росс. при московскомъ университетѣ« 1880, кн. I, стр. 565.

[2]) B a r t h o l o m e u s K o p i t a r: Hessychii Glossographi discipulus... Vindobonae, 1840, стр. 27—8, 50, 56—8, 67, 71.

Орест Євецький (першу часть) в р. 1846, П. Дубровський (другу часть) на московську мову, а перша часть явила ся ще з окрема в р. 1846 у французькім перекладї.[1])

Такими самими недостачами визначала ся раньша праця Мацєйовського: „Historya prawodawstwa słowiańskiego“ (1832—5), де, як каже Яґіч, було дуже богато славянського одушевленя, але нечувано мало критики. Своєю фантастичностю історія Мацєйовського не богато уступила Коляровій „Староиталіи славянской“. Твір Мацєйовського грішить непростимою поверховностю в етноґрафічній оцїнцї старинних, европейських народів і непростимим, поверховним знанєм жерел, в яких автор дуже часто читав не те, що в них ясно було сказане.[2]) Мацєйовський старав ся доказати і накликував до сего других, щоби стежили „że w niemieckich prawach jest daleko więcej słowiańskiego, niż w słowiańskich niemieckiego“. Сторонникам славянської взаїмности, до яких Мацєйовський належав, могли подобати ся кличі, кинені в його творі, але з наукою вони нїчого спільного не мали.

Тенденційність творів Мацєйовського могла ще мати жерело в його урядовім становищи, в його близьких зносинах із російськими ученими, а ще може з російським урядом. Міг мати Копітар докази наукової залежности Мацєйовського в руках, коли важив ся сказати про него: „während Maciejowski um Geld nur russinische Martyrologien schreiben möchte“.

Як нещирий був Зубрицький супротив Копітара в справі Мацєйовського, видно з його переписки. В листї до Поґодіна (з дня 26 III. 1840 р.) писав Зубрицький: „Копитаръ в „Hesychii epiglossista Russus“ разсуждаетъ между прочими I томъ памятниковъ Мацѣіовского и пожалувалъ его чувствительными ударами, что я предсказалъ Мацѣіовскому: ибо такъ важный предметъ принадлежало съ большею и осмотрительною проницательностію обработывать“.[3]) У відповіди на лист Копітара висловив ся Зубрицький про М. тими словами: „Maciejowski ist eine gute Seele, aber wie die meisten Polen, ein leichtfertiger Vielschreiber. Gegenstände, die er behandelt, müssen mit tiefen Ernst, Bedacht und Erwägung durchgeführt werden, dies erfordert viel Zeit, er

[1]) И. В. Ягичъ: »Энциклопедія славянской филологіи«. Выпускъ I, стр. 234.
[2]) Тамже, стр. 236.
[3]) Чтенія за рік 1880, стр. 548.

läßt aber Jahr auf Jahr ein lucri causa einige Bände vom Stapel, dafür sind seine Leistungen lediglich eine Maschinenwaare".[1])

З тих двох виїмків листів Зубрицького бачимо, що він вповні згодив ся з гадкою Копітара про вартість творів Мацейовського. А одначе в кілька літ пізнїйше, коли вже Копітара між живими не було, писав Зубрицький до Ганки: „За нанесенныя Мацеевскому обиды въ Hessychii Glossographi я перечесалъ порядочно въ Познанскому журналѣ, обличая veriorem Successorem Dobrovii, что онъ не твердъ въ славянскомъ языкѣ".[2]) Не думав навіть Зубрицький про те, яка сміховина містила ся в його словах, що він історик, не язикознавець, „обличалъ" Копітара, великого славіста, будьто би за те, „что онъ не твердъ въ славянскомъ языкѣ".

Докази нещирости супротив Копітара дав Зубрицький також у власних просьбах.

Коли згадану брошуру, „Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi" (Cz. II), відослано з віденської цензури і Зубрицький дістав поручене деякі місця пропустити, звернув ся він в р. 1839 до Погодіна. Він затаїв перед Погодіном відповідь цензури і тільки висловив побоюваня счеркнень поодиноких роздїлів, та просив, щоби „московське общество древностей" напечатало сю брошуру, доповнену і переороблену на основі нових матеріялів. Погодін вволив волю Зубрицького і видав в р. 1841 перероблену Зубрицьким брошуру п. з. „Критико-историческая повѣсть временныхъ лѣтъ Червонной, или Галицкой Руси".

Тимчасом у листї до Копітара з дня 18 VI 1843 р. писав Зубрицький, що в р. 1836 передав він „Rys" цензурі, що в два роки пізнїйше дістав поручене її переробити, бо деякі жерела і дослїди не приносять чести давному польському урядови, однак він працї перетворювати не стане (хоч уже її переробив для виданя Погодіна), бо „чьто писахъ, писахъ", а має тільки жаль, що його погляди заграничні письменники використали і як власний товар продали.[4]) Зубрицький писав свідомо неправду, бо знав,

---

[1]) Лист I.
[2]) Житє і Слово, том IV, стр. 86.
[3]) Лист I.
[4]) Порівнай: М. Тершаковець: »Відносини Варт. Копітара до галицько-українського письменства«, стр. 60—1.

що після австрійських постанов не вільно було авторам печатати своїх творів за границею в цілости, тільки у фрагментах. Він хотїв зняти з себе всяку відвічальність за виданє твору в Росії і скидав її на заграничних письменників, які будьто би його погляди розграбили.

Так само не щирий був Зубрицький, коли в тім самім листї просив, щоби Копітар поміг йому видобути з цензури „Kronik-y miasta Lwowa“, яку туди післав у поч. марта 1841 р.[1]) Поведенє цензури, що третий рік рукопись „Kronik-и“ держала, вважав він не то за границею, але навіть в Австрії, нечуваним.

Копітар відповів щиро, радив Зубрицькому, щоби впоминав ся о рішенє, або зворот рукописи, бо можливе, що вона лежить у канцлєра („höheren Ortes“) і що цензори були би вдоволені, якби мали акт, на якого основі могли би „den höheren Liegenlasser“ спонукати до її звороту. „Nescis, quantum audeat maiorum pigritia, omni soluta metu Domini, aut vel Domini“.[2])

Можлива річ, що сам Копітар приспішив висилку „Kronik-и“ з цензури, коли Зубрицький мав її вже перед 20 X. 1843 р. в руках і хвалив цензора за те, що велїв пропустити розділи, які стоять у звязи з церковною унїєю. Зубрицький підозрівав навіть, що рукопись була в руках Копітара, „denn nur ein Mann von so hoher Gelehrsamkeit und Einsicht, wie E. Hl. ist geeignet das Passende von Unpassenden, das Zulässige von Unzulässigen gehörig zu unterscheiden“.[3])

Що й ся відповідь була нещира, видно хочби з того, що кождий автор, який хоч дрібку шанує свою працю, радше обстоював би свої, на історичних актах основані погляди, чим дякував би за обкроєнє твору, против якого застерігав ся вже тоді, коли віддавав його до перегляду цензурі. В нещирости

---

[1]) До укладу „Kronik-и miasta Lwowa“ заохочував Зубрицького тодїшний директор львівської полїції, Сахер Масох. Зубрицький підняв ся працї, однак під умовою, щоби »цензура не измарала ничего, въ противномъ случаѣ я не дамъ печатать«. Та в р. 1844 випечатано „Kronik-у“ з цензурними пропусками. Нецензурні уступи прирік Поґодін видати в Москві, але слова не додержав. „Kronik-у“ присвятив Зубрицький Сахер-Масохови, але присвяту поміщено тільки в триста примірниках. Гляди: Іван Еміляновичь Левицький: »Галицко-русская библіографія XIX стол. (1801—86), том I, стр. 24. Порівнай: »Письма къ Погодину« Чтенія, 1880, стр. 551—2.

[2]) Гляди мою працю: »З кореспонденциї Ден. Зубрицького« стр. 42.

[3]) Лист III.

схлїбляв Зубрицький Копітарови, хоч останний відвертав від себе похвали, бо цензором „Kronik-и“ не був, мабуть тому, що в р. 1843 на весну виїхав був до Риму.[1])

Нещирий був також Зубрицький, коли на візванє Копітара, щоби видав безпартійну історію церкви,[2]) покликував ся на свій вік, на недостачу матеріялів, на раду Копітара, не відсвіжувати старої кривди. А одначе той сам Зубрицький мимо ще більшої старости, в девять літ та й ще пізнїйше (1852 і 1855) видав свій великий історичний твір „Исторія галицко-русскаго княжества“, до якого і матеріяли найшли ся та в нїй про минувшину з її старою кривдою заговорив, хиба на те, щоби уквітчати свій твір не то московщиною, але й зневагою рідної мови, що була для него „языкомъ какаго либо простолюдина пасѣчника Грицка, или пастуха Панька, черни“ і т. п.[3])

Серед сеї невеликої розвідки прийдеть ся нам ще не раз піднести нещире поведенє Зубрицького супротив Копітара. А на сїм місци зазначимо хиба ще один зразок такої нещирости, тим відмінної від доси поданих, що крайно незручної.

Хоч Копітар Зубрицького про се не питав, останний вважав умісним подати йому свого рода житєпись, в якій говорив про своє образованє, давнїйші та сучасні занятя і родинні відносини, а вкінци зложив характеристичне, полїтичне та релїґійне исповіданє віри.

„В полїтицї, писав Зубрицький, я рояліст. В моїх очах Дон Карлос законний монарх, а Филип Людвік узурпатор. Ich bin ein enthusiastischer Verehrer der österreichischen und russischen Regierung, weil beide die einzigen monarchischen sind und nur in monarchischen Staaten ein dauerndes Glück für die Menschheit zu erwarten ist“...[4])

Не думав хиба Зубрицький, як незручна і смішна була його заява прихильности, чи одушевленя рівночасно для двох державних управ, австрійської та російської. Нещиріcть ударяє в очи хочби тому, що знаємо з цїлого житя Зубрицького та

[1]) Порівнай мою працю: »З кореспонденциї Ден. Зубрицького« стр. 42 і 47.

[2]) Гляди мою працю: »З кореспонденциї Ден. Зубрицького« стр. 43.

[3]) Ден. Зубрицкій: »Исторія галицко-русского княжества«, т. І, стр. 141, т. II, 13 примѣчаніе.

[4]) Лист II.

з його переписки з Поґодіном,[1]) куди звертали ся його дійсні симпатії.

В тім самім (II) листї до Копітара писав Зубрицький, що під релїґійним оглядом він „ein echter Katholik“, а в попереднім (з дня 3 VI. 1843 р.) висловлював навіть гадку, що було би пожаданим, якби унїяти приняли латинський обряд та щоби до часу дозволено „русько-славянському духовенству“ задержати подружє... Так далеко йшов католїцизм Зубрицького в листах до Копітара. А роком ранше писав він до иншого ученого, Поґодіна, з нагоди його повороту з Риму: „Я опасался, чтобъ вы не приложились къ папскимъ туфлямъ, когда Вы посѣтили извѣстнаго мнѣ съ переписки коварнаго Тайнера, когда онъ вытягнулъ на Васъ свои когти, — но нѣтъ не опасался — вы настоящій русскій мужъ“.[2]) В Зубрицького, очевидно, були дві душі, католицька для католика Копітара, а православна для православного Поґодіна. Не думав, мабуть, Зубрицький, що таке кривленє душею в переписцї з славянськими ученими недостойне імени поважного чоловіка, а не то ученого дослїдника.

Як я вже замітив висше, Копітар поставив Зубрицькому ряд наукових питань, бібліоґрафічного або історичного змісту. З бібліоґрафічних важнійші отсї:

1) Кого треба розуміти під Клириком Острожським і чи не був ним молодий Мелетій Смотрицький, про якого писав митр. Евгеній в „Историческ-ім Словари“, що він умер в р. 1663 і висилав своїх сестрінців (Евст. Ґізеля і Ґеорґія Смотрицького) на науку до протестантської школи на Шлезку?

2) Хто скрив ся під буквами Й. Ѧ. М. К., уміщеними на кінци унїятської брошури про фльорентийський собор, написаної у відповідь Клирикови Острожському, а виданої в р. 1604, хоч польський її переклад явив ся роком раньше?

3) Чи „Ἀντίῤῥησις“ (вид. 1599 в польській, а 1600 в руській мові) писав Грек Петро Аркудій?

4) Чи автор „Apokrisis-a“, Христофор Бронський, якого твір вийшов 1597 р. в польській мові, а 1598 р. в руськім перекладї,

---

[1]) Гляди: Др. Остап Терлецький: »Галицько-руське письменство« 1848—1865 рр., Львів, 1903, стр. 58—78, де дуже влучно схарактеризована сильветка Зубрицького на основі його листів до Поґодіна.

[2]) Чтенія за рік 1880, кн. I, стр. 565.

знав руську мову, чи може велїв свої латинські і польські працї перекладати?

Зубрицький виправдував ся вправдї, що давно займав ся бібліографічними студіями, та що память йому, 66-лїтному старцеви, не дописує, але загально, з виїмком на друге питанє, дав відповіди згідні з тодїшними, науковими дослїдами, хоч нинї вони вже декуди перестарілї.

На перше питанє відповів Зубрицький, що під Клириком Острожським треба розуміти Аріянина, Христофора Філялєта (Христофора Бронського), автора „Apokrisis-a", против якого полємізував Петро Аркудій в *Ἀντίῤῥησις*-ї.

В розвязцї сего питаня станув я на відміннім становищи. Гадку Копітара приняв я за свою і на основі порівнаня творів Клирика Острожського[1]) з иншими творами Мелетія Смотрицького, прийшов я до пересвідченя, що бистрий здогад Копітара основує ся на правдї.[2]) Проф. Грушевський не згодив ся вправдї з моїми висновками і висловив здогад, що „мабуть імовірнїйшим буде вважати подібности в писанях Клирика і Мелетія Смотрицького за впливи спільної школи, спільних взірцїв",[3]) та мимо сего я при своїй гадцї стою.

Я мав нагоду справити також печатну похибку в „Историч. Словари" митр. Евгенія про рік смерти Мел. Смотрицького, що помер не в р. 1663, але 30 роками раньше.[4])

Дуже влучно зазначив Зубрицький, що Евст. Ґізель сестрінцем М. Смотрицького не був, але що походив з Прус, був з протестантського роду, по чім перейшов на православє, що сам про

---

[1]) Клирик Острожський видав в р. 1598 »Отписъ« на лист Потія, писаний до кн. Острожського в р. 1598, враз із пасквілем на фльорентийский собор п. з. »Історія о листрикійскомъ то есть, о разбойническомъ ферарскомъ, або флорен'скомъ синодѣ«. (Обі брошури Клирика Острожського перепечатані в III томі »Памятниковъ полемической литературы« стр. 377—476). Я видав в р. 1906 в »Памятках полємічного письменства кінця XVI і поч. XVII в., стр. 201—29 »Незвісний твір Клирика Острожського з 1599 р.« (нову відповідь Потієви на другий його лист до кн. Острожського).

[2]) Гляди що йно згадану мою працю: »Памятки полем. письменства« стр. XXXIII—LII, де я також вичислив цїлий ряд заголовків нових, незвісних творів Мелетія Смотрицького.

[3]) М. Грушевський: »Історія України Руси« т. VI, стр. 495.

[4]) Гляди мою студію: »З кореспонденциї Дениса Зубрицького«, стр. 37.

себе писав. Але я задержу ся при сїй вістці митр. Евгенія, бо вона цікава для нас з иншого боку.

Вона свідчила би нам, що Мелетій Смотрицький Евст. (Інокента) Ґізеля міг знати, а може й навіть ним, після його приїзду з Прус на Україну, заопікував ся. Не треба забувати, що сам Смотрицький учив ся на протестантських унїверситетах у Німеччинї, де, без сумнїву, навязав зносини з цїлим рядом протестантів. Україна висилала своїх синів на науку за границю і через них знакомила її зі своїм житєм-бутєм, зі своєю терпимостю для протестантів та боротьбою против католиків. Виключена річ, щоби М. Смотрицький знав лично Ґізеля за часів свого побуту на протестантських унїверситетах, у перших роках 17 віку, бо хто знає, чи Інок. Ґізель вже тодї родив ся. Але се певне, що талановитий Смотрицький лишив після себе гарні спомини в Німеччинї і що не один протестант, який з Прус їхав на Україну, міг мати до него поручаюче письмо. Можлива отже річ, що й Інок. Ґізель, якого загнала на Україну чи то жадоба пізнаня відносин полїтичних і релїґійних, чи инші обставини, міг явити ся у Смотрицького з порученєм від протестантів з Прус, серед яких йому самому довело ся прожити кілька лїт молодости. Хто знає, чи Смотрицький, в подяку протестантам, від яких дізнав чимало добра, не заопікував ся молодим Ґізелем у перших хвилях, чи місяцях його побуту на Українї? Тільки так можна зрозуміти вістку митр. Евгенія про їх споріднене між собою. Щира опіка М. Смотрицького над молодим Ґізелем могла комусь із сучасних людий піддати гадку, що оба були свояками. Жерела вістки, поданої митр. Евгенієм ми не знаємо, але ледви, щоби вона була схоплена з воздуха.

Колиб мій здогад про опіку Мел. Смотрицького над Ґізелем був вірний, то в такім разї я ставив би дальший висновок, що Ґізель прибув на Україну перед 1628 роком, коли вже Смотрицький перейшов отверто на унїю. Опіка Смотрицького була би прегарним обявом взаїмности, якої творець „*Θρῆνος*-а“ сам досвідчив від протестантів у молодечих лїтах. Знаємо також, що в р. 1632 вислав Ґізеля за границю на дальшу науку Петро Могила, а Ґізель вивдячив ся за се щирим серцем українській землї. Він став для неї цїнним придбанєм. Він, як сказав проф. Сумцов,[1]) зілляв ся душею з народом, який йому дав у себе захист, він

[1]) Н. Θ. Сумцовъ: »Инокентій Гизель« (Кіевская Старина за рік 1884, т. X, стр. 183).

прийняв його віру і став служити новій вітчині цілим своїм єством. Архимандрит києво-печерського монастиря, Інокентій Ґізель тїшив ся таким поважанєм, як не богато наших земляків в XVII віці. До него писали московський цар і патріярх. Гетьмани шукали в него поради і посередництва. Київські митрополити, чернигівський архиепіскоп, Лазар Баранович оточували його своїм покровом і дорожили його приязнию. Учені чужинцї являли ся у него з поклоном, або стояли з ним у переписцї. Словом Ґізель в подяку за опіку став світочем України, достойним поважаня як чоловік, полїтичний діяч і письменник.

Незручним був Зубрицький в розвязці другого питаня, хто скрив ся під буквами Й. Ӑ. М. К. в обороні фльорентийського собора. Сучасні Зубрицькому наукові досліди не давали на се ніякої відповіди, бо ніхто перед Копітаром на сї букви уваги не звернув. Однак Зубрицький хотїв конче се питанє розвязати і пустив ся на незручний і невлучний здогад, що треба тут розуміти литовського унїята І(вана) А(лександровича) М(асловського). Тимчасом з пізнїйшого виданя листів Потїя до кн. Сапіги дізнаємо ся, що не хто иньший, тільки Потїй був творцем польського і руського виданя оборони фльорентийського собора.[1]) Тому й не тяжко було менї подати розвязку букв: И(патій) А(дамъ) М(итрополитъ) К(іевскій).[2])

Згідно з сучасними Зубрицькому дослідами зазначив був він на трете питанє, що творцем *'Αντίῤῥησις*-а був Грек, Петро Аркудій, автор знаменитої студії „De concordia Ecclesiae Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione“ (Lutetiae Parisiorum, 1626).

Однак новійший дослідник, Скабаланович, підніс був против приписуваня „*'Αντίῤῥησις*-а“ Петрови Аркудієви сумніви і від себе зазначив, що автором згаданого твору міг бути Іпатій Потїй.[3]) Противив ся такому поглядови Ґолубєв,[4]) але його поміченя ледви чи кого переконали. Проф. Брікнер заявив був виразно,

[1]) Dr. A. Prochaska: Archiwum Domu Sapiehów, т. I, Lwów, 1892, стр. 368.

[2]) Порівнай мою студію: »З кореспонденції Дениса Зубрицького«, стр. 38.

[3]) Ник. Скабалановичъ: »Объ Апокрисисѣ Христифора Филалета«, СПб. 1873, стр. 56—7.

[4]) С. Голубевъ: »Бібліографическія замѣчанія«, Київ, 1876, стр. 34—41.

що в „*Ἀντίῤῥησις*-і“ маємо діло з пером Потїя,[1]) що я остаточно рішив незбитими доказами.[2]) Рівнож звернув я увагу на те, що в лїтературній праці Потїя був йому помічним Аркудій своїми матеріялами, збираними вже при кінци 16 віку до твору De Concordia... in septem sacramentorum administratione.[3])

На четверте питанє відповів Зубрицький, що автор „Apokrisis-a“ Христофор Бронський був Литовцем, який міг знати руську мову, як урядову всїх литовських властий. Однак можлива річ, що він писав у польській мові і що хтось з острожських учених переклав „Apokrisis“ на руську мову. За наукову працю подарував йому князь Конст. Острожський маєтність, Вільск.

Новійші дослїди виказали безсумнївно, що автор „Apokrisis-a“ писав свій твір в польській мові і що опісля перекладено його в Острозї. Перекладчиком міг бути Василь Суражський.

На Христофора Бронського, як на творця „Apokrisis-a“ вказав був у XVIII віцї Василіянин Гнат Стебельський[4]) і вістки про його особу мав Зубрицький з сего жерела. Однак в останних роках поставив проф. Третяк нову, бистроумну гіпотезу, що творець „Apokrisis-a“ не називав ся Христофор Бронський, тільки Мартин Бронєвський (Martinus Bronovius). Останний видав був „Tartariae Descriptio“ (Coloniae Agrippinae 1595 р.), визначав ся, як горячий приклонник протестантів, брав участь на протестантськім зїздї в Торуни (1595 р.), стояв у близьких зносинах із кн. Конст. Острожським, а навіть дістав лист від александрійського патріярха, Мелетія Піґаса, в якім вихвалена незвичайна мудрість Бронєвського, про яку патріярх мав вісти від свого ексарха, Кирила Люкаріса. Міг мати патріярх на думцї „Apokrisis“, в якім виявила ся та мудрість і „краса його душі“. Проф. Третяк не перечить, що кн. Острожський міг за „Apokrisis“ заплатити авторови навіть дуже щедро, але рівночасно звернув увагу на те, що маєтність Вільск перейшла по смерти кн. Константина на

---

[1]) Al. Brückner: „Spory o unię w dawnej literaturze“. Kwartalnik historyczny за рік 1896, кн. II, стр. 598.

[2]) Гляди мою розвідку: »Хто був автором Ἀντίῤῥησις-а« (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XXXV, стр. 1—20.

[3]) Гляди мою розвідку: „Ze studyów nad literaturą polemiczną“, Kraków, 1915, відбитка з „Rozpraw wydziału filologicznego Akad. umiejętności“, стр. 23—9.

[4]) Ignacy Stebelski: „Dwa wielkie światła“ (друге виданє, Львів, 1866), стр. 114.

його сина Януша, як се стверджують акти, а тим самим автор „Apokrisis-a“ на власність її не дістав.[1]) Також у пристрастних виступах „Apokrisis-a“ против луцького епіскопа, Кирила Терлецького, де він названий „луцькимъ владикою“, „жовтобрухомъ“ (żółtobrzuchiem), та де закинено йому, що він з Риму привіз безсоромні книжки, „которыхъ прегледованьемъ безбожные очи пасучи, нерядную пожадливость имъ далѣй, тымъ большей въ собѣ помножаетъ“,[2]) підозріває проф. Третяк безпосередну участь Мартина Броневського, який видер Терлецькому наїздом церковну маєтність, Фалимичі, яку однак, на основі рішеня суду, зневолений був звернути.[3])

Окрім відповідий на чотири важнійші бібліоґрафічні питаня справив Зубрицький ще одну свою помилку, що „Θρῆνος“ вийшов не в роції 1600, але в р. 1610.

Питав ще Копітар Зубрицького, чи не бачив він в бібліотеці митр. Мих. Левицького старинного славянського кодексу, про який писав йому вже Мих. Малиновський, з якого віку міг сей кодекс походити і до якої ґрупи (сѧ), або (се) належить?

Зубрицький відповів, що чув про сей кодекс та про инші, важні, історичні документи архива митрополитальної капітули, але все те містерії, бо там ніхто доступу не має, хоч навіть тайні архиви давнійших часів стоять отвором для наукових дослідів.

Та сї нарікання Зубрицького можна вважати радше похвалою для митрополита, чи капітули, як замітом против них. Хто так господарив по наших, львівських архивах, якЗубрицький, що за дуже скромну заплату „очищував“ їх із дорогоцінних, старинних рукописий і друків та висилав Поґодінови, той не мав права нарікати на заборону доступу до митрополитального архива.

Побіч питань бібліоґрафічного змісту поставив був ще Копітар Зубрицькому питаня на історичні теми.

Копітар задумував видати студію про св. Кирила, але свого наміру не довів до кінця. Могла на те зложити ся обставина, що Копітар в 1843 р. довший час перебував у Римі, а небавом опісля (11 VIII. 1844 р. в 64 р. житя) помер, або, як до-

[1]) Józef Tretiak: „Piotr Skarga w dziejach i literaturze unii Brzeskiej“, Kraków, 1912, стр. 183—5.

[2]) Русская историческая библіотека т. VII, стр. 1246, 1316, 1757—9 (в Apokrisis-ї).

[3]) Józef Tretiak: Piotr Skarga... стр. 340.

гадує ся проф. Яґіч, тому, що за богато часу минало у него на дрібницях, переписці, статейках, рефератах, критиках і полєміках.[1])

Для наміреного Копітаром виданя студії про св. Кирила збирав він дані, тому питав Зубрицького про вік св. Кирила, про час винаходу славянської азбуки та про се, чи вірний цитат Мацєйовського, що св. Кирило „nе wzbraniał żertw tvoriti poganskim obyczajem, ni żenitw bezczestnich“, за який вже й так раньше безпощадно його осудив.[2])

Зубрицький відповів, що житіям св. Кирила не все можна давати віру, як се робив Шафарик, бо вони писані значно пізнійше, на основі слухів якимсь монахом-пустинником в 11 або 13 віці, тому в них події не все вірно передані. Азбука св. Кирила є грецька IX і X в. з влученєм деяких потрібних букв, як се Венелін виказав.

Замітимо ще, що в листі до Ганки (з дня 18 VIII. 1846 р.) при згадці, що в бібліотеці монастиря св. Онуфрія у Львові є два житія св. Кирила сербської і руської редакції, Зубрицький додав, що передількома літами вислав „списокъ послѣднаго (руськ. ред.) покойному Копитару и онъ намѣривался издать этую хиландерскую рукопись съ собственными примѣчаніами, но намѣреніе его не сбилось“.[3]) Можна однак сумнївати ся, чи сї слова правдиві та чи вони не були пустою перехвалкою, бо анї в листах Копітара, анї у відповідях Зубрицького нема про се згадки. А вжеж Копітар вважав би був своїм обовязком подякувати за копію важної для него рукописи.

Покликував ся також Копітар на твір Надєждіна, який впевняв, що в перших сто літах христіяньства на Руси відправлювано богослуженє у грецькій мові та питав Зубрицького, чи не має він яких хронольоґічних слідів, відки і коли славянська літурґія вперве прийшла на Русь, чи за князя Ярослава, чи за Володимира, бо кн. Анна привезла, мабуть, тільки грецькі книги.

---

[1]) И. В. Ягичъ: Энциклопедія славянской филологіи. Вып. I, стр. 213—14.

[2]) Barth. Kopitar: Hesychii glossographi Discipulus... стр. 67. Перегляд студий про св. Кирила подав був проф. Яґіч у святочній промові: »Вопросъ о Кириллѣ и Меѳодіи въ славянской филологіи (стр. 1—60), поміщеній в »Запискахъ императ. акад. наукъ«, Т. 51, СПб. 1885.

[3]) Жите і Слово. Т. IV, стр. 87.

Зубрицький відповів, що хронольоґічних слідів, коли і відки принесено на Русь славянську літурґію, він не має, догадує ся тільки, що з Болгарії. Остромірове Евангеліє походить з часів Ярослава. Він пересвідчений, що навіть після введеня славянського богослуженя співано, або виголошувано деякі молитви в грецькій, а деякі в славянській мові, як се по нинїшний день в ужитю на Молдаві, де один тропар співають по волоськи, а другий по славянськи. У Львові, писав Зубрицький, співають ще нинї: Господи помилуй і Kyrie eleyson, або „на многая лѣта владико" — і *εἰς πολλὰ τὰ ἔϑη, ὦ δέσποτα*, мабуть тому, що тут було богато Греків, а Русь залежала від патріярхів. По його гадцї, коли в Москві відправляло двох або трех патріярхів, чи грецьких і російських владик, то й тодї могли вони уживати двох, а навіть трех мов.

Копітар питав Зубрицького, чому залежить Московщинї на тім, що Ягайла хрещено наперед після грецького, а пізнїйше після римського обряду, коли противить ся сему свідоцтво Кромера. Мниме, руське, хрестне імя Яков се тільки зіпсоване Jakl (Jagello).

Зубрицький відповів, що авторітет Кромера важний тільки від часу, на якім Длуґош скінчив свою історію. Длуґош був раньшим від Кромера дієписцем, родив ся під володінєм Ягайла і писав про перехрещуванє молодців гр. обряду. Вправдї папа Александер VI осуджував потребу другого хрещеня, але римські пралати не повинували ся. Звичай перехрещуваня викликав брошуру Оржеховського „Baptismus Ruthenorum" (1556 р.). Нинї, писав Зубрицький, се питанє не має нїякого значіня, хиба для історії Литви, в якій Ягайло, щоби параліжувати діяльність хрестоносців і щоби виявити вдячність римському престолови за іменованє вікарієм, громадив нарід дарунками, роздавав одежу, перехрещував та основав епіскопства у Вільнї і Троках.

До слів Зубрицького додамо, що ще в руських печатних требниках поч. XVII в., виданих заходом Балабана в Стрятинї (1606 р.) і Наливайка в Острозї (1606 р.), находимо виразні порученя перехрещувати латинників, при чім вони мусїли вирікати ся латинської віри і постів у суботу, „еже Петро Гугнивый въ Римѣ установилъ есть". Против першого требника полємізував Т. Потїй в „Гармонії", а против стрятинського і острожського требника Касіян Сакович.[1])

---

[1]) Порівнай мою студію: »Полемічне письменство в р. 1608«. (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, том 104, стр. 26—7.

Мав ще Копітар, крім наукових питань, инші орудки до Зубрицького. Він просив його о посередництво в присилці книжок з бібліотеки Осолінських. Треба йому було Востокова „Каталог-а Румянцевскаго Музея“, тому просив він Зубрицького, щоби виєднав у директора бібліотеки Клодзінського дозвіл на висилку сего твору через книгаря Міліковського, що Зубрицький довів до успішного кінця.

Від себе повідомляв Копітар Зубрицького, що дістав через курієра „Виленскіи Грамоты“ і „Monumenta Russiae historiae“, що радує ся сподіваною появою „Остромірового Евангелія“, яке прирік прислати міністер Уваров, в часї оглядин цісарської бібліотеки, враз із виданєм літописи Нестора та публікаціями археографічної комісії. Дивував ся також Копітар, що Ліндому заперечувано авторства його словаря, як се видно з його оборони в „Bibliote-ції Warszawsk-ій“. Вкінци звістив Копітар Зубрицького, що автор географії відзначений орденом св. Анни дістав поручене не уживати більше назви „Rusniaken“, тільки „Russinen“, або „Ruthenen“, причім подав критику обох назв: (Russin videatur in plurali debere abjicere -in, Rutheni autem pedantica corruptio ad Caesaris Ruthenos in Gallia Narbonensi“).

У зміні назви бачив Копітар прихильність австрійського уряду до Русинів, коли писав: „Ви бачите, о скільки більше Вас цінять, від коли вас є менше, подібно, як Тарквіній третину не спалених ще сивільських книжок“.

II.

(Прихильність Копітара для нашої самостійности. Момент політичний і релігійний в його листах до Зубрицького. Переписка Мих. Малиновського з Тайнером. Невдоволенє Зубрицького з поглядів Копітара. Критика посланій митроп. Мих. Левицького. Становище Риму).

Копітар дійсно щиро бажав, щоби австрійські власти цінили нас як важний чинник в житю держави, як самостійний нарід.

Вже в р. 1816 (5/XI) висловив він гадку, що наша мова є самостійна, окрема від польської і московської. Ранше не мав він ясного погляду на се питанє і сю зміну в оцінюваню самостійности нашої мови треба приписати в першім ряді впливови тодішного пароха церкви св. Варвари у Відни, Ів. Снігурського. Що вплив сей безсумнівний, доказом сего листи Копітара до еп. Снігурського, що-йно видані др. Василем Щуратом, які

вказують, що оба сї люди у Відни приятелювали з собою. Копітар писав до еп. Снїгурського, як до давного друга. Титул „Monsignore“ вистарчав в листї Копітара до перемиського владики, а се найкрасший доказ їх взаїмних, дружних відносин.[1])

Від Снїгурського міг мати Копітар також вістку про „Societas Presbiterorum“, основане в р. 1816 тодїшним перемиським владикою і номінатом на львівську митрополїю, Мих. Левицьким,[2]) не без спонуки крил. Ів. Могильницького, першого голови товариства. Сему товариству, на якого культурну працю покладано надії, тай взагалї культурному розвоєви нашого народу старав ся Копітар промостити дорогу у міродатних, урядових кругах та серед виднїйших діячів польської суспільности.

Тому то радив Копітар, як цензор, при оглядї книжки Нємцевича „Pieśni historyczne“, австрійському урядови, „um Galizien zu depolonisiren, die Cultur der Landessprache Galiziens, (die nicht polnisch, sondern kleinrussisch ist) durch die Gesellschaft des Metropoliten Lewitzki zu begünstigen“.[3]) Тому писав Копітар до директора біблїотеки ім. Осолїнських у Львові, К. Слотвінського дня 14 V 1832 р.: „In Galizien müssen die Pohlen zweimal liebenswürdig sich betragen, da ja sie auch die Russinen schonen müssen“.[4]) Тому бажав він бачити на становищи цензора московських книжок Йосифа Лозинського, а на всякий спосіб чоловіка не русофіла, анї „einen befangenen Polenfreund“, що здержував би всякі книжки немилі для Поляків, але „einen deutsch-gebildeten Mann, der in allen billigen Sachen den Rutheniern und ihrer beginnenden Literatur Wohlwollen und Recht erzeige“, тим більше, що „die kleinrussische Literatur ein riesenhafter Rival den Petersburgern werden dürfte“.[5]) Не задля чого иншого питав Копітар дня 1 II 1839 року Як. Головацького, що робить Societas presbiterorum, чи заснуло? Воно, по гадцї Копітара, повинно було заняти ся виданєм словаря і граматики. Чи не достає йому

[1]) Др. Василь Щурат: »В. Копітар і еп. Ів. Снїгурський« (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. CXXV).

[2]) Др. В. Щурат: »Перша українська орґанїзація з доби відродженя« (Дїло 1916, ч. 23).

[3]) М. Тершаковець: »Відносини Варт. Копітара до гал. укр. письменства«, стр. 11.

[4]) Др. В. Щурат: »Копітар і Снїгурський«. Дод. V.

[5]) Гляди мою студію до »Кореспонденциї Як. Головацького (1835—49)«, стр. XLII—III.

побіч гроший „constans animus et scientia rei vera?"[1]) Не хто инший, тільки Копітар піддав австрійському урядови в осени 1842 р. гадку, видавати для Галичан руську часопись, щоби їх „око стягнути бôльше на сторону Словенщины Австрійскои, вôдлучаючи ю яко рывалку вôдъ цѣлости великорускои, котра бы усе рада на свое копыто переробити, помосковчити, пошизмачити, колы тимчасом у Австріи всѣм елементам славенским зарôмно и безъ примусу розвивати ся вôльно".[2])

Цікавило Копітара наше богослуженє і мова проповідий, проголошуваних в церкві св. Варвари у Відни, а побіч сего наукові занятя її пароха, о. П. Паславського і талановитійших питомців віденського конвікту (Йосифа Левицького, Кир. Блонського, Ант. Добрянського), сих „чадъ Копитаревыхъ".[3]) І коли не один з них почав займати ся граматичними студіями з области церковно-славянської і руської мови, та пробував пера на полі рідного письменства, то, певно, не без впливу Копітара.

Останний хотів стати для нашого письменства тим, чим був для Вука і сербського письменства.[4]) Тому домагав ся він від авторів, яких твори цензуровав, щоби писали чистою, народною мовою, щоби на взірці мови ставили народні пісні і приповідки, а не мову людий, „qui noluere scribere russinice, sed slavice", як се робив Йос. Левицький у своїй граматиці.[5]) Тому ввело Копітара „Ruskoje wesile" Лозинського в одушевленє, коли, як цензор, додав замітку, що видавець не міг зібрати красшої матерії для своєї хрестоматії, та коли накликував його, щоби ще раз рукопись переглянув „an ubique sermone vero ruthenico narraveris"?[6]) В цензурних замітках і у листах вказував він нашому письменству, як взорець,

---

1) Кореспонденция Як. Головацького (1835—49) стр. 15.

2) Тамже (1835—49), стр. 69—70. Порівнай: Ф. Свистунъ: Проектъ первой австро-русской литературной временописи въ 1842 г. Вѣстникъ »Нар. Дома« ч. 4, 5, 7—8 і Мих. Тершаковець: »Відносини Варт. Копітара до галицько-українського письменства«, стр. 48—51.

3) Тамже, стр. 19—27.

4) Про заслуги Копітара в діяльности Вука гляди: И. В. Ягичъ: »Энциклопедія слав. филологіи« I, стр. 194—6, 372 і д.

5) Др. Осип Маковей: »Три галицькі граматики«, стр. 67 і 76, (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. 54).

6) Тамже, стр. 62, (Записки, т. 51).

спосіб писаня Вука,[1]) А коли Копітар не мав такого великого впливу на наше письменство, якби сего можна було надіяти ся, то виною сего обставини: недостача зрозуміня в міродатних кругах ваги і значіня нашого народа у житю і розвою Австрії, а по части переціНюванє церковно-славянщини у деяких письменників, поза якою вони краси власної мови не добачували. На всякий спосіб годі не завважати, що Копітар виступив супротив нашого народа, як суспільний діяч, як чоловік, що нагадував нам на нашу окремішність, на нашу вагу в минувшині, коли писав: „Russos ipsos primam literaturam et culturam debere vobis Russinis Kioviensibus“,[2]) як учений, що віз наш народного розвою хотів посунути на перед.

Правда, що й сам Копітар не мало завинив у тім, що його вплив не став без порівнаня більшим, або й навіть дуже значним, бо він причинив ся до заборони печатаня „Зорі“ М. Шашкевича. На сумніви в справі виданя „Зорі“ зложили ся не стільки його побоюваня о конфлікт між Австрією і Росією, скільки ті прикрости, яких зазнав у спорі з ґр. Борковським з приводу „Floryańsk-ого Psałterz-a“, а які наказували йому далекосяглу обережність, щоби відклонити від себе на будуче тяжкі заміти, або й нову догану.[3]) Сю мимовільну кривду, заподіяну нашому письменству, Копітар старав ся опісля винагородити в оцінці „Русалки Днѣстровои“ та инших творів,[4]) з яких деякі, йому завдяки, появили ся у Відни (Приповідки Ількевича), хоть віденська цензура могла їх відослати львівському цензорови, Венед. Левицькому. А коли, після смерти Копітара, за нового цензора, Франца Мікльосіча, вийшли у Відни два „Вѣнки“ (1845 і 1847) Івана Головацького, що піддержали галицьке літературне житє, нищене безпощадно руським цензором і його помічниками, то і в сім заслуга Копітара, бо його наслідник мав уже традицію, на яку міг покликати ся.

У відношеню Копітара до нашого народа і письменства відгривали на рівні ролю момент політичний і релїґійний.

---

[1]) Тамже, стр. 62. (Записки, т. 54). Кореспонденция Як. Головацького (1835—1849), стр. 15.

[2]) Др. Осип Маковей: »Три галицкі граматики«, стр. 61. (Записки, т. 54).

[3]) М. Тершаковець; »Копітар і Борковський« (Записки т. CXXV).

[4]) Гляди мою студію до »Кореспонденції Якова Головацького« (1835—49) стр. XIV, XLVI і д.

У своїм, астрийськім патріотизмі мріяв Копітар про витворенє у Відни осередка культурного житя для всїх Славян. Як католик з глубокого пересвідченя рад був Копітар звернути очи Славян в сторону Риму.

Сам він був лично двічи в Римі, в р. 1837 і 1842—3. Побіч інтересів наукових, які запрятували його ум, мав він ще, головно в часї другого побуту в Римі, инші порученя. Годить ся пригадати, що в р. 1839 знищено на Білій Руси і Литві церковну унію,[1]) а її ісповідників навернено насильно на православє. Католицька церква стратила тодї півтора міліона вірних. Сей тяжкий удар звернув увагу Риму на уніятські справи в Галичинї. Римський престол хотїв скріпити галицьких уніятів. В тій цїли навязав був Копітар, не без впливу Риму і віденського нунція, переписку з Мих. Малиновським (1839—43 р.), якого знав ще з часів його віденських студій. За посередництвом Копітара почав також листувати ся з Малиновським учений, римський історик і референт для уніятських справ, Авґустин Тайнер.

Під впливом катастрофи, яку пережила уніятська церква в Росії, Тайнер почав писати твір, що появив ся в р. 1841 в Авґсбурзї п. з. „Die neuesten Zustände der katholischen Kirche beider Ritus in Polen und Russland seit Katharina II bis auf unsere Zeit“, з додатком одного тому документів. До студії потрібна була йому поміч людий, що жили в сторонах, яких церковну історію почав писати. Він звертав ся за потрібними йому актами до Росії, а дня 13 II 1839 р. просив він рівнож Малиновського о поміч у вишукуваню актів та о посередництво між ученими Галичанами.[2])

Малиновський не відмовив йому своєї визначної підмоги, за яку йому Тайнер щиро дякував. По при наукові інтереси допитував ся також Тайнер, „чого треба надїяти ся, а чого побоювати ся“, просив о вістки в справі унії в Галичинї та двічи накликував Малиновського (5 VII 1840 р. і 15 I 1842 р.), щоби він щиро висловив бажаня, які мають галицькі уніяти, а якими Рим займе ся та їх сповнить, бо хоче „цїнне стадо“ удержати при католицькій церкві та ще сильнїйше з собою злучити.

---

[1]) Гляди: Прот. Г. Шавельскій; »Послѣднее возсоединеніе съ православною церквію уніятовъ Бѣлорусской епархіи« (1833—1839 гг.) СПб. 1910.

[2]) О. О. Марковъ; »Изъ кореспонденціи М. Малиновскаго«. Вѣстникъ »Нар. Дома« 1911, ч. 5.

Малиновський зволікав довго з відповідю і доперва коло Великодня 1842 р. вислав для Тайнера на руки Копітара широкий меморіял, в якім з повною щиростю та великою повагою зобразив невідрадне положенє уніятської церкви в Галичині і жадав від Риму сповненя отсих бажань:

1) щоби митрополита наділено достоїнством кардинала, або патріярха, бо від смерти Вессаріона не був ніхто з Греків, а від смерти митр. Ізидора ніхто з поміж Русинів кардиналом а тільки між уніятами, Мельхітами в Азії є владики з гідностю патриярха;

2) щоби збільшено число руських епархій в Галичині двома новими престолами в Тернополи і Станиславові;

3) щоби безумовно спинено перетяганє гр. католиків з боку латинського клиру, а головно Єзуїтів, на латинський обряд і здержано їх від легковаженя, погорди і гнету Русинів гр. обряду;

4) щоби полишено обряди гр. католиків ненарушеними;

5) щоби зрівнано руський клир в Галичині з латинським в платні, бо руські священики побирають з релїгійного фонду по 300 зл. (парохи), по 150 зл. (капеляни), по 100 зл. (адміністратори парохій) а капелянії по 60 зл. конв. монета, підчас коли латинський клир дістає не в порівнаню висшу платню а саме: парохи 600 зл. а сотрудники 200. В додатку духовним стадом латинників є дідичі, шляхта, богаті горожани і урядники а до їх парохій належать богаті посілости;

6) щоби латинський клир не ставив греко-католикам перепон в здобутю становищ у капітулах і професурах.[1])

Треба признати, що Малиновський умів зобразити сучасне положенє нашого духовенства в Галичині такими яркими красками, що його меморіял викликав у Римі глибоке вражінє. Не даром писав Тайнер Малиновському, що слези і біль давили його серце, коли відчитував його письмо, яке передав кардиналови Лямбрушіньому і папі Григорієви XVI. Тайнер радив при сій нагоді, щоби галицькі владики конче приїхали до Риму і передали лично папі свої бажаня.[2]).

До скріпленя звязий Галичини з римським престолом і до виїзду наших владик до Риму привязував Копітар велике значінє, коли старав ся приєднати для сих гадок також світських людий. На сі справи клав він великий натиск в листах до Дениса Зу-

[1]) M. Malinowski: „Die Kirchen und Staatssatzungen", Lemberg 1861, стр. 501—16.

[2]) Тамже, стр. 517.

брицького. Навязав він їх до брошури Зубрицького „Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi i Hierarchii Cerkiewney w temże królewstwie“ (1837). До трех гіпотез Зубрицького про поселенє Русинів поза Сян аж майже по Краків додав Копітар четверту, що сї Русини були північною галузию південно-карпатських, угорських Русинів. Він покликував ся на твір Kohla, в якім признано Русинів народом самостійним, що сам для себе, без північних Росіян повинен вистарчити та печатати свого Каменського і т. п.[1]) Пруських Нїмцїв, писав Копітар, нема навіть стільки, що Русинів. Жаль було би „щедро вивінованого духовеньства“. З пятнайцяти міліонів руського населеня галицькі та угорські чотири міліони є цвітом, і они повинні впливати на закордонних Українців та „vielmehr jene durchsalzen, als sich von ihnen nach bloss materiellem Gesetz der Massen hinüberziehen lassen“.

Але Копітар знав, що тодїшні Славяни були русофілами, тому й додав слова: „Sed quo musa tendis, desine perdicax!“

На всякий однак спосіб Копітар вказував, що тодїшний час був найкрасшим, щоби з боку Риму і Нїмцїв поладнано оправдані бажаня і жалоби Русинів. Тому повинен митрополит поїхати до Риму, бо лично можна в однім тижни більше зробити, як при помочи листів протягом літ. Копітар вказував, що знає

---

[1]) Мова тут про I. G. Kohl-a: „Reisen im Inneren von Russland und Polen II Theil. Die Ukraine, Kleinrußland, Dresden und Leipzig 1841. Самостійности українського народа присвятив окремі роздїли, в яких старав ся виказати ріжницї в будові тїла Українцїв, в їх моральній вдачі, в мові, поезії, музицї, способі житя, звичаях, в домашній обстанові і т. п. Він писав між иншим: „Die großrussischen Geschichtsschreiber Karamsin, Polewoy u. s. w. behandeln die Geschichte Kleinrußlands aber nur als die einer russischen Provinz, und doch, wenn sie das Land aus eigener Anschauung kennten, würden sie sich nicht wenig verwundern, hier Alles so selbstständig, so abgeschlossen und patriotisch zu finden. Die Kleinrussen endlich selbst dürfen über ihre Geschichte natürlich nicht den Mund aufthun; doch giebt es mehrere von klein russischen Edelleuten geschriebene Chroniken und Annalen Kleinrußlands, einige sind nur im Manuscripte vorhanden, andere aber gedruckt worden“. З печатних згадав Kohl про чотири томи виданя Бантиша-Каменського, про патріотичний, український настрій твору, який хиба міг явити ся „nur unter der Regierung des milden Alexander zu einer Zeit, wo man sehr nachsichtig gegen solche Äußerungen war“. З непечатаних творів згадав Kohl про »Исторію Руссовъ«, „die von einem gewissen Kaniewsky, einem Bischofe von Woronesch, zusammengestellte“. (стр. 319—21).

з досвіду, як прихильно відносять ся до галицьких Русинів в Римі, де хотїли би почути їх бажаня і погляди. Одна поїздка митрополита привела би до ладу справи, а не виключена річ, що „einem Cardinalshut würde im schlimmsten Falle selbst ein Primas Galiciae die Präcedenz lassen müssen“.

Негодував Копітар при сїй нагодї на пастирські листи митр. Мих. Левицького, видані з нагоди знищеня унії на Білій Руси і Литві.

Скоро тільки римський престол дістав вістку про долю унії в згаданих областях, папа Григорій XIV виголосив дня 22 XI 1839 на консисторії промову, в якій висловив глибокий жаль з причини потрясаючої події та осудив владик, що уніятську церкву зрадили. Промову папи розіслано до епіскопів католицької церкви, а митр. Мих. Левицький вважав умісним перепечатати її в своїм листї пастирськім з дня 18 II 1840 р., причім додав від себе коротку історію розєднаня церкви східної від західної за Фотія та Керулярія, та пояснив питанє про примат папи.[1])

В рік пізнїйше (10 III 1841 р.) видав митр. Левицький другий пастирський лист, в якім ширше розвів питанє про первенство папи а побіч сего заговорив про відношенє австрійських властий і польської шляхти до уніятської церкви.[2])

Оба листи не припали Копітарови до вподоби. Він рад був бачити в них наукову обробітку питаня про примат а не виїмки з шкільних підручників Klypfl-a. Що поможуть листи пастирські, питав Копітар, коли докази противників папства не будуть опрокинені? Справляв також Копітар історично невірну вістку першого пастирського листу митрополита, будьто би на фльорентійськім соборі підписали акт унії не тільки патріярх Йосиф і київський митрополит Ізидор, але також „omnesque in concilio congregati Episcopi Graeci“ (стр. 9), бо не всї підписали, а богато з них опісля свої підписи відкликали.

Инакше, як Копітар, принято в Римі другий пастирський лист Мих. Левицького. Папа Григорій XVI подякував митропо-

---

[1]) Michael Lewicki: Divina Miseratione et Sacrae Sedis Apostolicae auctoritate Metropolita Ruthenorum Unitorum Haliciensis... Цїлий пастирський лист числить всего 11 неповних сторін мал. 8⁰,

[2]) Michael Lewicki: Divina Miseratione... (стр. 27). Сей пастирський лист вийшов у Перемишли в руськім перекладї Мих. Малиновського »Архіерейское окрестное посланіе« (стр. 40), у Львові в польськім перекладї Дениса Зубрицького п. з. „List okólny do duchowieństwa Rusi zjednoczonej“ (стр. 32).

литови окремим письмом з дня 17 VII 1841 р., в якім висловив радість, що він підняв питанє про первенство та що перестеріг своє духовенство перед всякими небезпеками. Лист папи випечатав митр. Левицький у третім з ряду пастирськім листї з дня 11 X 1841 р.[1]) Бреве папи було свого рода похвальним листом для митрополита, непризначеним для ширшого ужитку. Тому й не міг погодити ся Копітар з тим, що се бреве напечатано. „Leid that es mir, daß Ihr das Belobungsbreve gedruckt habt; denn der päpstliche Vorschlag eines Averruncationsgebots contra reunionem, so wie der einer röm. Kleinkinderanstalt für den geistlichen Nachwuchs, schadet in Publico mehr, als er nützt.[2])

Хоть Зубрицький переклав був пастирський лист Мих. Левицького з дня 10 III 1841 р. на польську мову, критика Копітара йому подобала ся. Він годив ся вповні з Копітаром, що зміст, редакція і богословський виклад пастирських листів не дописали. Крім сего, по гадцї Зубрицького, не було потреби виданя, бо з галицького духовенства ледви пять процентів читало книжки і воно не знало, що дїє ся за границею. Пастирські листи викликали тільки лишне подражненє, а більшість духовенства склонює ся і так до дізунїї, хотьби тому, що латинське духовенство витворює між галицьким духовним стадом прозелїтів. Пастирські листи, писав Зубрицький, не будуть мати нїяких наслїдків анї на галицьке, анї на закордонне духовенство. Галицьке духовенство, не виключаючи латинського, є індіферентне, а заграничне не схоче стратити матеріяльних користий, анї наражати ся на зісланє у Сибір. Сам митрополит не має приклонних для себе людий між низшим духовенством і визначає ся нещасливою рукою в доборі дорадників, які ширять ненависть і незгоду. Навіть талановитий Малиновський вибирає ся на парохію в Буковинї, бо першенство перед ним дістали незаслужені, легкі і підозрені індивідуа.

---

[1]) Michael Lewicki: Divina Miseratione... (стр. 12).

[2]) Щоби зрозуміти слова Копітара, не від річи буде подати виїмки з листу папи Григорія XIV до митрополита. Папа зазначив, що унїяти на Білій Руси і Литві дістали замість пастирів правдивих вовків, які їх ведуть до погуби. „Nos quidem nihil intentatum relinquimus, quo illas (oves) eripiamus ab eorum faucibus et a conditione miserrima, in quam dejectae sunt, Deo bene juvante relevemus“ (стр. 10). В иншім місци (стр. 9) писав папа: „Eo etiam spectat, ut major, qui fieri poterit, illorum numerus a prima aetate (ut Tridentina Synodus monet) in Seminarium ecclesiasticum recipiantur, ubi a probatissimis viris sedulo instituti sub tuis oculis in spem Ecclesiae succrescant“.

Коли в поглядах на вартість посланій митрополита не було між Зубрицьким і Копітаром ріжниці, то бажанє Копітара, щоби галицькі Русини впливали на закордонну Україну, викликало у Зубрицького глубоке невдоволенє.

Він вважав таку пропаґанду річию виключеною, бо процес польонізації в Галичині посуває ся безупинно наперед, як про се свідчать карні розправи о державну зраду, де в ролі обвинених виступили руські священики, чого перед тим ніколи не бувало.[1]) Коли розходить ся о релїґійну пропаґанду за кордоном, то питав Зубрицький, які матеріяльні користи можемо тамошним священикам покласти перед очи? В Росії можна стати священиком по 6—8 роках, у нас по 14 лїтах. За кордоном нема права патронату, яке є діймаючою кривдою для галицького духовенства. Хто не дістане парохії, або не купить собі її в Галичині, сей зневолений жити з женою і дітьми з платні 100 рублїв. В Росії православна церква є пануючою, в Галичині унїятське духовенство стоїть по заду латинського. У православних подружє духовенства є в пошанованю, у нас учить підручник морального богословя Stapf-а, що жонатий священик не достойний слухати сповіди. За кордоном ніхто не сміє відбирати духовних овець, в Галичині зневолене унїятське духовенство вести безуспішну боротьбу з латинським клиром о своїх вірних, або мовчати і терпіти. На закордонну українську шляхту, чи її прізвише кінчить ся на -енко, чи на -скі годї впливати, бо вона визначає ся погонею за матеріяльними користями, а польська шляхта дала би себе хиба заманити ласощами з французького арсеналу пропаґанди та надїями на давно запропащені староства бл. п. польської републики. Закордонне міщанство є „griechisch bigot“, а селянство безсильне (indolent). Латинське духовенство за кордоном не дбає про своє стадо. Воно вдоволене, як його виручить православний священик, А з промови царя, виголошеної в Петербурзї до висшого лат. духовенства, можна мати понятє про житє латинських священиків.

На замітку Копітара, що після Kohl-а галицькі Русини повинні вважати себе самостійним народом, відповів Зубрицький, що на Україні явили ся вправдї летучі листки (?) Котляревського, Галки, Могили, Срезневського, Корсуна, але вони є радше за-

[1]) Порівнай мої студії: »Польські конспірації серед руських питомців і духовеньства« стр. 35 і д. та »Львівська дух. семинарія в часах Марк. Шашкевича«, стр. CLVI—CLXXXI.

бавкою, ще менше важною, як німецькі твори, видані у віденськім, чи австрійськім говорі, хочби тому, що українські автори послугували ся „мішаниною (?) великоруського і малоруського наріча“.

Вже ся остання замітка Зубрицького, що сильно кривдила українських письменників, яким він безосновно закинув брак зданя рідної мови, характеризує найкрасше погляди Зубрицького. Він був русофілом, сторонником літературного і політичного обєдиненя, чоловіком, що навіть зі свого листу до Копітара вичеркнув слова; „weil Ruthener stets Gott und dem Landesherrn treu ist“ і додав дописку: „zatrzymać!“

Впрочім ледви, чи Зубрицький мав право говорити про мову українських письменників і називати їх мішаниною великоруської і малоруської мови. Першої він добре протягом цілого житя не научив ся, а в р. 1840 (14 (26) III.) писав він в однім зі своїх листів: „obgleich ich russisch verstehe, ist es beschwerlich meine Gedanken in derselben träftig und gehörig auszudrücken“.[1]) Другу мову він у своїм аристократизмі легковажив та не тільки називав її язиком „черни“, „пастуховъ“, „пасѣчника Панька“ і т. п., але ще й тим перед Ганкою чванив ся.[2])

Колиж Зубрицький важні почини Котляревського та других українських письменників, на яких відживало і взорувало ся галицьке письменство, називав „летучими листками“ і „маловажною забавкою“, то тим сам собі виставив свідоцтво необєктивного критика, що обєдинительні ідеї ставив висше, чим історичну правду.

Сам факт, що галицьке духовенство по 14 літах науки визначувало ся висшим образованєм, що воно видало вже з поміж себе талановитих письменників, що воно серед тяжких і некорисних обставин воскресило перервану традицію культурного житя в Галичині, вважав Зубрицький рівнож чимсь дрібним і неважним. Для него важною була обставина, що в Росії по шести до осьми літах можна було стати священиком, для якого з часта навіть темний селянин не мав пошанованя.

Годі рівнож не завважати, що Зубрицький у своїм листї до Копітара тяжко скривдив сучасне галицьке духовенство, коли писав про него, що воно склонює ся до дізунії. Така оцінка духовенства історично невірна. Одиниці склонювали ся до

[1]) Чтенія моск. общ. древн. 1880, кн. I, стр. 548.
[2]) К. Студинський: »З кореспонденції Д. Зубрицького«, стр. 16.

православя що-йно після 1850 року під впливом обєдинительної роботи атамана Погодинської кольонії Зубрицького і його товаришів. Тоді то (1853 р.) уніятському священикови, Йос. Сокульському „воняла немножко папизмомъ“ історія церкви угорського Русина, Балудянського, а для характеристики стремлїнь і діланя Погодинського кружка в Галичині важні слова Ів. Гушалевича: „Вы не увѣрите, какой православной духъ межь нашими, но русскій хитритъ“ (1857 р.)[1])

Про матеріяльне положенє духовенства за кордоном не мав Зубрицький ясного понятя. Для него, в оцінці сего питаня, була міродатна вістка, що цар велїв підвисшити видатки на платню священикам о 11,415.000 рублїв річно. Чим була ся підвишка на величезні области російської держави, видно хотьби з того, що по рік 1865 діставали священики в „юго-западномъ краѣ“ I кляси — 160 рублїв, II кляси — 150 р., III і IV — 140 р., V — 120 р., VI — 100 р. і VII — 80 р., отже зглядно ще менше, як уніятське духовенство в Галичині.

Доперва в р. 1865 задумав російський уряд підвисшити платню уніятському духовенству на 300 р. (I кляса), 400 р. (II кл.) 500 р. (III кл.) з задержанєм земель і доходів. В цїли однак успішнійшого здавленя унії підвисшено для Холмщини платню на 1200 рублїв. Мабуть, у тім самім часї дістали всї православні священики по 300 рублїв річної платнї, яку побирали ще в роцї 1898.[2])

Нема сумніву, що положенє уніятської церкви і духовенства в Галичині було під не одним зглядом прикре, але саме примір Малиновського свідчив, що се духовенство уміло бороти ся і печаливо заходило ся біля того, щоби усунути надужитє, кривду, чи пониженє. Однак Зубрицькому не залежало на тім, щоби унія в Галичині розвинула ся, або щоби усунено колоди, які спиняли її розцвіт. Він преціњь уважав її, як „ein Unding“, чи „eine halbe Maßregel“ та радив повернути уніятів на латинський обряд, а поки що, до часу, задержати для духовенства право женитьби.

Предлогу Копітара, щоби митрополит їхав до Риму, вважав Зубрицький неможливою до переведеня, бо Мих. Левицький

[1]) К. Студинський: »Кореспонденція Як. Головацького (1849 до 1862)« стр. CLI—III.

[2]) Кіевская Старина 1898 март, том 60, стр. 341, в статї: »Письма Ѳ. Г. Лебединцева къ брату въ Кіевъ«.

старий і хорий, не має дару підприємчивости, анї матеріяльних засобів, бо управа дібр, яка була в руках брата-пароха мало приносила доходів. Впрочім побоював ся Зубрицький, щоби австрійський уряд не дивив ся косим оком, якби митрополит запускав ся в інтімні зносини з Римом. З митрополитом, що перебував на селї, Зубрицький не говорив про плян подорожі до Риму, а тільки підніс його в розмові з перемиським владикою, Снїгурським.

Може вірив Копітар в добру волю Зубрицького, коли ще в другім листї радив йому, щоби замість недужого митрополита їхав сам до Риму враз з еп. Снїгурським, бо auch die oberste Region hat ihre Parteyen und Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo“.[1]) В Римі можна прокормити ся за 30 кр. к. м. а епіскоп дістане без труду дарове мешканє. У Ватиканї можуть Русини числити на прихильність папи, кардинала Лямбрушінї, а навіть ґенерала Єзуїтів, що раньше був у Полоцьку і Вильнї. Було би вказане, якби при сїй нагоді зареклямовано заграничні фундації, які нинї використовують „die Wälschen“ (мова тут про руську колеґію в Римі). Сам Рим уявляє для історика велику вартість, бо є „ein klassischer Boden der europäischen Geschichte auch ausser und vor dem christlichen Interesse“.

Та і сим разом відповів Зубрицький, що Копітар має надто корисну гадку про обох владик, Мих. Левицького та Ів. Снїгурського. Останний не пічне нїчого, щоби не уразити митрополита, який спочиває на лаврах по двох останних листах. Як Снїгурський займе колись місце митрополита, тодї можна буде мати деякі надії, а поки що нехай би в Римі подумали, в який спосіб можна би перевести дійсну унію та скріпити слабі звязи, бо берестейську унію переведено в р. 1595 незручно, через що її злука з Римом не тривка. Два архиепіскопи, чи епіскопи, дві капітули в однім містї, або два парохи в однім селї, де одного против другого вивисшає ся, вказують виразно, що нема унії, а є тільки матеріял до непорозумінь. Зубрицький радив стоплювати, амальґувати поодинокі части навіть матеріяльними користями, щоби вони не розпадали ся. Про нові придбаня за кордоном годї на разї думати. Радше треба би глядїти, щоби й доси придбаного не стратити.

[1]) Мульцібер (Вулькан), був против Трої, але за нею стояв Аполльо. Ф. И. Свистунъ: »Корреспонденція Ден. Зубрицкого съ Копитаромъ«. Вѣстникъ »Нар. Дома« 1906, стр. 66.

На тім покінчила ся переписка Копітара з Зубрицьким в справі унії. Перший міг переконати ся, що з Зубрицьким на сю тему до ладу не дійде, тому в дальших листах про неї вже не згадував. Зубрицький немовби бояв ся, щоби в Римі не признано для уніятської церкви в Галичині яких небудь полекш, чи привілеїв. А в самім Римі, хоть за унією „stabat Apollo“, впливи Mulcibera (Вулькана), некорисні для уніятської церкви, були сильнійші. Унії недоцінювано.

Хоч Рим хотів мати щиру відповідь від Малиновського та її дістав, зі сповненєм бажань уніятської церкви в Галичині не спішив ся. Митр. Мих. Левицького наділено достоїнством кардинала доперва в 14 літ після листу Малиновського (дня 16 VI. 1856 р.), на несповна два роки перед його смертию (умер 15 І. 1858 року в 84 році житя).[1] Свого високого відзначеня не мав вже нагоди митрополит використати для справи уніятської церкви в Галичині з причини старости.

Справа основаня станиславівського епіскопства тягнула ся майже пів столїтя задля недостачі у правительства фондів,[2] доки остаточно не переведено її коштом львівської митрополії в р. 1885.[3]

Перетяганє гр. католиків на латинський обряд, дарма що конкордія з р. 1863 перехід з одного на другий обряд заборонювала,[4] є й по нинїшний день болючою стороною церковних відносин в Галичині. Латинїзація обрядів робила в тім часї дальші поступи і викликала в шістьдесятих роках обрядовщину.[5] Зрівнанє

---

[1]) Pelesch: Geschichte der Union der ruth. Kirche mit Rom, II, стр. 929—31.

[2]) Pelesch: Geschichte der Union, II, стр. 925—8.

[3]) Дня 1 XI 1885 р. висвячено у Львові першого станиславівського епіскопа, д-ра Юліяна Пелеша, який інтронїзував ся дня 10 І. 1886 р.

[4]) Тамже, II, стр. 996—1018.

[5]) Як виглядало в шістьдесятих роках XIX віку богослуженє, оповідає нам Анатоль Вахнянин у своїх »Споминах з житя« (Львів, 1908, стр. 60). »В богатьох церквах священики правили службу Божу майже на вид латинян. По »благословенно царство« співали сейчас дяки »Єдинородний«, а священик читав собі тихо Єктенїю. Відтак слїдувала по амінь-ю пісня »Святий Боже«, потім читано апостол і евангеліє, Єктенії опять опускали ся аж до Херувимської пісні (без обходу з дарами), потім слїдувало »Вірую«, освяченє дарів і зараз по »Тебе поєм« і »Достойно«, »Отче наш« і т. д. За границею в Холмщині скорочено ще більше службу Божу, проповіди (в Омші, Тарногороді, Замку — де я був в. 1864 р., держано в язиці польськім, а при обходах співано тільки польські пісні«. — Не инакше зілюстроване златинщенє обрядів в Холмщині в »Письма-хъ Ѳ. Г. Лебеденцева къ брату въ Кіевѣ»

духовенства латинського і руського в платні приняв вправді в засаді австрійський епіскопат в р. 1855, але уряд перевів її доперва в р. 1880.[1])

Сам Копітар, що ще після повороту з другої подорожи до Риму, під впливом свіжих вражінь, накликував руських владик і Зубрицького, щоби їхали до Риму, сам нераз розчаровував ся у своїх релїґійних і полїтичних сподїванях. Влучно писав проф. Яґіч: „Склад гадок і релїґійних пересвідчень склонювали дїйсно Копітара в сторону Риму, як опісля численних инших західнославянських і нїмецьких католиків, що стягало навіть на него лишні підозріваня з боку православних Славян, а тим часом вийшло таке, що його все таки щире і сердечне привязанє до ідеї Славянства, хочби з певними обмеженями, не найшло повного одобреня у Відни, а ще менше у Римі. В житєписи Копітара, написаній Glückselig-ом, додано до слів, що дїяльність Паляцького, Шафарика і других велїла йому підняти голос в інтересї церковно-історичної критики і обидженої католицької церкви, ось яку замітку на боцї, без сумнїву піддану самим Копітаром:

„Merkwürdig, dass von Seite der römischen Theologen fast kein Gebrauch gemacht wurde von Kopitar's Forschungen pro domo eorum. Er war mit Mai, Theiner in Correspondenz, die benützten ihn aber nicht".[2])

Як висше згадано, Копітар двічи був у Римі. За другим разом задержав ся він там від жовтня 1842 р. до мая 1843 р. Сю подорож викликали доволї незвичайні обставини. В Римі задумувано відкрити греко-руську колеґію з катедрою церковно-славянської мови. Рівнож хотїв Рим придбати для печатні Пропаґанди нові, славянські черенки, в заміну, чи в доповненє тих, які вивезено до Парижа. На пораду Тайнера, Пропаґанда звернула свій зір на Копітара. Дипльоматичною дорогою дістав він від Меттернїха відпустку та з одушевленєм взяв ся до дїла. Він мав плян остати в Римі приблизно протягом двох лїт, щоби викладати питомцям, яких з дня на день вичікувано, церковно-славянську мову. Рівнож уложив він начерк обновленя печатнї коштом 15—20 тисяч талярів. Очікувані питомцї не приїздили,

(1865—67) Кіевская Старина, 1898, том 60, март, стр. 329—30. Про обрядовщину гляди студію др. Ярослава Гординського: »До історії културного й полїтичного житя в Галичинї у 60-их рр. XIX в.« стр. 63 і д.

[1]) Pełesch: „Geschichte der Union" II, стр. 903—5.

[2]) И. В. Ягичъ: Энциклопедія славянской филологіи", Вып. I, стр. 208.

а Копітар почав обучувати церковно-славянської мови одного Францісканина, родом Портуґальця, який готовив ся стати місіонером в Молдаві, і Болгарії. В часї побуту в Римі втаємничував Копітар також Тайнера в напрями тодїшної, славянської науки. Не певною є річию, чи великий славіст мав тоді кілька розмов з папою. Та коли тільки в здоровлю Копітара зайшла некорисна зміна, він вернув до Відня.[1])

В такий спосіб Копітар не діждав ся отвореня греко-руської колеґії в Римі, головно задля проволоки, завиненої австрійським урядом. Справу основаня колеґії рішено у Відни доперва 30 IX. 1843 р. Довго не можна було також найти кандидатів до колеґії, бо дорога з Галичини до Риму тривала місяць і вона відстрашувала родичів від посилки дїтий. Остаточно виїхало до Риму шістьох питомцїв доперва в жовтни 1845 р. Були се дїти в віцї 12—15 літ.[2])

Основанє греко-руської колеґії в Римі не стрінуло серед тодїшних Русинів симпатії. Вислів сему дав Як. Головацький в статї „Zustände der Russinen in Galizien", коли писав, що питомцїв вислано до Риму „als russinisches Holz, um es mit der römischen Axt zu Keilen zu behauen und diese hölzernen Keile sollen einst den russinischen Nationalstamm zerfällen, weil die eisernen Häcken fruchtlos gearbeitet und blosse Risse gemacht haben".[3]) Та побоюваня Як. Головацького не сповнили ся. Побіч людий, які внесли невеликий вклад діяльности в хосен церкви, вийшли з римської колеґії люди високо заслужені для добра унії. Між ними визначне місце займили довголїтний духовник львівської духовної семінарії, нинї 87-лїтний старець, о. Ізидор Дольницький, та заслужений кардинал, др. Сильвестер Сембратович († 5 VIII 1898 р.).

III.

(Відгомін поглядів Копітара в меморіялї Яхимовича і в статї Як. Головацького).

Хоч Зубрицький відклонював накликуваня Копітара і виказував їх безнадїйність, то все-ж таки вони не пропали безслїдно і найшли відгомін в сучаснім письменстві.

---

[1]) Тамже, I, стр. 211—12.

[2]) Гляди мою студію до »Кореспонденції Як. Головацького (1835 до 49), стр. LXXXVI—VII.

[3]) Jordan; Jahrbücher für slavische Literatur, 1846, стр. 373.

Пригадую, що Копітар в першім листї до Зубрицького звертав його увагу не тільки на прихильність Риму, але також Відня, коли писав: „Jedenfalls ist jetzt für Euch der günstigste Zeitpunkt, um von römischer und **deutscher** Seite her allen Euren gerechten, oder auch nur billigen Beschwerden gründliche Abhilfe zu verschaffen“.

Нам відомо, що вже раньше під впливом Копітара почав переписку з Римом Мих. Малиновський, а можна підозрівати, що саме лист Копітара до Зубрицького спонукав еп. Яхимовича, що він рішив ся представити руську справу та її значінє у Відни.

До такого здогаду управнює нас замітка Як. Головацького в статї „Zustände der Russinen in Galizien“ (1846 р.), яку подаємо дословно: „Über die Begünstigung der russinischen Nationalität von politischer Hinsicht, **ihre Einflüsse auf Kleinrussland** hat vor etlichen Jahren der Bischof G. Jachimowicz (епіскопом-суфраґаном став він дня 21 XI. 1841 р.) einen Aufsatz zum amtlichen Gebrauche verfasst, der uns unversehens zu Händen gekommen ist und der ganz in Vergessen geraten zu sein scheint“.[1])

Меморіял Яхимовича доси незвісний, тому годї нам щось більше про него сказати. Все-ж таки впадає в очи натяк на вплив Галичини на Україну, піднятий Копітаром в листї до Зубрицького. А коли про листи Копітара до Зубрицького знали митр. Мих. Левицький та еп. Снїгурський, то хиба годї навіть припустити, щоби не мав про них вістки також епіскоп Григ. Яхимович.

Нема рівнож сумніву, що про них знали ще й инші люди. Перепискою з визначнїйшими Славянами дїлили ся між собою наші передові і так нечисленні дїячі, як чимсь незвичайним.

Доказом сего хочби тільки перший лист Мих. Максимовича до Зубрицького, писаний дня 22 IV. 1840 р., який Як. Головацький скопіював був для себе і вскорі після смерти Зубрицького видав друком з дoff

искою: „Предлежащее письмо писалъ еще въ 1840 году ученый проф. г-нъ Михаилъ Максимовичъ къ покойному Денису Ив. Зубрицкому, который то письмо, сообразно желанію автора сообщилъ мнѣ — и я оцѣняя важность его содержанія, снялъ съ него копію“.[2]) Копітар просив вправдї Зубрицького о довірочність, та все-ж таки його листи, вислані

[1]) **Jordan**: Jahrbücher für slav. Literatur, 1846, стр. 378.
[2]) **Галичанинъ**, Львів, 1863, кн. І. вип. II, стр. 110.

на галицьку Русь в перших хвилях її відродженя, були такою небуденною появою, що годі навіть уявити собі, щоби про них та про відповіди Зубрицького не знав Як. Головацький, якого Зубрицький оточував щирою прихильностю і опікою, а який сам писав до Копітараількома літами раньше (в січни 1839 р.).[1]

Впрочім, як би ми не мали ніяких инших доказів, що Як. Головацький мав у руках листи Копітара і відповіди Зубрицького, то вистане, коли порівнаємо їх з статією Як. Головацького „Zustände der Russinen in Galizien“ (Jordan op. cit. 1846, стр. 361—79).

У сій величній статї мав Як. Головацький на цїли виказати, які причини зложили ся на те, що українсько-руський нарід упав так низько, як ні один зі славянських, хоч після Великоросів він найчисленнійший. Авторови залежало на тім, щоби не тільки Славяни, але й Европа дізнала ся, які перепони у своїм розвою стрічав сей нарід в Галичинї і за кордоном, однак головну увагу звернув він на галицьку землю, де „Русини під ніжним скептром Австрії живуть без письменства, без часописи, без народного образованя, без шкіл, як варвари“.

Головну вину неповоджень зложив він на те, що між Русинами не достає добрих провідників та осередка, який звязував би поодинокі части в орґанїчну цїлість, що бракує серед образованих Русинів потрібної скількости моральних сил, знаня і народної свідомости.

Щоби дати своїм висновкам історичну основу, Як. Головацький начеркнув образ духової ровени, з якою руський нарід в Галичинї прийшов під Австрію, почім звеличав заслуги цїсаря Йосифа II. на поли образованя клиру в рідній мові, вказав на його заходи в облегченю долї селянства та на його ідею, скріпити руський елємент, як рішаючий в краю. Дальші наміри цїсаря перебила смерть. А завдяки руським з імени, а в дійсности спольщеним пралатам, прогнано руську мову з фільософії і богословя, бо вона видавала ся їм простою і тому з погордою від неї відсунули ся. Через те замовкла мова в письменстві на цїлу четвертину столїтя, а ново розбуджена польська лїтература впливала на Галичину, польщила руську шляхту і духовенство, до якого консисторії відзивали ся тільки в польській, латинській або німецькій мові.

Цїлий сей вступ, писаний з незвичайною любовю до народа, до його мови, не стоїть єще в тїсній звязи з листами Ко-

---

[1]) Кореспонденція Як. Головацького (1835—49), стр. 15.

пітара, але дальша частина статї є немов би відповідию на гадки ним висловлені.

Копітар накликував Зубрицького, щоби митрополит їхав до Відня і Риму та виєднав там полекші для руського народа. Зубрицький виправдував митрополита старостию. Тимчасом Яків Головацький пішов дальше та оцїнив Мих. Левицького з національного становища. Він вказав на безпримірну байдужність висших руських, духовних кругів. Під покровом митрополита основано вправдї товариство руських священиків (Societas presbyterorum) і вже плекано надії на красшу будуччину. Однак, від коли митрополит посвоячив ся з польською родиною Станкевичів, його погляди взяли инший напрям. Коли б митрополит не розтрачував доходів з дібр (28.000 зол. конв. монети річно) і обернув їх на добродїйні цїли, на стипендії для кандидатів на учителїв і на шкільні підручники, справа приняла би инший оборот. З його вини завмерли руська мова й письменство, яким він ставив перепони. Його посланя довели до незгоди між шляхтою, а з окрема між духовеньством. Він обсадив епархію самими свояками, які слїдили за всїм і про все доносили. Він ударемнив кілька разів внесок, щоби пастирське богословє і катехитику викладано для руських питомцїв у руській мові. Він не допустив, щоби в ґубернії засїдав руський крилошанин, як дорадник в духовних справах, бо через те зломано би його необмежену власть. Вихованє богословів віддав він в невідповідні руки, через що нема в духовній семинарії правдивої віри і християнської любови, а тільки містять ся в нїй „Jesuitische Hypokriten, polnische Renegaten. brotgierige Bauchdiener, Lewicky-sche Familianten“. Сама семінарія стала „eine Fütterungsanstalt ohne Geist und Idee. Не вільно читати питомцям нїяких книжок, навіть клясиків, яких учать по ґімназіях. Завдяки впливови митрополита на цензора Венедикта Левицького заборонено цїлий ряд видань, які Головацький по заголовкам наводить. Поодинокі письменники, як прим. Іван Вагилевич виставлені на переслїдованє і гнобленє з боку митрополита. В пастирських листах митрополита слїдні „rückgängige Tendenzen“, схлїблюванє шляхтї,[1]) напастованя крил. Гарасевича. Слїдами митрополита пішли руські доктори і професори, які зглядають ся на свого наставника.

---

[1]) Порівнай: Michał Lewicki: „List okólny do duchowieństwa Rusi zjednoczonej“, Lwów, 1841, (10 III), стр. 27, де митрополит дякував шляхтї за прихильність для руських церков і за гощенє владик в часї візитаций.

У різких словах, звернених против митр. Мих. Левицького, Як. Головацький немов би вказував, що Копітар і всї прихильні для руського народа люди на дармо ждали і ждуть від митрополита якого небудь почину в цїли виєднаня для руського народа придбань і полекш, коли він сам ставить перепони в його розвитку. Може Як. Головацький пішов за далеко, коли війшов у надто інтимні, личні справи митрополита, коли всїх Левицьких в епархії причисляв до його свояків,[1]) та всеж таки годї не завважати, що важнїйші його заміти на теми вихованя духовної молодежи, заборони читаня книжок в семинарії, переслїдованя наших письменників, впливу на цензурні ореченя Венед. Левицького вповнї оправдані, а для нас тим цїннїйші, що походять від чоловіка, який сам, на своїх плечах, не мало лиха зазнав, та був безпосередним свідком описуваних подій.

Копітар накликував, щоби галицьке духовенство, „gebildete und honett dotierte Clerisei", впливало на закордонних Українцїв під оглядом релїгійним і полїтичним. Відповідь Зубрицького знаємо. Як. Головацький станув рівнож на становищи, що не пора між народами одного племени заводити релїгійні спори, або викликувати релїгійну боротьбу, причім розвіяв основнїйше, як Зубрицький, казочку про щедре вивіноване руського духовенства в Галичинї. Він немов би переповідав відповідь Зубрицького, коли писав: „Der römisch-katholische Ritus als der herrschende steht im Ansehen, die Geistlichkeit hat fette Pfründen, ihre Pfarrer sind Gutsbesitzer und an vielen Orten müssen die Russinen für sie robotten". Він звертав увагу, що навіть православне духовенство на Буковинї побирає 500—700 зл. платнї, а тамошні тривіяльні учителї 300 зл., коли галицьке, уніятське духовенство зневолене жити з 300 зл., або навіть з милостинї в висотї 60 зл. річно та кликав з жалю: „Für welches Verbrechen dulden die treuen Russinen eine solche Hintansetzung?" Жалував ся також Як. Головацький у своїй статї майже дословно за Зубрицьким, що папські булї заборонювали вправдї перехід на латинський обряд, „aber die polnische Geistlichkeit macht beständig Proseliten".[2])

---

[1]) Зубрицький (лист II) зазначив, що Вен. Левицький не був свояком митрополита і що в Галичинї є близько 50 родів Левицьких, в більшій части священиків, які мають назву від левітів. При сїй нагодї обговорив справу виступу Вен. Левицького против Меглицького, якої близше не уміємо пояснити.

[2]) Jordan: Jahrbücher f. sl. Literatur 1846, стр. 375—6.

А однак Яків Головацький не відклонював можливости впливу політичного галицької Руси на Україну. Він звертав увагу, що се низше, галицьке духовенство, мимо упослїдженя, мимо лихої платнї, мимо перепон, ставлених власними людьми, йде на перед у своїх національних змаганях, хочби тому, що жиє з народом і дїлить з ним його біль та радість. „Ся дрібка, яку доси зроблено на поли народного письменства, вийшла від низшого духовенства, на якім лежить цїла будуччина. Але йому не достає в дуже тяжкім положеню анї відповідного попертя, анї потрібних засобів“. Тому накликував Головацький австрійський уряд, щоби він вглянув подрібно у руські відносини, двигнув з занепаду руське населенє і письменство, подав народови науку у рідній мові, підніс націю, основав, як для других Славян, катедри у висших школах, бо тільки Русини можуть спинити революційні стремлїня, бо тільки в такий спосіб може Австрія скріпити свій престол і задержати на все Галичину, коли буде держати ся плянів Йосифа II.

Колиж дехто полохав Австрію сусїдством Галичини з Росією, Як. Головацький зазначив, що ті полоханя неумісні, бо галицькому, образованому духовенству не подобає ся житє православних священиків, бо москвітизм повению заливає житє України і нищить її права, бо центральний, російський уряд дивить ся косим оком на розріст українського письменства, через що лїтературні твори виходять під анонїмами Основяненка, Довгоносенка, Галки, Могили і т. п. Вся надїя на розвиток руського письменства звернена на Австрію, яка хоронить кожду народність. Коли Австрія підопре руську народність і письменство, буде могла впливати на закордонну Україну так само, як впливає на Сербію і Босну через угорських Сербів. Подібно, як духовенство, остає вірним Австрії руський простий нарід, бо він знає, як живе ся кріпакам в Росії. Одинока шляхта, по словам Головацького, була би за за Росією, бо нї одна держава в Европі не сприяє так шляхтї і не дозволяє так гнобити селян, як вона.[1]) Вірні престолови Русини не стратили надїй на Австрію і ждуть признаня прав в школї, житю, церкві і державних урядах — denn Österreich über alles, wenn es nur will“ (стр. 374—9).

[1]) Замітне, що характеристика шляхти за кордоном (в Зубрицького) і галицької (в Головацького) має богато спільного.

Так подали ми коротенький начерк чудової апольоґії руського народа і його прав до культурного і політичного житя в статї Якова Головацького, якої зміст стоїть у тісній звязи з перепискою Копітара із Зубрицьким. Яків Головацький висвітлив причини, що спинили розвиток культурного житя галицького народа, а хоть станув в супереч гадки Копітара, щоби впливати на закордонну Україну під оглядом релїґійним, то за те підняв з одушевленєм другу гадку ученого славіста, що руський нарід може і буде впливати на земляків в Росії під оглядом політичним, коли йому самому будуть признані права на культурне житє.

Як високо стояв тут Як. Головацький в порівнаню з Зубрицьким, що не тільки релїґійну але й політичну пропаґанду на Україні з гори виключував! А ще висше треба цінити автора статї „Zustände der Russinen in Galizien“ за ту горячу, сердечну любов для простого народа і для його мови, за якими надармо ми шукали би не тільки у відповідях Зубрицького Копітарови, але в цілій його творчости.

Яків Головацький називав руський люд „jugendlich frisch, aufgeweckt, geschickt und tauglich zu Allem und jeder intellectuellen Bildung empfänglich“ (стр. 362), Зубрицький стояв на становищи, що тільки „сумашедші“ можуть брати ся до просвіти селянина, якому дозволяв що найвисше читати молитвослов, катехізм і псалтир.

Яків Головацький накликував в „Zustände der Russinen in Galizien“ австрийський уряд, шоби поклав конець самоволї дідичів у відношеню до підданих та щоби двигнув останних з занепаду (стр. 378—9 і 365), — Зубрицький глядів на селян, як на інвентар майна дідича, писав против знесеня панщини в р. 1819,[1]) а навіть в десять літ після усуненя сего соромного ярма жалував ся він в листї до Поґодіна (з дня 21 IV. 1858 р.): „Нашихъ крестьянъ нежелавшихъ и недумавшихъ, освободили на чужій коштъ, отъ обязанностей работой исправляемихъ для помѣщика... и лишили ихъ попечителей, заступниковъ и кормителей въ нуждѣ“.[2])

Яків Головацький висловлював ся з одушевленєм про мову простого люду, називав її „wohlklingend und gleichförmig aus-

---

[1]) Rozmaitości за рік 1819 ч. 95 і 96 „Rozprawa za pańszczyznę.

[2]) Чтенія моск. общ. древн, з р. 1879—8 стр. 609.

gebildet, durch keine dialekte, Nüancen und Varietäten zerrissen, noch durch fremdartige Elemente entstellt“ (стр. 362), Зубрицький заявив, що годї вимагати від ученого і розумного чоловіка, щоби писав язиком „галицкой черни“, яким послугують ся хиба „мрачные изступленники, или скорѣе низкіе невѣжды, въ лѣни доселѣ проживавшіе, пренебрегавшіе всякую науку собственнаго языка, употреблявшіе чуждое нарѣчіе, прислушивавшіе ся только простонародному разговору собственныхъ слугъ и работниковъ“.[1])

Яків Головацький хотїв бачити руський нарід управненим в горожанськім житю, обезпеченим в його розвитку, Зубрицького не годні були навчити любови до руського селянина ніякі полїтичні перевороти, ніякі змаганя руської інтелїґенції, анї навіть його власні наукові дослїди, які вказували, що сей селянин, то останок славної і великої бувальщини сего народа, до якого і він, мимо свого шляхотського походженя, належав. Він не хотїв навіть допустити, що руський мужик, то єдина надїя і опора руської народности в Галичинї, бо тодї мусїв би був хоч трохи скинути своїх панських поглядів і зблизити ся до него, полюбити його, зжалувати ся над його тяжкою недолею. Та для таких сентиментальних почувань у його серцї не було місця.[2])

Побіч апольоґії руського народа і його мови став також Як. Головацький в оборонї галицького духовенства, якого не тільки чужі люди, але й сам Зубрицький посуджував о симпатії для православя, що з часом стало в Галичинї рівнозвучним з відступством і погордою для власної народности.

На тім кінчимо огляд „Zustände der Russinen in Galizien“ Якова Головацького, сеї величної статї з красших лїт його творчости і житя. Ідея духової і національної єдности Галичини з Україною поставлена в нїй перед ареопаґом Европи так гарно, з таким одушевленєм, з таким глубоким пересвідченєм, як нїколи перед тим. Вона свідчить високо про кружок Маркіяна Шашкевича, серед якого виріс Яков Головацький. А що ся прегарна статя Як. Головацького взагалї явила ся, се завдячуємо листам Копітара до Зубрицького, які піддали тему і викликали дійсно інтересну діскусію.

---

[1]) Денисъ Зубрицкій: Исторія древнаго галичско-русскаго княжества ч. I, стр. 141 і ч. II, стр. 47, прим. 13.

[2]) Др. Ост. Терлецький: »Галицько-руське письменство«, Львів, 1903, стр. 53.

Листи Дениса Зубрицького до Вартоломея Копітара.[1])

I.

Do Kopitara 3 Julij 843.

Hochwohl-dero — Schreiben, mit dem Sie mich zu beehren die Güte hatten, erhielt ich vor einigen Tagen. — Was können E. H.: von einem alten 66-jährigen Greis erwarten, der zwar einstens einige Zeit sich mit bibliogr. Forschungen beschäftiget habe, die aber ernsteren Berufspflichten weichen mußten und dessen Gedächtniß gänzlich geschwächt ist, Um jedoch dem geehrten Auftrage zu entsprechen, zeichne ich Manches, dessen ich mich noch zu entsinnen im Stande bin.

a) Clericus Ostrogiensis war ein sicherer Christophorus Broński. Man behauptet, daß er ein Arianer gewesen, vom Fürsten Constantin zum Vorfechter des Schisma aufgenommen, und für seine polem: Schriften mit der Herrschaft Wilsk belohnt wurde — Ihm dürfte man also sowohl die Apocrisis gegen die Brzescier Synode und eigentlich gegen die Obrona Synodu Brzeskiego 1597 vom Peter Skarga, als auch die Geschichte der Räubersynode zuschreiben. Gegen die erstere Schrift, nähmlich Apocrisis tratt auf Peter Arcudius in seiner Widerlegung unter dem wollen Titel *Αντιρρησις*, albo Apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, ktory niedawno wydał książki imieniem starożytney Rusi religii greckiey przeciw książkom o synodzie Brzeskim napisanym w roku pańskim 1597 — Sirach 13. „Jeżeli kiedy wilk się z owcą zgodzi, tedy grzesznik z sprawiedliwym. W Wilnie przez Daniela Lanczyckiego (in der Buchdruckerei) roku pańskiego 1600 in 4-o min. 230 Seiten. In der Einleitung nennt er den Christophor Philalet „Diabolofor und Philopseudis“. Dieser Peter Arcudius war ein Grieche aus Corcira Doctor der Ph. et Theo. dem Metrop. Hypatius Pociey ad latus. Er schrieb dies Werk in der latheinischen Sprache, weil er der polnischen nicht vollkommen mächtig war, und ein Unite aus Wilno übersetzte das Manuskript zum Druck in die polnische.

Nach dem Ableben des Pociey begab sich Arcudius nach Rom ungefähr um das Jahr 1613, blieb im griechischen Collegio, und soll daselbst seine Antirrhesis auch lateinisch drucken lassen.

---

[1]) За провірене копії нечитких начерків листів Зубрицького і за поміч у відчитаню деяких сумнївих місць складаю сердечну подяку кустосови унів. бібліотеки у Львові, др. Рудольфови Котулї.

Er hat auch ein grosses Werk in folio „De Concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis in septem Sacramentorum Administratione Parisiis [2] 1619 herausgegeben haben.

Шевыревъ in seiner Antikritik in Москвитянинъ 1841 gegen den Булгаринъ weißt nicht anzugeben, wer der Verfasser der Räubersynode seye. Bemerkenswerth ist auch der Umstand, daß auch Князь Курбскій der 1580—1590 starb, über die florentinische Synode geschrieben. Das Werk habe ich aber nicht gesehen — mithin hat Сопиковъ I Th. S. 9. Nr. 69. den Meletius Smotricki irrig als den Verfasser der Apokrisis von 1597 angegeben, da sein erstes Werk erst im Jahre 1610 nähmlich Θρῆνος erschien. — Auch ihrt sich Eugenij S. 46. II., wo er dem Smotrycki den Eustaphii Gisel zum Neffen giebt — Gisel war ein Preuße als Protestant geboren, in der Folge zur gr. Kirche überging, wie er auch selbst Thomo I. pag. 197 schreibt.

Wer in der Widerlegung der Räubersynode vom 1604 der И. Я. М. К. ist, weiß ich mit Zuversicht nicht anzugeben, vermuthe nur, daß dies der Lithauische Unirte Johan Alexandrowicz Masłowski gewesen seyn mag.

Engel ist sowohl in der Darstellung der religiösen Streitigkeiten, als auch in der Geschichte sehr dürftig, dies habe ich in meiner mir von der Zensur zur Umarbeitung zurückgewiesenen Geschichte Galiziens angeführt. — Bantisch Kamenski und Sreznіewski in der Запорожская Старина dergleichen, vielleicht ist von der 1842 erschienen Исторія Малороссіи Николая Маркевича, die ich noch nicht gelesen habe, mehr zu erwarten.

Willkommen nehme ich auch die 4-te Hypothese über die bis Krakau vorgedrungenen Russinen an, umsomehr, da ich die Behauptung mancher Schriftsteller auch jene des guten, aber leichtglaubigen Schaffarik, daß in Transcarpatien wohnenden Russen daselbst angesiedelt, oder eingewandert seyen, nicht theile.

Ob Wladimir bis zu den Quellen der Weichsel, bis nach Halicz und an die Karpathen geherscht habe, ist nicht erwiesen. Die Geschichte spricht bloß von der Eroberung der Städte Przemysl und Czerwensk (jetzt Czerwonogrod im Czortkower Kreis), daß aber in der Folge der Jahrhunderte seine Nachkommenschaft bis an die Karpathen ihre Herrschaft erstreckt habe, unterliegt keinem Zweifel.

Euer Hochwohl. wünschen, daß wir 4 Mil. hiesiger Russinen auf die jenseitigen 11 Mil. einwirken mögen und auf welche Art und Weise? Man ist uns hier gram — der seit Jahrhunderten begonnene Polonisirungsproseß geht ungestört seinen Weg, und leider zum größten Betrübniß unserer Nation haben wir schon als Folge dessen gegenwärtig in Hochverrath verflochtene Ruthenen gesehen, was sonsten nie der Fall war, (weil der Ruthener stets Gott und dem Landesherrn treu ist).[1] Und was soll den unsere

[1]) Взяте в наводи місце Зубрицький перечеркнув і дописав: zatrzymać!

Clerisey der jenseitigen für materiäle Vortheile anbiethen? Kommt, sehet, wir haben polnische Kirchenpatrone (eine Plage für den russischen Pfarrer), die ihr nicht habt. Wir erhalten nach 14 jährigen Studien (wenn wir so glücklich sind eine Pfarre zu erhalten, oder zu erkaufen) 200 Rubeln Einkünfte, während unsere polnischen, ledigen Collegen tausende verprassen. — Erlangen wir aber keine Pfründe, so müßen wir als Cooperatoren mit Weib und Kindern uns mit 100 Rubeln begnügen u. s. w.

(3) Solche Materiällen Vortheile werden ihnen nicht munden — man müßte ihnen also andere anbiethen z. B.: Ihr seid bei euch die Clerisey der herschenden Kirche und wir von einer nur etwas mehr geduldeten, ihr habt der Vorrang vor allen Geistlichkeit und wir müßen der lath. nachstehen, ihr seyd die Seelsorger der Hohen und Geringen und wir nur Bauernpfaffen. — Bei euch wird behauptet, daß euer verehelichte geistliche Stand, der ehrwürdidst(e) ist, und bei uns lehrt man in der Moral-Theologie nach Stapf II, Auflage II, Band S. 352, daß ein verehelichter Priester nicht geeignet ist die Beichte zu hören. Euch kann nur Pfarrkinder niemand entziehen, wir müßen aber entweder einen immerwährenden erfolgloßen Krieg mit der lath. Clerisey führen, die uns unsere Pfarr-kinder entlocket, oder wir müßen dulden und schweigen. Ihr könnt nach 6—8 jährigen Studien in eurer Muttersprache sich zum Priesterstande eignen und wir müßen wenigstens 14 Jahre uns mit Studien in der deutschen und lateinischen Sprache ohne die Unsrige zu verstehen, plagen.

Aus dem vorhergehenden werden E. H. einsehen, daß die Einladung an diese Clerisey nicht lockend, und folglich fruchtlos wäre.

Bei dem rein klein-russischen Adel kann man auf Erfolg gleichfals nicht rechnen — dieser Adel, dessen Zunahme mit der Sylbe eńko, cz und auch zum Theil ski und cku endet, bildet fast den 3-n Theil des sämtlichen Beamten und Offizierstandes im Russischen Reiche, wie dies E. H. aus den Schämatismen ersehen können. — Die Großrussen mit инъ, евъ und овъ zwischen dem klr. ruß. Adel, dessen wessen man bei uns die Böhmen zeihet, nähmlich der Sucht nach Ämter und Stellen, bei materiellen Vortheilen, sie sind daher noch mehr Enthusiasten für die dortigen Einrichtung und Regierung als selbst die Großrussen. — Auf den Adel der polnischen Abstammung in einigen nähstgelegenen Gouvernements, dessen Vermögensumstände zerrütelt sind, könnte man mit Leckerresten (4) aus der französischen Propaganda Rüstkammer, oder mit der Aufsicht (sic) auf die längst verschwundenen Starosteyen der Wailand polnischen Republik vieleicht einwirken, aber mit welchem Erfolg? und nicht mit dem russischen, sondern mit franz. polnischen Salz. Der unbedeutende Bürgerstand ist griechisch bigot und der Landmann indolent.

Es bleibt uns nur noch die latheinische Geistlichkeit in den jenseitigen russinischen Prowinzen und die Juden, doch von letzteren will ich schweigen. — Die lath. Geistlich(keit) rekrutirt sich

aus dem Adel mit Aufsicht auf fette Pfründen, deren est dort giebt. Mit sehr beschränkten Kenntnissen und mit Verdorbenheit aus den väterlichen Häußern empfangen sie die Weihe und Pfarreyen im Präsentationswege von ihren Verwandten, schwelgen und kümmern sich sehr wenig um ihre zerstreuten Pfarrkinder, die ihnen der schismatische fast in jedem Dorfe wohnende Pope entfremdet, sind wohl auch zufrieden, brauchen nicht sich zu plagen, oder einen Cooperator zu besolden. Selbst unsere lateinische Geistlichkeit, obwohl aus anderen Gründen neigte sich zu diesem behaglichen Quietismus, nur das Erscheinen des eifersvollen thätigen Jesuitenordens hat selbe einigermaßen aufgeregt.

E. H. haben die Rede des Царь, die er an die höhere lat. Geistlichkeit in Petersburg gehalten hat, gelesen. Wie schildert er dorten ihre Sitten! Hieraus können Sie schliessen, wie es mit der Niederen, weit und zerstreut wohnenden aussehen mag.

Vor einigen Jahren fiengen an einige kleinrussische Flugschriften von Kotlarewski, Gałka, Mogiła, Srezniewski, Korsun u. a. zu erscheinen. Ich hielt dies als Zeichen einer auflebenden kleinrussischen Nationalität. — Weit gefehlt! es waren bloß Spielereyen, noch weniger bedeutend, als die in der Wiener oder österreichischen Mundart, und selbst die Schreibenden (5) bedienten sich eines Mischmasch des groß und kleinrussischen Dialekts.

Da haben also E. Hl. eine verläßliche Schilderung des Zustandes aller jenseitigen Elemente, eine Schilderung, die selbst unserer Regierung mangelt, denn wie kann man eine genaue Kenntniß von einer so ungeheueren Länderausdehnung haben, wenn man bloß einen Gesandten an dem baltischen und einen Consul an dem Schwarzen Meere in Odessa besoldet. — Ich gelange zur Kenntniss jenseitiger Verhältnisse theils von russischen Durchreisenden, die mich im Auftrage meiner Bekannten dann und wann besuchen, theils aus russischen, periodischen und sonstigen Schriften.

Unser Metropolit lebt auf dem Lande, ich konnte ihn nicht besuchen, habe aber Alles nach dem Wunsche E. H. ihm mitgetheilt, nur mit der neuen Excellenz dem Przemysler Bischof mündlich besprochen. Zu einer Reise nach Rom wird er sich, nach meiner Ansicht, nicht bequemen. Alter und körperliche Leiden haben seine Entschlossenheit gelähmt, umsomehr da er immer, wie unsere Geistlichkeit überhaupt, mehr schüchtern, als unternehmend war. Es fehlt ihm auch an Mitteln zur Reise, seine Gütter werden äußerst schlecht verwaltet, tragen ihm wenig ein, und vielleicht auch seinem Bruder, der Pfarrer und Verwalter zugleich ist. Auch ist es zweifelhaft, ob unsere Regierung es gern sehen würde, wenn er sich zu sehr mit Rom einlassen sollte.

Was unseren Hirtenbrief anbelangt, zu dessen Erscheinen auch ich nach dem Wunsche des Metrop. beigetragen habe — so bin ich mit ihm gar nicht einverstanden. — Nicht sowohl in Bezug auf den Inhalt, Redaktion und die theologische Auseinandersetzung, als auf die Nothwendigkeit. — Von unseren Landgeistlichkeit lesen

kaum $^{5}/_{100}$ die Zeitungen und (6) wissen, was im Auslande vorgeht. — Eingeschränkt auf die Landwirtschaft und die kirchlichen Obliegenheiten, haben die Geistlichen die Union und Disunion ruhig sein lassen. Der Pastoralbrief hat die Gemüther aufgeregt, man bespricht das Ereigniß, erhitzt sich und ich glaube, daß sich die Meinung der Mehrzahl für die Letztere hinneigt,, umsomehr da die lath, Geistlichkeit Prosolyten (sic) unter ihren Pfarrkindern zu machen sucht. — Folgen wird dies keine haben, Niemand wird sich zur Disunion bekennen, um nicht die Pfründe zu verlieren, und weil unsere Geistlichkeit, so wie auch die lath. zu sehr vom religiösen Indiferentismus angesteckt ist, allein selbst diese Aufregung, wenn auch ohne Folgen, war weder nothwendig noch nützlich. — Im Ausland hat der Brief keine Wirkung hervorgebracht, er ist nicht bis dahin gedrungen, und wenn ein oder das andere Exemplar eingeschwärzt wurde, so hat der Leser nur gelächelt, er hat ~~keine~~ Lust, die materielen Vortheile, die noch gegewärtig durch die von der dortigen Regierung bestimmte Summe von 11,415.000 Rubel Silber erhöht worden zu verscherzen, die Familie unglücklich zu machen uud eine Parforce-Reise nach Sibirien zu machen. Der Metropolit erfreut sich keinerdings der Anhänglichkeit des unteren Clerus, die Ursachen der Abneigung gehören nicht hieher — folglich hat auch aus diesem Grunde der Pastoralbrief nacbtheilig eingewirkt. — Überhaupt ist die ganze Union, wenn schon nicht ein Unding, doch eine halbe Maaßregel, es wäre vielleicht rathsamer den lateinischen Ritus anzunehmen, nur müßte man der rutheno-slavischen Geistlichkeit den Ehestand ad tempora erlauben.

Allerdings hätte man den Philaret und die zwey anderen mir unbekannten Vertheidiger des Schysma widerlegen sollen. — Wer sollte aber (7) die Mühe über sich nehmen. E. H. erweisen uns zu viel Ehre, wenn Sie uns diesen Eifer zumuthen. — Der Metropolit ist unglücklich in der Auswahl der ihn umgebenden Subjekte, unter ihnen entsteht Neid, Zwitracht, die Beßeren ziehen sich aufs Land zurück und verrosten daselbst, so auch gegenwärtig unser brave und talentvolle Malinowski, er übernimmt eine Pfarre in der Bukowina, weil man ihm unverdiente leichte und verdächtige Individuen vorgezogen hat. — Da haben also E. H. auch von unserer Geistlichkeit nur treue, obgleich noch unvollständige Schilderung.

Cyrillus wird nur durch die Bearbeitung und Anmerkungen eines der ersten Gelehrten Europas, und vorzüglichsten Slavisten einen hohen Respekt erlangen, denn an sich selbst betrachte ich ihn, er mag aus dem 11 oder 12 gar 13 Seculo abstammen, als eine vom Hören und Sagen von einen Zenobiten compilirte Legende. — Er beschreibt Ereignisse, die vor Jahrhunderten geschehen seyn sollten, und ich glaube nur coaeven Zeugen. = Wir sehen doch, wie manche Zeiterreignisse, die vor unseren Augen geschahen, falsch und unrichtig beschrieben werden, was kann man also von Nachrichten denken, die nach Jahrhunderten gesammelt

wurden. Nur Schaf(arik) konnte auf Wort und Glauben alles das als wahr annehmen, was hie und dort Jemand zusammen geschrieben hat — (8). Cyril mag die sogenannte slavische Schrift bei einigen Slavenstämmen verbreitet haben, an sich selbst ist aber wie Wenelin II 164 richtig bemerkt, dieselbe die griechische des IX und X Jahrhunderts mit Einschiebung einiger nöthigen Buchstaben.

Ich habe auch gehört, daß Met. einen slavischen Codex besitzen soll, in dem Archiv des gr. kath. Metropolitan Capitels sollen sich gleichfalls Urkunden und Manuscripte befinden, die für die Geschichte wichtig seyn sollen, allein das sind Mysterien. — Die Herrn wissen selbst nicht, was sie besitzen und verschleppen, und lassen Niemanden nach der alten Weise hinein, obgleich jetzt selbst die geheimen Staatsarchive der früheren Zeiten der geschichtlichen Forschung anheim gefallen sind.

Da ich nun eine Gelegenheit habe E. H. zu langweilen, so will ich auch von meiner Angelegenheit schreiben. — Ich habe Geschichte Galiziens verfaßt und 1836 der Zensur übergeben, die man mir nach 2 Jahren mit der Weisung zurückgestellt hat, sie zu beumarbeiten, weil manche nach Quellen und geschichtlichen Forschungen dargestellten Thatsachen der alten poln. Regierung nicht zu Ehre gereichten. — Ich ließ sie liegen, denn что писахъ, писахъ — und weil in der Zwischenzeit für manche jedoch nicht von der Zensur gerügten Ereignisse neue sicherere Datten gefunden habe — es ist nur leid, daß meine Ansichten auswärtige Schriftsteller ausgebeutet und als eigene Waare verkauft haben. — Vor drey Jahren schrieb ich eine Kronik der St. Lem(berg) nach Quellen und Urkunden, ein Werk von der unschuldigsten Art; enthaltend jedoch viele bis nun zu unbekannte Vorfälle, Datten, Umstände etc. übergab selbe auf ausdrückliches Verlangen des Polizeydirektors zur Zensur. Sie passierte dieselbe, wurde aber dem Landespraesidio unterbreitet, und liegt schon das dritte Jahr daselbst. — Ist das erhört nicht nur im Auslande, aber selbst in unserer Monarchie? — Ich habe einen Hochgestellten, mir missgünstigen Deutschen und einen ihn umgebenden und auf ihn einwirkenden Polen unverschuldet zum Feinde.

Doch genug — bitte um Verzeichnung für die entwendete Zeit, die Sie so gut zum Ruhm der slavischen Nation, zur Ehre der Monarchie um zum Vortheil der Wissenschaft zu verwenden wissen. — Mit der schuldigen Hochachtung

E. Hl.
unterthäniger Diener.

II.

Do Kopitara 3-o Aug. 843.

Hochwohl(geboren) — Ich danke Ihnen für die schmeichelhafte Begrüssung mit dem Titel eines Freundes. — Es wird mein Bestreben sein sich Ihrer Freundschaft würdig zu machen. — Ehe ich über den Inhalt Ihres Briefes antworte, ist es nothwendig, damit Sie mich näher kennen, dadurch werden sich manche Fragen von selbst lösen. — Ich war anfänglich Jurist, dann ein Landwirth, und gegenwärtig ein Städtler. In der zweiten obigen Lebensperiode verfaßte ich manche ökonomische Schriften und übersetzte bessere deutsche Werke dieses Inhalts in die polnische Sprache, in der Letzteren widmete ich mich ernsthafter der Geschichtlichen Forschung. Nach dem Verlust der beßten Gattin und des einzigen Sohnes, der Hauptmann-Auditor war, zog ich mich mit zwey unversorgten Töchtern mit dem Reste meines Habes in die Stadt, besitze da ein kleines Häuschen, bin nicht reich, aber auch nicht dürftig. — Meine dermahlige Beschäftigung sind mehrere gerichtliche Gütteradministrationen und Vormundschaften, die mir das Lemberger Landrecht übertrug und dessen volles Zutrauen ich zu erwerben im Stande war. — Mithin habe ich gar keinen Tittel, bin nur schlechtweg als Zubrzycki in Lemberg bekannt, denn der Titel eines landrechtlichen russischen Dollmetsch ist eine Null. — Das ist mein cursus vitae, jetzt folgt mein Glaubensbekenntniß.

In der Politik bin ich ein Rojalist, in meinen Augen ist Don Carlos der rechtmässige Monarch, Philip Ludwik ein Usurpator. Ich bin ein enthusiastischer Verehrer der österreichischen und russischen Regierung, weil beide die einzigen monarchischen sind und nur in monarchischen Staate ein dauerndes Glück für die Menschheit zu erwarten ist, ein Feind jeder Rewolution u. s. w.

In der Religion ein ächter Katholik, doch schließe ich auch den orientalischen Ritus vom Catolicismus nicht aus, den Hader wegen Union und Disunion erachte ich für einen vorübergehenden Familienzwist, der seiner Zeit beigelegt werden muß, beigelegt werden wird, dagegen den Protestantismus weil er auf dem wandelbaren Grund der Freyheit beruhet, als eine Ungerechtigkeit und prophezeihe ihm die unnausweichliche Auflösung.

In der Geschichte bin ich ein kritischer Skeptiker. Die modernen deutschen Philosophen sind mir unsinnige Schwärmerer mit Ausnahme des neubekehrten Schelling, auch des Franz Baader, jetzt kennen mich daher E. H. so gut, als wenn wir jahre lang mit einander gelebt hätten.

Was meine Kronik v. Lemberg anbelangt, so bin ich gleichgültig, ob man den Druck wird gestatten, oder nicht, zurückgestellt muß sie mir werden. Unserer milden Regierung bin ich deshalb nicht gram, entweder waltet hier die pigritia omni metu soluta, oder die Umtriebe der poln. Parthey, die auch in höheren Spheren ihre Fühlhörner hat, und die Gebrechen ihrer alten Verfassung nicht offenbahrt haben mag. — Ich habe seit dem zwey

mahl die Erledigung betrieben. Mit dem Kankhoffer bin ich gut, mit dem Baron K.[1]) gespannt. Ich wollte ihm eine Kleinigkeit in der deutschen Sprache Lemberger Album enthaltend facsimilia von 215 berühmten Personen sammt derer kurzer Biographie zueignen. — Diesem Album wurden einige lath. deut. und ruth. Urkunden in ihrer ursprünglichen Schreibweise aus dem 14 und 15 Jahrhunderte sammt dem Text, wie Sie gelesen werden sollen, beigelegt. — Er war damit zufrieden, wollte aber, daß Manches abgeändert werden solle, weil noch die Nachkömmlinge einiger Familien in Galizien leben, deren Vorderer in dem Album erscheinen und mit denen er im guten Einvernehmen steht — dies that ich nicht, das Manuskript liegt bei mir — Natürlich fühlt er sich verletzt.

Wären E. Hlg. mit dem Wichtigeren nicht so sehr beschäftigt, — könnte ich dieses Manuskript zur Einsicht mittheilen.

Die galizische Kirchengeschichte soll ich schreiben? In meinen Jahren? Wie ist das möglich? Woher die Materialien? Ich müßte bei meiner ziemlich ausgedehnten Beschäftigung anfangen wieder zu lesen, zu sammeln, was ich zwar einstens gelesen, aber bereits vergessen habe. — Un dann Ihre weise Meinung befolgend, glaube ich, daß es rathsamer ist, die Vergangenheit gänzlich ruhen zu lassen, die heilsame Amnestie über selbe auszubreiten und nur mit der Gegenwart sich zu befassen; es läßt sich nicht viel rühmliches von den vielen Religionspartheyen in Polen schreiben, und doch müßte man die Wahrheit schreiben.

Macieiowski ist eine gute Seele, aber wie die meisten Polen, ein leichtfertiger Vielschreiber. Gegenstände, die er behandelt, müssen mit tiefem Ernst, Bedacht und Erwägung durchgeführt werden, dies erfordert viel Zeit, er läßt aber Jahr aufs Jahr ein lucri causa einige Bände vom Stapel, dafür sind seine Leistungen lediglich eine Maschinenwaare.

E. H. haben eine zu vortheilhafte Meinung von unseren Exz.[2]) — Mit der jüngeren ließe sich etwas machen, allein sie wird Nichts unternehmen um die schwerfällige Aeltere nicht zu verletzen, die jetzt auf den Lorbern der zweyen Hirtenbriefe behaglich ruhet ohne Muth und Kraft weiter fortzuschreiten und vielleicht das Geschehene bereuend. Wenn die Jüngere einmahl die Stelle der Älteren einnehmen wird, dann lässt sich Manches erwarten, bis dahin wäre es rathsam, damit man jenseits der Alpen gründlich erwäge, wie man eine wirkliche Union hierlands erzwecken kann, — denn eine solche, wie sie besteht, ist in meinen Augen keine Einheit, sondern eine Doppelheit und deswegen weil die sogenannte Union im J. 1595 begonnen, aber nicht geschickt durchgeführt wurde, mußte sie im Nachbarlande beim geringsten Rütteln zusammenfallen. — Das bisher befolgte System hat sich

[1]) Baron Krieg, президент ґубернії, що служив під галицьким ґубернатором, Архикнязем, Фердинандом де Есте.

[2]) Excelenzen. Мова тут про митр. Мих. Левицького зі Львова і перемиського епіскопа, Ів. Снігурського.

praktisch als unstandhaft bewährt. Zwey Erz- oder Bischöfe, zwey Kapitel in einer Stadt, oder zwey Pfarrer in einem Dorfe, wo der eine gegen den Anderen begünstigt wird, deuten ausdrücklich, daß keine Union Statt hat und geben nur Stoff zur Reibung. Sollten den so viele weise Männer in Rom nicht im Stande seyn kräftigere Maaßregeln auszudenken, um losen Bestand beßer zu knüpfen?[1])

Ich glaube, daß eine wahre Vereinigung möglich ist; man soll verschmelzen, amalgamiren, und damit die heterogenen Theile nicht auseinander lassen, selbe mit dem Bande eines materiellen Vortheils umfassen. — An auswärtige Eroberungen, ist für dermahlen nicht zu denken, genug wenn man im Stande sein wird, das bereits Erworbene für immerwährende Zeiten zu behalten, denn in einem zwar nicht wahrscheinlichen, doch aber möglichen Falle ist man in der Gefahr auch dieses zu verlieren.

Prof. Lewicki[2]) ist mit der Ex.[3]) nicht verwandt — Wir haben ungefähr 50 Familien Lewicki, alle gehören oder stammen von dem russischen Priesterstande, und wahrscheinlich haben sie diesen Zunamen von den Lewiten hergeleitet — Die Klatscherey mit Meglicki war umsomehr überflüssig, als Meg. nie etwas drucken ließ und Lewicki bloß von einem Wiener Zöglinge gehört haben soll, daß Meg. die Synode nicht ganz gebilligt, es stehet aber dahin ob, wie, was und in welcher Beziehung Meg. gesprochen habe.

Θρηνος des Smotrycki ist vom Jahre 1610, die *Αντιῤῥησις* des Arcudius in der polnischen Sprache vom Jahre 1600.

Bronski als ein Litauer dürfte wohl russisbh verstehen, damahls und lange noch spätter war die russische Sprahe die Geschäftssprache bei allen lithauischen Behörden. — Allein es ist möglich, daß er auch polnisch geschrieben und einer von der Ostroger Akademikern (5) in die russische übersetzt habe.

Ich habe keine chronol. Spuren, wann und woher die slav. Liturgie zu uns gedrungen ist, wahrscheinlich aus Bulgarien. Das Evangelium Ostromirii ist aus den Zeiten Jaroslaus. — Ich glaube, daß man anfänglich selbst nach der Einführung der slavischen während der Liturgie manche Gebethe griechisch, manche slavisch gesungen, oder gesprochen hat, so ist es in der Moldau bis jetzt üblich, daß ein Troparion walachisch und das andere slav. gesungen wird, so singen wir, wie nach es kommt, entweder господи помилуй, oder Kyrie eleyson, so singt man überal in der Liturgie statt на многая лѣта владико = *εἰς* (*πολλά τά ἔθη ὠ δέσποτα*).

---

[1]) Тут було ще речене, але Зубрицький перечеркнув, а яке звучить: Die Herren dorten scheinen nicht hinreichende Kenntniße der Localverhältniße und des Nationalcharakters zu besitzen, sie erhalten ihre Praemissen von Personen, die viel Eifer, aber wenig Umsicht und Klugheit zu haben scheinen.

[2]) Проф. Венедикт Левицький.

[3]) Excellenz Мих. Левицький, львівський митрополит.

So hat man bei uns in Lemberg vor der Union manche Gebethe und Ectenien in der Liturgie slavisch und manche griechisch gelesen und gesungen, weil bei uns viele Griechen waren und wir vom gr. kath. abhiengen, was vielleicht in Moskauischen nicht so oft üblich war — obgleich auch dorten, wenn zusammen zwey, oder drey Patriarchen, oder griechische und russische Bischöfe die grosse Synodalmesse zusammen hielten, dieselbe in zwey auch drei Sprachen zugleich celebrirt wurde.

III.

Do Kopitara 20-o 8-br. 843.

Während ich ~~diese~~ Zeilen schreibe, befindet sich Wostokows Katalog entweder schon in den Händen E. Hl. oder auf der Reise in Wien — Ich bediente mich hiebei keines Mittelsmannes, sondern da mich H. Kłodz., mit dem ich sonsten in keiner Berührung stand, zum (sic) Feyer des Andenkens an Wailand S. M. den Kaiser Franz auf den 12-en dieses eingeladen hat, besuchte ich ihn den nachfolgenden Tag, trug ihm den Wunsch E. H. vor und er versprach mir mit der nächsten Fahrpost den Wostokow abgehen zu lassen.

Ich bin auch sehr begierig auf die Erscheinung des Ostromirischen Evangeliums, werde aber, ohne der Fachkenntniß der russischen Gelehrten nahe zu tretten, das Alter dieses Codocis (sic- so lange bezweifeln, bis nicht E. Hl. Dero competenten Urtheils) spruch in der letzten Instanz ergehen lassen.

Bücher aus Rußland habe ich auf dreyerley Weise erhalten, einige durch Reisende, dann aus Moskau durch einen jüdischen Commisioner in Radziwiłow, der selbe über Brody mittelst der Fahrpost nach Lemberg beförderte und endlich durch die archeographische Commision in Petersburg, die mir als ihren Correspondenten alle von ihr herausgegebenen Werke unter anderen auch die Munimenta Russicae historiae über Warschau durch die dortige und Millikowskische Buchhandlung zu kommen ließ.

Gegenwärtig da die Communication durch die Fahrpost vom 1-en 9-ber an mit Rußland wird eröffnet werden, bin ich Willens, an eine solide Buchhandlung in Petersburg z. B, des Andreas Iwanow einen Geldvorschuß zu senden, und sodann von demselben die von Zeit zur Zeit nöthigen Bücher auf diesem Wege beziehen.

(2) Ungeachtet des Porto bei der Fahrpost, wird man die Bücher billiger erhalten, als mittelst unserer habsüchtigen Buchhändler.

Die obigen erwähnten Bücher der archeogr. Co(mmissi)on 12 große Quartanten von denen Munimenta der geringste ist, sind ein Riesenwerk, nur die Regierung kann solche Auslagen vorschießen, und nur eine thätige Geselschaft die Materialen sammeln und mit einem solchen Scharfsinn ordnen. Nächstens wird man sich müßen nach einem zweiten Karamsin umsehen, denn die Geschichte gewann in manchen Epochen eine ganz andere Gestalt.

*

Die von E. Hl. angeführte Stelle des Cromer ist ganz richtig, aber der den Ereignissen näher stehende und unter Regierung Jagielos geborene Długosz Lib. 10. p. 61 schreibt: „Jagieyło Skiergieyło et. c. omnes adolescentes spectabiles, quos genitrix eorum ad mores firmabat graecos, ritum graecum illis instillans" u. s. w. — Cromer, dessen geschichtliche Autorität nur von jenem Zeitpunkte geltend ist, wo Długosch aufgehört hat, erwähnt zwar des Umstandes anders, wahrscheinlich aus dem Grunde, weil während seiner Lebzeit die Frage, ob man die Russen abermahls taufen soll, aufgeregt war, der Papst Alexander VI verwarf die Nothwendigkeit der zweiten Taufe, dem ungeachtet wollten sich manche polnischen Prelaten doch nicht fügen, dieser damahls angeregte Gegenstand hatte die Schrift des Orzechowski „Baptismus Ruthenorum (1554) hervorgeruffen u. s. w. — Die Frage an sich hat zwar in gegenwärtigen Zeiten keine Wichtigkeit, aber für die Geschichte Lithauens doch einige Bedeutung. — Die Lithauer waren schon vor dem Jagieło größtentheils Christen nach dem gr. Rit. hin und her mögen noch und besonders unter den Schamaiten Heiden gegeben haben, weil die gr. Geistlichkeit sich wenig des Eifer in Bekehrungssachen angelegen sein fieß — nun wollten einerseits die Kreuzritter, um einen Vorwand zu haben, Eroberungen zu machen, mit dem Schwert in der Hand das Apostelamt (3) daselbs verfolgen und anderseits will auch Jagieło sich Verdienste um den H. Stuhl, dessen Vicarius er ernannt wurde, erwerben, und zugleich den Vorwand der Kreuzritter beseitigen, deshalb ließ er das Landvolk durch Geschenke locken, Kleider und Taufe vertheilen, und Bisthümer in Wilno und Troki errichten — u. s. w.

Meine Chronik der Stadt Lemberg habe ich zurückerhalten, und bin mit der höheren Zensur zufrieden. — Die durch hierländige gestrichenen Stellen mit Ausnahme von 5 Artikeln haben zu bleiben. — Ich sehe ein, daß die 5 Artikel, da sie auf die Union Bezug haben, gegenwärtig in Galizien nicht zuläßig sind. — Ich muthmasse sogar, daß mein Manuscript unter Ihrer Feder war, denn uur ein Mann von so hoher Gelehrsamkeit und Einsicht, wie E. Hl. ist geeignet das Passende von Unpassenden, das Zulässige von Unzulässigen gehörig zu unterscheiden. — Jetzt kommen die Drucksorgen. — Unsere Buchhändler möchten alles umsonst haben. — Ich habe keine Lust Geld zu verschwenden, bin zu alt, und mag auch auf den Fall des Todes meinen unversorgten Töchtern einige Hundert Gulden entziehen, denn das Werk wird an 40 Bogen Groß Octav mit Garmontschrift stark sein. — Vielleicht wird es mit dem Millikowski gehen.

Die Wilnaer Gramoty sind mir gänzlich unbekannt, ich werde aber trachten sie zu bekommen, denn ich setze voraus, daß sie für die russische Geschichte von Wichtigkeit sein müssen.

В. Копітар і еп. Ів. Снїгурський.

До історії видання „Glagolita Clozianus“.

Написав ***Василь Щурат.***

I.

Про переписку В. Копітара з еп. Ів. Снїгурським згадав уже в 1851 р. перший біограф Снїгурського, о. Йос. Лозинський.[1]) Дати дванайцяти листів Копітара до Снїгурського з 1834—1841 рр. знайшлись у Копітаровім дневнику, що його видав В. Ягіч 1897 р.[2]) Не знаючи змісту тих листів, годї було сказати щонебудь як про основу переписки, так і взагалї про Копітара та Снїгурського у взаїмнім відношенню їх до себе. На приязність того відношення могло вказувати доси хиба се, що Копітар в 1838 р. радив австрійському правительству при виборі цензора для московських книжок узглядинити гадку Снїгурського і в 1843 р. його з Д. Зубрицьким хотів бачити в ролях полїтичних посередників між австрійськими Українцями і папою,[3]) а Снїгурський своє високе понятте про Кóпітара виявляв посередно, називаючи любязно свого ученого капеляна Йос. Левицького „достойним чадом Копітаровим“.[4]) На те, що дружнї зносини Копітара із

---

[1]) Іос. Лозиньскій: Житье Іоанна Снѣгурского, Владыки Перемыского, Самбôрского и Сяноцкого, etc. Львів, 1851, ст. 27.

[2]) Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar u. anderen Süd- und Westslaven, Берлин 1897, ст. 833—845.

[3]) К. Студинський: Кореспонденція Якова Головацького в лїтах 1835—49, Львів, 1909, ст. XLIII; idem: З кореспонденції Дениса Зубрицького, Записки Наук. Товариства ім. Шевченка, т. XLIII, ст. 43.

[4]) Б. А. Дѣдицкій: Антоній Добрянскій, его жизнь и дѣятельность въ галицкой Руси, Львів, 1881, ст. 23.

Снїгурським почали ся вже в 1810 р. та що вони зміцнювались заходженнєм Снїгурського до Копітара, вказав у части сам Копітар в своїй автобіографії виданій в „Kopitars kleinere Schriften“ Фр. Мікльосічем 1857 р., в части-ж Петровський в статтї про „Первые годы дѣятельности В. Копитаря“ в „Ученыхъ Запискахъ Имп. Казанскаго Университита“ з 1906 р.[1]) Ось і все, що у зложеній доси історії дружних зносин Копітара із Снїгурським можна було приняти як певне. За мало сього певного, щоб далось на ньому оперти хочби се одно твердженнє, що яснїйші погляди Копітара на самостійність української мови, які знайшли свій вираз у його рецензії на „Науку хрістіянскую“ Ів. Могильницького (поміщеній в 89-ім числї „Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung“ з 1816 р.), були подиктовані йому лиш Снїгурським, або що від Снїгурського, а не від кого иншого довідав ся тодїж Копітар і про перемиське товариство для видавання книжок (Societas presbyterorum).[2]) Коли останнє твердженнє можна би ще приняти, опираючись на фактї, що саме тодї заіменовано Снїгурського членом перемиського товариства, то з першим твердженнєм таки зовсїм трудно погодити ся. Бо годї припустити, щоб Копітар, знаючи Снїгурського вже від 1810 р., довідав ся від нього про самостійність української мови що-йно в 1816 р., т. є аж по шести лїтах знайомости, а не міг довідатись того два роки ранше, в 1814 р., коли за кимсь иншим у рецензії на Slovank-у Йос. Добровського (поміщеній также в „Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung“) повтаряв без застережень, що мова угорських Русинів є відміною московської мови.[3])

При збиранню матеріялів до історії нашого національно -полїтичного і культурного життя в Галичинї в першій половинї XIX століття менї ще в 1911 р. пощастило знайти значну частину переписки Копітара із Снїгурським у Перемишлї. Переховалась вона в части між гарно упорядкованими о. мітратом М. Подолинським актами ординаріяту в архиві гр. кат. Капітули, в части в архиві гр. кат. Консисторії у фасцикулах з 1830-их років, добутих мною із зовсїм доси нерозгляданих стирт паперу. Є се пять листів Копітара до Снїгурського, писаних 28—30. VII., 23. IX., та 3. XII. 1834 р. і 23. I., та 10. II., 1835 р., з бруліонами двох

---

[1]) М. Тершаковець: Відносини Вартоломея Копітара до галицько-українського письменства, Записки Н. Т. ім. Шевченка, т. XCIV, ст. 99.

[2]) Idem, ст. 93, 97, 99—100 і Зап. Н. Т. ім. Ш. т. XCV, ст. 151.

[3]) Idem, ст. 89—90.

листів Сніґурського до Копітара з 24. VIII. і 22. XI. 1834 р., писаних ним власноручно на кінцевих чистих сторінках двох перших Копітарових листів та з одним бруліоном листу Сніґурського до монастиря Ч. С. В. В. в Супраслї, писаного рукою епископського капеляна о. Йос. Левицького, а справлюваного самим Сніґурським, з 9. II. (28. I.) 1832 р. На третім і четвертім листї Копітара є власноручні записки Сніґурського; одна — слїд переслання Копітарови виїмка з Остромирового рукопису в копії (10. XII. 1834); друга — слїд листу Копітара переданого через епископа до кан. Ів. Лаврівського з 23. I. 1835, незанотованого в Копітаровім дневнику, так само як і пізнїйші листи Копітара до Сніґурського незанотовані в його Gestionsprotokoll-i. Для незначних доповнень знайденої переписки послужив також й Gestionsprotokoll des r. g. Ordinariats перехований в капітульнім архиві; є в нім слїд одержання Сніґурським від Копітара книжки Glagolita Clozianus (23. III. 1836) і листу Сніґурського до Копітара з 16. IV. 1836 р. В тім же архиві знайшли ся й два нариси проповідий Сніґурського з 1813 р. і предложеннє кан. Івана Могильницького в справі заіменовання Сніґурського членом перемиського „Товариства священиків", подане еп. Мих. Левицькому в Віднї 3. X, 1816 р. — матеріяли для характеристики Сніґурського в добі його особистих зносин з Копітаром важні таксамо, як і короткий віденський дневничок Сніґурського з 1809 р. відшуканий мною 1911 р, в некатальоґізованих рукописних матеріялах бібліотеки львівського Народного Дому, вивезених 1915 р. в Росію. Вкінцї доволї інтересний причинок до характеристики Копітара в часї його переписки із Сніґурським попав ся менї в руки 1912 р. при перегляданню актів ц. к. висшого карного суду у Львові, що відносять ся до тайних полїтичних орґанїзацій в Галичинї з 1830-их років, а переховують ся тепер в краєвім архиві городських і земських актів. Тим причинком є лист Копітара до директора Нац. Інститута ім. Осолїнських, Константина Слотвінського, з 1832 р., долучений до актів судової справи Інститута з 1834 р. (2 Fasc., Reg. 21—26).

На основі отсього нового матеріялу дасть ся не лиш спростувати кілька фактів, занесених у біоґрафії Копітара і Сніґурського українськими дослїдниками, але й означити зміст їх взаїмної переписки в 1830-их роках, для характеристики їх особистих зносин без сумнїву важнїйший, нїж усе, що доси про ті зносини було сказане на-вгад.

II.

Дня 22. грудня 1812 р. парох при церкві св. Варвари у Відні, о. Іван Ольшавський, переходячи на становище крилошанина до Мукачева, поручав віденській консисторії свого сотрудника, о. Івана Снїгурського, словами повними признання і похвали: „virtutibus, modestia, humanitate, vero religionis zelo ac devotione, non minus ac maturo eoque discreto iudicio et prudentia a natura etiam supra aetatem praeprimis qualificatum, sed insuper morum quoque integra probitate multis aliis aetate etiam maturioribus viris si non superiorem, certo aequalem, verbo qualitatibus viro ecclesiastico dignis ad amussim instructum ideoque non solum parochianis sed et extraneis gratum et acceptum, pro successore et munere parochiali ad s. Barbaram enixius ac intensius proponere et recommendare, prout etiam Reverendissimi ac Venerabilis Celsissimi Principis Archiepiscopalis Consistorii gratias, favores et patrocinium pro hoc digno et genuino Viro ecclesiastico impensius exorare ac supplicare conscientiose sustineo...“[1]) На таке признаннє і похвалу заслужив собі Снїгурський, бувши всего чотири роки (від 1. XI. 1808) сотрудником при церкві св. Варвари.[2]) Скромність, людяність, розсудок і зрілість гадок, окрім прикмет вимаганих від священика — ось що робило Снїгурського — по словам Ольшавського — „не лиш для парохіян, але і для чужих милим і приємним“ вже на становищі сотрудника. Увагу висших властий і правительства звернув Снїгурський на себе вже в критичнім 1809 р., коли то, переживаючи француську інвазію в Віднї, а підчас неї антиавстрійські манїфестациї з ілюмінаціями в честь Наполеона, устроювані галицькими Поляками в цїсарськім конвіктї теольогів, списував свій воєнний дневничок, з негодованнєм відносив ся до їх націоналїстично-революційної пропаґанди й показав себе в льояльности для австрійського правительства гідним свого зверхника митрополита Ангеловича і його товариша кан. Гарасевича (гл. Додатки, I.). Тодї може вперве сильнїйше виступила в нього свідомість своєї національної окремішности від Поляків,

---

[1]) Лозиньскій: op. cit. ст. 11; П. Полянскій: Церковь и приходъ св. Варвары въ Вѣдни, Львів, 1891, ст. 51; Юстинъ Желеховскій: Іоаннъ Снѣгурскій, его жизнь и дѣятельность въ гал. Руси, Львів. 1894, ст. 32. — У всїх сих трех книжках письмо Ольшавського з похибками. Я цитую з реконструованого тексту.

[2]) Лозиньскій: op. cit. ст. 10.

якій радо давав вираз, виголошуючи в церкві св. Варвари проповіди не по польськи, але по українськи, коли можна назвати українською його мову з сильною перевагою церковної старо-славянщини (гл. Додатки ч. II.)[1]) Для такого виголошування проповідий мав уже добрі приміри. Виголошували в церкві св. Варвари проповіди по українськи вже перший парох, учений Василіянин, Іеронїм Стрілецький (1784—1804) і його наслїдник, а попередник Снїгурського, Іван Ольшавський (1804—1813). В парохіяльнім дневнику оба часто, хоч і не все, виразно се зазначували; Стрілецький, приміром, уже в 1784 р. дня 4, 12 і 25 цвітня. Так само робив се Снїгурський (1813—1817), записуючи у дневнику, приміром, дня 5 марта 1815 р. так: „sacro finito habui ego Homiliam ruthenice“, або раньше, дня 26 лютого 1815 р.: D. Cooperator habuit Homiliam ruthenice“.[2])

Невияснено доси, як і при якій нагодї Снїгурський познакомив ся з Копітаром вже в 1810 р. Найправдоподібнїйше могло се стати ся припадково, коли хвилева цїкавість, скріплена фільольоґічним заінтересованнєм, завела новопоставленого цензора славянських книжок Копітара в церкву св. Варвари так, як приводила туди й визначнїйших чужинцїв, з яких, приміром, ґраф Карл Куденгове з Альзатії в 1913—1814 р. навідував ся до церкви

[1]) Крім поданих мною двох зразків проповіди Снїгурського знаний ще й третїй: Homilia pro Dominica 17-a post Pentecosten, написана 9. жовтня 1813 р., а оголошена Желехівським (op. cit., ст. 167—172) не латинкою оригіналу, але нашою гражданкою. Ся проповідь була приготовлена для виголошення перед російськими великокнягинями Марією і Катериною, котрих прихід до церкви св. Варвари заповіджено на недїлю 10 жовтня. На кінцї проповіди Снїгурський так і записав: „Vespere accepi nunciationem venturas esse crastina die pro Sacro Magnas Principissas Russiae Mariam et Catharinam“. Одначе мимо очікування заповіджені великокнягинї в недїлю до церкви не прийшли. Наслїдком опізнення відбулась тільки Служба Божа, а приготовлена проповідь Снїгурського відпала. Про се все оповів сам Снїгурський в парохіяльнім діярії, що його списував кождочасний парох при церкві св. Варвари власноручно. Там під датою 9. жовтня 1913 р. читаємо: „Vespere post horam 6 am accepi nuncium, venturam esse M. Principissam Russicam ad nostram ecclesiam pro Sacro crastina die; horam 10-am designavi“. А під датою 10. жовтня: „Vocavi spect. D. Bayszath et D. Szidor, qui Principissam exciperent; interim non advenit, et ego omnibus in antecessum praeparatis et quoque indutus vestimentis sacris expectavi frustra ab hora 10-a ad 11-am, tunc Sacrum incepi et absolvi hora 12-a absque concione. Confluxus populi erat ingens. Principissa non advenit; audivi, quod fuerit in capella russica“.

[2]) Кооператором був тодї Ів. Фоґорошій.

св. Варвари що днини, одушевляв ся богослуженнями в ній, справив їй образи св. Спірідіона і Николая й привязав ся до неї не менше, ніж 15 літ пізнійше основатель гр. кат. парохії в італійськім князївстві Люкка, еспанський інфант, ерцгерцоґ Карл Людвік.[1]) Перша стріча Копітара зі скромним людяним і ученим парохом, що по словам Ольшавського був і для чужинців „gratus et acceptus", могла стати основою їх пізнійшої дружби, при якій для славянського фільольоґа українська народність нового приятеля і його українське проповідуваннє в церкві мали силу особлившої принади.

Та чи багато міг Копітар скористати від Снїгурського для пізнання української мови? Три проповіди Снїгурського з 1813 р. далиб на се питаннє відповідь, колиб не давала єї краще Копітарова рецензія на Slovank-y Йос. Добровського поміщена в „Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung" з 1814 р. (II, 756—767) і з 1815 р. (III, 346—410), а передрукована в „Kopitars kl. Schriften" (ст. 272—303). Повтаряючи в тій рецензії за своїм малотямущим неназванним інформатором твердженнє, що українська мова (руська на Угорщині) є „plattrusisch" чи „eine Varietät der russischen", Копітар зложив доказ, що в 1814—1815 р. знав її не більше, ніж у 1808 р., в часї видання своєї „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnthen und Steyermark", коли про українську мову не знав нїчого. Не був би Копітар покладав ся на гадку неназваного знавця, що два роки пожив між угорськими „Руснаками", колиб Снїгурський умів був дати йому потрібні вияснення. І сам Снїгурський певне не залишив би був спростувати зараз фальшиве твердженнє Копітарового інформатора, колиб знав більше від нього. Та Снїгурський, при своїм відношенню до Поляків від 1809 р., в части мусїв бути згідним з тим твердженнєм, на скільки воно стверджувало відрубність української мови від польської: „russniakische Sprache sei eine Varietät der russischen, nicht aber der polnischen oder gar der slovakischen". Не зовсїм безпідставне було би навіть припущеннє, що Снїгурський поділяв твердженнє Копітарового інформатора в цїлости, в чім був би новий доказ, що про українську мову мав понаттє слабе. Підставу для такого припущення знаходить ся, трібуючи відповісти на питаннє, хто міг бути неназваним

[1]) Protocollum officiorum quoad Ecclesiam ad S. Barbaram, Fol. I, ст. 11. (Рукопис в архиві парохії св. Варвари у Відні); Полянскій: op. cit., ст. 64.

інформатором Копітара. В сїй, а не в иншій цїли ставлячи таке питаннє, яке впрочім було би маловажне, випадає мимохіть оглянути ся пильнійше за знавцями угроруcщини в найблизшім окруженню Снїгурського.

З угорської Руси в часї знакомства Копітара із Снїгурським були дуже близько Снїгурського аж три особи: до 10. мая 1813 р. парох Ольшавський, потім до 3. липня 1814 сотрудник Василь Симонський, вкінці від осени 1814 р. сотрудник Іван Фоґорошій[1]. За тим, що інформатором Копітара міг бути в 1814 р. Симонський або Фоґорошій, промавляв би їх звязок із унґварською духовною семинарією; оба були перед приходом до Відня віцеректорами тої семинарії, котрої основателя, еп. Бачинського, Копітарів інформатор величає як заслуженого для розвитку угроруського народа, відповідаючи на замітку про його упадок, зроблену в Slovan-ції Добровського. Одначе Симонський не оставив слідів свого якого-небудь заінтересовання язиковою справою і був підчас побуту в Віднї майже весь час хорий, а Фоґорошій, пізнїйший видавець „Молїтвеннїка“ для „благовѣрных Словено руских или греко-каѳолїческїх Австрїйской армѣи воїнов“ (Буда, 1831), і угро-руської граматички (1833), до появи Копітарової рецензії на Slovank-у ледви чи мав коли познакомити ся з Копітаром близше. Не виключаючи вповнї якоїсь участи його в інформованню Копітара про угроруську мову, не знаю на разї, в який спосіб можна би доказати, що погляд неназваного Копітарового інформатора на відношеннє української мови до лїтературної московської був у 1814 р. также поглядом Фоґорошія. За те-ж знаю, що такий погляд був ранше вже в Ольшавського, котрий в своїм письмі до віденської Консисторії з 24. червня 1812 р., домагаючись [на основі чисельної переваги своїх парохіян української народности], щоби парохом при церкві св. Варвари іменовано все лиш Українця, дав при тім вислів свому поглядови на мову більшости своїх парохіян. „Значно більша часть — писав він — є української народности, що говорить простою мовою, так відмінною від лїтературної, як грецька від геленської“[2]. Сей погляд Ольшавського покриваєть ся з поглядом Копітарового інформатора на угроруську мову

[1]) Полянскій: op. cit. ст. 52, 61. День смерти Симонського (3. VII. 1814) взятий мною з діярія парохії при церкві св. Варвари.

[2]) Protocoll. offic. quoad Eccl. ad S. Barb., Fol. II, ст. 136—142

простого народа як на відміну літературної московської мови. Лишаючи на боці питаннє, чи Копітар знав ся з Ольшавським до його виїзду з Відня на канонїю в Мукачів, я можу припускати, що міг бачити ся з ним в липні 1814 р., коли Ольшавський приїхав з Мукачева, брав 3. липня участь у похороні Симонського і довше задержав ся в Відні[1]). В другім роцї по виїздї Ольшавського з Відня на угорську Русь Копітар міг, не минаючи ся з правдою, про свого інформатора сказати, що він перебував два роки між угроруським народом. Не виключає врештї приняття Ольшавського за Копітарового інформатора і його признаннє для культурних заслуг еп. Бачинського; нїчого-ж дивного в тім, що мукачівський канонїк підносить заслуги основателя унґварської духовної семинарії.

По моїй думцї се найправдоподібнїйше, що тільки Ольшавський міг бути неназваним інформатором Копітара при писанню рецензії на Slovank-ув 1814. р. Свою інформацію Ольшавський міг написати для Копітара тим радше, що давалась йому добра нагода озвати ся в обороні угроруського простого народа перед замітом деморалїзації й упадку. Снїгурському приходилось тільки притакнути гадкам Ольшавського, до чого може більше нїж несвідоміcть спонукувала його пошана для недавнього протектора і промотора. Копітарови-ж мова проповідий Снїгурського могла підсувати лиш гадку, що і в Галичині, вітчині його, український народ уживає мови, яка є такою самою відміною московської, як і угроруська з українською в Росії, а не польської або словацької.

Копітарови, котрий від молодости снував мрії про відродженнє Славян в Австрії, а середниками такого відродження вважав укріпленнє рим. католицизму, приняттє відповідно приспособленого лат. альфабету, плеканнє всїх славянських окремішностий в культурі й мові та утвореннє центра славянської науки в Відні[1]), певно анї на думку не приходило, що своїм твердженнєм про залежність української мови від московської може прислужити ся тим, котрих мрією було відродженнє Славян на основах російського православя й пропаґанди на користь розширення московської мови серед поодиноких славянських народів, ваблених до центрів російської культури й науки, Москви і Петербурга. Ще

---

[1]) „Diarium" парохії при церкві св. Варвари, липень 1814

[2]) И. В. Яґичъ: Исторія славянской филологіи [Энциклоп. слав. филол., вып. 1.], Спб. 1910, ст. 188—191.

менше міг Копітар догадувати ся, що своїм твердженнєм підкріпить австрійських Поляків у їх стремлїннях до ополячення української части Галичини, в тих стремлїннях давних, але по віденськім конґресї, в 1816 р., поновлених силою надії покрити здобутками на українських землях утрачене деінде.

До освідомлення Копітара в його помилці не міг причинити ся той, хто не мав змоги устерегти його перед нею. В помилці освідомити Копітара міг не Снїгурський, але хтось инший, кому на тім особливо залежало, щоб Копітар про відношеннє української мови до московської висловив ся инакше і справедливійше. Все, що знаю, промавляє тут за перемиським гр. кат. канонїком Іваном Могильницьким, звісним автором „Вѣдомости о рускомъ языцѣ“, українським граматиком і сподвижником митроп. Мих. Левицького в його боротьбі о права української мови в галицькім народнім шкільництві.

Письмом з дня 13 вересня 1816 р. ч. 38957 відповіла галицька краєва президія митроп. Левицькому на його представленнє з дня 13 серпня 1816 р. в справі конечности заведення української мови в галицьких народних школах відмовно. Мотивувала свою відмовну відповідь тим, що українська мова є нарічєм, на якім зовсїм не пишеть ся, або лиш дуже мало, наслїдком чого воно ще цїлком нерозвинене.[1]) З тактичної обережности не було сказано нїчого більше на разї, хоч можливе, що тодї вже був приготований і другий заміт, буцїм то українська мова є лиш відміною московської (nur eine Abartung der russischen).[2]) Ужито сього заміту, як сильнїйшого, що-йно в три місяцї пізнїйше у відповіди ц. к. гал. ґубернії на зажаленнє митроп. Левицького подане цїсареви Францови I. Одначе зовсїм не виключене, що митроп. Левицький наперед уже такого заміту зі сторони ц. к. гал. ґубернії сподївав ся і приготовив ся, щоб його відперти. Помічний був у сьому дїлї Могильницький, котрий всї потрібні митрополитови представлення, протести й вияснення на оречення властий укладав,[3]) приготовлюючи ся в той спосіб на пізнїйше до ґенеральної оборони української мови, як самостійної й неза-

[1]) Mich. Harasiewicz: Annales ecclesiae ruthenae, Львів, 1862, ст. 994.

[2]) Мих. Возняк: Галицькі граматики української мови першої половини XIX. ст., Львів, 1911, ст. 55.

[1]) Idem. ст. 53, 57 і д.; Терлаковець: op. cit., Зап. Н. Т. ім. Ш., Т. XCIV., ст. 96.

лежної від московскої та польської. Могильницькому, що розпоряжав документальним матерялом для такої оборони, треба було мати ще якийсь авторитетний голос за собою. Припадок рішив, що той голос мав вийти від Копітара.

В перших днях вересня 1816 р. випало митроп. Левицькому зїхати до Відня „pro gratiarum actione“, як нотуєть ся в „Протоколї“ парохії при церкві св. Варвари, себто для зложення цїсареви подяки за іменованнє. Побут митрополита у Віднї продовжив ся на кілька місяців, бо ще 13 грудня складав він перед цїсарем присягу на гідність тайного радника, а виїхав з Відня аж 19 грудня.[2]) Підчас того довгого, майже чотиромісячного побуту митрополита у Віднї був при нїм Могильницький. Вже 8 вересня разом з митрополитом брав участь у консекрації нопоставленого лабачського епископа Ґрубера в костелї св. Стефана; 20 жовтня мав нагоду бути в тім же костелї при відібранню присяги і врученню палїї митрополитови архиеп. Гогенвартом; вимагали його участи й понтифікальні богослуження, відправлювані митрополитом часто, нераз і з варадинським епископом Вульканом, в церкві св. Варвари, як і часті рукополагання в пресвітери (Яхимовича, Честинського, Верещинського і ин.).[3]) Час вільний від церковних занять посвячував Могильницький иншим урядовим справам. Між иншим він навідував ся до цїсарського конвікту для гр. кат. кандидатів теольоґії, де мав нагоду пересвідчити ся про добрі успіхи їх в науцї української мови на основі принципів граматики (in lingua ruthena secundum principia grammatices), що було заслугою Снїгурського й дало підставу Могильницькому до предложення Снїгурського дня 3 жовтня митрополитови для заіменовання членом перемиського „Товариства священиків“ (гл. Додат. III.). Та найбільш мабуть натрудив ся Могильницький в часї свого побути в Віднї працями в цїли оборони української мови перед замітами гал. ц. к. властий. Відповідь ц. к. ґубернїї з 13 вересня 1816 р., одержана митрополитом вже у Віднї, вимагала ремонстрації. Зажаленнє цїсареви Францови І. мусїло бути вручене негайно, коли на жаданнє близших вияснень для надворної канцелярії гал. ц. к. ґубернїя могла дати їх уже 13 грудня 1816 р. І от на сам час розгару офіціяльно-фільольоґічних праць Могильницького, котрий тодї

---

[2]) Protocollon, Fol. II, ст. 16—17.

[3]) Diarium: 1816 р. днї 8/9, 15/9, 20/9, 22/9, 26/9, 29/9, 6/10, 13/10, 20/10. 26/10. 27/10, 28/10, 3/11, 10/11, 17/11, 20/11. Полянскій: op. cit., ст. 62.

рівночасно викінчував і свою граматику української мови, припадає й написаннє Копітарової статті п. з. „Russniakische Literatur“ котра появила ся 5 падолиста 1816 р. в 89 ім числї „Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung“, де Копітар з приводу видання Могильницьким „Науки хрістіянскои“ (Буда 1815) виступає з твердженнєм, що українська мова, ужита в тій книжці, хоч не є літературною мовою, все таки є живучою в устах українського простого народа в Австрії і в російській Україні, належить до ґрупи південно-славянських язиків, а не північно-славянських (польского і московського), отже й не є діялектом їх і заслугує на плеканнє.[1])

Вже Осип Маковей звернув увагу на се, що твердженнє Копітара про українську мову з 1816 р. повтаряєть ся пізнїйше Могильницьким в обороні сеї мови перед гал. ц. к. властями.[2]) Я сказав би, що воно не повтаряєть ся, а покриваєть ся з твердженнєм Могильницького, від котрого без сумнїву присвоїв собі його ранше Копітар. Доси трудно було се сказати. Не позваляв се сказати брак усяких, хочаб і найдрібнїйших слідів безпосереднього звязку Копітара з Могильницьким до часу написання Копітарової рецензії на його „Науку хрістіянскую“, в виду чого Тершаковець міг написати, що з цїлого ряду знайомих з ним галицько-українських письменників не знав Копітара особисто, між иншими, Могильницький.[3]) Та колиб він був хочби припускав що Могильницький в 1816 р. в осени, в тім так важнім і рішаючім часї, був у Віднї, він певно бувби не силкував ся приписувати зміну в Копітарових поглядах на українську мову виключно заслузї Снїгурського; що найвисше був би міг бачити в особі Снїгурського посередника між Копітаром і Могильницьким при їх взаїмнім зближенню до себе, що менї видаєть ся вповні правдоподібне. Як Могильницькому в Віднї могло залежати на пізнанню Копітара, так певно й Копітар міг бути рад нагоді до пізнання перемиського канонїка, що властне викінчував граматику української мови. Крім чисто наукового заінтересовання могло його спонукувати до стрічі з Могильницьким і щось инше. В однім із своїх письм висловив ся Копітар: „Die Slaven sind nun an der Reihe. Man hat hier viel gekundschaftet über das Ver-

---

[1]) Тершаковець: op. cit, ст. 91—92.

[2]) Осип Маковей: Три галицькі граматики. Зап. Н. Т. ім. Ш., т. LI, ст. 11—12.

[3]) Тершаковець: op. cit, Зап. Н. Т. ім. Ш., т. XCV, ст. 111.

hältniss der Dialekse und ihre limites géographiques"[1]). Коли се факт, що австрійське правительство вивідувалось колинебудь про славянські наріча і їх взаїмне відношеннє, то робити се мусїло передовсїм у хвилях конечної потреби й при помочи довірених осіб, які були й відповідно підготовані до того.[2]) Мусїло так бути і в часї галицької боротьби о мову між Поляками й Українцями; мусїв бути тодї й Копітар питаний віденським правительством, як свій чоловік і знавець. А в такім разї годї було йому відповісти нї се нї те, або не відповісти нїчого. На щастє, в Віднї був саме Могильницький. Снїгурський міг їх познайомити з собою. Недавно видана „Наука хрістіянская" Могильницького давала добру притоку до забрання голосу в справі галицько-української лїтератури і... мови, котрої Копітар, як сам у своїй рецензії признаєть ся, не знав добре, але знав її ліпше Могильницький, отже й міг дати інформації. Від нього, від Могильницького довідав ся Копітар і про ново засноване в Перемишлї „Товариство священиків" більше, нїж міг довідатись від Снїгурського. Під гарним вражіннєм нової знайомости, а може й не без інтервенції митроп. Левицького написана стаття Копітара п. з. „Russniakische Literatur", певне вже в жовтнї 1816 р., повна прихильности для Могильницького, митроп. Левицького і їх перемиського товариства.

Инакше, нїж отсе представлено, трудно булоб і вияснити собі чотири факти: 1) зміну погляду в Копітара на українську мову 1816 р., 2) схожість того погляду з поглядом Могильницького, 3) збіжність часу фільольоґічних занять Могильницького для оборони української мови з часом появи відповідного погляду

[1]) Ягичъ: op. cit., ст. 192.

[2]) Слїд такого вивідування, веденого доволї незручно при помочи поліції, знаходить ся і в діярії парохії при церкві св. Варвари записаний 29 марта 1824 р. парохом Фоґорошієм. Сповідано і причащано тодї жовнїрів Українців з Угорщини. „Sub Liturgia — пише Фоґорошій — aderant plurimi lat. rit. homines ex curiositate aspicientes modum communionis et caetera; unus autem eorum in fine Liturgiae interrogavit me, qualemnam Panem post communionem acceperant milites. Cui reposui non alium, quam ex oblato remanentem ut signum agaporum antiquorum; et ad haec reposuit: A! das ist recht schön, Geistlicher Herr, dasz so alte Gebrauche gehalten werden Postmodum interrogavit: und woher sind gebürtig diese Leute? — Von Ober-Ungarn. — Und was für eine Nation sind sie denn? Russen, Ruthenen oder, wie die Deutschen sagen Russniaken? — Post haec ego interrogavi: Mit wem habe ich die Ehre zu sprechen? — Ich bin von Polizey. — Ego ad haec: Also habe die Ehre mich zu empfehlen. Adieu!"

на ту мову в Копітара, 4) рівночасну прихильність Копітара для Могильницького, митроп. Левицького і їх перемиського товариства. Впливом самого Снігурського не дасть ся того всего пояснити. Його слабе поняттє про українську мову не устерегло Копітара, як се було вже сказане, перед помилкою в 1814 р. За якимсь незвичайним розвитком того поняття у Снігурського до 1816 р. не промавляє навіть факт, що в 1816 р. Могильницький виставляє йому свідоцтво добрих успіхів у навчанню української мови на основі принципів граматики. Не знаючи, якою се граматикою Снігурський послугував ся, не можу припускати, щоб се була якась инша граматика, ніж та, що названа „Сокращенною рускою граматикою" знайшлась пізнійше в руках о. Петра Паславського, наслідника Снігурського при церкві св. Варвари у Відні,[1]) а по свідоцтву Дідицького була зложена ще перед 1820 р., т. є перед приїздом о. Паславського до Відня.[2]) Назва-ж тої граматики: „Сокращенная руская граматика" пригадує мені граматику першого пароха при церкві св. Варвари в Відні, о. Стрілецького, яка в бібліографії почаївських друків означена Петрушевичем як „Gramatyka (ruska) krótka (przez Strzeleckiego) in 8°".[3]) Чи уживав її Стрілецький в Відні при навчанню гр. кат. студентів теольогії, даючи примір своїм наслідникам, Ольшавському і Снігурському, та чи саме нею або перерібкою користував ся й Снігурський, тут не берусь рішати. Замічу тільки, що Паславському приписана Тершаківцем безпідставно „Сокращенная руская граматика",[4]) та що скорше далось би її приписати Снігурському, зглядно вважати її ідентичною з граматикою Стрілецького. В однім чи в другім случаю не могла то бути граматика живої української мови, з якої за посередництвом Снігурського користував ся би Копітар при вироблюванню свого погляду на українську мову в 1816 р.[5]) Укріплює мене

[1]) Сотрудником був 1821—1835, парохом 1835—1844 р.

[2]) Б. А. Дѣдицкій: Михаилъ Качковскій и современная гал. рус. литература. Львів, 1876, ст. 80.

[3]) А. С. Петрушевичъ: Историческое извѣстіе о древ. Почаевской Обители Ч. С. В. В. и Типографіи ея, съ росписью въ той печатаннымъ книгамъ. Галичанинъ. Лит. Сборн., Львів, 1863, кн. III—IV, ст. 180.

[4]) Тершаковецъ: op. cit., ст. 102.

[5]) Твердженнє, що Паславський написав скорочену руську граматику вийшло з оповідання Дідицького, що Йос. Левицький »пользовался его »Сокращенною русскою граматикою«, составленною еще передъ г. 1820«. Без провірення повторив се Возняк (op. cit., ст. 3), а потім

в сїм переконанню й мова проповідий Снїгурського. Якою мовою Снїгурський ті проповіди писав, такої навчав і других, а більше певно церковнославянщини. З огляду-ж на се все твердженнє про вплив Снїгурського на Копітара до 1816 р. включно належить заступити иншим твердженнєм, а саме тим, що обмежив ся його вплив на посередництво в познакомлюванню Копітара з особами, що інтересували ся близше українською мовою: в 1814 р. з Ольшавським і Фоґорошієм, в 1816 р. з Могильницьким і митроп. Левицьким. Більший був певно вплив Копітара на Снїгурського, хоч также за багато бачу безпідставности в припущеннях, що такі факти, як уживаннє псевдо української мови в проповідях, списуваннє їх латинським альфабетом, навчаннє церковнославянської мови, заохочуваннє до писання граматик української мови, були у Снїгурського доказами, що „дух Копітара був при нїм у його кождім починї“.[1]) Скорше можна сказати, що Снїгурський ішов тут за раншими примірами своїх, близших собі людий, подібно, як за ним і Фоґорошієм, а не за намовою Копітара, в що каже вірити Тершаковець,[2]) ішов Паславський, проповідуючи „по руськи“.

III.

Після виїзду Снїгурського з Відня в 1818 р. звязок Копітара з ним урвав ся на довго, бо аж до 1834 р. І тодї Копітарови треба було аж надзвичайної спонуки до навязання нових листовних зносин із давним приятелем. Такою спонукою стало для нього передовсїм почуваннє до обовязку вдячности для Снїгурського за його зовсїм несподївану поміч у пошукуванню за супрасльським кодексом, потрібним Копітарови при виданню свого „Glagolita Clozianus“.

Glagolita Clozianus, котрого виданнє (у Віднї 1836) приготовлене було вже 1835 р., занїмав Копітара від 1830 р. За той час багато труду й переписки пішло на пошукуваннє потрібного до видання матеріялу, між иншим супрасльського перґамінового кодексу, котрий після оцїнки Востокова походив з XI століття,

і Тершаковець. Оба не звернули уваги на обережний вислів Дідицького, котрий каже, правда, що Левицький користував ся граматикою Паславського »составленною еще передъ г. 1820«, але не каже »составленною нимъ« і взагалї нїчого більше про граматичні студії Паславського не говорить.

[1]) Тершаковець: op. cit., ст. 101.

[2]) Idem, ст. 102.

а був відкритий в супрасльськім монастирі й описаний проф. кан. Михайлом Бобровським у Кеппенових „Библіографическихъ Листахъ“ в 1825 р. Для порівнання свого Glagolita Clozianus із паралєльними місцями супрасльського кодексу Копітар потрібував з нього вірної копії з трех проповідий: двох Івана Златоустого і одної Епіфанія. Звертав ся вже в 1830 р. до Востокова в Петербург, потім до проф. Бобровського, вкінці до проф. Мацєйовського в Варшаву. Все даром. Аж нехотя пожалував ся перед Йосифом Левицьким, капеляном еп. Снїгурського, знайшовши ся в переписцї з ним, як автором галицько-української граматики.[1]) Мабуть і не просив його помочі, тільки пожалував ся в своїх клопотах (гл. додат. VI). Мусїло то бути в сїчнї 1832 р. Бо Левицький саме по одержанню Копітарового листу з 25 сїчня 1832 (занотованого Копітаром у дневнику) уживає інтервенції Снїгурського в цїли узискання бажаних Копітаром копій із супрасльського кодексу. Снїгурський в листї, писанім рукою Левицького дня 9 лютого 1832 до настоятеля монастиря Ч. С. В. В. в Супраслї, просить його хоч і незнаного собі навіть з імени, щоб постарав ся о fascimile потрібних проповідий, причиняючи ся таким робом до розширення руської лїтератури: „albowiem wspomnione kazania mają się konferować s tłumaczeniem glagolickiem pochodzącem z Illiryi“. Колиб до місяця — замічає вкінцї Снїгурський — не одержав відповіди, мусїв би звернути ся до кан. Бобровського, або до о. Шиманського, дарма, що один аж у Вильнї, а другий в Варшаві (гл. дод. IV). Невідомо, чи відповідь із Супрасля наспіла скоро. Колиб там нї наспіла вона, була невдоволяюча, бо Снїгурський, хотячи прислужити ся давному віденському приятелеви, рішив ся аж на таке, чого він нїколи й не сподївав ся. Післав післанця, Василя Телесницького, з паспортом до Супрасля, щоб там на місцї сам полагодив дїло. Що-йно про се доніс Левицький Копітарови. Була то для нього велика несподїванка. Одержавши по кількох тижнях від Левицького дальше донесеннє, що післанець вернув і копії вишлеть ся до Відня, Копітар налякав ся самої гадки, що йому можуть бути вислані копії з копій, в яких уже не обійдеть ся без похибок. Тому зараз написав до Левицького, щоб залишити нове копіованє, а ущасливити його першим апографом. Бажаний апограф одержав. І тут уже не радісне здивуваннє, а прикре розча-

[1]) З тої переписки в дневнику Копітара є зазначених 12 листів його до Левицького з 1831—1835 р.

*

рованнє: апоґраф, удостовірений підписом еп. Льва Яворовського, представив ся Копітарови відписом не з супрасльського кодексу, а з зовсім иншого, зовсім новійшого, коли навіть не з друкованої книжки. Лють його опанувала, коли Левицький, повідомлений про се, відписав йому, запевнюючи, що се справедливий апоґраф із супрасльського кодексу. „Я маю вірити на його слово! Quid tu ad hoc, Illustrissime ac Reverendissime?“ — з обуреннєм писав Копітар до Снїгурського, не успокоївшись єще в півтора року пізнїйше. А що він самому Левицькому написав, можна собі уявити, знаючи його безцеремонність і не перебірчивість у вислові думок. Знеохочений до дальшої переписки з Левицьким, котрої зміст у 1832 р. нам отсе вчасти відкрив ся,[1]) Копітар на разї перервав її, бо написавши йому 15 лютого 1833 р. лист, подиктований мабуть крайним подражненнєм, озвав ся до нього потім тільки ще один раз, аж по двох роках, у листї з 31 марта 1835 р. За інформацією, якої у звязку з невдатним пошукуваннєм за супрасльським кодексом пізнїйше потрібував, звернув ся 30 липня 1834 р. вже не до Левицького, а прямо до Снїгурського. Титулуючи його „Monsignore“, вдарив у струну давної зажилости,[2]) пригадав коротко знану їм обом історію безуспішного пошукування так, як саме представлена вона мною, і просив порадити йому, в який спосіб міг би перед закінченнєм друку свого Glagolita Clozianus, не компромітуючи нікого, згадати про його добрість і експедицію до Супрасля, що тільки з чужої вини не вдала ся. „Сам скажи, — писав — як міг би я зложити свідоцтво про твою визначну і благородну прихильність, щоб не пошкодити тобі нї тут нї там, тобі або твоїм приятелям. Бо Левицький, бачу, надто легкодушний і я бажав би поінформувати ся в тебе про твої справи й добродїйства“ (гл. додат. VI).

Обави Копітара, щоби згадкою про звязки Снїгурського з особами в Польськім Королївстві, як і про його експедицію в Супрасль, не пошкодити кому-небудь, могли мати зовсім ре-

[1]) В Копітаровім дневнику занотовано з 1832 р. 6 листів: $^{21}/_{1}$, $^{15}/_{2}$, $^{11}/_{4}$, $^{28}/_{8}$, $^{3}/_{11}$, $^{21}/_{12}$.

[2]) До конкретних слїдів тої зажилости Копітара із Снїгурським належить, між иншим, і Копітарів вислів: „von unserm Mich. Bobrowski“. З Бобровським познакомив Копітара в Відні, видко, Снїгурський тодї, коли Бобровський з Берестя Литовського приїхав до Відня і часом разом із Снїгурським целебрував у церкві св. Варвари, як се записано в парох. протоколї, приміром, 23 цвітня 1818 р.

альну підставу в тих часах поліційної шпіонажі й нагінки, в Росії по здавленню польських повстань, а в Австрії по першім викриттю польських революційних конспірацій. Саме тоді, 6 лютого 1834 р., правительства Австрії, Росії й Прус постановили між собою, щоб ніхто із показавших ся в области одної держави виновним у чім-небудь супротив двох других держав не мав у ній опіки й захисту. Всї три держави зобовязали ся всякого виновного видати тій державі, до якої він приналежний. Наслідком тих постанов була розпочата орґанїзація міждержавної шпіонажі, для котрої інструктори знайшли ся, видко, передовсїм у Відні, коли з Петербурга вислано туди на поліційну науку жандармського підполковника Озерецковського.[1]) Про се все у Віднї Копітар міг дещо знати. Міг бояти ся, щоб навіть чисто літературні зносини австрійських горожан з російськими не викликали підозрінь поліції в Австрії чи в Росії. Обережність у літературних справах він впрочім поручав другим і давнійше. В листї до Конст. Слотвінського, директора Національного Інститута ім. Осолїнських у Львові, з дня 14 мая 1832 р., радячи йому „in camera caritatis“, як він має в інтересї своїх видавництв обходити ся з цензорами, писав: „In bewegten Zeiten musz der Patriot doppelt klug sein. Stultum est disceptare cum potentiori, aut scribere in eum, qui potest proscribere“. Або дальше: „Es versteht sich von selbst, dasz man sich unter den gegenwärtigen Umständen aller Politik und Anspielungen enthalten musz. In Galizien müssen die Polen sich hüten, da sie ja auch die Russinen schonen müssen“ (гл. додат. V). Поручаючи обережність Слотвінському, сам Копітар хвилево був менше обережним. Видко, забув ся. Навіть на гадку не прийшло йому тоді, що його лист може опинити ся в руках поліції. Колиб мало ся певність, що в липнї 1834 р. Копітар уже знав про увязненнє Слотвінського у Львові й забраннє його переписки поліцією,[2]) причина більшої Копітарової обережности, виявленої в листї до Снїгурського, була би ще яснійша.

На Копітарів лист Снїгурський відповів аж 24 серпня, бо одержав його доволї пізно, виїхавши з Перемишля на село. В Gestionsprotokoll-ї занотував його під днем 19 серпня. „Друже! — писав, складаючи сердечну подяку за добру память —

---

[1]) Мих. Лемке: Николаевскіе жандармы и литература 1822 до 1855. Спб. 1909, під р. 1835.

[2]) Гл. моє: »Чорна книга«, Діло, 1912, ч. 134.

отверто мушу признати, що за кілька ґульденів, виданих на дорогу до Супрасля, не здобуваєть ся ніякої літературної заслуги; з сеї рациї, як і з инших мотивів, знаних Тобі впрочім, не булоб, гадаю, нї тут нї там пожадане згадувати про мене; вистане загально натякнути на труд піднятий в цїли одержання кодекса з Супрасля, але безуспішний", А посвятивши кілька слів обороні еп. Яворовського перед Копітаровим підозріваннєм його в обманстві, та виразивши надїю, що пошукуваний кодекс, коли тільки він був у Супраслї, може ще знайдеть ся, Снїгурський ще раз „отверто і щиро" повторив свою просьбу, щоб у видаваній книжцї не згадувати його імени з причин і зглядів Копітарови впрочім знаних (гл. додат. VII).

В другім листї до Снїгурського з 23 вересня просив Копітар вставити ся за ним у кан. Лаврівського, щоб йому або позичив свій апоґраф синаксарія з Остромирового кодексу або чим скорійш постарав ся о копію для нього. Згодивши ся вповнї на розумну волю друга, щоб задержати в тайнї його участь у пошукуваннях за супрасльським кодексом, хотїв би таки мати нагоду сказати, що завдячує щось землякам його, галицьким Українцям. Тому й просив прискорити висилку синаксарія, щоб міг покористуватись ним ще при викінчуванню видання Glagolita Clozianus і повеличати своїх добродіїв (гл. додат. VIII).

Лаврівський не мав апоґрафа в себе. Визичив його комусь із своїх поза Перемишлем. Звернено його аж після кількоразових домагань. І тодї Снїгурський, що сам хотїв підняти ся труду копіовання, завагав ся, чи копіювати, чи нї. Копітар писав про синаксарій, а Лаврівського апоґраф мав у заголовку: Съборникъ церкъовнии начинаеть ся отъ м҃ца сентября etc. Снїгурському, що тямив ще добре, як негодував Копітар на Левицького, коли він запевнював, що здобуті в Супраслї копії є копіями з жаданого кодексу, не хотїв наражувати Копітара на нове розчарованнє, а себе на подібне негодованнє з його сторони. Рішив ся здержатись від копіовання, доки не дістане від Копітара вияснень. Написав йому се все в листї з 22 падолиста (гл. додат. IX).

Ужитій в тім листї Снїгурського початковій інвокациї „dilectissime" відповідає ориґінальна інвокация в новім Копітаровім листї з дня 3 грудня: Reverendissime et Illustrissime Domine, Ἁγιώτατε! Попросивши Снїгурського наперед, щоб на будуче не оплачував посилок до нього, бо оплачуваннє їх уважати-ме все наймилїйшим своїм видатком, Копітар запевнив, що згаданий

Съборникъ є саме жаданим синаксарієм, який хотів би порівнати з иншими. Вважав би себе ущасливленим без завдавання труду собі й другим, коли би зволено позичити йому апограф на 14 днів, як його позичано иншим. Відписав би і відіслав би цілий і неушкоджений. Знаючи, що Снїгурський інтересував ся Кеппеном, котрий в 1822 р. був у Перемишлї,[1]) Копітар доносив йому про поворот Кеппена з Криму в Петербург, де мав посвятити ся журналїстиці. Не менше могла заінтересувати Снїгурського полєміка Копітара з польським ґрафом Стан. Дуніном Борковським, видавцем флоріянської псалтирі, що визискав несовісно наукову поміч Копітара, а коли Копітар се виказав у віденських „Jahrbücher der Literatur“ (т. 67-й з 1834 р.), пустив против нього цілу хмару інтриг.[2]) Копітар, запитуючи Снїгурського, чи не післати йому ту книжку видану „лиш частинним коштом плюгавого і нечестивого Поляка Д. Б.“, заявляє готовість вислати разом з нею й своє поясненнє справи, друковане у віденських „Jahrbücher“. Вкінцї, очевидно під гарним вражіннєм цензурованого весною 1834 р. „Ruskoho wesila“ о. Йос. Лозинського,[3]) Копітар виражає надїю, що його граматика буде критичнїйша, нїж Левицького, котрий надто нельоґічний і не вміє оперти ся приманам церковщини (гл. додат. X).

Після одержання Копітарового листу Снїгурський безпроволочно взяв від Лаврівського апоґраф із Остромирового кодексу за реверсом на два місяцї й вислав його 10 грудня поспішною почтою в Відень, що й занотовано в Gestionsprotokoll-i. Звернув Копітар ту посилку 23 січня 1835 Снїгурському з подякою, просячи виєднати йому в Лаврівського дозвіл на виданнє синаксарія в Glagolita Clozianus. Запитуючи Снїгурського, що думає про непостійність львівського лат. архиепископа (nimis delicatuli primatis) і натякаючи на мрії перемиського лат. епископа про примасовство, Копітар дав до зрозуміння, що інтересуєть й особистими відносинами свого приятеля до тих латинських ієрархів, з котрими Снїгурському прийшло ся невдовзї потім звести тяжку боротьбу в оборонї гр. кат. духовенства і власній (гл. додат. XI).[4])

---

[1]) И. С. Свѣнцицкій: Матеріялы по исторіи возрожденія Карпатской Руси, Львів, 1905, ст. 122.

[2]) Докладно представлена ся афера Тершаківцем у статї: »Вартоломей Копітар і ґр. Станїслав Дунїн Борковський« в Зап. Н. Т. ім. Шевч., т. CXXV.

[3]) Маковей: op. cit., ст. 28.

[4]) Акти звязані з тою боротьбою видані мною в »Українські архиві“ (вид. Н. Т. ім. Ш.), Львів 1918, т. XII, ст. 169 і дальші.

Звернений Копітаром синаксарій Снїгурський передав з долученим листом Лаврівському 28 січня. Заки Лаврівський встиг на просьбу Копітара відповісти, Копітар в новім листї з дня 10 лютого пригадав її знову Снїгурському. Сподїючись, що не стрінеть ся з відмовою, зауважував: „sed bis dat qui cito dat". Як у попереднім листї, звертав увагу на новий віденський том „Jahrbücher", де знову була стаття його — відповідь курії карловицького митрополита. Не могучи стравити Борковського, заговорив про нього в друге — про його глупоту, виявлену як у поступку з ним, так і в язикових поясненнях флоріянської псалтирі. Занїмаючись тими поясненнями, видко, близше, Копітар і Снїгурського запитував про значіннє одного неясного для нього старопольського слова. Але для нас найважнїйше з цїлого листу Копітара се, що відносить ся до Лозинського і його викінчуваної саме тодї граматики. Дня 1 лютого Копітар одержав лист від Лозинського з просьбою, щоб йому доставити для викінчення граматики дещо видане в Росії. В важаючи Лозинського „клїєнтом" Снїгурського, Копітар Снїгурському пише, що жадних книжок сам не має, а граматику Павловського певно має й Лозинський.[1]) Одначе щоб Лозинський не шукав навманя, радить йому звернути ся в Петербург до Кеппена, знаного певно Снїгурському і Лаврівському, а прихильному для галицьких Українцїв, від котрого за марний гріш безпосередно дістанеть ся все, що вийшло, як тільки його поздоровить ся. Вукових (Караджіча) видань, по думцї Копітара, Лозинському ледви буде треба, бо що до Вукових принципів усї свідущі річи згідні. Біда — замічає Копітар — лиш у сїм, що „галицьким Українцям, кормленим молоком церковної мови ледви можливе здержати ся від макаронїзму, як Грекам і як у початках письменства було также Італійцям" (гл. додат. XII). Запропащуваннє добрих ідей в практичнім реалїзованню їх спостерігав Копітар у галицьких Українцїв не вперве і се його нераз сердило.

На сїм уриваєть ся знайдена мною переписка Копітара із Снїгурським, звязана з виданнєм Glagolita Clozianus. В Gestionsprotokoll-ї Снїгурського дня 23 марта 1836 р. читаєть ся ще: „Paslawski parochus ad S. Barbaram Viennae transmittit Historiam hierarchiae Ruthenorum per L. Baronem Neustern editam et Glagolitam Clozianum per Kopitar. (40 exemplaria ad Bibliothecas

[1]) Граматика Павловського з біблїотеки Снїгурського є нинї в біблїотецї перемиської гр. кат. Капітули.

decanales data. Glagolita Clozianus ad Ławrowski et Lewicki per L. Bar. Neustern et Zubrzycki. Respons. dat. ad Pasl. 16 IV. Responsum datum ad Kopitar 16 Apr. Resp. dat. ad Bar. Neust. 15 Apr.").

Читаючи Копітарову книжку, тільки Снїгурський і його найблизші могли розуміти як слїд реченнє про супрасльський кодекс, видруковане на ст. X-ій: „Facile credas, nos nil intentatum reliquisse, ut ex illo vetustissimo codice, qui et nostrorum quattuor sermonum tres integras continet, horum apographum nancisceremur; sed frustra omnia. Putes, codicem, sive furto, sive alia fraude snbductum".

І читаючи се, Снїгурський міг бути вдоволений, що сталось, як він бажав. Участь його в пошукуванню за супрасльським кодексом не була згадана, імя його не назване; нї він, нї инші не були наражені нїнащо. Сповнилось і Копітарове бажаннє: „ut aliquid tamen possim dicere me vobis debere". Уміщуючи в своїй книжцї — по думцї проф. Ягіча, без великої потреби[1]) — календар з Остромирового кодексу, Копітар вдячно згадав на ст. LXI-ій Лаврівського.

Чи й пізнїйша Копітарова переписка із Снїгурським, занотована в Копітаровім дневнику в роках 1837 (29/XI, 17/XII), 1840 (23/II, 25/VI, 10/X) і 1841 (9/VI, 15/VI), звязувалась із науковими заняттями Копітара, не відомо. Доси вона не віднайшла ся.[2])

---

[1]) Ист. слав. филол., ст. 203.

[2]) Знайдена переписка переховуеть ся в архиві гр. кат. Капітули в Перемишлї. Друкуючи її в »Додатках« до сеї статтї, складаю впорядчикови перемиського архива, високоповажаному о. мітратови М. Подолинському щиру подяку за поміч у вишуканню як самої переписки, так і иншого матеріялу.

ДОДАТКИ.

I. Віденський дневничок о. Ів. Снїгурського з 1809 р.

20. Maÿ. Byłem u P. Hackel, który powiedział, że jestem osłabiony i dodał mi do salvia selinum islandicum. — W. X. Olsavsky powiedział mi: omittat gradum, alias se mactabit, plus nil dico. W. X. Olsawskiemu zginął Часословъ in folio podczas przynoszenia rzeczy z zakrystyi do stancyi. — Słyszeliśmy wielką kanonadę od 5 aż do 9. god. koło Ebersdorf.

21. — Znalazła się książka W. X. Olsawskiego w zakrystyi. — X. Paroch podczas Mszy zamiast Błahodatiu i szczedrotamy spiewał przy umywaniu rąk: i daźd nam iedynymy usty i iedynym sercem etc. — Francuzi od dnia ich wkroczenia do Wiednia tentowali na różnych punktach Dunaju przeyść, a gdy im nasi przeszkadzali i wielką stratę donieśli, postanowiony przechód koło Simering, więc zaczął się ogień z armat i z karabinów o godzinie 4. po południu i trwał do godziny 9. w nocy; o 8. zaczęła się wieś palić Aspern, podług powieści od Francuzów zapalona. To było w pierwszy dzień Zielonych świąt.

22. — O godzinie 4. z rana zaczęto strzelać z armat aż do godziny 9., popołudniu o 5. godzinie zaczęto znowu z armat i z karabinów strzelać; od rana coś się paliło aż do 3. po południu. Kapucynów przywieziono ze Schwechat 8, między którymi jednego staruszka ranionego od Francuzów. Ta kanonada zaczęta o godz. 5. trwała w nocy aż do godz. 10. Przy tey akcyi Francuzi wiele stracili i bardzo wiele raniono; w Wiedniu zapowiedziane mieysce było na 13.000 ranionych. Wielka kontradykcya między Bulletynem francuskim i doniesieniem prywatnym, gdyż wszyscy mówili, że naymniey 60.000 musieli tam stracić.

29. — W magistracie była zanotowana liczba ranionych Francuzów do 26.000.

1. Juni. Między alumnami gallicyiskimi są dwie partye, Royaliści i Nationaliści; wszyscy R. L. są iedney myśli, wyiąwszy kilkuch, ale i ci dla kompanii muszą; i to iawnie, nie wystrzegaiąc się nikogo, o czym mi także W. X. Jahn mówił i X. Dyrektor. Juryści mieli się oświadczyć, że iak powróci Rząd, sami doniosą o sentymentach R. L. JMci Cesarzowi. Wyraży częste: nasi zbili Austryakow etc.

10. — Nie stało tabaki czarney i gallicyiskiey w całym Wiedniu.

13. — Przeieżdżał się Cesarz Napoleon po całym Bastyonie w około 30 ludzi z gwardyi, gdzie ia go widziałem przy moiey stancyi.

22. — Zastrzelony czeladnik krawiecki.

24. — Stolarz mieszczan tuteyszy, który miał żołnierza francuskiego zranić przy wielkim zbiegu, że ieńce austryaccy Francuzom pouciekali, był na glacis rostrzelony.

26. — Tuteyszy mieszczan siedlarz za zakopanie armat cesarskich przeciw rozporządzeniu francuzkiemu, wydany od swego służącego, był zastrzelony.

6. Julii. Była battalia naykrwawsza, gdzie Francuzom koło 30 Jenerałów naylepszych raniono.

12. — Zawieszenie broni uczynione. N. B. Niektórzy publikowaniem tego nie przekonani twierdzili, że Francuzi retyruią się.

27. — Examen ex Dogmatica rigorosum zrobiłem, gdzie X. P. Reyberger bronił: dogma catholicum de Transsubstantione non posse probari firmiter nec ex S. L. nec ex traditione — et quod reatus culpa per peccatum originale nobis non insit; in textu principali ἐφ᾽ ᾧ posset explicari, a quo tempore omnes inceperunt peccare.

14. Aug. O godzinie $^{1}/_{2}10$ z rana spaliło się Laboratorium prochowne, gdzie koło 60 ludzi zginęło od prochu.

15. — W dzień narodzin Napoleona miasto illuminowane było i przedmieście. W konwikcie Alumni R. L. zrobili koronę z papieru i dwóch geniuszów trzymaiących koronę z napisem: Napoleoni L. S. M. grati Poloni; lecz podczas kolacyi Direktor pogasił illuminacyę.

18. — Trzymał X. Korczyński Disputę w sali wielkiey: oppugnanci PP. Egger, Reyberger, Darnont, Breigg.

27. — W dzień Uspenya X. Olszawski dał naukę Alumnom w swoiey stancyi: nie oglądać się w Cerkwi, u. imitentur DD. Fratres exemplum D. Vicarii Generalis Harasiewicz — w bytności P. Chidryszki, spiewaków rossyiskich i moiey.

14. Octob. Po obiedzie o godz. 2. usłyszałem o zawarciu pokoiu, o 3. strzelano z działów 100 razy, o 7. w wieczór także strzelano i nazaiutrz rano o 6. NB. pokóy podpisany w Schönbrunn dnia 14. Octobra o godz. 9. z rana.

15. — O godz. 3. po południu zaczęli Francuzi rostrzelać swoie własne szańce na Spitz.

16. — Rostrzelane dwie Bastye przy Schottenthor.

17. — Po drugiey godz. po południu rozstrzelano 3 bastye przy Bergthor.

II. *Дві проповіди о. Ів. Снїгурського з 1813 р.*

1. Homilia pro Dominica 2ª post Pentecosten.

Prawowirnyi Chrystyane!

Posłuchaymo, szczo nam nyniesznoie Ewanhełyie opowidaeiet:

Jsus Chrystos chodia ponad more Hałyłeyskie uwydiw dwa brata Simona, kotory potom od Jsusa nazwany buw Petr, i Andreia brata ieho, kotoryi ryby łowyły; tyi wydiły uże preżde Jsusa, słyszały ieho nauku, ałe iako rybaki odeyszły do swoieho diła, aby mohły sebi i swoim domowym czrez łowłenie ryb na chlib zarobyty. Wydiaczy ich teper Jsus pry łowenyi ryb, rekł do nych: ostawte wasza mreży to iest: sity, potom ne budete ryby, no lude łowyty, to iest: od toho wremene budete moie Ewanhełyie propowidały, i tak ludyie do pokaianyia i poprawy żytyia prywertały; ony zaraz ostawlsze sity swoia, poyszły za Jsusom i buły ieho uczenykami.

Od tudu preszed Jesus mało, uwydiw druhyi dwa brata, sity swoia naprawlaiuszcza Jakowa i Joanna brata ieho z otcem swoim Zewedeom, takożde do nych rekł Jsus: chodite so mnoiu; ony ostawlsze ne tokmo sity no i Otca swoieho iszły za Jsusom, i od toho wremene buły ieho uczenykami, słyszały ieho nauku i wydiły razłycznyi czuda od Jsusa tworennyi. Sobranyie nyniesznaho Ewanhełyia iest syie: Jsus powoław na Apostolstwo czetyrech rybakiw: Simona, hłahołemaho Petra, Andreia brata ieho, Jakowa i Joanna syny Zebedea, kotoryi swoie diło i domowych swoich nawet i Otca ostawlsze so Jsusom iszły, i były ieho uczenykami.

Uważaymoż teper lubyi Chrystyane, iakaia nauka z nyniesznaho Ewanhełyia dla nas pochodyt:

1º Że Jsus Chrystos wozwaw na Apostołow rybaki lude prostyi i ne wysoko uczenyi ałe dobroho serdca i szczeroy woli, pochodyt dla nas wesołaia nauka, iako Hospod Boh ne smotryt na stan wysoki, w iakim zostaiet, ne na rożdestwo, z iakoho kto pochodyt, no tokmo na szczeroie serdce i ochoczoiu wolu po zapowidem' Bożyim mysłyty i żyty; zatim każdy człowik choć ubohy i prosty, kohda on swoie żytyie podług nauki i wiry Chrystyanskoy prowadyt, maiet sia nadiiaty wicznoho spasenyia w Carstwi nebesnom.

Słyszałysmo także, iako Jsus Chrystos powoław do Apostolstwa tych rybakow swoim rybarskim diłom trużdaiuszczych sia na wyżywłenyie sebe i swoich domowych. — Z toho nauczymsia lubyi! iak Hospod Boh błahodat swoiu tym udilaiet, kotoryi wysterihaiut sia proznowanyia, i dla wykormłenia sebe i swoich domowych sprawe-

dływyi i newynnyi diła rabotaiut; staraymo my sia takożde o weszczech i riczach do utrymanyia żytyia naszeho potribnych i praciuymo, aby tylko starannost i praca nasza buła sprawedływa i newynna, bez obrazy Boha, i krywdy błyżnych, bez zanedbanyia Nabożeństwa i innych powynnosty Chrystyańskich.

2º Jak inohda tyi rybaki od Jsusa do Apostolstwa, tak my Chrystyane wsi iestesmy w Tayny iły Sakramenti Kreszczenyia do wiri i nauki Chrystowoy powołanyi, hdeśmy także obitowały, podług zapowidey Bożyich żyty; pamiataymoż lubyi Chrystyane na tuju naszu obitnyciu, i żyimo wszehda, iak nam Ewanhełyie i Nauka Chrystowa zapowidaiet.

3º Słyszałyśmo w nyniszном Ewanhełyi, że tyi czetyri rybaki wsia swoia ostawlsze nawet i Otca swoieho, iszły so Jsusom i buły ieho uczenykami, chodiaszcze po mistach i sełach, i propowidaiuszcze Ewanhełyie i Nauku Chrystowu. — Lubyi Chrystyane, Hospod Boh teper od nas toho ne wymahaiet, abyśmy naszyi domy i naszyi diła ostawiły, i tym sposobom stały sia ieho uczenykamy; nyni iest dla nas daleko łatwiysze buty uczenykom Jsusa Chrysta, iak dawniysze buło u drewnych iły perwszych Chrystyan; Hospod Boh od nas wymohaiet tokmo, abyśmo podług zapowidey Bożyich, podług wiry i nauki Chrystowoy każdy na swoim miscy i pry swoiem dili żytyie nasze prowadyły. Jednakże z toho, że tyi czetyry rybaki wsia ostawlsze poyszły za Jsusom, maiemo sia dla nas nauczyty, iak my takożde musymo buty posłusznyi, kohda nas hrisznych Hospod Boh czerez myłoserdyie swoie do pokaianyia i poprawy żytyia iakym sposobom wzywaiet: tak czasom wozywaiet nas czerez słabost, czerez nahłuju smert naszych znaiomych, czerez nauki, kotoryi nam Duchownyi uczyteli w Cerkwi opowidaiut, czerez innych dobrych ludey, kotoryi dobroie i chrystyanskoie żytyie prowadiet.

a) Czełowik niiaki zabuwszy o Bozi, staraie sia tylko, aby maw szczo isty i pyty i w krasnych odeżdach chodyty, na duszu zaś swoiu zapomniw; naraz zsyłaiet na neho Boh neduch iaki iły słabost; tohda nedużny łeżaczy sebi mysłyt: szczo meni pomohut nyni iadenyie, pytyie i krasnyia odeżdy, kohda bym ia teper musiw umeraty, iak po smerty na druhim switi pred naysprawedływszym Sudyiem pokażu sia — tohda sebi w swoiey mysły postanowlaiet: Day mi Boże żytyie i zdrawie, budu ia rozumniyszy i naybardziey o moiu duszu staraty sia. — Hospod Boh prywernuw ieho do zdorowia, i on od toho wremene buw dobry Chrystyanyn. Uważayte lubyi Chrystyane, iak toy czełowik buw posłuszny kohda ieho Boh do pokaianyia wozwaw.

b) Inny czełowik mołody prowadyt rozpustnoie żytyie z newistamy i pokładaiet na lubodiystwiiach swoie szczastie; sam on poznaiet, że to ne iest dobro i że on hriszyt, ałe mysłyt sebi: ia ieszcze mołody czełowik, czas maiu do pokaianyia. Kohda budu stariyszy, nawernusia do Boha, i perestanu takowyi diła lubodiynyi robity. — Na raz umyraiet ieho Towarysz mołody czełowik, kotory takożde w lubodiystwiiach żytyie swoie prowadyw. — Toy prypadok bardzo ieho prestraszyw i pomysływ sebi: Takożde i ia mohu nahłe umerty, a potom szczo sia zo mnoiu po smerty na strasznym sudi stane. — Od toho wremene nawertaiet sia do Boha i zaczynaiet poprawu żytyia swoieho.

Tym sposobom wzywaiet nas czasto Hospod Boh czerez swoie myłoserdyie do pokaianyia i poprawy żytyia naszeho, do dobrodijanyia i Nabożeństwa; tohda musymo buty posłusznyi i wse, choć by nym buło naymilsze, kohda sia woli i zapowidem Bożyim sprotywlaiet, ostawyty, iak dneś maiemo prykład w rybakach, kotoryi wsia swoia domasznyia nawet i Otca swoieho opustyły i stały sia Uczenykami Jsusa Chrysta.

Jednakowoż Lubyi Chrystyane, ne możemo oczekiwaty. dondeże nas Hospod Boh czerez iaki prypadek, słabost albo iakuiu nepryhodu do poprawy naszeho żytyia nawernet, poneże ne każdy czełowik możet sia nadiiaty toi błahodaty u Boha, a potomu wira nasza i nauka Chrystowa nauczaiet nas, abyśmy dobre i po Chrystyansku żyły, a kohda kto sohriszyt, aby sia do Boha czerez poprawu dawnoho żytyia swoieho nawernuw.

Dondeże maiemo czas, nezanedbuymoż łaski i błahodaty Bożey do pokajanyia nas wzywaiuszczyia, prowadmo syie doczesnoie żytyie nasze w boiazny i strachu Bożom; obawiaymo sia, aby nam Chrystos na strasznym sudi ne wymowyw: „wzywawiem was do moho Ewanhełyia i nauki moiey, a wy o toie ne dbałyste, dawawiem wam razłycznyia łaski i błahodaty, a wy onyie ne pryymowałyste; hłahołah wam do Serdca waszeho czerez uczytełey duchownych, a wy tych ne słuchałyste; pozwalawiem wam pryimowaty Tayny Pokuty i Eucharystyi, a wy buduczy nesposobnyi, nedostoyno i nehodno tyie pryimowałyste, dla toho wy samy iesteste pryczyną zhuby dusz waszych."

Lubyi Chrystyane, powstańmo teper do szczeroho pokajanyia za hrichy naszyi z skutecznym i kripkim postanowłenyiem poprawy żytyia. Żyimo toie doczesnoie żytyie nasze podłuh nauki i zapowidey Chrystowych w dobrych uczynkach, abysmy potom doczesnom żytyi do wicznoho spasenia wozwanyi były i tam so zwawszym nas Spasitelom naszym Jsus Chrystom w radosty bezkonecznoy w Carstwi Nebesnom na wiki żyły. Amin.

2) Въ день С. Онуфрїа.

W nyniznom Ewanhełyi mowyt Jsus Chrystos do swoich Uczniw: 27. Otec nebesnyi dał Synowi swoiemu Jsusu Chrystu wsiu włast, moc i rozporidzinie, szczo sia zbawinia i szczasływosty rodu ludzkoho tyczyt. Nikto ne znaie tak dokładni wysoku hodnost Jsusa Chrysta, ieho preznaczenie i zamir do uszczasływinia ludey, iak Otec nebesnyi i nikto ne może Otca nebesnaho tak dobre i dokładni znaty, iak Syn ieho Jsus Chrystos, i komu on sam raczył objawyty. — Wsiu naszu widomost o Bozi, kotoru teper maiemo, że Boh iest wsemohuszczyi, naydobrotływszy, wsiudy prytomnyi, wseznaiuczyi, wseswiatyi, naysprawedłyiszyi, naymyłoserdniyszyi, powynnyśmo Synowi ieho Jsusu Chrystu zawdiaczyty: On dla toho na sey świt pryszoł, aby nas o wsich własnostech Otca nebesnaho nauczył, i so nym poiednał.

28. Dali mowyt Jsus Chrystos do wsich ludey i do nas: Pryidite do mene wsi trudiaczyi sia i obtiażennyi, a ia zaspokoiu was. — Jsus Chrystos mowyt do takich ludey, kotoryi troskamy, błudamy i dołehływostmy obtiażennyi sut, do prostych, ubohych, bidnych i pomocy naybardzi potrebujuczych; takich, a ne samych bohatych, znakomytych do sebe powołuie...[1])

III. Предложенне кан. Ів. Могильницького в справі заіменовання о. Ів. Снїгурського членом перемиського „Товариства священиків“.

Excellentissime Archi-Praesul! Ad primarias obligationes societatis de promovenda cognitione veritatum Religionis merito refertur cura perfectionis linguae ruthenae ad propagationem opusculorum institutioni fidelium accomodatorum. De perfectione linguae hujus optime meretur Perillustris ac Adm. R-dus Snigurski Curatus ad S. Barbaram. Praeter explanatationem rituum circa divina servandorum idem Parochus alumnos C. R. Convictus utriusque Diöcesis in lingua ruthena secundum principia grammatices instituit. De bono progressu laudabilis conatus hujus infrasertus sese convincendi sufficientem nactus est occasionem. Scientifica indoles, zelus et caetera merita quibus praefatus Curatus eminet, optime nota sunt Excellentiae Vestrae.

Quam ob rem his insistendo infrasertus citatum Perillustrem ac Adm. R. Snigurski pro membro activo initio dictae societatis humiliter proponit, eidemque decretus solitum extradi petit. Viennae 3a 8bris 1816.
Mogilnicki, Direct. Societat.

[1]) Проповідь недокінчена. Обі повні перечеркнень і дрібних поправок, на які звертати увагу булоби зайве діло.

IV. Лист еп. Ів. Снїгурського до монастиря Ч. С. В. В. в Супраслї.[1])

(Illustrissime — *перечеркн.*) Reverendissime Domine D$^{\underline{ne}}$ Frater in Xto colendissime!

(Zostając pod innym Rządem niemamy żadnych pomiędzy sobą związków, wyjąwszy Vinculum Charitatis. — *Перечеркн.*)

Monastér Supraślski, od początku jego powstania zamieszkany pobożnymi i uczonymi Mężami, z wielu względów przyczynił się Drukarnią swoją do zbogacenia naszej Literatury Ruskiej. — My zaś mieszkając u podnóża Karpatów, ile tyle życzylibyśmy sobie przynajmniej mieć dokładną wiadomość o tem, co każdego Rusina interessować powinno. — Dowiedziawszy się z Keppena Листы Литературные, że klasztor Przewielebnych Ojców Bazylianów posiada w Bibliotece swojej Manuskrypt z Wieku XI zawierający w sobie Mowy S. Jana Złotoustego i S. Epifaniusza — postanowiłem sobie, chociaż nie jest mi Osoba JWP. Dobrodzieja ani Imie znane, prosić Go najsamprzód, jakim sposobem możnaby z tego Manuskryptu wypisać następujące Mowy:

1) **С. О. Н. Їѡанна Златоѹстаго слово на вербницѫ:** zaczyna się: **Отъ чюдесъ къ чюдесемъ** etc.

2) **С. О. Н. Їѡанна Златоѹстаго слово въ Св. четвертокъ о предани Юды и о пастцѣ** etc.

Мала нѹжда днесь etc.

3) **С. О. Н. Єпифанїѧ Слово о погребенїи тѣлесе Господа нашего Їса Хрта,** zaczyna się: **Что се днесь млъчанїе много** etc.

Jeżeliby zaś JWP. Dobrodziej raczył przyjąć na siebie ten przykry obowiązek postarać się o pisarza i o Manuskrypt, z którego mógłby pisarz pisać, a rozumi się, że słowo w słowo, litera w literę, punkt w punkt, linija w liniję, tak żeby mogło być f a c s i m i l e. — Co się zaś tycze pisarza i wszystkich expensy, któreby JWP. Dobr. przy tem podniósł, za najpierwszem doniesieniem, gdzie i komu wypłacić, lub do Supraśla przysłać jak najmilej rozkażę. — Znany mi wprawdzie jest Wielmożny X. Kanonik Szymański, Professor przy Akademii Warszaw-

---

[1]) Є се брулїон писаний рукою о. Йос. Левицького. Концепт адресовання такий: (Jaśnie Wielmożnemu — *перечеркн.*) Najprzewielebniejszemu I. Xiędzu N. N. Przełożonemu (Plen. tit.) Klasztoru Suprasiskiego (w Państwie Rosyjskiem — *перечеркн.*) Przewielebnych Ojców Bazylianów. — Białystok — w Supraslu w (Rossyi — *перечеркн.*) Litwie. E x o f f o". Над сим в горі: „Ab Ordinariatu Gr. Cath. Premisliensi". З лївого боку: „przez (Kraków, Warszawę, Lublin, Białystok Suprasl — *перечеркн.*) Jarosław, Sieniawa, Zamość, Lublin, Białystok." Поправки, як в адресованню, так і в листї, роблені рукою еп. Снїгурського.

skiej, jako też i wielu innych w Diecezyi Chełmskiej, jednakże jako oddalonych nie chciałbym tym komissem zatrudniać, — osobliwie zaś W. X. Kanonik Michał Bobrowski we Wilnie. — Racz też JWP. Dobr. przyczynić się do rozszerzenia się Literatury Ruskiej, albowiem wspomnione kazania mają się konferować s tłumaczeniem glagolickiem pochodzącem z Illiryi. Na wszelki wypadek oczekuję łaskawej odpowiedzi, bo jeżelibym od JWP. Dobr. w przeciągu Miesiąca nie otrzymał odpowiedzi, to musiałbym pośrednictwa najprędzej X. Kanonika Bobrowskiego lub X. Szymańskiego użyć, którym to jako oddalonym od miejsca wiele sprawiłoby fatygi.

Przy tej sposobności życzyłbym sobie powziąść wiadomość o stanie Monastera Supraslskiego, w której Diecezyi się znajduje i jak liczny w Duchowieństwo.

Polecając mnie szacownej łasce i przyjaźni, proszę przyjąć wyrazy wysokiego szacunku, s którym zawsze jestem (Illustrissimi ac — *перечеркн.*) R-mae D-nationis Vestrae...

W Galicyi dnia 9. Lutego / 28. Stycznia 1832.
W Przemyślu

V. Лист. В. Копітара до Конст. Слотвінського.

Wien 14 May 1832.
expedii 16.[1])

Beszter Freund u. College! Ihre interessanten Bücher vom 8. d. M. habe ich heute erhalten; aber sie waren schon gestern (Sonntags) auf meinem Amtsbureau, also binnen fünf Tage angekommen. Es ist tröstlich zu sehen, wie schnell doch unsere Ordinari nun geht. Anderseits förmlich thut es mir sehr leid zu sehen, dasz Sie Verdrusz haben. Und da wir hier in camera caritatis sprechen, so erlauben Sie mir als einem Horazischen liber amicus Ihrem consilium proprium nach meiner Erfahrung an die Hand zu gehen.

Tak poprawiono w cenzurze würde auch hier nicht angehen, und wird selbst in Sachsen nicht länger mehr dauern. Auszer dem dasz diesz Scandal gibt, schadet ja so eine Bemerkung dem Artikel selbst.[2]) Uebrigens kann der Censor Sie ja doch nicht zwingen seine vielleicht oberflächliche poprawa zu adoptiren, wenn Sie eine bes-

---

[1]) Почтова печатка на коверті має дату: Wien, 21 May 1832. Адресовання є таке: Sr. Hochwohlgeboren Herrn Constantin Słotwinski Ritter, Director der Ossolinskischen Bibliothek in Lemberg.

[2]) Weil man dadurch seine Untreuheit denuncirt! und das Publicum dann immer mehr vorraussetzt, als wirklich ist.

sere vorschlagen, die Euch beiden genug thue. Ihr Wappen und die Polska sind ja im Grunde auch nicht wesentlicht bei der Zeitschrift. In bewegten Zeiten musz der Patriot doppelt klug sein. Stultum est disceptare cum potentiori. aut scribere in eum, qui potest proscribere.[1]) Statt sub Duplicato könnten Sie ja das Journal im Bürsten-Abdruck blattweise censuriren lassen. Aber freilich ist diesz eine Begünstigung, die der Wohlgelittene leicht, der Störrische aber schwer erhält. Die Geschenke, die der Bibliothek gemacht werden, würden am schnellsten erledigt, wenn Sie sie in natura auf der Revision brevi manu durchsehen lieszen. Aus den Titeln kann der Censor freilich das wenigste errathen. Ein directes Einsenden Ihrer MS hieher würde nur über Aerger machen, da man vielleicht wieder Bericht von dort einholen, oder gar das Ganze der Provinzialbehörde anheimstellen würde, Sie also nur noch mehr gereizte Gegner zu Richtern bekämen! Nur in via recursus mittels des Gubernii würde die Sache hier entschieden, aber vielleicht auch erst nach vernommener erster Instanz. — So dasz Sie am beszten thäten, entweder die bisher mala mente gereizte Censur oder Censor? zu versöhnen, oder im schlimmsten Fall justis de causis einen anderen Censor zu erwirken suchten und hauptsächlich mit jedem derselben persöhnlich auf gutem und freundschaftlichen Fusz stünden. — Es versteht sich, dasz man sich unter den gegenwärtigen Umständen aller Politik und Anspielungen enthalten musz. In Galizien müssen die Polen sich hüten, da Sie ja auch die Russinen schonen müssen. Vale et boni consule dicta libere sed amice.

Nota manus unterschrieb sich unser Nuncius unter Joseph II Garampi. Kann aber auch schreiben Ihr *Kopitar*.

P. S. Was ist mit der Bibliothek in Puławy geschehen? Ist sie gerettet worden?

VI. Лист В. Копітара до еп. Ів. Снїгурського.

Monsignore! Da mein fragmentum glagoliticum von 24 Seiten à 40 Zeilen, cum brevi grammatica et lexico et praefatione de fatis lit. slav. vet. an 10—12, Bogen schon im Drucke dem Ende sich nähert und ich gerne auf irgend eine Art Ihrer Güte für meinen Codex und der fehlgeschlagenen [non tua, sed aliorum culpa] Sendung nach Supraśl zu gedenken Wünsche, so bitte ich eher, Tua potius quam

[1]) Чужою рукою підчеркнено в оригіналї червоно. Все инше друковане в розстріл у сїм і в инших листах підчеркнено Копітаром.

mea causa, um einen Wink hierüber, in wie weit ich der ganze Sache etwa erwähnen darf, ohne Eu. bischöfl. Gnaden (quod absit) zu compromittiren!

Domherr Ławrowski kennt sicher den in Köppens [лнтерат. — перечеркнено] библіографическіе листы № 14 u. 36, A. 1825 von unserm Mich. Bobrowski aus Wilna beschriebenen Supraśler Codex sec. XI., aus welchem ich die auch in meinem glagolitischen fragment ejusdem seculi befindlichen drey Predigten:

1) Chrysostomi на врьбницѫ: anfangend: отъ чоудесъ къ чоудесемъ
2) „ in Judam „ : мала ноужда днесь.
3) Epiphanii in sepulturam „ : что се днесь безмлъвіе

getreu abgeschrieben wünschte.

Ich hatte darüber an Vostokow in Petersburg, dann später Bobrowski selbst, item an Prof. Maciejowski in Warschau geschrieben. Endlich klagte ich auch dem Hofkaplan Lewicki mein Unglück, und wie ward ich überrascht, als er mir ganz unverhofft schrieb, Ill-mus et R-mus hätten einen eigenen Basilianer mit Pasz an Ort und Stelle nach Supraśl selbst geschickt, um die Predigten questionis abzuschreiben!

Nach einigen Wochen erhielt ich die weitere Nachricht, rediisse illum feliciter, et mihi proxime missum iri apographum. Ich antwortete, man solle mich nur gleich mit der ersten Abschrift beglücken, ne forte apographum ex apographo factum, ut solet fieri, novis scateret erroribus. Ich erhielt das Original-Apographum, vom Bischof Leon Jaworowski bescheinigt. Was ist es aber? Abschrift eines anderen, ganz jungen Codex, wo nicht gar aus einem gedruckten Buche!

Auf meine Verwunderung antwortete mir der Sch...[1]) Lewicki, es sey schon das rechte, ich solle es auf sein Wort glauben! Quid tu ad hoc, Ill-me et R-me? Dic ipse, qua ratione gratum meum de tua egregia et generosa voluntate animum possim testari, quin tibi noceam aut hic aut ibi, tibi aut tuis amicis. Video enim Lewickium esse nimis levem, et a te ipso cupiam de rebus et beneficiis tuis edoceri.

Vale et favere perge gratissimo cultori tuarum virtutum *Bartholomeo Kopitar.*

Vindob. 30. Jul. 1834.

Долучена до листу записка В. Копітара.

1) In Köppen's russischen Bibliograficzeskie listy, Jahr 1825, № 14 et iterum № 36 wird ein altslawischer, im Kloster Supraśl bei Bialystok entdeckter Codex vom Prof. und Canonicus Mich. Bobrowski von Wilna beschrieben.

---

[1]) Слово нечитке.

2) Dieser Codex ist auf Pergament, nach Wostokow's Urtheil sec. XI., und enthält Leben der Heiligen und Predigten von Chrysostomus u. a.

3) Der Unterzeichnete wünschte daraus in nicht eben kalligraphisch, aber doch orthographisch genauer Abschrift [non facsimile, sed eâdem orthographiâ, etiamsi differat a correcta hodierna] folgende drey Predigten, um sie mit einem andern eben so alten glagolitischen Codex und Text derselben vergleichen zu können:

I. Є. Оц҃а нашего ӏѡанна златооустаго слово на врьбьницѫ:

Anfang: отъ чоудесъ къ чоудесемъ, wie im Original: ἐκ θαυμάτων ἐπὶ θάυματα.

II., ejusdem слово въ с. четвръткъ о прѣдани їюдъї etc.:

Anfang: мала ноужда дьнесъ — ὀλίγα ἀνάγκη σήμερον.

III. Є. Єпіфаніа слово о погребении тѣлесе гн҃ѣ etc.:

Anfang: что се дьньсь млъчаніе много на земи — im Original: τί τοῦτο; σιγὴ πολλὴ σήμερον etc. *B. Kopitar, 28. Jul. 1834.*

Scripserat Lewicki, missum esse expressim ad describendum in loco Supraśl codicem D-num Basilium Telesnicki, et miserant mihi apographum cum testimonio Episcopi Leonis Jaworowski, sed erat hoc apographum codicis alius longe recentioris, aut vel libri impressi. Sic res haec generosa frustra fuit.

VII. Лист. еп. Ів. Снїгурського до В. Копітара.[1]

Amice! Ihren schätzbaren Brief vom 30. Juli l. J. erhielt ich auf dem Lande, deszwegen habe mich mit der Antwort verspätet[2].

Indem ich für Ihre gütige Erinnerung meinen herzlichsten Dank abstatte, musz ich offenherzig gestehen, dasz mit paar Gulden, die man [auf — перечеркн.] zur Reise nach Supraśl gegeben hat, nichts litterarisch Verdienstliches erreichen kann; ex ratione hac et aliis motivis alioquin Tibi notis hic et ibi opinor non esse consultum mentionem mei facere; es ist genug von Ihrer unternommenen aber fehlgeschlagenen Mühe den Codex aus Supraśl zu erhalten [Melden — перечеркн.] im Allgemeinen zu erwähnen. Die Ursache, warum wir das Original-Apographum nicht erhalten konnten, mag vielleicht seyn, dasz in Supraśl selbst der Codex quaestionis nicht vorhanden ist;

[1]) Брулїон писаний Снїгурським на четвертій чистій сторінцї Копітарового листу, з перечеркуваннями і поправками.

[2]) В Gestionsprotokoll des r. g. Ordinariats zu Przemysl записано справдї аж 19. серпня 1834 р.: „Kopitar custos Bibl. aulicae instat antiquum codicem in Suprasl reperibilem describi facere. [Resp. datum epistolariter 24 Augusti].

denn ich kann mir anders nicht erklären, auch nicht denken, dasz der Bischof Jaworowski diesen Codex, wenn er in Supraśl gewesen wäre, vor uns verheimlicht und ein anderes Manuscript unterschoben hätte; entweder ist er verschwunden, oder war nicht vorhanden. Quidquid sit, unseren Zweck haben wir nicht erreicht; fors tempora et adjuncta magis favebunt. Indessen wiederhohle ich meine Bitte offenherzig und sincere, in dem von Ihnen herauszugebenden Werke keine Erwähnung meines Nahmens zu machen, aus den Tibi alioquin bekannten Gründen und Rücksichten.

Vale et fave addictissimo tuo amico...

Przemysl, den 24-ten August 834.

Expediit 25ª Augusti 1834.

VIII. Лист В. Копітара до еп. Ів. Снїгурського.[1]

Reverendissime et Illustrissime Domine! Summas ex animo ago gratias de codice Suprasl. Fiat in hac omni re Tua voluntas sapientissima. Sed ut aliquid tamen possim dicere me vobis debere, fac persuadens Canonico Ławrowski, ut mihi, quod illum scio habere, apographum Synaxarii e codice Ostromiriano a. 1057, aut commodet ad describendum, aut ipse pro me, meoque sumptu, curet diligenter et accurate describi. Quodcumque ab illo impetraveris, sive commodationem sive aliud apographum, fac ad me meo sumptu per Briefpost quantocius mitti, ut adhuc in propediem prodituris meis glagoliticis possim uti et laudare etc.

Vale et favere perge festinantissimo *Kopitario.*

23. Sept. 1834[2]*.*

IX. Лист еп. Ів. Снїгирського до В. Копітара.[3]

Dilectissime! Ad pergratas litteras Tuas d. d. 23. Septembris a. curr.[4]) nunc primum responsum mitto ex ratione, quod Canonicus

---

[1]) Адресованнє є таке: A Monseigneur Monseigneur Jean Snigurski Evèque grec-catholique, Docteur en Théologie etc. à Przemysl en Galicie.

[2]) В дневнику Копітара до сього листу моглаб відносити ся лиш дата 27. вересня 1834. Одначе тому, що Копітар цифри 3 і 7 писав дуже подібно, я читаю дату так, як прочитав еп. Снїгурський. Він же мав у руках також дату почтової стампілії.

[3]) Брулїон писаний Снїгурським на третїй чистій сторінцї Копітарового листу.

[4]) В Gestionsprotokoll записано вже 2 жовтня 1834 р.: „Kopitar custos bibl. instat a canonico Ławrowski apographum Synaxarii e codice Ostromiriano sibi transmitti. [Resp. datum epistolariter 22. Novem.].

Ławrowski manuscriptum, de quo agebatur, alicui suorum extra Premisliam commodaverit, et post repetitas adursiones non pridem illud receperit. Ast spes et voluntas Tibi mea exigua officia praestare posse me fefellit, quum non illud a Te indigitatum sed longe aliud Manuscriptum compertum est. Etenim in litteris Tuis citaveras Synaxarium e codice Ostromiriano; jam vero Manuscriptum apud Canonicum Ławrowski reperibile titulum prae se fert: **Сѣборьникъ церкъовныи начинаетъ сѧ отъ мцⷭа сентѧбра до мⷭа авгоста рекомааго зарека**, 5 folia in 4[o] et conti net Calendarium Sanctorum. A describendo hoc Manuscripto, quum illud forsitan ad scopum Tuum haud spectet, supersedebam; quodsi vero illud descriptum haberi exoptares, omnino votis Tuis satisfacere conabor.

Vale et fave devinctissimo Tuo...

Premisliae, die 22[a] 9-bris 1834.

X. Лист В. Копітара до еп. Ів. Снїгурського.[1])

Reverendissime et Illustrissime Domine, *'Αγιώτατε*! Noli vereri, Vir dignissime, ne tuam in me benignitatem minus agnoscam aut sentiam. Hoc tantum Te rogo ne amplius franco des ad me literas. Semper portoria pro illis inter gratissimas mihi expensas numerabo. Sed quem citas **Сѣборьникъ** est idem ipsum Synaxarium quod velim conferre cum aliis. Putemque minima et vestra et mea molestia me posse a Te Tuisque beari, si placeret, sicut aliis peregre fecistis, ita et mihi apographon illud commodare ad 14 dies. Quid si illud per Eilwagen bene involutum huc ad me [k. k. Hofbibliothek — custos K. in Wien] mitteretis? Describerem ipse et remitterem sanum salvum post 14 dies[2]).

Ipso hoc die etiam rescribo ad Köppenium reversum e Krimêa Petropolim, ibique denuo journalistam futurum.

Si forte nondum habes hic a me editum psalt. polon. Hedwigis et illius aviae Elisabethae 1300—1370, sumtibus [ex parte tan-

---

[1]) Сей лист не датований. Із дневника Копітара, де його листи до Снїгурського, хоч не всї, записувані, виходить, що се лист із 3. грудня 1834 р. Вказує на се й подана дальше записка Снїгурського на Копітаровім листї, зроблена дня 10. грудня 1834. р.

[2]) На третїй чистій сторінцї сього листу записано власною рукою Снїгурського: „NB. Manuscriptum a D[o] custode Ławrowski sub die 10[a] Decembris 1834 erga Reversales pro duobus mensibus mutuo acceptum atque eadem die per Eilwagen Viennam pro D[o] Kopitar erga restitutionem expeditum.

tum] sordidissimi et inhonestissimi Polaci D. B., dic et mittam una cum mea specie facti ex ultimo vol. der Wiener Jahrbücher.

Spero gramm. russinicam parochi Luzinski (ni fallor in nomine) fore *κριτικωτέραν*, quam est Levickii qui est nimis *ἄλογος* [i. e. unlogisch, nec scit resistere illecebris linguae ecclesiasticae). Vale et favere perge Tuissimo *Kopitario*.

XI. Лист В. Копітара до еп. Ів. Снїгурського.

Ill-me et Rev-me Domine!. Remitto cum gratiarum actione Vostokoviana omnia, a doctissimo D-no Can. Tuâ intercessione meae fidei commissa.

Rogo adjuves apud illum preces meas, ut liceat edere cum proximis meis glagoliticis[1]).

Sed quid vobis videtur de inconstantia nimis delicatuli primatis vestri? Equidem non possum quin mirer. Sed gaudeat vicinus Vester Michael Korczyński, cui sic in somno oblingit primatus.

Vale et favere perge Vesterrimo *Kopitario*.

23. Jan. 1835.

XII. Лист В. Копітара до еп. Ів. Снїгурського.

Illustrissime et R-me Praesul! Accepi hodie scriptas Kal. febr. ad me literas clientis (ut video) Tui Jos. Łoziński. Petit a me, ut sibi pro perficienda sua gramm. russicâ submittam opuscula quae sibi desint. Et facerem sane lubentissime, si haberem; sed illis, quae petit, careo ipse; alia, quae habeo nec ille petit, puto et illum habere, qualis est e. g. Paulowski etc.

Ne igitur per ambages quaerat amplius, scito rediisse Petropolin e Taurica Collegiorum consiliarium Petrum v. Köppen, quem non dubito et Tibi et R-mo Can. Ławrowski notum esse et favere. Ab illo ipse habeo pauca, quae eousque prodierant, et vos via recta et pecunia modica poteritis habere изъ Pitera modo illum salutaveritis. Sic, rogo, edoce et instrue sis optimae spei parochum Joseph. Łozinski. Quoad Vukiana, vix ille opus habet; nam quoad principia Vukiana omnes periti consentimus, sed vobis lacte ecclesiasticae linguae nutritis, sicut et Graecis, et initio litteraturae italicae etiam fuit Italis, vix est possibile abstinere a macaronismo.

---

[1]) На другій сторінцї сього листу вашисано власною рукою Снїгурського: „Nota. Epistolam a Kopitario adnexam una cum rotromisso ab eodem Manuscripto Vostokoviano resignavi ad manus D-o Archidiacono Ławrowski die 28ª Januarii 1835“.

Meum responsum ad curiam metropolitae Carlovicensis credo me Tiqi misisse. Nunc nec ipse habeo copiam. Inest primis voll. der Wiener Jahrbücher.

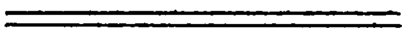
23. Jan. remisi per recommandirtes Schreiben à Votre adresse Calendarium Ostromirianum et petii publicandi [meo sumtu] licentiam.

Spero vos non negaturos illi locum inter alia Slavica antiquissima quae nunc imprimo. Sed bis dat qui cito dat.

Nostis Borkovii stultitiam, qui mihi, quod alius axpetiisset, negavit societatem editionis, quam f. 250 tantum suae pecuniae, ex apographo donato cum facsimili, cura etiam mea diligenti sed gratuita, stultissime suam unius velit haberi. Et non videt quam mala et stulta sint omnia quae solus fecit, nempe titulus Margaretham venditans pro Polonabus Elisabetha et Maria et Lindeum supplens lexicon vocum monstrosarum, ut sunt zażglać, omerzalić, san (się) pro usque quaque etc. Non Te poenitebit, spero, portorium meae reclamationis, quam si Te pigeat, poteris porro dare Michaeli primati in herbis. Videte quid possit esse vrфpny, quam solam vocem non intelligo, nisi fuerit krępny? quamquam speciosus deberet esse. Sed de gustibus non est disputandum.

Valete et favete vesterrimo *Kopitario.*

10. Febr. 1835.

PUBLIKATIONEN

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Čarneckyj-Gasse, 26.

(in ukrainischer Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, bis jetzt erschienen Bde. I—CXXV (Geschichte, Archäologie Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). B. I—XX vergriffen.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

A. Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:

1. 15 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filosofičnoi sekcii).

Bd. I: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. I. (bis Anfang des XI Jahrh.).

Bd. II: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. II. (bis Mitte des XIII Jahrh.).

Bd. III—IV: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. III (bis zum J. 1340).

Bd. V: Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh.

Bd. VI—VII: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. IV (bis zum J. 1569).

Bd. VIII—XI: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. V (Verfassung und soziale Verhältnisse in XIV—XVII Jahrh.).

Bd. X—XI: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. VI (Oekonomische, kulturelle und nationale Verhältnisse in XIV—XVII Jahrh.).

Bd. XII—XIII: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine. T. VII (Ukrainische Kosaken bis zum J. 1625).

Bd. XIV: M. Hruševśkyj, Geschichte der Ukraine, Bd. VIII, I. Teil.

Bd. XVI: Al. Novyckyj, Taras Ševčenko als Maler.

2. Ukrainisch-ruthenisches Archiv:

Bd. I: H. Svjencićkyj, Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dim in Lemberg.

Bd. II: Iv. Franko, Materialien zur Geschiche des Bauerntums und der Oekonomik Galiziens im XVIII—XIX Jahrh.

Bd. III: M. Terškoveć, Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen im Galizien 1830—1840.

Bd. IV: Materialien zur Geschichte des ruthenischen Schulwesens in Galizien im XVIII—XIX Jahrh.

Bd. V: M. Vosnjak, Philologische Schriften des Iv. Mohylnyckyj.

Bd. VI: H. Svjencićkyj, Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dim. II Teil.

Bd. VII: H. Svjencićkyj, Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dim. III Teil.

Bd. VIII: Dr. I. Franko, Der Kampf um Alphabet in Galizien im J. 1859.

Bd. IX u. Bd. X: M. Vosnjak, Beiträge zur Geschichte der ukr. Lieder und Versifikationen.

B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 18 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcii).

Ukrainische Bibliothek. Bd. I—VIII.

4 p

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medizinische Sektion publizierte bis jetzt 17 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk).

D. Die Archaeographische Kommission publizierte biz jetzt folgende Werke:
1. Quellen zur Geschichte der Ukraine.
Bd. I: M. Hruševškyj, Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken von Halyč und Peremysl vom J. 1565—66.
Bd. II: M. Hruševškyj, Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremysl und Sanok im J. 1565.
Bd. III: M. Hruševškyi, Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Bels und Lemberg im J. 1564—5.
Bd. IV V: St. Tomašivškyj, Galizische Akten und Annalen aus den J. 1648—1649.
Bd. VI: St. Tomašivškyj, Galizische Chroniken 1648—1657.
Bd. VII: M. Hruševškyj, Lustrationen vom J. 1570.
Bd. VIII: Iv. Krypjakevyč, Akten zur Geschichte der ukr. Kosaken 1513—1630.
Bd. XII: Dr. M. Korduba, Akten zur Geschichte der ukr. Kosaken 1648—1657.
Bd. XXII: Journal von J. Markovyč.
2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Literatur. Bd. I—VII.
3. Kotljarevškyj, Die travestierte Aeneïs, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798.
4. Akten-Sammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine.
5. Ševčenko, Kobzarj, Facsimile der esten Ausgabe vom 1840.

E. Statistische Kommission publiziert:
1. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und der Statistik, bis jetzt 3 Bde.

F. Juridische Kommission publizierte bis jetzt:
1. Juridische Zeitschrift, bis jetzt 10 Bde.
2. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt 10 Bde.
3. Juridische Bibliothek, bis jetzt 4 Bde.

G. Die Ethnographische Kommission publizierte:
1. Ethnographische Sammlungen (Etnografičnyj Zbirnyk; bis jetzt erschienen 38 Bände.
2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie; bis jetzt erschienen 18 Bände.

H. Bibliographische Kommission publiziert:
Beiträge zur ukrainischen Bibliographie, bis jetzt 4 Bde.

Chronik der Gesellschaft, enthält Berichte über die Tätigkeit der Gesellschaft, Sektionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—59 ukrainisch und deutsch.
Diese und andere Publikationen der Gesellschaft sind in der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, Ringplatz, Nr. 10 vorrätig.

